

**T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GÜNEY KAFKASYA
BÖLGESİNDEKİ GÜÇ MÜCADELELERİ VE
BÜYÜK KAFKASYA KALKINMA GİRİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Uğur GÜNEŞ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Bülent OLCAY

ANKARA - 2009

JÜRİ ÜYELERİ'NİN İMZA SAYFASI

Uğur GÜNEŞ'e ait "Türk Dış Politikasında Güney Kafkasya Bölgesindeki Güç Mücadeleleri ve Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi" adlı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylım.

Prof. Dr. H. Bülent OLCAY

Tez Danışmanı

Bu çalışma jürimiz tarafından oybirliği ile Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Oya AKGÖNENÇ

Üye : Prof. Dr. H. Bülent OLCAY

Üye : Doç. Dr. İdris BAL

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygundur.

Prof. Dr. Seref ÜNAL
Sos. Bil. Enstitüsü Müd.

ÖNSÖZ

Kıtalararası geçiş güzergâhı üzerinde bulunan ve zengin yer altı rezervlerinin ikmali noktasında stratejik bir coğrafyaya hâkim olan Türkiye'nin komşularıyla birçok alanda ilişki içerisine girmesi sadece politik bir tercih değil aynı zamanda jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik bir zorunluluktur.

Bu bağlamda taşların tam anlamıyla yerine oturmadığı günümüz dünya konjonktüründe “Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi”nin bir ütopya olmadığını, aksine böyle bir birliğin bölgesel ilişkilerde zor bir dönemeçten geçen Türkiye'ye dış politikada yeni bir soluk olacağını ve “Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi”ne liderlik sıfatıyla iştirak edecek olan Türkiye'nin AB içindeki konumunun güçlenebileceğini vurgulamaya çalıştığımız bu araştırmanın hazırlık aşamasından sonlandırılması sürecine kadar benden, değerli bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen, katkılarıyla bu araştırmanın bugünkü durumuna gelmesini sağlayan Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sn. H. Bülent OLCAY'a teşekkürlerimi arz ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	ii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

KAFKASYA

1.1. Kafkasya Bölgesi ve Önemi	9
1.2. Kafkasya'nın Tanımı, Kavramı Ve Coğrafi Konumu	10
1.3. Türk Dış Politikasında Kafkasya	15

BÖLÜM II

GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİNDE YER ALAN DEVLETLERİN JEOSTRATEJİLERİ VE DİĞER DEVLETLER İLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1. Gürcistan	20
2.1.1. Gürcistan-Türkiye ilişkileri	23
2.1.2. Gürcistan-Rusya ilişkileri	25
2.1.3. Gürcistan-ABD ilişkileri	35
2.1.4. Gürcistan-AB ilişkileri	40
2.1.5. Gürcistan'ın Komşu Devletler Olan Ermenistan ve Azerbaycan ile İlişkileri	42
2.1.5.1. Ermenistan.....	42
2.1.5.2. Azerbaycan	44
2.1.6. Acara Özerk Cumhuriyeti	47
2.1.7. Abhazya Sorunu ve Çözüm Yolları.....	50
2.1.8. Güney Osetya Sorunu ve Çözüm Yolları.....	56

2.1.8.1. Tiflis ve Moskova Yönetimlerinin Soruna yaklaşımları	61
2.2. Azerbaycan.....	68
2.2.1. Azerbaycan-Türkiye ilişkileri.....	69
2.2.2. Azerbaycan-Rusya ilişkileri.....	72
2.2.3. Azerbaycan-ABD ilişkileri	76
2.2.4. Azerbaycan-İran ilişkileri.....	82
2.2.5. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti	86
2.2.6. Dağlık Karabağ Sorunu	90
2.2.6.1. Dağlık Karabağ Sorunu'nun Tarihi Geçmişi.....	90
2.2.6.2. Karabağ Savaşı, Hocalı Katliamı	92
2.2.6.3. Savaşın Faturası	94
2.2.6.4. İşgalden Günümüze Sorunun Etkileri	95
2.2.6.5. Sorunun Çözüm Yolu ve Çözümün Muhtemel Etkileri	104
2.3. Ermenistan	106
2.3.1. Ermenistan Dış Politikasında Etkili Olan Devletler	107
2.3.2. Kafkasya Bölgesine Yönelik Genel Politikalar	111
2.3.3. Ermenistan-Türkiye ilişkileri	113
2.3.3.1. Ermeni Tehciri Meselesi.....	113
2.3.3.2. Soykırımın Ermenistan Politikasındaki Yeri	119
2.3.3.3. Sözde Soykırım ile İlgili Yasa Tasarıları	122
2.3.3.4. Türkiye- Ermenistan ilişkilerinde Son Dönem Gelişmeleri.....	122
2.3.4. Ermenistan-Rusya ilişkileri	128
2.3.5. Ermenistan-ABD ilişkileri.....	131
2.3.6. Ermenistan-İran ilişkileri	136

BÖLÜM III

HAZAR DENİZİ (GÖLÜ)

3.1. Hazar Denizi/Havzası/Gölü ve Uluslararası Platformdaki Yeri	137
--	-----

BÖLÜM IV

ABHAZYA ve GÜNEY OSETYA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ ULUSLARARASI PLATFORMDA YANKILARI

4.1. Bağımsızlık İlanı ve Sonraki Süreçte Yaşanan Gelişmeler.....	154
4.2. TC’nin, Abhazya ve Güney Osetya’nın Bağımsızlık Kararlarını Tanıma Konusundaki Tutumu	159

BÖLÜM V

TÜRKİYE’NİN “BÜYÜK KAFKASYA KALKINMA GİRİŞİMİ” AÇILIMI.....	162
---	-----

BÖLÜM VI

SONUÇ	174
KAYNAKLAR.....	184
ÖZET	192
ABSTRACT	194

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

TC	: Türkiye Cumhuriyeti
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
RF	: Rusya Federasyonu
AB	: Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
KEİT	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
USAİD	: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
TACİS	: Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım Projesi
TRACECA	: Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Projesi
INOGATE	: Petrol ve Gazın Avrupa'ya Uluslararası Nakli Projesi
DUMA	: Rusya Federasyonu Federal Meclisi'nin Aşağı Kanadı
NÖC	: Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
GUAM	: Gürcistan-Ukrayna-Azerbaycan-Moldova
GUAM-DEKÖ	: GUAM Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü

GİRİŞ

“Dünya birbirine zıt kuvvetlerin sürekli bir mücadele alanı konumundadır. Bu mücadelede zamanla dengeler değişmekte ve bir devletin sonsuz hâkimiyeti mümkün olmamaktadır. “Mutlak hâkimiyet” sahibi güç, kendi çıkarları doğrultusunda, karşısındaki zayıf gücü ve güçleri kendi hegomonik vasalı şekline getirerek, üzerinde emperyal politikalarını gerçekleştirmiş ve bu gücü veya güçleri konfederal bir koloni haline getirmiştir.”¹

İşte Kafkasya bölgesi de yukarıda bahsedilen mücadele alanlarından birine ev sahipliği yapmaktadır. Kafkasya Bölgesi'nin coğrafi özelliklerini incelediğimizde “Kafkasya, Karadeniz'i Hazar Denizi'nden ayıran kıstağı baştanbaşa kapsayan ve kuzeyde Maniç Oluğuna kadar uzanan ve 486.000 km²'yi aşan bir yüzölçümüne sahip toprakları içerir. Güneyde Türkiye ve İran, kuzeyde Rusya Federasyonu vardır.”²

Dünya'nın çatısı görünümündeki Kafkasya'nın değişimi sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda ekonomik, siyasi ve stratejik olarak eşzamanlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Soğuk savaşın sona ermesini takiben ortaya çıkan yeni tabloda şu gerçek gün yüzüne çıkmıştır; Avrasya'da istikrar, barış ve refahın sağlanması ancak Kafkasya'da atılacak adımlarla mümkün olacaktır.

Kafkasya jeopolitik konumu itibariyle çok hassas bir mevkide bulunmaktadır. Bulunduğu mevki gereği, hem çok zengin bir petrol havzasıdır hem de Basra Körfezi'ni kontrol eden stratejik bir konuma sahiptir. Ayrıca bütün büyük güçlerin iştahını kabartan Hazar Enerji Havzası'nın dünya piyasalarına ulaşım güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Bu özelliği ile bölge küresel ölçekte ayrı bir önem arz etmektedir. Yine ayrıca Kafkasya bölgesi; Rusya'nın Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika bölgeleriyle bağlantı noktalarına hâkim olması münasebetiyle coğrafi konumundan kaynaklanan jeopolitik bir değer taşımaktadır.

---

¹ KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milli Kültürü, İstanbul 1998, TKAE Yayınları, s. 12

² ÖZEY, Ramazan; “Kafkasya ve Kafkas ülkeleri”, Avrasya Etütleri, TİKA yayınları, sayı 17, ilkbahar-yaz 2000, s.22

Yüzyıllardır birçok kavime ev sahipliği yapmış olan Anadolu kapısının bir kilidi olma özelliği taşıyan Kafkasya'yı önemli kılan bir diğer özelliği de bölgenin kıtalar arasındaki konumudur. Kafkasya; Ortadoğu, Avrupa ve Asya kıtaları arasındaki tek geçiş noktasıdır. Karadeniz-Avrupa, Hazar Denizi-Orta Asya, Suriye-Mısır ve ayrıca İran-Basra Körfezi arasındaki bağlantı noktalarına hâkimiyeti sebebiyle bu yolların da tek stratejik geçit noktasıdır. Bu merkezler her türlü ekonomik, kültürel ve politik ilişkilerini bu bölge üzerinden inşa etmişlerdir. Bu derece önemli bir konuma sahip olan Kafkasya bölgesi asırlarca birçok devletin iştahını kabartmış ve bu bölge jeostratejik özelliği sebebiyle dünya üzerindeki büyük siyasi mücadele merkezlerinden biri olmuştur. Ayrıca Kafkasya yüzyıllarca bu bölgedeki jeostratejik üstünlüğe sahip olmaya çalışan emperyal güçlerin işgali altında kalmıştır.

Bölgenin siyasi yapılanmasına araştırmasında yer veren Davutoğlu; "Tarih boyunca Avrasya'nın değişik bölgelerine yayılan, kavim göçlerinin en önemli kavşak noktalarından birini oluşturan ve bu nedenle de göreceli olarak küçük bir alanda son derece karmaşık bir etnik ve dil yapısı barındıran Kafkaslar sürekli Anadolu, Akdeniz ve step Karadeniz nitelikli siyasi güçler arasındaki en önemli rekabet alanı olmuştur"³ ifadelerini kullanmıştır.

Bölgenin coğrafi özelliklerinin bölge halkına doğal bir savunma sahası yarattığından bahseden Davutoğlu araştırmasının devamında; "Bölgenin uluslararası konumunu üç özellik ile açıklamak mümkündür. İlk olarak, genellikle dağlık olup, birbirine geçit vermez çok sayıda vadiden oluşması bölgenin sosyo-politik yapısını belirleyici en önemli özelliğidir. Bu sayede değişik ülkelerden gelen topluluklar, tarih boyunca yaşanan işgallerden kendini koruyabilmiş ve kültürlerini sürdürebilmişlerdir. Coğrafi bağlamda bir başka özellik; bölgenin büyük devletler arasında bir tampon oluşturmasıdır. Komşu olan Araplar, İranlılar, Ruslar ve Türkler her zaman Transkafkasya ile yakından ilgilenmişler ve bu nedenle bölge zaman zaman çeşitli güçlerin egemenliğine girmiştir. Bölgenin coğrafi yapısına ilişkin başka bir özellik, ticaret ve ulaşımında büyük bir köprü görevi teşkil etmiştir. Bu anlamda kuzey ve güneyin bağlantısını sağlamaktadır"⁴ bilgisine yer vermiştir.

Kafkasya, dün olduğu gibi bugün de dönemin güçlü devletlerinin çıkar mücadelelerine sahne olan bir bölgedir.

---

³ DAVUTOĞLU, Ahmet; Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul 2003, s. 74-75

⁴ a.g.e., s.124-125

Soğuk savaşın hâkim olduğu dönemde Sovyetler Birliği önemli bir güç konumundaydı. Ancak birliğin dağılmasını takiben bölgede dengeler değişmiş ve Kafkasya bölgesi üzerinde Sovyetler Birliği'nin ebedi gibi gözüken hâkimiyeti sona ermiştir. Bu büyük gücün 1991'de çökmesiyle beraber Balkanlar'da bulunan sosyalist rejimler birer birer çökmüş, Orta Asya ile birlikte Güney Kafkasya ülkeleri de (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan) bağımsızlıklarını ilan etmiştir. SSCB'nin çöküşünü takiben bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmak amacıyla küresel ve bölgesel güçler günümüzde de devam eden büyük bir mücadeleye girişmişlerdir. Kafkasya'nın konumuyla ilgili Öztürk araştırmasında; "Bu bölge, bölgesel ve küresel güçlerin jeopolitik, jeo-ekonomik ve stratejik çıkarlar elde etmek için giriştikleri çok boyutlu, çok değişkenli ve dinamik bir güç mücadelesinin odağı haline gelmiştir. Bölge Avrupa ve ABD'nin de yüzünü çevirmesiyle birlikte uluslararası bir sorun haline gelmiştir"⁵ açıklamalarına yer vermiştir.

Öztürk'ün eserinde yer verdiği gibi bölge çok dinamik bir yapıya sahiptir. Bölgede yüzyıllardır etkinliğini sürdürmüş olan SSCB'nin yıkılması sonucunda yerine kurulan Rusya, kendisini SSCB'nin varisi olarak görmüş ve "arka bahçem" olarak nitelendirdiği Kafkasya'yı tekrar denetimi altına almaya çalışmıştır. Rusya Federasyonu'nun SSCB sonrası yeniden toparlanması aşamasında Kafkasya'da bulunan bazı uluslar devletleşme yolunda hızla yapılanma sürecine girmişlerdir. Bu süreçte Rusya, Kafkasya'nın kuzeyindeki ulusların devletleşme sürecini kontrol altına alabilmiş fakat aynı başarıyı Güney Kafkasya bölgesinde gösterememiştir. Ortaya çıkan bu otorite boşluğu sonucunda Güney Kafkasya bölgesinde bulunan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan ederek Cumhuriyetleşme yolunu seçmişlerdir.

Bağımsızlığını ilan eden bu üç devletten Azerbaycan ve Gürcistan dış politikasını daha çok ABD ve AB merkezli yapılandırmıştır. Ermenistan ise kendisine mahsus bir dış politika geliştirememiş, Rusya hegemonyasının etkisinde bağımsızlığını sürdürmeye karar vermiştir. Fakat bazı dönemlerde Ermenistan Rusya'yı kısmen saf dışı edip ABD yanlısı politikalar da izlemiştir.

---

⁵ ÖZTÜRK, Mustafa; Kafkasya'nın Tarihi Coğrafyası ve Stratejik Önemi, Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1, ATASE Yayınları, Ankara 2003, s. 9

Kafkasya’da yaşanan dinamik süreci ve hiç bitmeyen iktidar mücadelelerini çevresindeki bölgelerde gelişen olaylardan soyutlayarak değerlendirmek pek de mümkün görünmemektedir. Kafkasya’nın çevresinde meydana gelen gelişmelerden etkilenmemesinin mümkün olmadığını belirten Ahmet Sapmaz da eserinde; “Kafkasya; Balkanlar-Karadeniz-Hazar Denizi-Orta Asya ile Rusya Federasyonu-Ortadoğu ve Türkiye-Akdeniz eksenlerindeki gelişmelerden etkilenmektedir. Karadeniz’in ısınan, Kuzey Kafkasya ve Ortadoğu’nun durulmayan, Orta Asya’nın Çin ve Rusya federasyonu arasında Şanghay İşbirliği Örgütü ekseninde gelişen jeopolitik düzlemi, Kafkasya’nın jeopolitiğini etkilemektedir. Kafkasya, dünyada benzerine az rastlanacak şekilde birçok etnik unsurun, dilin, dinin ve kültürün bir arada yaşadığı bir coğrafyadır.”⁶

Bölge içerisindeki etnik ve kültürel farklılıklar bağımsızlık sonrası süreçte bölge içi etnik çatışmaların meydana gelmesine ve kaos ortamının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Sorunun temel sebeplerinden biri de, SSCB’nin arka bahçesi olarak nitelendirdiği Kafkasya’da yüzyıllarca devam ettirdiği böl ve yönet politikası gereğince çizmiş olduğu suni sınırların bölgedeki ayrılıkları tetiklemesidir. Rusya’nın bölgedeki etnik, dini, kültürel ve tarihi gerçekleri göz ardı ederek oluşturduğu bu beşeri harita Kafkaslardaki istikrarsızlığın en önemli sebeplerinden birini oluşturmuştur. Bölgede var olan sıkıntıların üzerine SSCB sonrası bağımsızlığını ilan eden devletlerin demokratikleşme sürecinde karşılaştıkları olumsuzluklar, bu sürecin gerektiği ölçüde işletilememesi ve sosyo-ekonomik yapılanmanın gerçekleştirilememiş olması da eklendiği zaman bölge dünyanın en istikrarsız ve en güven bunalımı içindeki bölgelerinden birine dönüşmüştür.

Bugüne geldiğimizde ise ABD, Rusya ve AB gibi büyük güçlerin çıkarları Kafkasya ve Hazar Havzasında çatışmaktadır. “Dünya Hâkimiyeti” felsefesini, dünyanın tepesi olarak kabul edilen Avrasya’yı kontrol altına almakla gerçekleştirebileceğini düşünen ABD, Avrasya’nın da kalbi olan Kafkaslar bölgesine azami oranda önem göstermektedir. Buna karşılık bölgeyi kendi “arka bahçesi” olarak gören Rusya da Kafkaslardaki etkinliğini kaybetmemek ve enerji yollarının kontrolünü elinde tutmak istemektedir.

---

⁶ SAPMAZ, Ahmet; Rusya Federasyonu’nun Transkafkasya’ya Yönelik Dış Politikasının Türkiye’ye Etkileri, İstanbul Harp Akademileri Komutanlığı, 2006, (Yayınlanmış Doktora Tezi), s.45

Bölgede mevcut olan iktidar mücadeleleriyle ilgili Ercan araştırmasında; “AB’nin de bölgeye ve bölgede bulunan enerji kaynaklarına ilgisi gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle ABD ve Rusya Federasyonu için rekabet alanları Kafkaslar ve Hazar havzasıdır. ABD bölgeye demokrasi, insan hakları ve terörle mücadele adı altında ve sivil toplum örgütleri ile etkili olmaya çalışırken Rusya eskiden kalma yöntemlerle (örneğin bölgedeki etnik gerginlikleri kullanarak) etkili olmak istemektedir”⁷ ifadelerini kullanmıştır.

Bütün süper güçlerin bölgeden talepleri ve bu yöndeki politikaları Türkiye’yi yakından ilgilendirmekte ve Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Çünkü Kafkaslar gerek coğrafi gerekse kültürel ve dini anlamda Türkiye’nin komşusudur. Bahse konu olan süper güçlerin talepleri ve beklentileri de bölgedeki yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden azami oranda faydalanmak olduğuna göre Türkiye’nin bu paylaşımından gerekli payı alması zaruri hale gelmiştir. Türkiye’nin bölgeye ilgisi; güvenlik, ekonomik ve kültürel boyutta ele alınmalı ve irdelenmelidir.

Kafkasya jeopolitik açıdan çok önemli bir bölgedir ve ülkemizin, dünyada taşların yerine oturtulamadığı üç önemli kriz bölgesi; Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar ile komşuluğu bulunmaktadır. SSCB’nin dağılması ile birlikte bu bölgede birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiş ve uluslararası platformda kendilerine yer bulmaya çalışmışlardır. Türkiye de diğer birçok ülke gibi bir anda patlak veren bu sürece hazırlıksız yakalanmış ve bu bölgede etkin güç olabilme şansını daha ileriki yıllara ertelemek zorunda kalmıştır.

Bu çalışmada özellikle tarihi gelişmeler ışığında Soğuk Savaş sonrası süreçte Güney Kafkasya bölgesinde bulunan devletler, bunların kendi aralarındaki ve diğer ülkelerle olan anlaşmazlıkları ve ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye’nin Kafkasya ile ilgili politikalarını şekillendiren iç ve dış dengeler, bölge ile mevcut bulunan tarihi, coğrafi, kültürel ve siyasi yakınlık, bölgede yıllar öncesinde vuku bulan ve etkisi günümüzde bile hala gözlenen etnik ve siyasi kaos ortamı ve istikrarsızlıkların arkasında yatan temel gerçekler, çatışmaların enerji rezervlerine etkisi ve bölge jeopolitiği üzerinden bölgesel ve küresel iktidar mücadeleleri ele alınmıştır. Bu düzlemde Türkiye’nin Güney Kafkasya ve Hazar Bölgesi ile ilgili beklentileri, hedefleri ve stratejileri de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacına ve kapsamına değinecek olursak;

---

⁷ ERCAN, Deniz; SSCB’nin Yıkılmasından Sonra Kafkasya’nın Yükselen Önemi ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri, Ankara Gazi Üniversitesi 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s. 6

- 1- Kafkasya Bölgesi'nin jeopolitik konumunu, bölge içerisinde bulunan Güney Kafkasya'nın jeopolitik ve jeostratejik önemini, bölgede mevcut bulunan etnik, siyasi ve demokratik yapıyı ortaya koymak,
- 2- Bölgede vuku bulan ve etnik temellerin yanında birçok temele dayanan çatışmaların sebeplerini ve bu çatışmalarda bölge dışı güçlerin müdahale alanlarını tespit etmek,
- 3- Rusya, ABD gibi büyük devletlerin ve AB, NATO, BM gibi büyük siyasi oluşumların bölge ile ilgili taleplerini tespit etmek, Rusya ve ABD gibi büyük devletlerin bölge ile ilgili hedeflerini gerçekleştirme noktasında büyük paktları nasıl kendi emelleri yönünde kullandıklarını ortaya koymak,
- 4- Soğuk Savaş sonrası süreçte ortaya çıkan yeni dünya siyasi konjonktürünü, bu yeni konjonktürde Türkiye'deki karar vericilerin aldıkları tedbirleri ve Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasını ortaya koymak,
- 5- Türkiye'nin Güney Kafkasya ülkeleri ile olan tarihi, coğrafik, kültürel yakınlıklarını tespit etmek ve bu ülkelerle Soğuk Savaş sonrasında yapılandırmaya çalıştığı ilişkileri ortaya koymak,
- 6- Bölge dışı ve bölge içi güç dengelerinin bölgeye yönelik politikalarının Türk dış politikasına yansımalarını, Türkiye'nin bölgeye uygulamakta olduğu politikaları belirlerken hangi siyasi dengeleri göz önüne aldığını ve bölgeye uygulanması gereken politikaların enerji, siyasi ve güvenlik alanlarında yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymak,
- 7- Türkiye'nin "Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi" projesi bağlamında neler yapabileceğini tespit etmek ve AB yolunda bölgesel bir birlik lideri olması muhtemel olan Türkiye'nin bu birlik projesinin önündeki engelleri ve yapması gerekenleri ortaya koymak.

Amacını bu şekilde belirtmeye çalıştığımız çalışmanın önemine de değinmemiz gerekmektedir. Türkiye için Kafkasya bölgesi jeopolitik ve jeostratejik anlamda büyük bir öneme sahiptir. Zengin enerji rezervlerinin ve ulaşım koridoru olma misyonunun yanında bu bölge Türkiye'nin Orta Asya ülkeleriyle olan tarihi, kültürel, diplomatik ve ekonomik ilişkilerini geliştirmesi bakımından oldukça stratejik bir mevkide bulunmaktadır. Bunun yanında bölgede yaşayan Türk ve Müslüman toplumlar ile bu toplumlar ve Türkiye arasındaki ilişkiler bölgenin bizim için önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Soğuk Savaşın ABD'nin galibiyetiyle sona ermesi sonucunda Kafkasya bölgesi büyük bir sarsıntı yaşamış, bölgede uzun zamandır varlığını sürdüren Rusya bölge üzerindeki etkinliğini büyük oranda kaybetmiş, bölgedeki birçok ulus bağımsızlığını ilan etmiş ve bunların neticesinde Türkiye bölgede birçok uzlaşmazlık ve önemli fırsatlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanında bölgede mevcut bulunan hidrokarbon kaynakları kısmen de olsa Rusya denetimi dışında kalmış ve Türkiye'ye bu alanda bölgeler arası enerji koridoru olma fırsatı doğmuştur. Bölgedeki statüko değişikliği sonrasında ABD, AB gibi büyük güçler bölgedeki rezervlerden faydalanmak istemişler fakat bu noktada birçok kez Rusya ile karşı karşıya gelmişlerdir. Bölge dışında bulunan bu güçler de bölge ile ilgili planlarını gerçekleştirme noktasında bölgesinde istikrarlı, dengeli ve caydırıcı bir güç olan Türkiye ile işbirliğini arttırmaya çalışmışlardır.

Konunu daha rahat irdelenebilmesi ve sürecin daha iyi bir şekilde tahlil edilebilmesi için bölgenin geçirmiş olduğu süreçlere tarihsel bir perspektiften yaklaşılmış, Soğuk Savaş sonrası süreç ile ilgili kronolojik bir seyir izlenmiştir. Elde mevcut bulunan veriler dönemsel, çok yönlü ve karşılaştırmalı bir üslupla irdelenmiştir. Bölge ile ilgili irdelenen konular alt başlıklarla detaylandırılarak zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Eserin özellikle Soğuk Savaş öncesi ve sonrası süreci kapsamı münasebetiyle temini mümkün olan eserlerle ilgili literatür araştırması yapılmış, çeşitli kurum ve kuruluşların arşivleri tetkik edilmiş, süreli yayınlar, güncel basın ve yayın organları büyük bir titizlikle takip edilmiş ve konu ile ilgili yayınlanmış olan kitap, makale, gazete ve internet kaynakları literatür taramasına tabii tutulmuştur.

Son olarak çalışmanın içeriğine değinecek olursak; çalışma Giriş kısmı ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, önemi, metodu ve dayandığı kaynaklar ile içerdiği bölümler hakkında bilgiler yer almaktadır.

Birinci bölümde genel hatlarıyla Kafkasya bölgesinin tanımı, genel jeopolitiği, Güney Kafkasya bölgesinin yapısı, jeostratejik önemi ve Türk dış politikasında Kafkasya'nın önemi aktarılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Güney Kafkasya bölgesinde yer alan devletlerin jeostratejileri ve diğer devletler ile olan ilişkileri, bölgede mevcut bulunan kriz/mücadele alanları bölge ülkeleri üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Hazar Denizi/Gölü/Havzası ve Uluslararası Platformdaki Yeri, Hazar'ın bölge içi ve bölge dışı güçlerle birlikte kıyıdaş ülkeler için önemi, yıllardır çözüme kavuşturulamamış olan statü sorunu, bölgedeki yer altı ve yerüstü rezervleri ve bu rezervlerle ilgili paylaşım planlarından bahsedilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığının uluslararası platformdaki yankıları ile TC'nin, Abhazya ve Güney Osetya'nın Bağımsızlık Kararlarını Tanıma Konusundaki Tutumu aktarılmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde ise Türkiye'nin "Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi" açılımı ve bu açılımın Türkiye açısından uygulanabilirliği irdelenmiş, bölgesel bir güç olan Türkiye'nin platform ile ilgili yapmakla yükümlü olduğu faaliyetler aktarılmaya çalışılmıştır, platform liderliği sıfatını kazanacak Türkiye'nin gelecekteki konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

Gelişen olaylar neticesinde bu coğrafyanın daha birçok değişime gebe olduğu aşikârdır. AB yolunda uzun yıllardır enerji kaybeden Türkiye'nin alternatif bir oluşum içerisine girmesi hatta böyle bir oluşuma başkanlık etmesi ülkenin geleceği açısından zorunlu hale gelmiştir. İşte bu tezle birlikte "Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi"nin kuruculuğunu ve başkanlığını üstlenen Türkiye'nin AB'ye daha kısa zamanda ve daha güçlü bir şekilde girebileceği ispatlanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM I. KAFKASYA

1.1. Kafkasya Bölgesi ve Önemi

“Tarih boyunca birçok istilâlara uğramış, kavimlerin geçiş güzergâhı olmuş, çetin ve geçit vermez dağların coğrafyası Kafkasya; stratejik rolü ve jeopolitik konumu nedeniyle üzerinde sürekli mücadele verilen bir rekabet alanı olmuştur.”⁸

Kantarci'nin bölgenin tarihi yapısı ve vazgeçilmezliği üzerine yaptığı araştırmanın devamında; “Kafkasya; sırasıyla Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin; Rus İmparatorluğu, SSCB ve Rusya Federasyonu'nun; Şahlık dönemi İran'ın ve daha sonra İran İslâm Cumhuriyeti'nin güç mücadelesi verdiği bir bölgedir. Ancak bölge, zaman zaman kesintilerle birlikte yaklaşık iki yüzyıl boyunca önce Rus İmparatorluğu'nun, sonra da SSCB'nin egemenliği altında kalmıştır. Gorbaçov'un, “açıklık” ve “yeniden yapılanma” politikaları gereğince 1991 yılında birbiri ardına bağımsızlıklarını ilân eden Transkafkasya Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) zamanla da Rusya Federasyonu'nun (RF) egemenliği altından çıkmaya başlamışlardır. 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren bölge dışı aktörlerin -başta ABD ve AB olmak üzere Batılı ülkeleroyuna fiilen katılımlarıyla Kafkasya, paylaşılamayan bir pasta olmuştur”⁹ bilgilerine ulaşmaktayız.

Bu gelişmeler ışığında, “Kafkasya bölgesini bu kadar önemli ve vazgeçilmez kılan özellikleri nelerdir?” sorusuna bu noktadan sonra cevap aramak gerekmektedir. Kafkasya bölgesini bu kadar vazgeçilmez kılan özelliklerine baktığımızda; jeostratejik ve jeopolitik konumu, enerji hatları üzerindeki hâkimiyeti, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile dil, din ve etnik yapı gibi birçok etnografik özellikleriyle karşılaşmaktayız. Özellikle bu coğrafyada var olan etnik unsurlar bölgeye her an patlamaya hazır bir bomba görünümü vermekle beraber ileriye dönük istikrar umutlarını da baltalamaktadır. Bu durumuna rağmen Kafkasya jeopolitik önemini korumakta ve Asya-Avrupa kıtalarının omurgasını oluşturmakta, ayrıca Orta Asya'ya geçiş kapısının anahtarını elinde tutmaktadır.

---

⁸ KANTARCI, Hakan; “Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları Ve Güç Mücadelelerinin Türkiye'ye Etkileri”, <http://www.2023.gen.tr/eylul05/4.htm>, Eylül 2005, erişim tarihi:29.10.2008, s. 1

⁹a.g.e., s. 2

Stratejik öneme haiz olan bu coğrafyayı ele geçirecek olan güç odakları başta Hazar Havzası olmak üzere, Orta Asya ve Karadeniz'e kadar uzanan enerji koridorunun tek hâkimi olacak ayrıca günümüz dünya konjonktüründe kendisine her türlü platform içerisinde yer bulacaktır. Konuya teorik bir bakış açısıyla yaklaşan Kantarcı araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Bu bağlamda; Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi, Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi ve nihayet Brezezinski'nin Büyük Satranç Tahtası Teori'sinde belirttiği üzere, bu bölgeyi elinde bulunduran Asya'ya ve Asya'yı elinde bulunduran da dünyaya hükmedecektir. Kafkasya bu rolüyle, Kuzey-Güney ve Doğu-Batı arasında bir köprü ve bir hamle yeridir ayrıca Kafkasya'nın vazgeçilmezliğinin en önemli nedenlerinden biri de budur.”¹⁰

Kantarcı'nın da ifade ettiği üzere bu bölge tarihinin ilk yıllarından itibaren sürekli büyük güç mücadelelerine sahne olmuştur. Bölgeler arası köprü olma özelliğini taşımasının yanı sıra bölgesel üstünlük teorilerine de konu olan Kafkasya bundan sonra birçok gücün iktidar çatışmasına seyirci olacağı benzenmektedir.

1.2. Kafkasya'nın Tanımı, Kavramı Ve Coğrafi Konumu

Bölgenin jeopolitik önemine değinmeden önce coğrafi özelliklerinden kısaca bahsetmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda Kafkasya'yı, bölgeyi ikiye bölen Büyük Kafkas Dağları'ndan ötürü Kuzey Kafkasya ve Transkafkasya (Güney Kafkasya/Kafkasya Ötesi) bölgeleri olarak iki bölümde değerlendirmemiz gerekmektedir.

Aslında Transkafkasya dendiğinde, bir coğrafi bölge kastedilmektedir, bu bölge Büyük Kafkasların doruklarından başlayarak Küçük Kafkasların güney eteklerine kadar uzanmaktadır. Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan bu bölgede yer alan ülkelerdir.

---

¹⁰ KANTARCI, Hakan; a.g.e. , s. 2

Kafkasya bölgesinin genel yapısı ile ilgili tanımları da inceledikten sonra Güney Kafkasya'nın en sorunlu bölgelerinden biri olan Abhazya ve Güney Osetya bölgesine değinmek gerekmektedir. Anıl Çeçen'in Güney Kafkasya bölgesinde bulunan Abhazya ve Güney Osetya ile ilgili çalışmasına baktığımızda;

“Abhazya, Güney Kafkasya'da yer almaktadır; ancak burada yaşayan halklardan biri olan Abhazlar, bir Kuzey Kafkasya halkıdır ve Kuzey Kafkas dillerinden biri olan Abhazca konuşmaktadırlar. Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Güney Osetya Özerk Bölgesi, Gürcistan içinde yer almalarına ve siyasî haritada Transkafkasya'da gözükmelerine rağmen fizikî (coğrafi) olarak, Kuzey Kafkasya'nın bir parçasıdırlar. Kuzey Kafkasya, doğuda Hazar Denizi, batıda Karadeniz ve Azak Denizi, kuzeyde Maniç Nehri ve bataklıkları, güneydoğuda ise, Samur Nehri'nin Hazara döküldüğü yerden, İngur Nehrinin Karadeniz'e döküldüğü noktaya kadar uzandığı kabul edilen hat ile çevrili coğrafi bölgeye denir.”¹¹ Çeçen'in araştırmasında yer verdiği Abhazlara bu şekilde değindikten sonra, araştırmanın bir parçası olan coğrafi yapıya da değinmemiz gerekmektedir. Yine bu kısım ile ilgili Çeçen'in araştırmasına baktığımızda;

“Rusya'nın uçsuz bucaksız ovalarını Gürcistan, aynı zamanda daha güneydeki Azerbaycan ve Ermenistan'ın sert topraklarından ayıran bu dağ kütleleri, Avrupa ile Asya arasında yükselen çok büyük bir duvar oluştururlar. Karadeniz'in kuzeydoğusundan, Hazar Denizi'nin batısındaki Apşeron Yarımadası'na kadar devam eden dağlık bölgeye Kafkasya denmektedir. Kafkasya'ya bu adın kimler tarafından verildiği kesin olarak bilinmemekle beraber, kelimenin Dağıstan'ın eski yerlileri tarafından kullanıldığı, ilk defa M.S. 479 tarihinde bu kelimeye tesadüf edildiği ileri sürülmektedir. Bununla ilgili olarak hâlen Dağıstan'ın Samur Büyük Kafkas Sıradağları Kafkasya'yı ikiye ayırır. Güneyde Büyük Kafkas Sıradağları doğuda Hazar Denizi'nden, batıda Karadeniz ve Azak Denizi sahillerine kadar uzanan topraklara, Kuzey Kafkasya adı verilir. Kuzeyde Büyük Kafkas Sıradağları, doğuda Hazar Denizi, güneyde İran, batıda Karadeniz arasında kalan bölge ise Transkafkasya (Güney) Kafkasya olarak adlandırılır.

---

¹¹ ÇEÇEN, Anıl; “Üçüncü Dünya Savaşı Kafkasya'da”, Birleşik Kafkasya Düşünce Dergisi, Ankara, sayı:12-13, 2008 Eylül, s. 15

Arapların “Mavera-i Kafkasya”, Avrupalıların “Transkafkasya” ve Rusların “Zakafkasya” olarak bahsettikleri Kafkasya, Büyük Kafkas Sıradağları’nın güneyinde yer alan tarihî bir bölgedir. Siyasî ve coğrafi bakımdan genel olarak “Sirkafkasiyon (Circarucasia)” ve “Transkafkasya (Transcaucasia)” şeklinde ikiye ayrılan Kafkasya bölgesinin doğusu Asya, batısı ise Avrupa kıtaları içinde ele alınmaktadır. Kuzey Kafkasya bölgesi, Rusya Federasyonu’na hâkimiyetinde olup, bu bölgede RF’ ye bağlı yedi özerk cumhuriyet yer almaktadır. Bunlar batıdan doğuya doğru; Adıgey, Karaçay-Çerkez, Kabartay (Kaberdey)-Balkar, Kuzey Osetya (Alanya), İnguşya, Çeçenistan (İçkerya) ve Dağıstan Özerk Cumhuriyetleridir.”¹²

Soğuk savaş döneminde SSCB’nin çizmiş olduğu fiziki sınırlar bugün için hiçbir ulusun kendi kaderini kendisinin tayin etmesine olanak vermemektedir. Abhazya ve Güney Osetya Özerk Bölgeleri de bu bağlamda değerlendirilecek iki coğrafi bölgedir. Fiziki olarak Kuzey Kafkasya bölgesi sınırları içerisinde yer alan “Güney Osetya Özerk Bölgesi” ve “Abhazya Özerk Cumhuriyeti” siyasî yapısı gereği Gürcistan’a bağlıdır. Transkafkasya’da son yıllarda verilen bağımsızlık mücadelelerini hesaba katmazsak; üç bağımsız cumhuriyet (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan), üç özerk cumhuriyet ve iki özerk bölge bulunmaktadır. Bölge içerisinde Azerbaycan’a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi bulunmaktadır. Ayrıca Gürcistan’a bağlı Abhazya ve Acaristan Özerk Cumhuriyetleri ile Güney Osetya Özerk Bölgesi Güney Kafkasya’da yer almaktadır.

Değişen konjoktüre baktığımızda Gürcistan’a bağlı bulunan Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Güney Osetya Özerk Bölgesi 2008 yılı itibariyle siyasi yapılarında değişikliğe gitmiş ve Gürcistan’a karşı tek taraflı bağımsızlık ilanında bulunmuşlardır. Zaten gerginliğin hat safhada olduğu Güney Kafkasya bölgesi zorlu bir sürece girmiş ve bölge içerisinde çözümlenecek bir sorunmuş gibi görünen bu mesele uluslararası kamuoyunun gündemine oturmuştur. Ayrıca Cemilli’nin bölge ile ilgili görüşlerini incelediğimizde; “Kafkasya’nın demografik yapısı da kendine özgü bir çeşitlilik göstermektedir. Zira coğrafi konumu nedeniyle bölge, öteden beri çeşitli millet ve toplulukların bir “geçiş noktası” olmuş ve bu nedenle çok karışık bir demografik yapı ve tarihî süreç kazanmıştır.

---

¹² ÇEÇEN, Anıl; a.g.e., s. 15

Bununla birlikte, Kafkasya demografik yapısında, “demografik ve politik” olarak Türkler, Gürcüler ve Ermeniler belirleyici olmuştur. Milliyet açısından yapılan bu tasnif dışında, bölgeyi tanımlayabilme için bölge nüfusunun “linguistik (dil), teolojik (din), coğrafi, idarî ve siyasî” olarak bir tasnifinin yapılması gereklidir. Genellikle siyasî sınırlara dayanan coğrafi bölge tanımlamaları, sosyo-ekonomik ve siyasî analizler için tatmin edici olmaktan uzaktır. Bu nedenle, Kafkasya-Orta Asya tanımı SSCB döneminde çizilmiş jeopolitik sınırlamaların ötesine geçen ve Sovyet döneminin ayrı ayrı alt bölgeleri olan Kuzey Kafkasya, Güney Kafkasya (Transkafkasya), Orta Asya ve Kazakistan’ı Hazar Havzası komşuluğunda birleştiren daha geniş bir tanımdır.

Kafkasya; Avrupa, Asya, Afrika kıtalarının buluşma noktasındaki menteşe ve bu menteşe üzerine vurulmuş kilit ve de kilidi açan anahtar değerindeki Anadolu’nun bir uzantısı ve bütünleyicisidir. Kıtaları kapsayan coğrafya bütününün kuzey-güney bağlantılarından biridir. Kafkasya; Karadeniz yolu ile Avrupa içlerine, Hazar Denizi yolu ile Asya içlerine ulaşma olanağı verir. Böylece sadece “Kuzey-Güney” değil “Doğu-Batı” arasında da bağ oluşturur¹³ düşüncesiyle karşılaşmaktayız. Cemilli’nin de ifade ettiği gibi bölge gerek demografik olarak gerek de tarihi ve jeopolitik olarak oldukça hassas bir bölgedir.

Kafkasya, soğuk savaşın bitimine kadar Rusya tarafından yönetilmiş ve bunun etkisi Kafkaslarda uzun yıllar hissedilmiştir. Hâlâ bölge ile ilgili atılacak adımlarda Moskova yönetiminin tepkisi dikkate alınmaktadır. Rusya, Kafkasya’nın birçok bölgesini yaklaşık iki yüz yıl boyunca tek başına merkezden yönetmiştir. Bölge hudutları belirlenirken bölgesel huzur ve refah ortamı gözetilmek yerine merkezin kontrolünü kolaylaştıracak açılımlar dikkate alınmıştır. SSCB’nin dağılmasından sonra Kafkaslarda ortaya çıkan belirsizlik atmosferi, Rusya’nın yüzyıllar boyu bölgede kurmuş olduğu baskıcı sistemin bir sonucudur.

Yüzyıllarca SSCB’nin hamiliğinde hayatlarını devam ettiren bu toplumlar, buldukları bölge topluluklarıyla da ikili ilişkilere girmekten kaçınmışlar ve tek eksenli bir politika izlemişlerdir.

---

¹³ CEMİLLİ, Elnur; ABD’nin Güney Kafkasya Politikası, IQ Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, Nisan 2007, s. 15

Bölgenin süper gücü konumunda olan SSCB'nin yıkılması ve sonrası ile ilgili Anıl Çeçen bir makalesinde; “Yirminci yüzyılın son 10 yılına girerken iki kutuptan birisi olan Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine soğuk savaş dönemi sona ermiş ve küreselleşme adı verilen yeni bir döneme girilmiştir. Rusya'ya bağlı olarak oluşturulmuş olan bir ideolojik imparatorluk biçimindeki ikinci kutbun kutuplar arası ekonomik yarışta geri kalması üzerine Sovyetler Birliği adını taşıyan büyük konfederasyon dağılmış ve bunun sonucunda Orta Asya ve Baltık ülkeleriyle beraber Güney Kafkasya ülkeleri de bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır”¹⁴ ifadelerine yer vermiştir.

Cemilli'nin bölgenin genel yapısı ile ilgili araştırmasından yaptığımız bu alıntıda da görülüyor ki; Kafkasya bölgesi yıllarca SSCB tarafından yönetilmiş fakat SSCB'nin ani çöküşü neticesinde bölgenin konjonktürü tam bir kaos ortamına dönüşmüştür. Kafkasya'nın jeopolitik değeri, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra giderek artmıştır.

Yine Özsoy'un bölgeyle ilgili makalesine baktığımızda; “Yalnız bu alandaki petrol ve doğalgazın değil, Orta Asya'daki rezervlerin de uluslararası pazarlara aktarılmasında Kafkasya stratejik bir ulaşım hattı niteliğine sahiptir. Bölgede bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin yaşama mücadeleleri ve Batı ile işbirliği arayışları bu stratejik hattın uzun bir süre sonra tekrar kullanımını gündeme getirmiştir. Bu konuda en büyük engel eski çıkarlarını kaybetmek istemeyen Rusya, sınır anlaşmazlıkları olan yeni cumhuriyetler, “self- determinasyon”¹⁵ arayışında olan halklar ve bunların kendi aralarındaki etkileşimidir. Rusya Federasyonu, Akdeniz ve okyanuslardaki çıkarlarını devam ettirmesi bakımından Karadeniz ve Kafkasya'yı en öncelikli sahalar olarak ilan etmiştir”¹⁶ ifadelerini kullanmıştır.

---

¹⁴ ÇEÇEN, Anıl; “Üçüncü Dünya Savaşı Kafkasya'da”, Birleşik Kafkasya Düşünce Dergisi, Ankara, sayı:12-13, 2008 Eylül, s.8

¹⁵ “Self determinasyon”, Milletlerin kendi kaderini bizzat tayin hakkı da denen “self-determinasyon hakkı, 1918 Wilson ilkelerinden kaynaklanmıştır. Bu hak 1945 Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 1, 55 ve 76'ncı maddelerinde de geçmektedir. Self-determinasyon hakkı, “bir halkın bağımsız bir devlet kurmak dâhil, dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkı” demektir. Bu hak uluslararası hukukta sadece başka bir devletin sömürgesi altında bulunan halklara tanınmaktadır. Yani bu hak, “sömürgeleikten kurtulma ” durumunda geçerli olan bir haktır. Self-determinasyon hakkı, kendisi sömürge olmayan, bir devletin ülkesi üzerinde yaşayan insan topluluklarına tanınmamaktadır. GÖZLER, Kemal; “Devlet kavramı”, <http://www.anayasa.gen.tr/devlet.htm>, erişim tarih:30.10.2008

¹⁶ ÖZSOY, Cengiz; Bağımsızlıktan Sonra Gürcistan'daki Gelişmeler ve Türkiye'ye Yansımaları, Ankara Gazi Üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s. 5

Rusya, soğuk savaş dönemi ve daha öncesinde SSCB'nin sömürgesi pozisyonunda olan cumhuriyetleri “yakın çevre ve arka bahçe” doktrinine dâhil etmekte ayrıca bu bölgelere etkinliğini korumak adına askeri müdahalelerde bulunma veya barışın tesisi konusunda önderlik etme hakkını kendinde saklı tutmaktadır. Kafkasya bölgesinin belki de en önemli özelliği etnik açıdan farklı birçok ulusu bünyesinde barındırıyor olmasıdır. İşte sorunun asıl kaynağı da bu noktada gün yüzüne çıkmaktadır. Bölge içerisinde yaşayan etnik unsurlara tanınmış birtakım hakların diğer etnik gruplara tanınmamış olması bölgedeki iç karışıklıkları körüklemektedir. Bunun en tabii sonucu olarak da bölgede bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetler ve diğer bölgesel oluşumlar sorunlarını kendi iç dinamikleriyle çözemeyip sözde tarafsız dış otoritelerin desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Bölgedeki bu bağımsızlık ve istikrar talepleri de bölge dışı güçlerden her zaman destek görmüştür.

Bu çerçevede Gürcistan, SSCB'nin yıkılmasını takiben içinde bir türlü çözümleyemediği Güney Osetya ve Abhazya problemlerine rağmen dış güçlerinde desteğiyle bağımsızlığını kazanmıştır. Bölgenin diğer iki bağımsız devleti olan Azerbaycan ve Ermenistan da Karabağ meselesi yüzünden karşı karşıya gelmişlerdir. Moskova yönetimini bölge içi çatışmaları desteklemekle ve ayrılıkçı hareketleri koordine edip lojistik destekte bulunmakla suçlayan Azerbaycan ve Ermenistan, Karabağ sorununun ancak kendi iç dinamikleriyle çözülebileceğini beyan etmiştir. Rusya ise her iki ülkenin bu tavrını ağır bir dille eleştirmiş ve bölgesel sorunların ancak kendi denetiminde çözülebileceğini ifade etmiştir.

1.3. Türk Dış Politikasında Kafkasya

Güney Kafkasya bölgesi Türkiye için birçok sebepten ötürü oldukça önemlidir. “Güney Kafkasya Bölgesi; Doğu-Batı ve Kuzey-Güney arasında geçiş bölgesi olmak gibi bir özelliğinden dolayı stratejik öneme sahiptir. Soğuk Savaş sonrası gelişmeler bölgenin pozisyonunu daha da geliştirmiş, bölge tüm Avrasya'da istikrar ve refahın tesisi için giderek artan bir önem kazanmıştır.

Bölgenin Avrasya için stratejik öneminin yanında Güney Kafkasya bölgesindeki istikrar ve refah, Türkiye'nin kendi güvenliği ve istikrarı bakımından özel önem arz etmektedir. Güney Kafkasya'yı, Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan doğal kapısı olarak kabul etmek mümkündür.”¹⁷ Bölgenin jeopolitik özelliklerinin ve son yıllarda bölgeye yönelik artan ilginin sorgulandığı bir araştırmada şu ifadeler yer verilmiştir; “iki binli yıllarla birlikte ön plana çıkan enerji güvenliği kavramı ve 11 Eylül olayları sonrasında Orta Asya-Kafkasya ekseninde yoğunlaşan küresel güç rekabeti, Rusya'nın Kafkasya'yı yeniden arka bahçe yapma politikalarının sonunu getirmiş, bölgeyi uluslar arası politika gündeminin ön sıralarına taşımıştır. Başta ABD, AB ve Rusya olmak üzere küresel güçlerin ve Türkiye ve İran gibi bölgesel işbirliklerine ve rekabetlerine sahne olan bölge tarihsel süreci, çok parçalı etnik yapısı ve çözülmesi zor iç sorunları nedeniyle çok değişken bir politik zemine sahiptir.”¹⁸

Kafkasya'nın bölge devletleri ve güçlü devletlerce jeopolitik açıdan ne kadar önemli bir bölge olduğu artık herkesçe malumdur. Türkiye de jeopolitik konumu gereği Balkanlara olduğu gibi aynı zamanda Kafkasya bölgesine de komşudur. Türkiye'nin bölgeyle ilişkilerinde rahat hareket edememesinin sebepleri altında Rusya'nın bölgedeki başat güç olma durumu yatmaktadır.

Konuyu bu ekseninde değerlendiren Güner Özkan da bir makalesinde şu ifadeler yer vermiştir; “Türkiye'nin Kafkaslar ile 1980-1999 arası ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılına kadar Soğuk Savaş ortamında ve oldukça sınırlı bir biçimde sürdürülebilmiştir. Bu dönemde sürdürülen sınırlı ilişkiler de Sovyetler Birliği ekseninde olmuştur.”¹⁹

Soğuk savaşın sona ermesi sonrası Türk Dış Politikasındaki yeni açılımlardan Görgülü şu ifadelerle bahsetmektedir; “Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan eski Sovyet Cumhuriyetleri ile kurulan ilişkiler Türk dış politikasında yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir.

---

¹⁷ BAL, İdris; “Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, 2.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, Ocak 2004, s.398

¹⁸ ANDİCAN, Ahad; “Kafkasya ile İlişkiler”, Türk Dış Politikası 1919-2008, Barış Platin Yayınları, 2008 Ankara, s.953

¹⁹ ÖZKAN, Güner; “Kafkaslar İle İlişkiler”, Türk Dış Politikası 1919-2008, Barış Platin Yayınları, 2008 Ankara, s. 834

“Yeni aktivizm”²⁰ olarak adlandırılan bu süreç, değişen dünya düzeni içerisinde Türkiye’nin nasıl konumlanacağı meselesi ile de yakından ilişkilidir. Soğuk Savaşın son dönemlerinde kendi güvenliğine yönelik tehditler olmadığı takdirde bölgesel ihtilaflardan uzak duran, temkinli ve dengeleri gözetten bir dış politika izleyen Türkiye, çift kutuplu düzenin yıkılmasını takiben çok daha etkin bir dış politika uygulamaya başlamıştır.²¹

Araştırmacı Aybars Görgülü, bu makalesinde “yeni aktivizm” sürecinden bahsetmiş ve statükocu bir zihniyetle idare edilmek istenen türk dış politikası’nın değişen dünya konjonktüründe yeni açılımlara gebe olduğunu açıklamıştır. Fakat ilerleyen yıllarda atak bir diplomasi düşleyen Türkiye bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini reel bir zemine oturtamamış, kendisinden beklenen birçok atılımı ya gerçekleştirememiş ya da geç gerçekleştirmiştir.

Bu çerçevede Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine, etnik, kültürel ve tarihi bağlardan ötürü ayrıca önem verilmiş ve bu bölgelerde kurulan devletlerden Azerbaycan’ın bağımsızlığı 9 Kasım 1991’de, diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinden Gürcistan ve Ermenistan’ında bağımsızlıkları herhangi bir ayırım gözetilmeksizin 16 Aralık 1991 tarihinde tanınmıştır. Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünya düzenine doğru gidilirken Türk dış politikasında yaşanan bu yeni açılımın Avrupa ve ABD ile ilişkilerin gelişmesine yönelik bir adım olduğu da unutulmamalıdır.

Soğuk savaş sonrasında yeni bir diplomatik açılım sürecine giren Türkiye, Orta Asya ve Kafkaslarda ortaya çıkan yeni konjonktürde etkin rol almaya çalışmış ve öncelikle uzun yıllar SSCB sömürgesi olarak hayatlarını devam ettirmiş olan Türk Cumhuriyetleri ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır.

---

²⁰ “Yeni Aktivizm”; Genel anlamda aktivizm, sosyal ya da politik değişiklik meydana getirmek için kasıtlı bir biçimde yapılan eylem olarak tanımlanabilir. Bu eylem çelişmeli tartışmalarda taraflardan birini desteklemek ya da muhalefet etmektir. Aktivizm kelimesi sıklıkla protesto veya muhaliflik ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır, ancak aktivizm sayısız politik yönlendirmede yer bulabilir ve geniş bir biçim yelpazesi içinde oluşabilir; bir gazeteye ya da politikacıya bir mektup yazmaktan, politik kampanyadan, ekonomik aktivizmden (tercih edilen şirketleri desteklemek veya boykot etmek gibi), toplantılardan, blog yapmaktan ve sokak yürüyüşlerinden, grevlere ve hatta gerilla taktiklerine kadar. Daha keskin çelişkili durumlarda, yorumlayanın aktivistin yaptıklarını destekleyip desteklememesine bağlı olarak bir kesim tarafından özgürlük savaşçısı diye adlandırılanlar, karşı kesim tarafından terörist olarak tanımlanabilmektedir. Daha fazla sayıda faaliyete çok taraflı işbirliği yöntemleriyle dahil olma anlamına da gelen ‘yeni aktivizm’, özellikle 1995’ten itibaren sıkça referans verilen bir terim haline gelmiştir. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Aktivizm>, erişim tarihi: 30.10.2008

²¹ GÖRGÜLÜ, Aybars; “Türkiye- Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü”, TESEV yayınları, Dış Politika Analiz Serisi-8, İstanbul, Mayıs 2008, s. 3-4

Ancak bu iyi niyetli yaklaşımlarını siyasi ve ekonomik açılımlarla taçlandıramayan Türkiye, bölgeyi iyi tanımaması yüzünden modernizasyon sürecinde beklenen başarıyı gösterememiştir. Bağımsızlıklarını ilan ettikleri dönemde ekonomik anlamda hiçbir varlığı olmayan bölge ülkeleri hem Rusya etkisinden kurtulmak, hem de uluslararası sisteme entegrasyonu sağlamak amacıyla Türkiye'den öncelikle maddi yardım ve destek beklemişler ancak ortaya çıkan bu yeni duruma hazırlıksız yakalanan Türkiye kendisinden beklenen ekonomik desteği bölge ülkelerine verememiş, bu nedenle de kendisine biçtiği hamilik statüsü bu devletler tarafından kabul görmemiştir. Bu sebeplerden ötürü 1991'de Soğuk Savaş'ın bitip SSCB'nin yeni dağıldığı ve Rusya'nın bölgedeki nüfuzunun henüz artmaya başlamadığı bir dönemde Türkiye, Kafkasya üzerinde etkinlik kurmayı başaramamıştır.

Görgülü araştırmasının devamında; "İlk etapta Orta Asya ve Kafkaslar ayırımı yapmadan tüm eski Sovyet coğrafyasında etkin bir dış politika uygulayan Türkiye, Orta Asya'daki aktif dış politikanın arzu edilen açılımları sağlayamaması üzerine, Kafkaslar ve Hazar Bölgesine yönelik diplomasiye hız vermiştir. Özellikle bölgenin zengin doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip olması ve Türkiye'nin buradan batı pazarlarına yapılacak enerji sevkiyatında oynayabileceği rol üzerine oluşturulan politikalar, temelleri 1994 yılında atılan ve 2006 yılında işler hale gelen BTC boru hattı gibi dev enerji projelerinin hayata geçebilmiş olmasından ötürü bir ölçüde başarılı olmuştur. Bu çerçevede Azerbaycan, Rusya dışında güçlü bir ihracat kapısı bulmuş ve Avrupa pazarına daha kısa bir yoldan ulaşarak ekonomisine katkı sağlamıştır.

Aynı şekilde hızla Batı'ya uyum sağlama gayreti içerisindeki Gürcistan da bu proje ile ekonomik açıdan biraz daha bağımsız olmuş, üzerindeki Rus baskısını hafifleterek, daha demokratik ve istikrarlı bir siyasi yapıya doğru kısmen yol almaya başlamıştır. Bu bağlamda bölgenin kaybeden devleti, komşusu Azerbaycan ile yaşadığı Karabağ ihtilafı yüzünden yalnızlığa itilmiş olan Ermenistan olmuştur"²²düşüncesinden bahsetmiştir.

Soğuk savaşın bitiminden sonra ortaya çıkan yenedünya konjonktüründe Türkiye arzuladığı yeri alamamıştır. Bunun birçok nedeni mevcuttur. Fakat en önemli nedeni; Türkiye'nin bu bölgelere yönelik hiçbir zaman tutarlı ve kararlı bir dış politika geliştirememiş olmasıdır.

---

²² GÖRGÜLÜ, Aybars; a.g.e., s. 5

İki kutuplu dünya siyasetinin hâkim olduğu dönemde Türkiye yönünü daha çok ABD'ye çevirmiştir. ABD de Kafkasya bölgesinin Rusya hegemonyasında olduğunu kabullenmiş ve bu bölgeye özgü bir siyaset geliştirmemiştir. SSCB'nin yıkılmasından sonra bu bölgede bulunan devletler bağımsızlığını ilan etmiş ve gelişen dünya düzenine entegrasyon için hızla girişimlerde bulunmuşlardır. Rus hegemonyasından kurtulmak isteyen bu devletler ilk çıkış yolu olarak komşu ülkelerle ilişkilere ağırlık vermişlerdir. Bu döneme hazırlıksız yakalanan Türkiye ilerleyen yıllarda da bölgeyle ilgili politikasız tavrını devam ettirmiştir. 2000'li yılların başlarına kadar Türkiye- Kafkasya ilişkileri; BTC petrol boru Hattı'nın yapılandırılması, Dağlık Karabağ sorunu ve Gürcistan'ın jeopolitik konumu üzerinde şekillenmiştir.

BÖLÜM II. GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİNDE YER ALAN DEVLETLERİN JEOSTRATEJİLERİ VE DİĞER DEVLETLER İLE OLAN İLİŞKİLERİ

2.1. Gürcistan

Araştırmanın bu kısmında SSCB'nin çöküşü ve soğuk savaşın bitimi müteakibinde bağımsızlığını ilan eden üç cumhuriyetten biri olan Gürcistan incelenecektir. Gürcistan'ın coğrafi ve beşeri özelliklerinden bahsettikten sonra araştırmamızın asıl ağırlık noktalarından biri olan Gürcistan-Türkiye, Gürcistan-Rusya ilişkileri ile Abhazya ve G. Osetya bölgelerinde meydana gelen son gelişmeler incelenecektir.

Nihat Kaşıkçı ve Hasan Yılmaz bölge ile ilgili yapmış oldukları araştırmada şu bilgilere yer vermişlerdir; “Gürcistan'ın sahip olduğu en önemli ekonomik avantajı coğrafi konumudur. Ülke Avrupa ve Orta Asya arasında önemli geçiş noktasında bulunmaktadır. Gürcistan, Kafkasların açık denizlere çıkışı olan tek devletidir. Özellikle Ermenistan ve Azerbaycan'a giden malların büyük kısmı Gürcistan üzerinden geçmektedir. Ülke, Bakü'den başlayan “petrol boru hatlarının” da üzerinden geçmesi muhtemel ülkelerdendir. Karadeniz'in doğusundaki üç limanı (Sohumi, Poli, Batum)Orta Asya ülkeleri için çok önemlidir. Özellikle Ermenistan ve Azerbaycan için Karadeniz'e açılan tek kapıdır. Yukarıda adları zikredilen ülkeler açısından stratejik önemi yüksektir.”²³

Fakat bu stratejik üstünlüğünü diplomatik alanda çok iyi kullanamayan Gürcistan, Ermenistan gibi lobicilik faaliyetlerinde yeterli oranda girişimde bulunamamıştır. Ayrıca Azerbaycan gibi doğal zenginliklere de sahip olmadığı için bölgede etkinlik gösterme konusunda eksikliklerle karşılaşmıştır. Kafkasya'nın anahtarı konumundaki bu ülke elindeki avantajları gerektiği gibi kullanamamaktadır. Gerek BTC Petrol Boru Hattının sacayaklarından biri olması münasebetiyle, gerekse Karadeniz'e hâkim bir bölgede bulunması sebebiyle güçlü bir görünüm sergileyen Gürcistan bu avantajlı durumunu siyasi arenada tam manasıyla gösterememektedir.

---

²³ KAŞIKÇI, Nihat-YILMAZ; Hasan, Arastan Volga'ya Kafkaslar, Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu 2000, s.50

Ürkek bir siyasi tavır içerisinde olan Gürcistan, Rusya mahiyetinde iç ve dış politikasını belirlemeye çalışırken bir yandan da ABD ve Batı ile ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ağacan ise yaptığı araştırmada Gürcistan'ın jeopolitiğine farklı bir perspektiften bakmış ve şu şekilde yorumlamıştır; “Gürcistan'ın dezavantajlarından biri de onun coğrafi açıdan belirli dönemlerde kanat kuşatmalarına neden olacak şekilde etnik azınlıklarla çevrelenmiş olmasıdır. Tiflis ile Rusya'yı birleştiren ulaşım yolları Abhazalar ve Osetler'in denetimi altındadır. Ermenistan-Gürcistan sınırında Azerbaycan Türkleri, Gürcistan-Türkiye sınırında da Ermeniler yaşamaktadır. Bütün durumlarda da Gürcistan'ın komşu devletlerle kara ilişkisi iç etnik bölgeler üzerinden sağlanmaktadır.

1990'lı yılların başlarında SSCB'nin çöküşü artık açıkça gözüküyordu. Bu çöküşün nedeni her ne kadar ekonomik olarak düşünülse de asıl neden içinde bulundurduğu milletlerin özgürlük isteğiydi. Sovyetler içerisindeki milletlerin özgürlük girişimleri ilk olarak Güney Kafkasya, Azerbaycan ve Gürcistan'dan başladı. 1988 yılında Bakü'de başlayan özgürlük harekâtı çok kısa bir zamanda Gürcistan'a da yayıldı ve Gürcistan'da başlayan milliyetçi harekâtlar sonucunda ortaya yeni liderler ve kurumlar çıktı.

Başlayan bu hareketlilik Gürcü halkının iki liderinin daha aktifliğiyle hissedilmeye başlandı. Bunlardan Gia Çanturia “Gürcistan Ulusal Parti”sini kurmuş, diğeri Z.Gamsahurdia ise “Erdemli Aziz İdia Topluluğunu” kurmuştur. Gürcistan'da artan bu bağımsızlık hareketlerini durdurmak ve bunun diğer Cumhuriyetlere yayılmasını önlemek için Sovyet Rusya'sı kendi askeri güçlerinden yararlanarak 9 Nisan 1989 yılında Tiflis'de kanlı katliam yapmıştır. Rusların yaptığı bu katliam Gürcülerin bağımsızlık iradesini kırmamış ve Mart 1990'da Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir.”²⁴

Bağımsızlık ilanının ardından Gürcistan, siyasi arenada birtakım kararlar almıştır. Bu kararlardan biri de Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılmama arzusudur. Konu ile ilgili olarak Deniz Ercan yaptığı araştırmada; “Gürcistan'ı diğer Kafkas ülkelerinden ayıran özelliği ise BDT'ye katılmak istemeyen tek devlet olmasıdır. Ancak Rusya'nın baskıları sonucu Ekim 1993'de BDT'ye katılmak zorunda kalmıştır. 2003 sonlarına doğru ABD'nin desteği ile yapılan “Gül Devrimi” ile devlet başkanlığına Mihail Şaakaşvili getirilmiştir.

---

²⁴ AĞACAN, K; “Kardeş Devletler Azerbaycan-Gürcistan ilişkileri”, Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, ilkbahar 2001, cilt:7, Sayı:1, s.320

Mayıs 2005 tarihinde ise ABD başkanı George Bush Gürcistan'ı ziyaret ederek Gürcü halkını "Kafkasya ve Orta Asya'da demokratik reformlara ilham veren halk" olarak nitelemiştir ve "özgürlük, dünyada her ulusun ve her insanın geleceği olacak" diyerek, bölgedeki demokratikleşme hareketlerini desteklediğini ve bu desteğin devam edeceğini vurgulamıştır. Ayrıca ülkedeki ayrılıkçı hareketlerin iyi niyetle çözümleneceğini bildirerek, Gürcistan'ın bütünlüğünden ve istikrarından yana olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketleri desteklemesine karşılık, ABD'nin bu ülkenin bütünlüğünden yana tavır alması, ülkede ABD'ye olan sempatiyi artırmıştır²⁵ ifadelerine yer vermiştir.

ABD'nin ülkenin iç ve dış siyasetinde üstlenmek istediği bu "ağabeylik" misyonu Gürcistan kamuoyundan olumlu tepkiler almış ve Gürcistan ABD'yi, Rusya'ya alternatif ortak olarak görmeye başlamıştır. Gürcistan ayrıca bölgede başat güç olma yolunun bölge içi çekişmeleri ve ihtilafları körüklemekten geçtiğini de bilmektedir.

Bu konu ile ilgili Cengiz Özsoy verdiği mütalaada; "Gürcistan bulunduğu bölgedeki devletlerarası çekişme ve savaşlardan nemalanmasını da iyi bilmektedir. Geçen zaman içinde Ermenistan-Azerbaycan çatışmasından yararlanarak her iki devletle ve komşu ülke Türkiye ile ilişkilerini geliştirmiştir. Azerbaycan'ın zengin doğal kaynakları, en önemlisi hidrokarbon zenginliklerine sahip olmasına rağmen Gürcistan'ın bölgenin açık denizlere çıkabilen tek devleti olduğu için bu jeopolitik avantajlarını ustaca kullanarak bir takım alanlarda ilerleme kaydetmiştir. Gürcistan çözülmemiş çok sayıda sorununa rağmen Batıya entegrasyonda öncülük yapmaktadır.

Etnik sorunların çözümü için entegrasyon aracılığıyla iktisadi olanak aktarılması politikasını izleyen Gürcistan'da iç durumun kısa sürede daha iyi olacağı beklenmektedir. Beklenen büyük projelerin gerçekleştirilebilmesi ülke içi etnik sorunların ekonomik alana transformasyonunu da kolaylaştıracaktır. Bu durum da Gürcistan'da iç istikrarın daha erken sağlanmasına ve etnik sorunların daha erken çözülmesine yol açacaktır."²⁶

---

²⁵ERCAN, Deniz; SSCB'nin Yıkılmasından Sonra Kafkasya'nın Yükselen Önemi ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri, Ankara Gazi Üniversitesi 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s.63-64

²⁶ÖZSOY, Cengiz; a.g.e., s.6

Uluslararası platformda etkin ve saygın bir konuma sahip olmak isteyen Gürcistan; Avrupa ve Orta Asya arasında enerji ve diğer tüketim mamullerinin intikal güzergâhlarına hâkim olma niyetindedir. Türkiye ve Azerbaycan'la diplomatik ilişkiler kurmaya çalışan Gürcistan bölge dışından da ilişkiler kurabileceği ülkeler bulmaya özen göstermiştir. Bu bağlamda yeni ilişkiler tahsis etme gayretinde olan Gürcistan'ın girişimlerine araştırmasının devamında yer veren Özsoy şu ifadeleri kullanmıştır; “Gürcistan, İsrail gibi bölgesel güçlerle siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda ittifaklar içerisine girmeye çalışmıştır. AB içerisinde de kendisine müttefik olabilecek devletler arayan Gürcistan, bu bağlamda Almanya ile yakın ilişkiler içerisine girmeye çalışmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kurucu ülkelerinden biri olması dolayısıyla bölgesel paktlara önem veren Gürcistan, uluslararası örgütlere yakınlık göstermektedir.”²⁷

Gürcistan'ın yeni dönem hedeflerine araştırmasında yer veren Türksavaş şu ifadeleri kullanmıştır; “Gürcistan'ın yeni dönemdeki en önemli hedefleri, Avrasya ulaşım koridorlarının merkezi haline gelmek ve Hazar petrolünün Batı'ya açılmasında etkin ve kilit rol oynamaktır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının açılışı ile bu amacına daha da yaklaşan Gürcistan, yeni süreçte Rus izlerini silmeye başlayarak AB ve NATO'ya yönelmiş, geleceğini Batı dünyasına ekleme politikası izler olmuştur.”²⁸

2.1.1. Gürcistan- Türkiye İlişkileri

İki ülke ilişkileri bölge içi ittifaklardan oldukça etkilenmektedir. İlişkilerin gelişim hızı oldukça yavaş olmakla birlikte son yıllarda yapılan yeni açılımlar ilişkilerin gelişimiyle ilgili gelecek vaat etmektedir. İki ülke ilişkileri ile ilgili Cemilli yaptığı araştırmada şu yorumlara yer vermiştir; “Gürcistan bağımsızlığını ilan ettikten sonra Azerbaycan gibi onu da ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Fakat Gamsahurdia yönetiminin gürcü milliyetçiliğini öne çekmesi Türkiye ile ilişkileri zora sokmuştur.

---

²⁷ ÖZSOY, Cengiz; a.g.e., s.7

²⁸ TÜRKSAVAŞ, Günnur Tuba; AB'nin Güney Kafkasya Politikası ve Türkiye, Ankara Gazi Üniversitesi, 2007, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s. 59

Çünkü yönetim tarafından uygulanan bu politika nedeniyle Özbekistan'dan çıkartılmış olan Ahıska Türklerini Gürcistan kabul etmemiştir. Gamsahurdia yönetiminin Stalin zamanında Gürcistan'dan Orta Asya ve Sibirya'ya sürülmüş olan bu grubu kabul etmemesi ilişkilerde soğukluk yaratmıştır.

Gürcistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin siyasi ve ekonomik alanlarda kurulması ve geliştirilmesi 1992 yılının Mart ayında E. Şeverdnadze'nin iktidara gelmesiyle başlamıştır. İlişkilerin olumlu yönde gelişmesini sağlayan esas gelişme Hazar petrollerinin Tiflis üzerinden Türkiye'ye ve oradan da batıya çıkmasını sağlayacak petrol ve doğalgaz boru hatlarının gerçekleşmesi olmuştur.

Aynı zamanda Rusya'dan istediğini alamayan Gürcistan'ın yüzünü Batıya ve ABD'ye çevirmesi onun Türkiye ile ilişkilerinde de önemli ilerlemelere sebebiyet vermiştir. Gürcistan kendi içerisinde engelleyemediği etnik çatışmaları Rusya ile değil, ABD ile NATO ve BM gibi uluslararası kuruluşlarla çözüme yoluna gitmektedir. Bunun için de ABD ve NATO'nun en iyi müttefiki ve sınır komşusu konumunda olan Türkiye ile ilişkilerinin iyi olması gerekir. Gürcistan'ı NATO yolunda attığı adımlarda en fazla destekleyen ülke Türkiye olmuştur. Türkiye askeri ve maddi yardım dışında aynı zamanda Gürcistan'a siyasi desteğini de sürdürmektedir. Gürcistan içerisinde patlak veren etnik çatışmalarla ilgili olarak Türkiye, Gürcistan'ın sınır dokunulmazlığına her zaman saygı göstermiştir.²⁹

Gürcistan, jeopolitik konumu itibariyle Güney Kafkasya'nın en sancılı bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Sınırları dâhilinde patlak veren iç karışıklıklar ve bağımsızlık hareketleri ülkeye büyük ölçüde zarar vermektedir. Türkiye ise bu ülke ile ilişkilerini daha çok BTC Petrol Boru Hattı üzerine temellendirmiş, siyasi işbirliği ve diplomatik açılım düşüncesini göz ardı etmiştir. Özellikle 2008 yılı Ağustos ayında patlak veren bağımsızlık hareketlerinde Türkiye kendinden emin olmayan ve vereceği kararlarda bağımsız olmadığı imajı veren bir ülke profili çizmiştir. SSCB'nin yıkılması akabinde ki diplomatik hazırlıksızlık durumu bu bağımsızlık hareketlerinde de görülmüştür.

---

²⁹ CEMİLLİ, Elnur; ABD'nin Güney Kafkasya Politikası, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, Nisan 2007, s.99- 100

Türkiye bu bölgelerle ilgili siyasetini tayin ederken kendi diplomatik açılımı yerine büyük devletlerin ya da uluslararası kuruluşların (AB, NATO, BM) belirledikleri siyasi taktikleri uygulamaktadır. Bu tutum da bölge ülkelerini ya da bölge dışında bulunan diğer ülkeleri Türkiye ile diplomatik diyalog sürecine girme konusunda tereddütte bırakmaktadır.

İki ülke ilişkilerinin gelişmesi yönünde son dönemlerde atılan en önemli adımlardan biri de BAKÜ-TİFLİS-KARS Demiryolu Hattı Projesi olmuştur. Bu hat ile ilgili Kasım Kamer bir makalesinde; “Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi 21 Kasım 2007 tarihinden itibaren emin adımlarla ilerlemektedir. 24 Temmuz 2008 tarihinde projenin Türkiye ayağının temelini Türkiye-Azerbaycan ve Gürcistan Devlet Başkanları tarafından atılması bu üç ülkenin projedeki kararlılığını ortaya koymaktadır. Demirden İpek Yolu olarak da adlandırılan bu hattın yapımı ekonomik olduğu kadar stratejik değerlendirmelere de yol açmaktadır”³⁰ ifadelerine yer vermiştir.

Proje içeriği gereği öncelikle Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki stratejik ve ekonomik bağları daha da güçlü hale getirecektir. Bölgenin entegrasyonu sürecinde üç ülkenin de ilgi odağı olma ve dikkatleri üzerine çekme olasılığı yüksektir. Bu projeden memnun olmayan ve projenin ulusal çıkarlarıyla örtüşmediği ülkelerin başında Ermenistan gelmektedir. Ermenistan’ı yok sayan bu proje zaten birçok alanda (enerji, vb.) dışa bağımlı olan bu ülkeyi daha zor duruma sokmaktadır.

2.1.2. Gürcistan- Rusya İlişkileri

Araştırmanın bu kısmında iki ülke arasında bir türlü düzelemeyen ilişkiler incelenecek, bu ihtilafın tarihi ve sosyolojik sebepleri araştırılıp, G. Kafkasya bölgesinde meydana gelen yeni ayrılıkçı hareketlerde Rusya’nın etkinliği değerlendirilecektir.

---

³⁰KASIM, Kamer; “Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu: İpek Yolu’nun Demir Ağlarla Örülmesi”, <http://www.turkishweekly.net/turce/yorum.php?id=643>, 24 Temmuz 2008, erişim tarihi:20.11.2008

Bağımsızlığı öncesinde SSCB'ye bağlı bir bölge olarak konumlandırılan Gürcistan, SSCB'nin yıkılması akabinde diğer G. Kafkasya devletleri gibi bağımsızlığını ilan etmiştir. 1992 yılında bağımsızlığını tanınmasına rağmen Rusya, bu ülke ile ilişkilerini bir türlü normal bir seyirde götürmemiştir. Bu sorun tek taraflı bir mesele olmaktan öte Gürcistan'ın da yeni açılımlar ve arayışlar içerisinde olmasından kaynaklanmıştır.

Bölge ile ilgili İlyas Kamalov araştırmasında; “Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında, Rusya'nın ilişkilerinin en kötü olduğu ülke Gürcistan'dır. Bunun birçok nedeni vardır; Gürcistan'ın BDT'ye en son üye olan ülke olması, dış politikasında önceliği NATO'ya ve AB'ye yakınlaşmaya vermesi, Rusya'yı emperyalist politika izlemekle suçlaması, Rusya'nın, Abhazya ve Güney Osetya bölgelerindeki ayrılıkçı oluşumları desteklemesi ve bu iki bölgeyi Gürcistan ile ilişkilerinde birer baskı aracı olarak kullanması, Gürcistan'ın Rus askerî üslerinin boşaltılması sürecini başlatması gibi nedenleri vardır”³¹ ifadelerine yer vermiştir.

Kamalov'un görüşlerini inceledikten sonra ilişkileri “Yeni Dış Politika Doktrini” kapsamında inceleyen Cengiz Özsoy makalesinde; “Sovyetler Birliği'nin dağılmasını izleyen dönemde, ikili ilişkiler açısından 1993 yılı bir dönüm noktası oluşturmaktadır. 1993 yılı başında ilan edilen “Yeni Dış Politika Doktrini” uyarınca Rusya Federasyonu'nu güneyden çevreleyen BDT ülkeler kuşağı Yakın Çevre olarak nitelendirilerek Rusya Federasyonu dış politikasının yaşamsal derecede önem taşıyan öncelikli alanı olarak tanımlanmış, Yakın Çevre'de meydana gelecek gelişmelerde RF'nin ilk elden söz sahibi olması gerektiği öngörülmüştür. Bu arada bölgesel güç özelliğini gittikçe pekiştiren Rusya Federasyonu; İran ile arasındaki dayanışmayı iyice kuvvetlendirmiş, bu ülke ile silah antlaşmaları yapmış ve bölgede adeta Tahran-Erivan-Moskova dayanışma hattını oluşturmuştur. Rusya, Gürcistan'ın bağımsızlığını 1992 ortalarında tanıyarak Ekim 1993'te ülkeye bir Büyükelçi atamıştır. Önceleri BDT'ye girmeyen Gürcistan daha sonra Rus baskıları ve yaşanan etnik kargaşalar nedeniyle bu topluluğa girmek zorunda kalmıştır”³² düşüncesine yer vermiştir.

³¹KAMALOV, İlyas; “Rusya - Gürcistan İlişkileri Gerginleşiyor”, 29 Eylül 2006, <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?ID=1161&kat1=60&kat2>, erişim tarihi: 26.10.2008

³²ÖZSOY, Cengiz; Bağımsızlığını Kazandıktan Sonra Gürcistan'daki Gelişmeler ve Türkiye'ye Olan Yansımaları, Ankara Gazi Üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s.120

Gürcistan'ın BDT'ye zorunlu olarak girişinin akabinde Rusya çıkarları doğrultusunda bu bölgelerdeki etnik karışıklıklara müdahale etme girişiminde bulunmuştur. Fakat niyetinin etnik karışıklıkları önlemek yerine Gürcistan bölgesinde söz sahibi olma ve ayrılıkçı hareketleri destekleyerek Gürcistan'ın ekonomik ve siyasal yapılanmasını geciktirmek olduğu aşikârdır.

Bu ideallerine ulaşma yolunda bölgesel çatışmaları önlemek için arabuluculuğa soyunan Rusya ile ilgili Özsoy verdiği mütalaada; “Rusya, Gürcistan’da arabulucu rolünü oynamaya çalışmış ve bunda Karabağ örneğine göre daha başarılı olmuştur. Rus ve Gürcü ordularının garantisinde sağlanan ateşkes sonucunda Gürcistan, Güney Osetya’daki otoritesini büyük oranda kaybetmiştir. Bu dönemde Güney Osetya ve Abhazya’nın Rusya’ya ekonomik olarak yük olmaya başlamaları Rusya’yı Gürcistan ile yakınlaşmaya zorlamıştır. Rusya 1993’de Shevardnadze ile yapılan görüşmeler sonunda kapsamlı bir “Gürcistan-Rusya Dostluk Antlaşması” imzalamayı başarmıştır. BDT’ye zorla giren ve bu görünümüyle RF’ ye bağımlı olan Gürcistan, ekonomik bağımsızlığını kazandıkça RF ile ilişkilerini daha dengeli hale getirme amacını güderek diğer ülke ve uluslararası kuruluşlara yakınlık göstermiştir.

Gürcistan Parlamentosunun ülkede bulunan Rus askeri üslerini vergilendirme kararı Rus-Gürcü ilişkilerindeki gerginliğin tekrar tırmanmasına neden olmuştur. Gürcistan, RF’nin üslerini kaldırması konusunda ABD’den diplomatik destek almıştır. ABD’nin bu desteğinin ardından RF kendi ülkesinde işçi olarak çalışan Gürcüleri sınır dışı etmekle tehdit etmiştir. RF ülkesine Gürcistan’dan işçi olarak girmiş olan Oset ve Abhazya’lı işçilere bu uygulamayı yapmayacağını bildirmiştir. Böylece RF vize konusunu kullanarak Tiflis’e karşı Güney Gürcistan’da direnişe geçmiş Osetya ve Abhazya’yı desteklemek suretiyle bu ülkenin güvenliğini sarsmıştır³³ düşüncesine yer vermiştir.

Bölge içerisindeki ayrılıkçı ve bölücü faaliyetlere finansörlük eden Rusya, Gürcistan’a göre daha düzensiz ve daha yetersiz bir orduya sahip olan Abhazya ve Güney Osetya’ya askeri ve teknik anlamda destek vermiştir. Bölge içerisindeki ayrılıkçı hareketleri destekleyen Rusya’nın ayrılıkçı idareye askeri tesisat ve eğitim desteği vermesi de Gürcistan tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir.

---

³¹ ÖZSOY, Cengiz; a.g.e., s.121

Bugün gelinen noktada, Gürcistan'daki mevcut statükonun çözümsüzlük odaklı işleyişinin arkasında Rusya'nın bölge ile ilgili büyük ölçekli çıkarları yatmaktadır. ABD'nin bölgedeki çıkarlarını gerçekleştirmek için aracı olarak kullanmayı düşündüğü Gürcistan, Rusya'nın yakın çevre doktrinine muhalif tutumlar içerisine girmiş, bu tavrı sonucunda da Rusya, Osetya ve Abhazya'daki ayrılıkçı hareketlere verdiği desteği arttırmıştır.

Rusya'nın, Gürcistan'a dönük yaptırımları ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Konuyla ilgili Ağacan makalesinde "Rusya 1992 Bişkek Antlaşmasından ayrıldıktan sonra BDT üyesi ülkeler arasında sadece Gürcistan'a 2000 sonundan itibaren vize uygulamaya başlamıştır. 1996'dan günümüze kadar sorunlu olarak devam eden Rusya-Gürcü ilişkilerini, Rusya'nın SSCB Cumhuriyetlerine vize uygulayacağını ilan etmesi ve bunu Gürcistan'la başlatması daha da gerginleştirmiştir. Rusya ilerleyen zaman içinde Gürcistan sınırları içinde barınan ve yok edilmesi aciliyet gerektirdiğine inandığı Çeçenleri 2001 yılından itibaren birçok kez bombalamıştır. Görünüşte bu bombardımanların çoğu, Gürcistan sınırları içinde yerleşen Çeçen militanlarının yoğunlaşmakta olduğu Pankisi ve Kodori vadilerini hedef almaktadır ama Rusya'nın saldırılarının asıl hedefi başkadır. Anlaşmazlıkların başladığı 1999 yılından beri Rusya, askerlerini Gürcistan'a sokmak için baskı yapmaktadır. Bu da Çeçenistan'la olan mücadelenin günün birinde Gürcistan'a saldırmak için kullanılabileceği korkusunun Gürcülerde hâkim olmasına sebep olmaktadır"³⁴ ifadelerine yer vermiştir.

Gelişen olaylar neticesinde Rusya bu topraklar ile ilgili beklentilerine bir adım daha yaklaşmış, işgal ile ilgili planlarını yapmış ve artık savaş için herhangi bir sebep bekler duruma gelmiştir. İlerleyen süreçte Rusya bölgedeki ayrılıkçı hareketlerle ilgili çalışmalarını arttırmıştır.

Tarısever Rusya'nın ayrılıkçı ve bölücü çalışmalarından makalesinde; "Rusya'nın Güney Osetya'ya olan desteği özellikle 2008 yılında daha da artmıştır.

---

³⁴ İki ülke arasında yurttaşların gidiş gelişleri 9 Ekim 1992 tarihli Bişkek Antlaşması ile düzenlenmişti. Bişkek Antlaşması, antlaşmaya taraf olan BDT üyesi ülke yurttaşlarının vizesiz serbest dolaşımına olanak tanımaktaydı. Antlaşmaya Ermenistan, Moldova, Rusya federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan taraf olmuştur. Gürcistan söz konusu antlaşmaya 1 Ağustos 1995'de katılmıştır. AĞACAN, Kamil; "Rusya'nın Gürcistan'a vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?", Stratejik Analiz, Kasım 1999, sayı: 1, s. 16-29

Batılı ülkelerin Kosova'nın bağımsızlığını tanımalarından ve Gürcistan'ın NATO'ya tam üyelik başvurusundan (NATO'nun Bükreş zirvesinde bu başvuruya net bir şekilde olumlu cevap verilmemiş olsa dahi) sonra, Nisan 2008'de Rus Cumhurbaşkanı Vladimir Putin Rus Dışişleri Bakanlığı'nın Kuzey Kafkasya'daki yerel birimlerine Güney Osetya ile ilişkilerini geliştirme talimatını vermiştir.

Eduard Kokoity'nin lideri olduğu bu yönetim, Moskova ile olan ilişkilerini 2008'in yaz aylarından itibaren daha da çok ilerletmiştir. 8 Ağustos 2008 günü Gürcistan'a bağlı askerî güçlerinin Güney Osetya'da başlattığı askerî operasyona Rusya'nın sert bir tepki vermesi de bu bağlamda hiç şaşırtıcı olmamıştır. Ayrıca, Güney Osetya'da yaşayan halkın, Rusya Federasyonu içinde olan ve nüfusun büyük çoğunluğunu da Güney Osetya'daki gibi yine Osetlerin oluşturduğu Kuzey Osetya Cumhuriyeti ile birleşme isteği çok güçlüdür. Gürcü güçleriyle yapılan çatışmalar sırasında 30 bin Güney Osetyalı'nın Kuzey Osetya'ya kaçmak zorunda kalması, Rusya'nın bu soruna dönük ilgisinin bundan sonra artarak sürdüreceğini gösteren diğer bir işaret olmuştur.

8 Ağustos tarihinde gerçekleşen Gürcistan'ın sürpriz askerî saldırısında Rusya, Güney Osetya'nın başkenti Tsinvali'de toplam 2 bin dolayında Rus vatandaşı sivilin ve Rus barış gücü askerinin yaşamını kaybettiğini belirterek, çok sert bir askerî karşılık vereceğini ilan etmiştir. Bu açıklamayı takip eden gün içinde de, Rusya Güney Osetya'nın tamamında askerî denetimi ele geçirmiştir³⁵ şeklinde ifade etmiştir.

Rusya'nın gerçekleştirdiği askeri müdahaleye dair Oğan makalesinde şu görüşlerini belirtmiştir; “Gürcistan'ın yıldırım harekâtıyla işgal ettiği ayrılıkçı Güney Osetya'nın Rusya'yı resmen yardıma çağırmasıyla birlikte bölgede “anayasal düzeni sağlama” savaşı resmen Gürcistan-Rusya savaşına dönüşmüştür.

Her ne kadar resmen savaş ilan edilmemiş olsa da Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili ülkede “Savaş Hali” olduğunu belirtir bir belgeyi imzalayarak onay için Parlamento'ya göndermiştir. Parlamento ise bu öneriyi kabul etmiştir.

---

³⁵TANRISEVER, Oktay F.; “Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askerî Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi”, 12 Ağustos 2008, <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?ID=2457&kat1=60&kat2=>, s.3, erişim tarihi:26.10.2008

Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanlığı ise ısrarla bir savaş hali olmadığından bahisle meselenin çatışma bölgesindeki vatandaşlarını kurtarmaktan ibaret olduğunu vurgulamaktadır. Rusya bir yandan Gürcistan'ı Güney Osetya'dan atmaya çalışırken diğer yandan da Gürcistan'ın Askeri ve sınaî altyapısını tahrip etmeye çalışmıştır. Rusya aynı zamanda Gürcistan'a ambargo uygulamaya başlarken, alınacak diğer tedbirler konusunda da çalışmaları sürdürmektedir.”³⁶

Rusya, Gürcistan'ın anayasal düzeni ve bölgede istikrarı sağlamaya dönük hatalı askeri müdahalesi sonucunda beklediği fırsatı bulmuş ve bu bölgedeki vatandaşlarını kurtarma bahanesi ile ülkenin askeri, ekonomik ve demografik yapısına yıkım amaçlı müdahalede bulunmuştur. Gürcü lider Saaşkavili'nin hesaplama hatası ile Gürcistan ordusunun ayrılıkçı Güney Osetya'ya yönelik askeri müdahalesi, Gürcistan'a askeri müdahaleyi hedefleyen Rusya'ya tarihi bir stratejik fırsat yaratmıştır. “Rus ordusunun Güney Osetya ve Abhazya üzerinden Gürcistan'a müdahalesi, Kuzey Gürcistan coğrafyasındaki kritik bazı bölgeleri de kapsamıştır. İyi planlanmış, kısa bir zaman sürecinde kesin sonucu almayı amaçlayan, politik ve askeri hedefleri iyi belirlenmiş bu harekât, zayıf ve hazırlıksız Gürcü Ordusu karşısında Rusya'nın ve Rus askeri gücünün bir gövde gösterisine dönüşürken, Güney Kafkasya'daki dengeler bütünüyle değiştirmiştir. Bu harekât aynı zamanda Avrasya'daki dengelerin değişmeye başladığının işaretlerini de vermiştir.”³⁷

Gürcistan, Rusya ile gerçekleşmekte olan savaşa dair acil birtakım kararlar alma planını gündeme getirmiş ve Nejat Eslen'in de makalesinde yer verdiği gibi bu kararlarda farklı politik ataklar geliştirme yoluna gitmiştir. Makalenin devamında; “Gürcistan bir yandan “Savaş Hali” ilan ederken diğer yandan da ateşkes istediğini açıkladı. Tiflis de 10 Ağustos 2008 tarihinde tek yanlı olarak ateşkes ilan etmiştir. Ancak, Rus tarafı bu ateşkes önerisini kabul edebilmesi için Gürcistan'a bağlı silahlı unsurların Güney Osetya'nın tamamını boşaltması ve Tiflis'in tek yanlı olarak bir daha Güney Osetya'ya karşı askerî güç kullanmama taahhüdünde bulunması koşulunu ileri sürmüştür.

³⁶OĞAN, Sinan; “Gürcü-Oset Savaşı Rusya-Gürcistan (Batı) Savaşına Dönüşürken, Bölgede Saflar da Belirleniyor”, 09 Ağustos 2008, <http://www.turksam.org/tr/a1451.html>, erişim tarihi: 26.10.2008

³⁷ESLEN, Nejat; “TÜRKİYE HAZIRLIKSIZ YAKALANDI”, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1599, 25 Ağustos 2008, Cumhuriyet Strateji s. 2, erişim tarihi: 26.10.2008

Rusya 12 Ağustos 2008 tarihinde askeri faaliyetlerini durdurduğunu ilan etmişse de, ateşkes koşullarına ilişkin pozisyonunu henüz netleştirmemiştir.³⁸

Sözde bölgede anayasal düzeni sağlamak adına yapılan bu savaşta Rusya, Gürcistan'a neredeyse topyekün bir şekilde saldırmış ve istediği galibiyeti de birkaç gün içerisinde elde etmiştir. Bu savaşta zaten Gürcistan'ın bölgenin süper gücü olan Rusya'ya karşı pek de dayanma şansı yoktu. Rus askeri gücünün bölgenin büyük bir kısmını abluka altına alması ve abluka altındaki bu bölgede altyapısal birtakım tahribatlar yapması sonucunda Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili barış isteminde bulunmuştur. Senaryonun bu düzlemde şekillenmesi halinde bölgedeki ayrılıkçı güçler Abhazya ve Güney Osetya'nın, Gürcistan ile tüm bağlarını koparıp kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri yoluna gitmeleri muhtemeldir. Çok zaman geçmeden de bölgede beklenen olmuş ve bu iki otonom bölge self determinasyon ilkesi gereğince tek taraflı bağımsızlık ilanında bulunmuştur.

Gürcistan'ın bölgede biranda patlak veren bu kaos ortamını aslında uzun zamandır kurgulaması ve bölge dışı güçlerin bölgede ortaya çıkacak olan yeni durumdan beklentileri ile ilgili Eslen makalesinin devamında şu ifadeleri kullanmıştır; “Gürcistan'ın Güney Osetya harekâtını Batıdan (ABD, NATO v.b.) habersiz yapmış olması pek mantıklı gözükmemektedir. Gürcistan'ın bu harekât sonrasında Rusya'nın bu işe müdahil olmayacağını hesaplayamamış olması yine ihtimal çerçevesinde değildir. Peki, o zaman Gürcistan sonunda Rusya ile savaşacağını bile bile neden böyle bir eyleme girişmiştir. 2003 yılından beri bu harekâta hazırlanan Gürcistan'ın bütün bu gelişmeleri hesaplayamamış olması mantıklı değildir. O zaman geriye şu ihtimal kalmaktadır; Gürcistan bütün bu olabilecekleri bile bile savaşa girdi ve Rusya'yı savaşta karşısına aldı. Bunu yaparken de ihtimaldir ki, Rusya'yı bölgede bir çatışmanın içine çekmek istedi. Peki, Gürcistan bunu yaparken hangi stratejik amaçları hedeflemiş olabilir. Bu hususları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- Rusya bölgede etnik temelli bir savaşın içerisine çekilerek uluslararası alanda “saldırgan ülke” imajına bürünecektir.
- Gürcistan'ın NATO'ya girme süreci hızlandırılacaktır.

---

³⁸ ESELEN, Nejat; a.g.e, s.3

- Gürcistan tek başına Rusya ile baş edemeyeceğini bildiğinden zor duruma düştüğünde ABD ve NATO'dan yardım almayı hedefleyecektir.”³⁹

Gelişmelere bakıldığında Gürcistan-Rusya savaşına tek neden olarak Osetya meselesinin gösterilmesi sorunun çözümü için yeterli olmaz. Gürcistan, bu bölgede Rusya'nın etkisini azaltıp uzun vadede karşılaşılabilecek sorunlarda ABD ve NATO gibi dış güçleri devreye koyarak Rusya'yı bertaraf etmek istemektedir.

Bundan dolayıdır ki; Eslen'in yazısında belirttiği üzere Gürcistan, bölgedeki etnik kökenli çatışmalara taraf olma siyasetini izleyen Rusya'yı uluslararası kamuoyunda saldırgan bir ülke olarak göstermek istemektedir. Müdahalenin Avrasya jeopolitiğinde bıraktığı etki ile ilgili olarak yine Eslen'in makalesinde belirttiği gibi; “Bu müdahalenin bıraktığı belki de en önemli etki, Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinin, bu ülkenin Avrasya jeopolitiğinin bir başlangıç hamlesi olarak değer kazanmış olmasıdır. Çünkü bu müdahale, çok kutuplu düzene geçişi yaşayan dünyada Avrasya girişimini jeopolitik bir amaç olarak benimseyen ve Avrasya satranç tahtasının önemli bir aktörü olarak, jeopolitik etkinliğini, uluslararası ilişkilerdeki rolünü kanıtlamayı, jeopolitik etki ve nüfuz alanını yeniden belirlemeyi amaçlayan Rusya'nın, ABD ve Batı karşısındaki ilk önemli jeostratejik hamlesini oluşturdu.”⁴⁰

Rusya ile Gürcistan arasında devam eden sıcak çatışma bölgede bir ayrışmayı ve kutuplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu ayrışma aslında uzun süreden beri var olan bir ayrışmaydı fakat kendisini kesin çizgilerle belli etmiyordu. Şimdi ise bölge ülkeleri ve büyük güçler savaş ile ilgili yaptıkları açıklamalarda kimi desteklediklerini açıkça ifade etmekten çekinmemektedirler.

Eslen makalesinde konu ile ilgili şu izlenimlerini öne sürmüştür; “Ermenistan bu savaşta Rusya'ya açıktan destek vermekte ve hatta sıcak çatışmanın tarafı dahi olmaktadır. Gürcistan'ın başkenti Tiflis yakınlarındaki Vaziani ve Marnauli bölgesindeki ABD ve NATO tarafından modernize edilen ve gayri resmi bir şekilde kullanılan askeri üsler Ermenistan'dan havalanan Rus askeri jetleri tarafından vurulmuştur.

---

³⁹ESLEN, Nejat; a.g.e., s. 2

⁴⁰ a.g.e., s. 4

Bu durum Ermenistan'ın bu savaşta Rusya'nın yanında yer aldığı açık kanıttır. Ayrıca Kazakistan'ın da Rusya tarafında yer alma eğiliminde olduğu görülmektedir.”⁴¹

21.10.2008 tarihinde Milliyet'te çıkan bir haberde ise Ermenistan'ın savaşta tutumu Eslen'e karşı bir görüş olarak şu şekilde dile getirilmiştir; “Kafkasya'daki savaşta Rusya'nın Ermenistan'dan beklediği desteği alamaması ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunan Erivan'ın Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlığını tanımaya yanaşmaması sonucu iki ülke ilişkileri gerilmiştir.”⁴²

Ermenistan'ın Rusya yanlısı bu tutumu zaten beklenmekteydi. Çünkü Ermenistan Güney Kafkasya bölgesinde kendisine rakip olabilecek bir gücü kabul etmek istemiyordu. 93 Harbi'nden sonra Güneybatı Gürcistan bölgesine göç eden Ermeni nüfus Cevaheti ve Mesheti bölgelerinde yaşamaktaydı. Gürcistan'ın bütün sosyo-ekonomik kalkınma atılımlarına rağmen bu bölgede yaşayan Ermenilerin bağımsızlık ve Ermenistan'a ilhak düşünceleri yıllardır Gürcistan-Ermenistan ilişkilerinde soğuk rüzgârlar esmesine neden olmuştur. Ermenistan diğer ülkelerle bağlantısının büyük bir kısmını Gürcistan üzerinden yaptığı için bu ülke ile diplomatik veya askeri bir mücadeleye girmekten itina ile kaçınmıştır. Fakat Rusya-Gürcistan savaşı da Ermenistan'ın bir anlamda öç alabilmesi için büyük bir fırsat olmuş ve üslerini Rusya'nın kullanmasına hiç ses çıkarmamıştır.

Kafkasya bölgesi içinde bulunan diğer devletler de bu savaş sürecinin biran evvel bir mutabakatla sonuçlandırılmasını ve bölgede beklenen ve özlenen huzur ortamının taraflarca tekrar tahsis edilmesini istemektedirler. Fakat savaş esnasında orantısız güç kullanıldığını iddia eden diğer bölge ülkeleri Gürcistan'dan yana tavır sergilemişlerdir. Topraklarının %20'si Ermenistan tarafından işgal altında tutulan Azerbaycan da, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemiştir. Başta ABD olmak üzere bölge içi ve bölge dışı devletler ile uluslararası örgütlerde (NATO, AB, BM) Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması yönünde beyanatta bulunmuşlardır. Savaş sonrasında ortaya çıkan tablo ile ilgili birçok ülke diplomatik atılım yapma gereksinimi duymuş ve savaşta taraf oldukları cepheyi açıkça belirtmişlerdir.

---

⁴¹ ESLEN, Nejat; a.g.e., s. 5

⁴²“Kafkasya Bilmecesi”,

<http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&KategoriID=2&ArticleID=1005763&Date=21.10.2008&b=Kafkasya%20bilmecesi&ver=59>, erişim tarihi: 09.11.2008

Fakat bu konuyla ilgili en hassas kararları vermesi gereken ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Türkiye Azerbaycan'ın da ayrılıkçı hareketlerden dolayı çok sıkıntılar çekmiş olmasını düşünerek ayrılıkçı hiçbir harekete sıcak bakmadığını ve ülkelerin toprak bütünlüğünden yana olduğunu ifade etmiştir. Ancak diğer taraftan Rusya ile de hassas olan ilişkilere sorun teşkil edecek girişimlerden ve söylevlerden kaçınmıştır. Gürcistan ordusunun modernizasyonunda Türkiye'nin de önemli katkısı olduğu düşünüldüğünde konu daha da önemli hale gelmektedir. Rus basınında da Gürcistan'a askeri yardımda bulunan ülkelerin listesinde Türkiye'nin öne çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Türkiye'nin hassasiyetinin bir başka sebebi ise Gürcistan'ın Türkiye için bir geçiş ülkesi olmasıdır. Önemli boru hatları ve ulaşım koridorları bu ülkeden geçmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Hattı (BTC), Şahdeniz-Erzurum Gaz Kemer, Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Projesi gibi stratejik hatlar sebebiyle Türkiye'nin endişesi bir kat daha artmaktadır.”⁴³

Rusya, son yıllarda başından bir türlü eksik olmayan ekonomik, sosyal ve siyasi sıkıntılara rağmen geleceğin dünya konjonktüründe ABD'nin karşısına alternatif bir güç odağı olarak çıkabilecek potansiyele sahiptir. Bölgede söz sahibi olmanın bölgesel güç odaklarından birini yanına çekmekle mümkün olacağını iyi bilen Rusya, Ermenistan'a birçok alanda yardımlarda bulunmuş ve buna paralel olarak da bölgenin iki kaderdaş ülkesi olan Azerbaycan ve Gürcistan'ı zayıf düşürmeye çalışmıştır. Bu yolda birçok gayrimeşru atılımda bulunan Rusya, Kafkasya'nın kendi denetimi altındaki kuzey kısmını da başıboş bırakmamış, bölgeye lojistik destek ve personel desteğinde bulunmuştur. Denetimi altındaki bölgede ortaya çıkabilecek herhangi bir bağımsızlık hareketini rahatça bastırabilmek için Osetya ve Abhazy'a'nın da içinde bulunduğu G. Kafkasya bölgesine güvenlik duvarı oluşturmaya karar veren Rusya, hızla bu girişimlere başlamıştır. Rusya'nın yeni politikasıyla ilgili İbrahimli yaptığı araştırmada; “Eğer Rusya, BDT'deki ülkeleri yeniden Rus kontrolü altında birleştirmek ve yeni bir Rus imparatorluğu yaratmak isterse Gürcistan üzerinde kurması gereken hâkimiyet öncelikli hedeflerden olmalıdır”⁴⁴ ifadelerini kullanmıştır. İki ülke ilişkilerinin hangi düzlemde ilerlemekte olduğunu ve aslında her iki ülkenin de birbirlerine ne kadar muhtaç olduklarını ifade ettiği araştırmasında Sapmaz şu konulardan bahsetmiştir; “Gürcistan, RF'nin Transkafkasya'ya yönelik güvenlik politikasında anahtar ülke konumundadır.

⁴³ ESLEN, Nejat; a.g.e., s. 5

⁴⁴ İBRAHİMLİ, Haleddin; Değişen Avrasya'da Kafkasya, Asam Yayınları, Ankara 2001, s. 78-79

Rusya'nın tüm Güney Kafkasya'yı etkisi altına alabilmesi için kendisine bu bölgede komşu olan Gürcistan'ı yanına alması gerekmektedir. Ayrıca Gürcistan aralarındaki tüm olumsuzluklara rağmen RF'ye birçok konuda bağımlıdır ve ilişkilerini belirli bir düzeyde tutmak zorundadır. Bağımlı olduğu konulardan bazıları şunlardır; ülkede bulunan Rus askeri üsleri, RF'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne karşı takındığı tutum, enerjide RF'ye olan bağlılık, RF'nin Gürcistan'a karşı uygulamaya koyduğu vize rejimi ve ticari ilişkiler.”⁴⁵

İki ülkenin ilişkilerinde suların hala durulmadığı 23 Kasım 2008 tarihinde Güney Osetya yakınlarındaki Akhagori kentine girmek üzere olan Gürcistan ve Polonya Cumhurbaşkanı kimliği belirsiz kişiler tarafından açılan taciz ateşi sonucunda bir kez daha keskinleşmiştir. Milliyet gazetesinden alıntı yapılan bu haberin devamında; “Gürcistan Cumhurbaşkanı Mikhail Saakaşvili ve Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński'nin araç konvoyuna Güney Osetya'da taciz ateşi açıldı. Mikhail Saakaşvili ve Lech Kaczyński'yi taşıyan araç konvoyuna, Akhagori kentine girmek istedikleri sırada kimliği belirsiz kişilerce taciz ateşi açıldığı duyuruldu. Olayda kimse yaralanmadı. Ateşin, konvoy sınıra 30 metre kadar yaklaştığı sırada, Güney Osetya tarafından açıldığı iddia ediliyor. Tiflis'e dönüşünde Kaçinski ile basın toplantısı düzenleyen Saakaşvili, ateşin Güney Osetya'daki Rus güçler tarafından açıldığını öne sürdü. Rus askeri yetkililerse suçlamaları reddetti”⁴⁶ şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

2.1.3. Gürcistan-ABD İlişkileri

ABD, soğuk savaş döneminde verdiği bütün mücadelelerde Rusya'nın dünyanın başat gücü olmasını önlemeye yönelik politikalar sergilemiştir. Dünyanın birçok bölgesi ile ilgilenmiş ve bu bölgelerde Amerikan Emperyalizmini yaymaya yönelik girişimlerde bulunmuştur.

Fakat bazı bölgelerde istediği faaliyetleri gerçekleştiremeyeceğini düşünmüş ve bu bölgelerle pek ilgilenmemiştir. İşte bu bölgelerin başında da G. Kafkasya gelmektedir.

---

⁴⁵SAPMAZ, Ahmet; Rusya federasyonunun Transkafkasya'ya Yönelik Dış Politikasının Türkiye'ye etkileri, Harp Akademileri Komutanlığı İstanbul, 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s.133

⁴⁶“Saakaşvili'nin Konvoyuna Saldırı”,

<http://www.habercem.com/haberdetay.asp?tarih=&Newsid=42540&Categoryid=5>, erişim tarihi:24.11.2008

Rusya'nın etki alanı olarak gördüğü bu bölge ile ancak soğuk savaşın sona erip SSCB'nin yıkılması akabinde ilgilenmeye başlamıştır. Bu bölgede bulunan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile ilişkiler kurmaya çalışmış ve zaman içerisinde bu ülkelerde de etkin olmayı başarmıştır. Araştırmanın bu kısmında ABD-Gürcistan ilişkilerinin yakın tarihi ve Gürcistan üzerinden yapılan ABD-Rusya çekişmelerinin nasıl yaşandığını inceleyeceğiz.

ABD'nin bölge üzerinde hâkimiyet kurma girişimleri SSCB'nin yıkılmasından bu yana çeşitli safhalardan geçmiştir. Başlangıçta ABD yönetimi, bu bölgenin Rusya'nın "arka bahçesi" konumunda olduğunu kabul etmiş ve bu bölgede bir nüfuz alanı oluşturma girişiminden uzak durmuştur. Bu siyasi tavır; Sovyetler Birliği'nin bir süper güç olarak sahip olduğu mevkiye gösterilen saygıyla beraber Hazar Bölgesi hakkındaki bilgi ve inisiyatif eksikliği, ayrıca o bölgedeki Amerikan menfaatlerinin geç fark edilmesinin bir ürünüdür.

Konuyla ilgili Özsoy araştırmasında; "1996'nın ikinci yarısında ABD siyasetinin Hazar Bölgesi'nde gittikçe iddialı olması tesadüfi değildir. Bu dönemde ABD, Kafkasları ve Hazar bölgesini hayati Amerikan menfaatlerinin bulunduğu bölge olarak kabul ettiğini açıklamıştır. ABD'nin Hazar bölgesi ile ilgisi ekonomiktir. ABD bağımsızlık sonrası Gürcistan'a önemli ölçüde yardımda bulunmuştur. ABD açısından bölge üzerindeki temel politika pozisyonları; Kafkasya'da büyük çapta silahlanma ve silahlı çatışmanın önlenmesi, bölgedeki aşırı milliyetçi ve aşırı dinci akımların etkisinin azaltılması, Türkiye-İran arasında Kafkasya ve Orta Asya konusunda oluşabilecek çatışmaların caydırılabilmesi ve Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya siyasal uyumsuzluklarında samimi bir arabulucu olarak hizmet etme konusundaki isteklilik ve kabiliyetinin desteklenmesi ve bunlarla birlikte bölgedeki Rus etkisinin zayıflatılması veya Rusya'nın olduğu gibi bölge dışında bırakılması olarak sıralanabilir. ABD 1998 yılında Gürcistan ile bir antlaşma yapmıştır. ABD yönetimince defalarca açık bir şekilde ifade edildiği üzere Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı ABD'nin çıkarlarıyla uyumludur"⁴⁷ ifadelerini kullanmıştır.

---

⁴⁷ÖZSOY, Cengiz; Bağımsızlığını Kazandıktan Sonra Gürcistan'daki Gelişmeler ve Türkiye'ye Olan Yansımaları, Ankara Gazi Üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s.222-223

Bölgenin önemini ve önceliğini geç de olsa kavrayan ABD bu bölgede başat güç olabilmek için girişimlerde bulunmuştur. ABD'nin bu bölge ile ilgili planlarındaki gecikme nedenlerini Cengiz Özsoy araştırmasında bu şekilde ifade etmiştir. “ABD, Ortadoğu’da uyguladığı siyasete benzer olarak bölgedeki etnik çatışmaların önlenmesi, dinci ve milliyeti akımların önünün kesilmesi, demokratikleşme ve Rusya’nın etkisizleştirilmesi gibi düşüncelerle Kafkasya bölgesinde girişimlerine hız vermiştir. Bu çalışmalarla ilgili olarak Gürcistan’a ekonomik ve askeri yardım planlarını ivedilikle harekete geçirmeye başlamıştır.”⁴⁸

İki ülke ilişkileri ile ilgili Cemilli makalesinde; “ABD ile ilişkiler daha çok 1992 yılında başlamıştır. Z. Gamsahurdia’nın iktidarı bırakıp ülkeyi terk etmesi ve onun yerine E. Şeverdnadze’nin gelmesi Gürcistan açısından olumlu bir gelişme olmuştur. Şeverdnadze’nin SSCB’nin son Dışişleri Bakanı olması kendisinin birçok Batılı ve ABD’li yöneticilerle şahsi ilişkiler kurmasına neden olmuştur. İktidara geldikten sonra Şeverdnadze bu ilişkileri Gürcistan için kullanmaya çalışmıştır.

Şeverdnadze yönetiminin ABD’ye yönelik politika izlemesinin üç nedeni vardır; birincisi bölge içerisindeki iç çatışmaları çözmek için Rusya’dan istediğini alamamasından ötürü çözümü ABD’de görmesi, ikincisi RF’nin Gürcistan’a karşı tutumu ve onu “arka bahçesi” olarak görmesidir. Üçüncü nedeni ise Hazar enerji kaynaklarının başta ABD olmak üzere batılı şirketlerce işletilme projelerinin dışında kalmamak ve ortaya çıkan projelere katılarak kendi güvenliğini sağlamak olmuştur. Rusya’nın Şubat 1993’de “Yakın Çevre Doktrini”ni kabul etmesiyle Gürcistan’ın Batı ve ABD ile olan ilişkileri durma noktasına gelmiştir.

1995 yılına gelindiğinde Rusya’nın Gürcistan’daki problemleri çözmek istemediği ve bunu da Gürcistan’ı daha rahat etkisi altında tutabileceği düşüncesi ile yaptığı görülmüştür. Bu tavır da Gürcistan’ı Batılı devletler ve ABD ile daha yakın ilişkiler kurmaya yönlendirmiştir. 1996 yılına gelindiğinde ABD’nin Gürcistan’a daha yakın davrandığı ve artık iç politikasında da belirleyici rol üstlenmek istediği görülmektedir.

---

⁴⁸ ÖZSOY, Cengiz; a.g.e., s. 223

ABD bu dönemde yardımlarını daha çok USAİD⁴⁹ (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı) aracılığı ile gerçekleştirmiştir. USAİD yardımlarını üç esas içerisinde şekillendirmiştir; ekonominin yeniden yapılandırılması, demokratik dönüşüm ve sosyal istikrarın sağlanması. USAİD aynı zamanda Gürcistan yönetimine bütçe ve ekonomik reformlar konusunda da danışmanlık yardımlarında bulunmuştur⁵⁰ düşüncesine yer vermiştir.

Görüldüğü üzere Rusya etkisinden kurtulup Batı ile entegrasyon sürecini hızlandırmayı amaçlayan Gürcistan bu yolda kendisine en büyük destekçi olarak ABD'yi tayin etmiştir. Her ne kadar Rusya bu gelişmeleri bölge üzerinde etkinlik zaafiyeti olarak algılasa da Gürcistan bu yolda emin adımlarla ilerlemeyi doğru bulmuştur. ABD ise her gelişmekte ve yapılanmakta olan ülke profilinde uyguladığı IMF, Dünya Bankası ve USAİD benzeri ekonomik kuruluşları bu bölgedeki ekonomiyi yönlendirme ve tekeline alma siyasetinde uyulamaya koymuştur. Geçen yıllar içerisinde ABD'nin bölgeye ve özellikle Gürcistan'a olan ekonomik yardımı sürmüştür. ABD'nin bu yardımlarının perde arkasında Gürcistan'ı, Rusya'ya karşı hazır hale getirme ve herhangi bir savaş durumunda Rusya'ya bölgedeki eski otoritesini kaybettiğini ispat etme düşüncesi yatmaktadır.

Yine Cemilli makalesinde bu konuyla ilgili olarak şu ifadeler yer vermektedir; “1997 yılında ABD, Gürcistan'a ekonomik yardımının miktarını arttırmıştır. 1997 yılının Temmuz ayında E. Şeverdnadze ABD'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur ve bu ziyarette ABD ile ekonomik ve siyasi işbirliği antlaşmaları imzalamıştır.” Bölgede gelişmeye başlayan ABD-Gürcistan ilişkilerinin ekonomik ve askeri boyutuyla ilgili Cemilli araştırmasının devamında; “Kısacası 1997 yılı ABD yönetiminin Gürcistan'a dikkatinin ve ilgisinin arttığı bir yıldır. Gürcistan, Ermenistan'dan sonra eski SSCB üyesi ülkeler içerisinde ABD'den en fazla yardım alan ülke konumuna gelmiştir. ABD'nin Güney Kafkasya ülkelerine ayırdığı yardımlar kapsamında en çok askeri yardımı da Gürcistan'ın alması bazı yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

---

⁴⁹USAİD; ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı, ABD'nin dış politika hedeflerini desteklemek amacıyla, dünya genelinde ekonomik, kalkınma ve insani yardımlar sağlayan bağımsız bir hükümet kuruluşudur. Ana finansman kaynağı ABD bütçesinden Kongre tarafından belirlenen miktardır. Yani, ABD'nin vergi gelirleriyle faaliyetleri finanse edilmektedir. <http://www.tobb.org.tr/raporlar/iraktobb.pdf>, erişim tarihi: 12.12.2008

⁵⁰CEMİLLİ, Elnur; ABD'nin Güney Kafkasya politikası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul Nisan 2007, s.116

Bunlardan birincisi, Rusya'nın siyasi ve askeri baskısı karşısında Gürcistan'ın direnişini arttırmak, ikincisi ise gelecekte NATO üyeliğine alınması planlanan Gürcistan ordusunun modernizasyonunu sağlamaktır. 2000 yılına kadar ABD'nin maddi yardımları artarak devam etmiştir. B. Yeltsin'in istifasından sonra iktidara gelen V. Putin Rusya'nın "Yeni Güvenlik Doktrini"ni yayınlamıştır. Rusya'nın bu doktrine dayanarak Güney Kafkasya'ya yerleşmek istemesi ABD'nin endişelenmesine neden olmuştur. Çünkü Ermenistan üzerinde büyük bir etkinliğe sahip olan Rusya yerleşmesini Gürcistan üzerinden sürdürecekti.

11 Eylül 2001'de New York ve Washington kentlerinde yapılan terörist saldırıların ardından ABD ve NATO tarafından başlatılan askeri operasyonlar dünyayı yeni bir yapılanmaya götürmüştür. Bu yapılanma Güney Kafkasya bölgesinde de Gürcistan üzerinden başlatılmıştır. Gürcistan'ın isteği üzerine ABD ülkeye El-Kaide terör örgütü ile ilgisi bulunan terör gruplarını ortadan kaldırmak üzere bir grup Amerikan askeri gönderdi. Bu olay Rusya tarafından büyük bir tepki ile karşılandı. Gürcistan böylece ABD'nin doğal müttefiki olma yolunda ilerleme kaydetmiştir. Rusya'nın baskılarının amacının Gürcistan'ı Batı yanlısı politikalarından döndürmek olduğunu bilen ABD, Gürcistan'ı himaye etmekte ve Rus baskılarına karşı tavır almaktadır.⁵¹

Cemilli'nin araştırmasını destekler nitelikte ifadelerle yer veren Oğan, ABD'nin Gürcistan ile ilgili planlarından ve artmakta olan Rus-Gürcü gerginliğinden şu ifadelerle bahsetmiştir; "Bu himaye psikolojisi ile bölgedeki yayılımcı politikalarına devam eden ABD, Gürcistan silahını Rusya'ya karşı bir koz olarak kullanma taraftarıdır. Bölgede zaten çok hassas dengeler üzerine kurulmuş olan ilişkiler Gürcistan'ın zamansız bir askeri müdahalesi sonucunda bozulmuştur. 8 ağustos 2008 tarihinde patlak veren Rus-Gürcü savaşında da ABD, Gürcistan'dan yana tavır sergilemiş ve işgalin bir an önce durdurulması için girişimlerde bulunmuştur."⁵² Böylelikle 1992 yılından sonra artmaya başlayan ve ağırlığını 1996 yılında iyice hissettiren ABD-Gürcistan ilişkileri, Gürcistan'ın jeopolitik konumu, Rusya ile ilgili kaygıları ve batıyla bütünleşme stratejisi sebebiyle müttefiklik düzeyine gelmiştir. Günümüzde de ABD-Gürcistan ilişkileri çok yönlü olarak gelişmektedir.

---

⁵¹CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s.116

⁵²OĞAN, Sinan; "Gürcü-Oset Savaşı Rusya-Gürcistan (Batı) Savaşına Dönüşürken Bölgede Saflar da Belirleniyor", 09 Ağustos 2008, <http://www.turksam.org/tr/a1451.html>, erişim tarihi: 26.10.2008

2.1.4. Gürcistan-AB İlişkileri

Gürcistan'ın AB ile olan ilişkileri daha çok ekonomi üzerine yapılandırılmıştır. AB de ABD gibi bölge ile ilgili soğuk savaş döneminden kalma bir bilinçle Rusya'yı bölgenin başat gücü olarak tanımlamış ve bu yüzden de Hazar'ın jeopolitik konumu ile ilgili yeterli miktarda bilgi sahibi olamamıştır. SSCB'nin yıkılmasını takiben bağımsızlığını kazanan bu üç devlette ilerleme ve gelişmenin yolunun Batı'dan geçtiğini kabul etmiş ve entegrasyon sürecine hızla girişmişlerdir.

İlerleyen yıllarda bölgede bulunan zengin yer altı kaynakları AB'nin de dikkatini çekmiş ve bölgenin yapılandırılmasında AB de söz sahibi olmaya karar vermiştir. AB yardımları ile ilgili Cemilli'nin görüşlerini incelediğimizde; "AB 1996 yılına kadar Gürcistan'a toplam olarak 128 milyon Avro değerinde yardım yapmıştır. Bu yardımın 63 milyon Avro'su insani yardım, 42 milyonu gıda yardımı, geriye kalanı ise teknik yardım olarak verilmiştir. AB, SSCB ile imzalamış olduğu 18 Aralık 1989 tarihli Ticari ve Ekonomik İşbirliği antlaşmasının 1 Haziran 1990 tarihinde yürürlüğe girmesine rağmen Sovyetler birliğinin dağılması ve yeni bağımsız devletlerin kurulması karşısında bu bölge ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır.

AB'nin Kafkasya'da 1992 yılından bu yana yürüttüğü en büyük projelerden biri TACİS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States- Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Yardım) projesi olmuştur. Programın 3 temel hedefi vardır;

- 1- Piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş
- 2- Tüm düzeylerde AB ile ortaklık ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi
- 3- Program kapsamında ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonu

Bu program çerçevesinde Gürcistan 1992-2000 yılları arasında 70 milyon Avro yardım almıştır. AB aynı zamanda diğer BDT'ye üye ülkelere uyguladığı iki yeni proje içerisinde Gürcistan'a daha büyük önem vermiştir. Enerji darboğazıyla karşı karşıya olan AB, bölgesel kalkınma ve ekonomik entegrasyon gibi vaatlerle bu bölgede söz sahibi olma niyetini açıkça olmasa da dolaylı yollardan dünyaya duyurmak istemiş ve bu anlamda bölge ile ilgili ortak enerji projelerine öncülük etmiştir.

Cemilli araştırmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır; “Bu projelerden biri Avrupa-Kafkasya ve Orta Asya’nın birbirine bağlayacak bir koridorun olmasını sağlayacak TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia, Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru) projesidir. Bu projenin oluşumu Mayıs 1993’de Belçika’da Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinin katılımıyla ortaya çıkmıştır. Merkezi Asya’dan başlayarak ve Kafkasya’dan geçerek Karadeniz’e ulaşması öngörülen TRACECA programına AB büyük ilgi göstermiştir. AB’nin bu bölgede önem verdiği ve 1995 yılında başlatılmış olan projelerden biri de INOGATE (İnterstate Oil and Gas Transport to Europe- Petrol ve Gazın Avrupa’ya Uluslararası Nakli) projesidir. INOGATE programının esas hedefi yeni Bağımsız Devletlerin aşağıdaki konularda bağımsızlıklarını desteklemekten ibarettir;

- 1- Bölgesel gaz ulaştırma sisteminin, petrol ve petrol ürünlerinin nakli sisteminin yeniden yapılandırılması, geliştirilmesi ve modernizasyonu,
- 2- Hazar Denizi’nden ve merkezi Asya bölgesinden Avrupa ve Batı pazarlarına karbonhidrat nakli için alternatif yolların belirlenmesi,

Böylece AB Gürcistan’a yardımlarını bu programlar içerisinde ve bunların dışında da devam ettirmiştir. Diğer yandan hazar petrollerinin ve doğalgazının Gürcistan üzerinden Avrupa’ya çıkışında AB her zaman destekçi konumunda olmuştur. Bu projeler her ne kadar AB çıkarlarına uygun olarak tasarlanmışsa da Gürcistan için de çok büyük öneme sahiptirler. Gürcistan’ın bu projelerden 2 çıkarı vardır;

- 1- Bu projeler sonucunda her yıl milyon dolarlar kazanacak ve bu paralarla ekonomisini daha iyi seviyelere getirmek,
- 2- Bu projelerin devamında ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlamaktır.”⁵³

Gelişmeler Hazar petrollerinin ve doğalgazının AB için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. AB, Gürcistan ile ilgili siyasetini daha çok ekonomi üzerine yapılandırmakta, bölgede meydana gelen etnik kökenli ayaklanma ve bağımsızlık hareketlerini görmezden gelmektedir. Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlık ilanını tanıma konusunda henüz kesin bir karara varmış olmayan AB’nin Gürcistan ile devam ettirmekte olduğu ilişkilerine hanel gelip gelmeyeceğini ise zaman gösterecektir.

---

⁵³ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e.,s.101-102

2.1.5. Gürcistan'ın Komşu Devletler Olan Ermenistan ve Azerbaycan ile İlişkileri

2.1.5.1. Ermenistan

Bölgenin en sıkıntılı ülkelerinden biri olan Ermenistan ile ilişkiler SSCB döneminde iken çok sıkıntılı geçmemiştir. Fakat SSCB'nin dağılmasını takiben ilişkiler özellikle etnik birtakım husumetler yüzünden sıkıntıya girmiştir.

Cemilli araştırmasında; “Gürcistan SSCB döneminde hiçbir problem yaşamadığı Ermenistan ile bu birliğin dağılmasının ardından etnik ve arazi sorunları olmak üzere birtakım sorunlar yaşamaya başladı. Özellikle de Ermenilerin çoğunlukta yaşadığı Cevahetiya bölgesi gelecekte yaşanabilecek her türlü problem açısından Tiflis'i endişelendiriyordu. Ermeniler ayrıca Gürcistan'da devam eden iç karışıklıklardan yararlanarak bu bölgede güçlenmişler ve bölgeye hâkim olmuşlardır. Fakat bu karışıklık döneminde Gürcistan içerisinde faaliyet gösteren hareketliliğe Ermenistan açık destek vermekten kaçınmıştır. Çünkü Karabağ Savaşı nedeniyle Ermenistan'ın, Azerbaycan ve Türkiye ile olan sınırları kapatılmıştır”⁵⁴ şeklinde açıklamalara yer vermiştir. Ermenistan bölgede başat güç olma isteğinden dolayı Gürcistan'ın güçlenmesini istememektedir. Ayrıca Erivan yönetiminin Cevahetiya ve Abhazya ile ilgili amaçları da bütün bölge içi ve bölge dışı güçler tarafından iyi bilinmektedir.

Cemilli'nin Cevaheti Bölgesiyle ilgili yorumuna paralel olarak Çıttır'ın yorumuna baktığımızda; “Yeri gelmişken bu kısımda Gürcistan Ermenilerinden bahsetmek gereklidir. Gürcistan Ermenileri, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) öncesinde çoğunluğu Tiflis'te olmak üzere kentlerde oturan, ticaret ve zanaatla uğraşan “seçkin” bir etnik grubu oluşturmaktaydı. 93 Harbi'yle başlayan savaşlar sürecinde Doğu Anadolu'da yaşayan Ermenilerin Güneybatı Gürcistan'a göç etmeleri bölge kırsalında başka bir Ermeni yoğunluğunun oluşmasına sebep olmuştur.

Günümüz Gürcistan'ında Tiflis ve Abhazya'da yaşayanların dışındaki Ermeniler, sözü edilen “kırsal” kesimi içeren Cavaheti ve Mesheti'de yaşamaktadırlar. Gürcistan'ın Ermeni sorunu kaynağını, Cavaheti'de nüfusun %90'ını ve Mesheti'de nüfusun %35'ini oluşturan ve sayıları toplam 100-150 bin arasında olan bu Ermenilerden almaktadır.

---

⁵⁴ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 112

Dağlık Karabağ olaylarının, Cevaheti ve Mesheti Ermenilerinin milliyetçilik duygularını uyandıracığından endişe eden Gürcü yönetimi, 1980'lerin sonlarında bölgeye yönelik sosyo-ekonomik kalkınma programı başlatmışlardır fakat bu programla beklenen amaca ulaşamamıştır. Geçtiğimiz süre içerisinde; Cevank Ermeni Ordusu, Cevank Ermeni Cumhuriyeti, Cevank Anayasası, Bakanlar Kurulu ve Bayrağını oluşturmuş olan Cevaheti ve Mesheni Ermenileri varlıklarını korumak, özerklik, bağımsızlık, Ermenistan ile birleşmek gibi dozu gittikçe artan taleplerde bulunmaktadır. İsteklerin takibi ise açık ya da gizli olarak bölgedeki Ermeni Örgüleri tarafından yapılmaktadır. Ermenistan, Gürcistan Ermenileri konusunda Dağlık Karabağ olaylarında gösterdiği performansın aksine ve rasyonel bir politika takip etmektedir. Bölgenin ikinci Karabağ olma potansiyelinin farkında olarak, Karabağ'ın yanında ikinci bir cephe açmak istemeyen Erivan, Cevaheti'nin Ermenistan ile birleşmesi fikrine sıcak bakmamıştır. Diğer yandan Ermenistan, Gürcistan ile ilişkilerini tehlikeye atmak istememektedir. Stratejik açıdan Gürcistan'la iyi ilişkiler geliştirmek yerine Rusya'ya, Karadeniz'e ve Batı'ya çıkış kapısı olan Gürcistan yolunun kapanmasına sebep olacak politik bir hata, bu devleti “düşman” güçlerle çevrili bir ada durumuna düşürecektir.”⁵⁵

Bölgede hassas dengeler üzerine yapılandırılmış bu ilişkiler Ermenistan'ı saldırgan politikalar sergilemekten uzak tutmaktadır. Ayrıca bölgenin coğrafi özelliklerinden kaynaklanan izole yapısı da bu ülkeyi rasyonel adımlar atmaya itmektedir. Ermenistan'ın bu izole yapısı ile ilgili Özsoy makalesinde; “Ermenistan dışarı ile olan bağlantısını yalnız Gürcistan ve İran üzerinden sağlamak zorunda kalmıştır. Eğer Gürcistan da kendi sınırlarını Ermenistan'ın yüzüne kapatırsa Ermenistan ekonomik olarak büyük bir krizle baş başa kalmış olacaktı. Her iki ülke de ilişkilerinde çok dikkatli ve temkinli adımlar atmaktadır. Bunun sebebi; Ermenistan, Gürcistan'ın topraklarını kullanarak dışarıyla ekonomik ve ticari ilişkilerini ayakta tutmaya ve en büyük destekçisi Rusya ile bağlantılarını buradan devam ettirmeye çalışmaktadır. Gürcistan ise ülkede yaşayan birçok etnik karışıklığa bir yenisini daha eklememek yani Ermenilerin ayaklanmasını engellemek çabasıdadır.

---

⁵⁵ ÇITTİR, Süveyda; Ermenistan Dış Politikası'nın Temelleri ve hedefleri, Ankara Gazi Üniversitesi 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s.145- 146

Gürcistan ülkesinde yaşayan Ermeni grupların aktifleşmesini önlemek için Ermenistan ile ilişkilerini ılımlı tutmaya devam etmektedir⁵⁶ şeklinde ifadelere yer vermiştir.

Erivan yönetimi Cevaheti ve Mesheti bölgelerinde yaşayan yurttaşlarıyla ilgili yapacağı girişimlerde rasyonalist bir politika izlemeyi doğru bulmuştur. Gürcistan'ın bölgedeki konumu, Ermenistan yönetimini alacağı kararlarda bağlayıcı konuma getirmiştir. Her ne kadar Ermenistan bu bölgelerde yaşayan yurttaşlarıyla ilgili bağımsızlık hareketlerini gizliden gizliye desteklese de bunu açıkça dile getirmekten kaçınmıştır. İki ülke ilişkileri Rusya-Gürcistan savaşında, Ermenistan'ın Rusya'ya üslerini kullandırmasından dolayı oldukça gerilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin bundan sonraki seyrini, Ermenistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanıma yolundaki kararı belirleyecektir.

2.1.5.2. Azerbaycan

Bölgenin en ılımlı iç ve dış politika uygulayan ülkelerinden biri olan Azerbaycan'a karşı Gürcistan daima ılımlı ve yapıcı bir dış politika izlemiştir. Ülke nüfusunun yaklaşık %5'ini oluşturan Azeriler, Gürcistan'da uzun yıllardır yaşayan ve devlete bağlılıklarıyla bilinen bir millettir. Gürcistan'ın demografik yapısına ve bölgedeki Türklerin yaşadıkları kentlerle ilgili Cemilli araştırmasında şu konulardan bahsetmiştir; “Gürcistan nüfusunun %8,1'ini Ermeniler, %5,7'sini de Azerbaycan Türkleri oluşturmaktadır. Resmi bilgilere göre Gürcistan'da 31.000 Azerbaycan Türkü yaşamaktadır. Daha çok Türkler Tiflis ve Kvemo vilayetlerine bağlı Marneuli, Bolnisi, Dmanisi, Gardabani rayonlarında yaşamaktadırlar. Bu bölge Azerbaycan Türkleri arasında Borçalı Bölgesi olarak adlandırılmaktadır.”⁵⁷

Gürcistan'da devlet yönetimine Şeverdnadze'nin gelmesi birçok yeniliği beraberinde getirmiş ve Azerbaycan-Gürcistan ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu iki devlet Güney Kafkasya'da birbirinden toprak talebinde bulunmayan tek örnek devlet olmuştur.

---

⁵⁶ ÖZSOY, Cengiz; a.g.e., s. 206

⁵⁷ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 114

Cemilli araştırmasının devamında; “Şeverdnadze’nin yanı sıra Azerbaycan’da da devletin başında Haydar Aliyev’in olması ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir. Bu iki yöneticinin ilginç benzerlikleri de mevcuttur. Haydar Aliyev ve E. Şeverdnadze de Sovyetler döneminde ilk olarak Azerbaycan ve Gürcistan “KGB” lerine başkan olarak tayin edilmişlerdir. Ardından her ikisi de kendi cumhuriyetlerinde Komünist parti birinci sekreterliğine, oradan da SSCB Politbüro üyeliğine kadar gitmişlerdir. Aynı zamanda H. Aliyev SSCB Başbakan Yardımcılığını, Şeverdnadze ise SSCB Dışişleri Bakanlığı görevlerini yürütmüşlerdir. Bu yüzden her iki devletin de iç ve dış politikalarında oldukça benzerlikler görülmektedir”⁵⁸ şeklinde ifadelere yer vermiştir.

Ayrıca bölgede değişen konjonktür sonucunda ortaya çıkan bu yeni durum iki ülkeyi birbirine yaklaştırmış ve bazı konularda (Rusya karşıtlığı) müttefik olmaya yöneltmiştir. İki ülkenin bu ortak politikaları hakkında Cemilli yazısında şu fikirleri öne sürmüştür; “Bir bölgede bulunan üç cumhuriyetten ikisinin bu kadar benzer ve paralel gelişmeleri yaşamaları rastlantı ürünü olamaz, dahası derin manevi kökleri olan benzer hedeflerinin varlığından haber verir. Bu, sömürge olmama veya diğer adıyla Rusya karşıtlığıdır. Bağımsızlığını kazanınca bu iki cumhuriyetin karşı karşıya olduğu meseleler de aynı idi, bağımsızlıklarının geri dönülmezliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamak, yaşanan ekonomik sorunları gidererek Batı’yla bütünleşmiş demokratik hukuk devletini tesis etmek. Bu temel görevler söz konusu iki cumhuriyetin dış politikalarını da birbirine benzetmiş ve birbirlerine yakınlaştırmıştır. Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki ilişkileri belirleyen faktörler şu şekilde sıralanabilir; Bağımsızlık ve toprak üstünlüklerine yönelik tehdit, Rusya ve Ermenistan’ın tutum ve davranışları; etnik ilişkiler ve sahip oldukları ekonomik potansiyellerdir. Öte yandan, Azerbaycan ve Gürcistan, Rusya’yı bağımsızlık ve toprak bütünlüklerine yönelik tehdit olarak algılayıp güvenlikleri için Batıyla bütünleşmeye çalışırken Ermenistan, Rusya’nın nüfuzunu bölgede artırma gayreti içerisinde. Sovyetler Birliğinin çöküşü sonrası Azerbaycan, Rusya Silahlı Birliklerini ülkesinden çıkarmayı başarmış ilk eski SSCB cumhuriyetidir.”⁵⁹

---

⁵⁸ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 114

⁵⁹ AĞACAN, Kamil; “Kaderdaş Devletler: Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri”, 1 Mart 2001 <http://www.asam.org.tr/temp/temp1028.pdf>, erişim tarihi: 21.10.2008

İki ülke ilişkileri SSCB'nin yıkılmasını takiben gelişmeye ve ilerlemeye başlamış, iki ülkenin birbirlerine karşı dostça yaklaşımları ve sahip oldukları ortak emeller ilişkilerin temellerini oluşturmuştur.

İlişkilerin tarihini Cemilli makalesinde; “İlişkilerin olumlu yönde gelişmesinin ilk adımları 1993 yılının şubat ayında E. Şeverdnadze'nin Azerbaycan'a resmi ziyaretiyle başlamıştır. Bu ziyaret sırasında iki ülke arasında “Dostluk, İşbirliği ve Savunma Antlaşması” imzalanmıştır. Her iki devletin de bağımsızlıklarına en büyük dış tehdit Rusya'dır. Rusya'nın bu tip tehditlerini önlemek için iki ülke de birçok konuda birlikte hareket etmektedirler. Bir diğer dış tehdit de Ermenistan'dır. Ermenilerin Azerbaycan'da Dağlık-Karabağ, Gürcistan'da da Ahalkalada bölgelerindeki haksız iddiaları bu ülkeleri sıkıntıya sokmaktadır. Bu yüzden Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın Rusya'yı bölgeden çıkarmak yolunda en büyük engelleri olmuştur. Rusya da Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki bu yakınlaşmadan rahatsız olmakta ve sürekli bu iki ülkenin ilişkilerini bozmaya çalışmaktadır”⁶⁰ şeklinde ifade etmiştir.

Ayrıca Ağacan'ın çalışmasına baktığımızda Cemilli'nin makalesindeki benzer söylevlerle karşılaşmaktayız. Ağacan makalesinin bir kısmında konu ile ilgili olarak; “Hem Gürcistan hem de Azerbaycan'da Perestroyka sürecinde şekillenen bağımsızlıkçı siyasi akımların hedefi; günümüz evrensel değerlerine bağlı, demokratik, hukuk devleti kurmak olmuştur. Bunun kalıcı varlığa dönüşmesinin yolu ise, Batılı kurumlara entegre olmaktan geçmektedir. Türkiye, bölge devletleri için bu işlevi yerine getirmektedir. Türkiye'nin bölgede varlığı, Rusya'nın bu iki Kafkasya cumhuriyetine karşı baskılarını sınırlamaktadır”⁶¹ şeklinde açıklamalara yer vermiştir.

Gürcistan aynı zamanda Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarında işgalci konumunda olduğunu kabul etmiş ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi konusunda fikir beyan etmiştir. Azerbaycan da, Güney Osetya ve Abhazya'nın Gürcistan topraklarından ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmelerini Gürcistan toprak bütünlüğüne aykırı bir hareket olarak algılamış ve bu ülkeleri tanımama kararı almıştır.

---

⁶⁰ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 114

⁶¹ AĞACAN, Kamil; “Kaderdaş Devletler: Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri”, 1 Mart 2001, <http://www.asam.org.tr/temp/temp1028.pdf>, erişim tarihi: 21.10.2008

Her iki ülkenin de ortak kaderleri, kendi topraklarındaki etnik kargaşalar sebebiyle sıkıntılar yaşamalarıdır. Bu sebeplerden dolayıdır ki, iki ülkenin dış politik kararlarında ve yeni siyasi açılımlarında ortak hareket etmeleri muhtemeldir.

2.1.6. Acara Özerk Cumhuriyeti

G. Kafkasya'nın en sorunlu bölgelerinden birini oluşturan Acara Özerk Cumhuriyetine araştırmamızın bu kısmında yer vereceğiz. Bölgenin coğrafi ve demografik yapısını inceledikten sonra, Gürcistan'la olan ihtilafı ile Rusya ile olan yakınlaşmasına ve 2003 yılında ABD güdümüyle gerçekleşen kadife devrime değineceğiz.

Öncelikle bölgenin coğrafi özellikleriyle ilgili yapılan bir araştırmaya değindiğimizde; “Acara Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'ın güneybatı kesiminde yer alan Özerk bir cumhuriyettir. Yönetim merkezi Batum'dur. Türkiye'nin kuzeydoğusunda Artvin ve Ardahan illeri sınırında yer alır. Artvin'in Hopa ilçesinde bulunan Sarp Sınır Kapısı Batum'a açılır. Bir süre Osm. İmp. Yönetiminde kalmış olan Acara Özerk Cumhuriyeti, 1921'de Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla kurulmuş, Sovyetler Birliği'nin dağılıp Gürcistan'ın bağımsız olmasından sonra bugünkü adını almıştır. Gürcistan'ın merkezi yönetimine tabi olan Acara Özerk Cumhuriyeti, Türkiye ile tarihi, dini ve kültürel yakınlığa sahip olduğu gibi, hukuki olarak da 1921 Kars Antlaşmasının 6. Maddesine dayandırılarak, özerkliği Türkiye'nin garantörlüğü altındadır denilmektedir. Fakat antlaşma metninde “garantör” terimi geçmemektedir⁶² ifadeleriyle karşılaşmaktayız.

Gürcistan'a tabi olan bu bölge SSCB'nin dağılması akabinde Acara Özerk Cumhuriyeti adını almış ve kendisine uluslararası platformda yer bulabilme kaygısıyla çevre içi ve çevre dışında bulunan bazı ülkelerle ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bölge nüfusu ve kullanılan dillere baktığımızda; “Acaristan'ın nüfusu 376.016'dır. Acaristan'ın yerli halkı (Acarlar), etnik olarak kendilerini Acar (Acari/Acareli/Acarlebi) olarak tanımlar ve bu kimlik tarih içerisinde Müslümanlıkla özdeşleşmiştir.

62“Acara Özerk Cumhuriyeti”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Acara_%C3%96zerk_Cumhuriyeti, erişim tarihi: 05.12.2008

Günlük yaşamda Gürcüce'nin farklı bir lehçesini (Acarca- Acaruli) konuşuyorlar. Ancak Acaristan'da Türkçe de yaygın olarak konuşuluyor. Yazı ve eğitim dili resmi Gürcüce olan Kartça'dır."⁶³

Özerk Cumhuriyetin coğrafi, etnik ve beşeri özelliklerini inceledikten sonra bölgenin şah damarı niteliğini taşıyan Batum'u inceleyeceğiz. Batum limanı ve Başkent olan Batum'a açılan Sarp sınır kapısı ile ilgili araştırmaya değindiğimizde; "Bölgenin başkenti Batum; Gürcistan, Azerbaycan ve kara ile çevrili Ermenistan'ın mal nakliyesini yöneten önemli bir kapıdır. Batum limanı, Kazakistan ve Türkmenistan'dan gelen petrolün taşınması için kullanılır."⁶⁴ Batum'un jeostratejik özelliklerinden bahseden bir başka araştırmayı incelediğimizde; "Batum, Transkafkasya Demiryolu'nun ve Bakü petrol boru hattının son bulduğu önemli liman ve ticaret merkezidir. Türkiye sınırına 20 kilometre uzaklıktadır. Petrol rafinerisi, Supsa limanına boru yolu ile ulaşan ve oradan Batum'a demiryolu ile taşınan Azerbaycan'dan gelen Hazar petrolünü işler. Acara'nın başkenti gemi yapımı ve üretimi konusunda önemlidir"⁶⁵ ifadeleriyle karşılaşmaktayız.

Acara Özerk Cumhuriyeti'nin ekonomik ve ticari yapılanmasına değindikten sonra Acara'nın kısa siyasi tarihine değinmek gerekmektedir; "Sovyetler Birliği'nin çözümlenmesinden sonra Acara, 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'ın içinde kaldı. Acara'nın bu tarihte başına geçerek otoriter bir yönetim kuran Aslan Abaşidze, bölgeyi Gürcistan'daki iç savaşın dışında tuttu. Ancak Abaşidze, kişisel servet edinmek, insan haklarının ihlali, suç örgütlerine göz yummak gibi konularda suçlandı. Eduard Şevardnadze'nin devlet başkanlığı boyunca Acara, Tiflis yönetiminin fiilen denetimi dışında kaldı. ABD ve Soros destekli Karanfil veya Gül Devrimi olarak adlandırılan darbeyle 2004 yılında Şevardnadze'yi deviren Miheil Saakaşvili yönetimindeki muhalefet, Saakaşvili'nin devlet başkanı seçilmesinden sonra bu konuya da el attı. Bu çerçevede uzun süren ve savaş eşiğine kadar gelen büyük bir kriz yaşandı."⁶⁶ Araştırmanın bu kısmında Gürcistan'da 2003 yılında meydana gelen Gül Devrimi'nden biraz bahsetmemiz gerekmektedir.

63" Acaristan Özerk Cumhuriyeti (Acara, Acarya)", http://www.fotogezgin.com/turkmuhru/haber_detay.asp?haberID=189, 04 Nisan 2008, erişim tarihi: 05.12.2008

64" Acara Özerk Cumhuriyeti", http://tr.wikipedia.org/wiki/Acara_%C3%96zerk_Cumhuriyeti, erişim tarihi: 05.12.2008

65" Batum", <http://tr.wikipedia.org/wiki/Batum>, erişim tarihi: 04.12.2008

66 "Acaristan", <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Acaristan>, erişim tarihi: 04.12.2008

Konuyla ilgili olarak Kalafat araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Kadife devrim” veya “örtülü devrim” diye tanımlanan Kasım 2003 Gürcistan olaylarının, Komünist dönemin hâlâ iktidardaki yöneticilerinin yolsuzluklarını önleyebilecek yönetimlerin getirilmesi amacıyla yapıldığı ifade edilmektedir. Gerekçe olarak da ABD yardımlarının hortumlanması ve bölgedeki ABD şirketlerine bu zihniyetin ayak bağı oluşturmaları ileri sürülmektedir. 2 Kasım 2003 devriminde Batum’un Tiflis’e karşı takındığı tavır, Acaristan halkının A.Abaşidze’ye desteğini azaltmıştır. Acaristan’da Tiflis’in desteğindeki muhalefet ise giderek güçlenmektedir. Acaristan, 2 Kasım 2003 devriminden sonra Gürcistan’la olan ilişkilerini bağımsızlık istikametinde geliştirmektedir.”⁶⁷

Gelişen olaylar neticesinde, “4 Ocak 2004’te devlet başkanlığı seçimleri Acaristan’da yasaklanmıştı. Acaristan’ın, Rusya Federasyonu ile olan yakınlaşması Tiflis’e rağmen devam etmiş ve geliştirilmiştir. Batum, Rusya Federasyonu’nun Gürcistan’daki askerî üslerinin tasfiyesine çalışılırken, ülkesinde bulunan 12. Rus Askerî Üssü’ne karşı tavır almıştır. Rusya, Tiflis’e rağmen Batum’la dayanışma içinde olmuştur. Bu tabloya göre Rusya Federasyonu, Kafkasya’da kendisine karşı olan Gürcistan’a karşı güneyinde bulunan ve Gürcistan’ın bir parçası olan Acaristan’ı müttefik kılmış oluyordu. Bunun anlamı Rusya Federasyonu’nun Gürcistan tampon bölgesine rağmen Türkiye ile komşu olması, Güney Kafkasya’ya inebilmesi ve Gürcistan’ı Acaristan ve muhtemelen Acaristan-Ermenistan ittifakı ile güneyden kuşatması demektir.”⁶⁸

Değişen uluslararası konjunktürde Rusya bölgede güçlenmek için Tiflis-Batum ihtilafını iyi bir şekilde kullanmış ve Batum ile Gürcistan merkezi yönetimini araya koymadan diyaloglar geliştirmenin yöntemlerini tespit etmiştir. Rusya’nın bu girişimlerinin altında SSCB döneminde olduğu gibi tüm Kafkasya bölgesinin başat gücü olma isteği yatmaktadır. Bu anlamda Rusya’nın girişimleri bölgede Gürcistan ve ABD’nin hegemonyasını zayıflatıp, kendisini etkin güç konumuna getirmek yönünde olacaktır.

---

⁶⁷KALAFAT, Yaşar; ABD-Rusya Federasyonu Kışkacında Türkiye’nin Kafkasya Politikası, 2023 Aylık strateji dergisi, Mayıs 2004, <http://www.2023.gen.tr/mayis04/10kalafat.htm>, erişim tarihi: 06.12.2008

⁶⁸KALAFAT, Yaşar; a.g.e.

2.1.7. Abhazya Sorunu ve Çözüm Yolları

Kafkasya'nın en sancılı bölgelerinden biri olan Abhazya yıllar içerisinde birçok iktidar mücadelesine ev sahipliği yapmıştır. 1921 yılında Gürcistan'a bağlanmış olan Abhazya, ilerleyen yıllarda Özerk Cumhuriyet statüsünü kazanmış, milliyetçilik akımlarından etkilenmiş, daha sonra da SSCB ile ittifak halinde olmuştur.

Abhazya'daki iktidar mücadelelerinden bahsetmeden önce bölgenin coğrafi ve demografik yapısıyla ilgili Ağacan'ın makalesini incelediğimizde; "Abhazya, Kafkasya'da en batıda Karadeniz kıyısında yer alan Gürcistan'a bağlı özerk bir cumhuriyettir. Kafkasların Karadeniz'e sokulduğu kısımda toplam 8600 km²'lik bir alan üzerinde kurulmuştur. Buranın yerli nüfusu sayılan Abhazlar, Çerkezlerin bir kolu olarak bilinmektedir. Onlara tarihte ilk kez eski Yunan kaynaklarında "Abasgi" adında rast geliniyor. Şuandaki toplam Abhazya nüfusu 524.000 olarak bilinmektedir. Bunun %35'ini Miğrel ve Svanlar, %14'ünü Ruslar, %14'ünü Ermeniler, %18'ini Abhazlar, %10'unu Gürcüler ve %7'sini diğer Kafkas toplulukları oluşturmaktadır. Abhazya'nın başkenti 121.000 nüfusu olan Suhumi kentidir.

Abhazya isminde ilk Cumhuriyet 3 Mart 1921'de Bolşevikler tarafından oluşturulmuş ve 21 Aralık 1921'de Gürcistan SSCB ile imzalanmış "Birlik Anlaşması" sonucunda Gürcistan'a katılmıştır. 1931 yılından itibaren Abhazya'ya Gürcistan içerisinde özerk Cumhuriyet statüsü verilmiştir. 1970'li yılların başlarında eski SSCB cumhuriyetlerinde oluşmaya başlayan milliyetçilik düşünceleri Abhazlarda da belirmeye başlamıştır. Abhazya'da bağımsızlık mücadelesi 18 Mart 1989'da Lihni toplantısında Abhaz içtimai ve siyasi birlikleri ile Abhaz Parlamenterlerin katılımıyla başlamıştır. Toplantının sonunda ortak bir deklarasyon yayınlanmıştır. Deklarasyonda Stalin zamanından başlayarak bugüne kadar Gürcistan Özerk Cumhuriyetinin Abhazlar'a hiçbir problemlerini çözmekte yardım etmediği ve problemlerin çözümü için artık bağımsız Abhaz Cumhuriyet'inin kurulmasının şart olduğu ifade edilmiştir. Bu deklarasyon Tiflis yönetimince çok sert bir şekilde eleştirilmiş, 28 Mart 1989'da Gürcistan Komünist parti iktidarı toplanarak bu deklarasyonu tartışmış ve geri çevirmiştir."⁶⁹

---

⁶⁹ CEMİLLİ, Elnur; A.g.e., s. 127

Ağacan'ın da araştırmasında yer verdiği gibi bölge Gürcistan'ın, Rusya ile olan mücadelelerine ev sahipliği yapmıştır. Gürcistan'ın, Abhazya Parlamentosu'nun aldığı bu kararı tanımaması üzerine Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu 25 Ağustos 1990'da yaptığı bir oturumda 72 milletvekillinden 70'inin oyu ile Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılarak tam bağımsız bir Cumhuriyet olduğunu ve 1921'deki statü içinde SSCB'nin bir üyesi olarak kalacağını ilan etmiştir. 1991 yılında yapılan seçimlerin ardından Abhazya Parlamentosu 1992 yılı başlarında çalışmaya başlamıştır.

Bağımsızlık ilanı sonrasındaki sürece Özsoy araştırmasında şu ifadelerle yer vermiştir; “23 Temmuz 1992'de Abhaz Yüksek Sovyeti, Abhazya'nın Gürcistan'ın bir parçası olduğunu kabul eden 1978 Anayasasını yürürlükten kaldırarak Abhazya'nın SSCB'nin ayrı bir Cumhuriyeti olduğunu kabul eden 1925 Anayasasını yürürlüğe koymuştur. Bunun üzerine Abhazya'da gerginlik iyice tırmanmıştır. 14 Ağustos 1992'de Gürcistan askeri birlikleri Abhazlar'ın iktidarının önüne geçmek için Abhazya'ya askeri müdahalede bulunmuştur. Gürcüler savaşın başlarında Abhazlara karşı üstünlük sağlasalar da Rusların desteğini yanlarına alan Abhazlar ilerleyen safhalarda çok güçlü bir direniş göstermişlerdir. Gürcistan yönetimi NATO, AGİT ve BM'ne başvurarak ülkesinin toprak bütünlüğünün korunmasını ve barış için çözüm bulunmasını talep etmiştir.

Abhazların yanı sıra bu savaşta Çeçenler ve Kafkasya'nın Müslüman halkları da Gürcülere karşı savaşmaktaydı. E. Şeverdnadze yönetimi problemi çözmek için girişimlerini özellikle BM nezlinde hızlandırmıştır. Ama Şeverdnadze BM'den birkaç gözlemci göndermek dışında istediği desteği alamamıştır. Şeverdnadze asıl olarak Gürcü-Abhaz barış bölgesine BM barış gücünün gelmesini sağlamak olduysa da bunu başaramamış ve BDT barış gücünün bölgeye yerleşmesini kabul etmek zorunda kalmıştır”⁷⁰ gibi birçok olay bölgede cereyan etmiştir. BM'nin bu tavrı BDT ve daha ötesinde Rusya için bulunmaz bir fırsat oluşturmuş, bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirmeyi amaçlayan Rusya bölgeye hemen üslerini yerleştirmiştir. BDT barış gücünün bu araziye girmesiyle Rusya'nın Gürcistan'daki üs sayısı artmış ve Gürcistan'a ilave olarak 1800 asker sevk etmiştir. İlerleyen süreçte BM himayesinde 1 Aralık 1993'de Cenevre'de yapılan Gürcistan ve Abhazya arasındaki görüşmeler olumlu sonuç vermiştir.

---

⁷⁰ ÖZSOY, Cengiz; Bağımsızlıktan Sonra Gürcistan'daki Gelişmeler ve Bunların Türkiye'ye Olan Yansımaları, Ankara Gazi Üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), s.181-182

Rus Dışişleri Bakan Yardımcısı'nın da katıldığı görüşmeler sonunda taraflar ortak bir "memorandum"⁷¹ kabul etmişlerdir.

Buna göre; bölgede ateşkes sağlanacak, uluslararası barış gücünün varlığı kabul edilecek, esir değişimi yapılacak ve mültecilerin dönüşüne izin verilecekti. Rusya aynı zamanda çözümün anahtarının kendisinde olduğunu ileri sürerek BM ve AGİT'i devre dışı bırakmayı başarmıştır. 4 Nisan 1994'de Moskova'da Gürcistan ve Abhazya yetkilileri bir araya gelerek "Barış için Öneriler Deklarasyonu"nu yayınlamışlardır. BDT Barış gücü'nün Gürcistan'a yerleşmesini Şeverdnadze ısrarla istese de Parlamento üyeleri bu fikre karşı çıktılar. Moskova yönetimi, gürcü ve Abhaz yetkilileri kendi himayesinde bir araya getirerek bir anlamda BM ve AGİT'e gövde gösterisi yapmıştır. Rusya'nın bu bölgeyle ilgili hedeflerinden biri bölgedeki barış ve huzur ortamını sağlamaktan öte bu bölgeye dış güçlerin müdahalesini önlemektir. İlerleyen aylarda Abhazya parlamentosu bağımsızlık söylevlerini gittikçe arttırmış ve bu yönde de ilk girişimini bağımsızlık ilanı ile dile getirmiştir.

Konu ile ilgili Hasan Kanpolat makalesinde şu ifadeler yer vermiştir; "Abhazya Parlamentosu 26 Kasım 1994'te yeni bir anayasa kabul ederek bağımsızlığını tekrar ilan etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, bağımsızlık ilanının tarafların soruna görüşmeler yoluyla çözüm bulma yükümlülüğüyle çeliştiğini belirtmiş ve bağımsızlık ilanını tanımayarak, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü teyit etmiştir. Böylece, savaşın neden olduğu yıkımın yanı sıra Abhazya sorunu da bir kördüğüm hâlini almıştır. Sorununun çözümü amacıyla Gürcistan ile Abhazya arasında Rusya Federasyonu'nun katkısıyla yürütülen müzakerelerde ve BM çerçevesinde ABD, Almanya, Fransa, İngiltere ve Rusya Federasyonu'ndan oluşan BM Genel Sekreteri'nin Dostları Grubu kapsamında yürütülen görüşmelerde de somut sonuca ulaşılamamıştır. Abhazya yönetimi bağımsızlık konusunda ısrarcı olduğu için soruna kısa vadede kalıcı bir siyasi çözüm bulunması olasılığı zayıftır."⁷²

Kanpolat'ın da araştırmasında yer verdiği üzere görüşmelerin nihai sonuca ulaşması, Abhazya'nın bağımsızlık iddialarından vazgeçmesi sonucunda gerçekleşecektir.

⁷¹Türkçede "muhtıra" anlamına gelmektedir. Uluslararası diplomasi dilinde çok kullanılır. Diplomaside herhangi bir sorunun kaba hatlarını anlatan diplomatik nota anlamında kullanılır. <http://www.yalemforum.com/memorandum-nedir-t32700.html>, erişim tarihi: 20.11.2008

⁷²KANPOLAT, Hasan; "Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Dönüşebilir mi?", <http://www.asam.org.tr/temp/temp749.pdf>, s. 77, Haziran 2008, erişim tarihi: 25.11.2008

Bu zaman zarfında Rusya da bölgede birtakım girişimlerde bulunma kararı almış, bu kararı takiben Abhazya bölgesine karşı ağır yaptırımlarda bulunmaya başlamıştır. Konuyla ilgili Özsoy araştırmasında; “21Aralık 1994’te Abhazya’nın Rusya sınırı Rus hükümetinin emriyle kapatılmış, Çeçenistan olaylarını bahane eden Rusya Abhazya’nın Kodor vadisinde Çeçen silahlı güçlerinin üsleri olduğunu iddia etmiş ve buna dayanarak Abhazya’ya ambargo uygulamaya başlamıştır.

Rusya’nın uyguladığı ekonomik ambargo başta olmak üzere Abhazya’da seyahat özgürlüğü dâhil bütün hayati konularda ülkenin dış dünyayla bağlantısı kesilmiştir. BM hem de Rusya’nın baskısı altında olan Abhazya 1995 baharında bağımsız egemen olma talebinden vazgeçmiştir. Abhazlar, Abhazya ve Gürcistan’ın eşit statüde olacağı bir konfederasyon için ısrar ederken Gürcüler, Gürcistan’ın Federal bir devlet olmasında ısrar ederek bölgeye özerk bir statü verme arzusunda olmuşlardır”⁷³ bilgisine yer vermiştir.

Ülkesinde BDT Barış Gücü’nün varlığını istemeyen Gürcistan yönetimi diplomatik birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlere baktığımızda; “1997 Temmuzunda Barış Gücü’nün görev süresinin bitmesini fırsat bilen Gürcistan, bölgeye BM gözlemcilerini getirmek için diplomasi atağına geçti. Şeverdnadze, ABD Başkanı B. Clinton ve BM başkanı K. Annan’la uzun görüşmeler yaptıysa da bir sonuca varamadı. Diğer yandan Şeverdnadze Rusya’nın baskıları sonucunda BDT Barış Gücü’nün görev süresini ikinci kez uzatmak zorunda kaldı”⁷⁴ kararlarının çıktığını görmekteyiz.

“Genel olarak Abhazya probleminin uluslararası örgütler vasıtasıyla çözülmesi için birçok girişimde bulunulmuştur. Değişen bu koşullarda Tiflis Ocak 1996’daki BDT toplantısında Abhazya’ya ekonomik ambargo kararı aldirtmakta zorlanmadı. Ayrıca Abhazlar da tutumlarını yumuşatarak, konfederasyonun yanı sıra federasyon için de Tiflis’e bazı yeni teklifler sundular.”⁷⁵

1996 yılı sonrası gelişmeler iki tarafında uzlaşıcı bir yapı içerisine girmeye çalıştığı ve sorunun çözümsüzlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik yapıcı tutumların sergilendiği bir dönem olmaya başlamıştır.

⁷³ ÖZSOY, Cengiz; a.g.e., s.184

⁷⁴ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s.130

⁷⁵ ÇOLAKOĞLU, Selçuk; “Türkiye’nin Gürcistan Politikası ve Kuzey Kafkasya”, http://www.circassiancanada.com/tr/arastirma/0125_turkiyenin_gurcistan_politikasi.htm, erişim tarihi: 21 Ekim 2008

Türkiye'nin de arabuluculuk misyonunu üstlendiği görüşmeler ve sonrasında ilgili Demir araştırmasında; "1999 yılı Haziran ayı başlarında Abhazya ile Gürcistan arasında kalıcı bir barış umudu doğmuştur. Türkiye'nin arabuluculuk yaptığı İstanbul'daki görüşmelerin ardından taraflar 8-9 Haziran 1999'da ekonomik ve hukuki işbirliği konusunda hazırlanan protokolleri imzalamışlardır. Abhazya Devlet Başkanı Vladislav Ardzinba, 3 Ekim 1999'da yapılan seçimler sonucunda %99 gibi son derece yüksek bir oy oranı elde ederek yeniden başkanlığa seçilmiştir. Başkanlık seçimleri ile aynı zamanda bağımsızlık kararı için yapılan oylamada da halkın %97'si Abhazya'nın bağımsızlığı yolunda oy kullanmışlardır. İşte bu seçim ve referandum, Gürcü ve Abhaz taraflar arasında yeni bir gerginlik unsuru teşkil etmiş ve barış süreci sekteye uğramıştır. Bu girişim başta Gürcistan olmak üzere ABD, Rusya ve Çin'in de içinde yer aldığı birçok devlet tarafından "kabul edilemez" ve "yasa dışı" olarak nitelendirilmiştir"⁷⁶ bilgilerine yer vermiştir.

Rusya'nın bölge üzerinde uygulamakta olduğu bu çift yönlü siyaset uluslararası camiada meyvelerini vermiş ve Abhazya bağımsızlık özlemini daha sonraki yıllara ertelemek zorunda kalmıştır. Bölge ile ilgili en hassas dönemlerden birisi Abhazya'da seçimlerin yapıldığı dönemdir.

Kanpolat bu seçim dönemi ile ilgili olarak; "3 Ekim seçimlerinde Abhazya'nın ilk Devlet Başkanı Vladislav Ardzinba ve Rusya Federasyonu'nun desteklediği aday Raul Hacimba seçimi kaybetmiş, buna karşın Abhaz milliyetçilerinin desteklediği aday Sergey Bagapş seçimi kazanmıştır. 18 Ekim 2006'da da Abhazya Parlamentosu, Rusya Federasyonu'ndan ilk defa resmen bağımsızlığının tanınmasını istemiştir. Abhazya'da parlamento seçimleri de Mart 2007'de yapılmıştır"⁷⁷ ifadelerine yer vermiştir.

17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, 7 Mart'ta Abhazya parlamentosu uluslararası topluma bağımsızlık ilanının tanınması yönünde çağrıda bulunmuştur. Abhazya parlamentosu, uluslararası kamuoyuna yaptığı bu çağrıdan sonra Rusya Federasyonu Parlamentosunun alt kanadı Duma ve parlamentonun üst kanadı Federasyon Konseyi'nden bağımsızlık ilanını tanımaları yönünde talepte bulunmuştur.

---

⁷⁶ DEMİR, Ali Faik; Türk Dış Politikası Açısından Transkafkasya'nın Yeri ve Önemi, İstanbul Üniversitesi 2000, (Yayınlanmış Doktora Tezi), s.163-166

⁷⁷ KANPOLAT, Hasan; a.g.e., s. 77

Gürcistan'ın, G. Osetya'ya saldırması ve akabinde meydana gelen Gürcistan-Rusya savaşı sonrasında bölgenin sorunlu iki özerk Cumhuriyeti olan G. Osetya ve Abhazya bağımsızlıklarını tek taraflı olarak ilan etmişlerdir. Konu ile ilgili haberin içeriğinde; “Gürcistan Cumhuriyeti’nden tek yanlı olarak bağımsızlıkları ilan eden Güney Osetya ve Abhazya, Güney Osetya Savaşı’nın ateşkes ile bitmesinden sonra Rusya Federasyonu’na kendilerini tanıması için başvurmuştu. 25 Ağustos 2008 tarihinde Rus parlamentosunun alt kanadı Duma ve üst kanadı Federasyon Konseyi’ndeki siyasetçilerinin hepsinin tanınması yönündeki oyları ile tasarı, Rusya Federasyonu devlet başkanı Dmitri Medvedev’e sunuldu. 26 Ağustos 2008 tarihinde Rusya Federasyonu devlet başkanı Dmitri Medvedev, “Bu konuda artık bizim de bir karar almamız gerekiyor. İlgili bütün uluslararası hukuku göz önünde bulundurarak bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanıyoruz”⁷⁸ diyerek tasarıyı onayladı ve Güney Osetya ve Abhazya Cumhuriyeti’ni tanıma kararlarını ilan etti.

“Değişen konjonktürde Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan eden ve Rusya tarafından tanınan Abhazya, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi olmak istemektedir. Abhazya'nın lideri Sergey Bağapş, yaptığı açıklamada BDT üyesi olmak niyetinde olduklarını belirterek bu topluluğa girmek için kendilerini hazır hissettiklerini kaydetmiştir. BDT'ye üye olmak için fırsat doğduğunu, üyelik konusunda BDT üyesi ülkelerle müzakerelere başlayacaklarını belirten Bağapş, bu sürecin olumlu neticeleneceğini umduklarını ifade etmiştir. Abhazya'nın, “serbest ticaret alanı” olabilmesi için gerekli koşullara sahip olduklarını da kaydeden Bağapş, Abhazya'yı serbest ticaret bölgesine dönüştürmek için her türlü çabayı göstereceklerini belirtmiştir. Bağapş açıklamasında ayrıca Rusya ile yakın dönemde dostluk ve askeri işbirliğini öngören iki anlaşma imzalayacaklarını, bu anlaşmaların hazır olduğunu ifade etmiştir.”⁷⁹ Geline son durumda Abhazya, siyasi arenada bağımsızlığını ilan etmiş ve BDT üyeliği için hızla girişimlerde bulunmuştur. Rusya'nın da desteğini arkasına alan Abhazya Cumhuriyeti bulunduğu bölgeyi büyük bir ticaret merkezine dönüştürmek niyetindedir. Bu bölgenin geleceği ile ilgili gelişmeler uluslararası arenada tanınma sorununun çözüme ulaştırılabilmesi ile doğru orantılıdır.

⁷⁸ “Abhazya ve G. Osetya'nın Bağımsızlıklarının Uluslararası tanınması”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Abhazya_ve_G%C3%BCney_Osetya'n%C4%B1n_ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1klar%C4%B1n%C4%B1n_uluslararası%C4%B1_tan%C4%B1nmas%C4%B1, Ağustos 2008, erişim tarihi:10.10.2008

⁷⁹ “Abhazya BDT Üyesi Olmak İstiyor”, 8Eylül 2008, <http://www.usakgundem.com/haber.php?id=24291>

2.1.8. Güney Osetya Sorunu ve Çözüm Yolları

Güney Osetya, Kafkasya'nın en sancılı bölgelerinden biridir. Yıllardır çözümsüzlüğün hâkim olduğu bu bölge birçok büyük gücün iştahını kabartmaktadır. Değişen uluslararası konjonktürde bu bölgede birçok gelişme olmuş ve olmaya da devam edecektir. Bu araştırmamızda Güney Osetya bölgesinin konumu, tarihi, yıllar içerisinde Gürcistan ve Rusya ile yaşamış olduğu gel-git politikaları ile Gürcistan-Güney Osetya ve Gürcistan-Rusya arasında yaşanan savaşlar incelenecektir. Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıkları ve bu bağımsızlık kararlarının uluslararası platform'daki yankıları ilerleyen bölümler de ayrıca incelenecektir.

Öncelikle G.Osetya bölgesinin coğrafi, demografik ve dini yapısını incelediğimizde; "Güney Osetya, büyük Kafkas dağlarının güney yamaçlarında yer alır. Yüzölçümü 3.900 km² dir. Toplam nüfusu 100.000 civarındadır. Toplam nüfusun %66'sını Osetler, %29'unu gürcüler, kalan kısmını da (%5) diğer Kafkas halkları oluşturur. Günümüzde, Güney Osetya'da yaşayan nüfusun yaklaşık yüzde 95'i Ortodoks Hıristiyan ve yüzde 5'i Müslüman'dır. Osetler Kafkasya'da iki ülkenin arazisinde yaşamaktadırlar. Bunlar Gürcistan arazisinde yaşayan Güney Osetyalılar ve Rusya Federasyonuna bağlı kuzey Osetya Cumhuriyetinde yaşayan Kuzey Osetyalılardır. Kuzey Osetya'nın gerek yüzölçümü gerekse nüfusu Güney Osetya'dan çok daha fazladır"⁸⁰ şeklinde bilgilere yer verilmiştir.

Cemilli'nin de araştırmasında yer verdiği gibi bölge aslında demografik ve dini açıdan pek de homojen bir yapıya sahip değildir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu coğrafyada bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin varlığına bağlı olarak özellikle Güney Kafkasya'nın siyasi haritasında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İstikrarsızlığın hüküm sürdüğü Güney Kafkasya'nın beklide en sorunlu bölgesi olan Güney Osetya, içinde bulunduğu konjonktür gereği uzun yıllar bağımsızlık yolunda hiçbir girişimde bulunmamıştır. Bölgedeki temel sorun; yıllarca Gürcistan idaresinde yaşayan Güney Osetya'nın bağımsızlığını ilan ettikten sonra Gürcistan'dan ayrılarak Rusya Federasyonuna bağlı Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyetiyle birleşmeyi ve Büyük Oset Birliği'ni kurmayı istemesidir.

---

⁸⁰ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s.132

Osetlerin bu taleplerinin toprak bütünlüğüne ve otoritesine zarar vereceğini düşünen Tiflis Yönetimi sık sık Güney Osetya ile çatışmanın eşiğine gelmiştir. Ayrıca Güney Osetya bölgesinde etkinlik kurma düşüncesindeki Rusya ve ABD'nin de soruna taraf olma yönündeki adımları meseleyi içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.

Osetlerin, Gürcülerle ilişkilerine tarihi bir perspektiften bakan Özsoy araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır; “Güney Osetya'nın Gürcistan ile zoraki birliği 19. yüzyıl ortalarında bölgenin Rusya tarafından işgal edilmesiyle başlamıştır. Kafkas-Rus savaşlarının başında 10.000 kişilik bir nüfusa sahip bulunan bölgede Çarlık Rusya'sı, Güney Osetya halkının iradesini Gürcü feodallerinin eline bırakmıştır. Osetlerin Gürcülere düşmanlığı 1917 Sovyet ihtilal'ı sonrasındaki siyasi gelişmelere kadar uzanmaktadır. 1917 Bolşevik Devriminden sonra Gürcistan'da iktidarı elinde bulunduran Menşevik Gürcü yönetimi zamanında da, Güney Osetya zorla Gürcistan'a ilhak edilmeye çalışılmış ve ağır baskılara uğratılmıştır.”⁸¹

Özsoy'un araştırmasını doğrular nitelikte iki ülkenin tarihi ilişkileri ile ilgili bir çalışmada şu yorumlara yer verilmiştir; “1917-1920 döneminde Osetler, Sovyet Rusya'yı desteklemişler ve Osetlerin ayaklanmaları Gürcistan Sosyal Demokratik Hükümeti tarafından bastırılmıştır. 26 Mayıs 1918 tarihinde, ülkedeki bütün azınlıklara eşit siyasi ve sosyal haklar ile kendilerini serbestçe geliştirme imkânı tanımış olan Gürcistan, 1919 yılında yerel meclisleri kapatarak Güney Osetleri kendi kaderlerini tayin hakkından mahrum bırakmıştır. Güney Osetya'daki Gürcü hâkimiyeti ise 25 Şubat 1921 tarihinde Kızıl Ordu'nun Gürcistan'a girmesiyle sona ermiştir. Gürcistan'da Sovyet rejiminin kurulmasından sonra da Oset halkının Çarlık Rusyası dönemindeki ikiye bölünmüş durumu devam ettirilmiş ve Güney Osetya 20 Nisan 1922'de Özerk Bölge statüsüyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. SSCB dönemindeki şartlar gereği ayrılıkçı hareketlerin baş göstermesi söz konusu olmadığından durgun bir dönem geçiren bölge, Sovyet Rusya'nın dağılma sürecinin ardından pek çok otonomi ve bağımsızlık hareketlerine sahne olmuştur.

---

⁸¹ ÖZSOY, Cengiz; Bağımsızlıktan Sonra Gürcistan'daki Gelişmeler ve Türkiye'ye Yansımaları, Ankara 2005, Gazi Üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), s. 190-191

RF'ye bağı Kuzey Osetya ile birleşmeyi isteyen Güney Osetya ve Gürcistan arasındaki gerginlik de 1989 yılı sonlarından itibaren artış kaydetmiştir. Aynı yılın yazında Osetlerle gürcüler arasında ilk etnik çatışmalar başlamıştır.”⁸²

O yıllarda baş gösteren milliyetçilik akımlarının etkisi ile Osetler, Gürcülerle etnik mücadelelere girişmişler ve bu mücadelenin dağınık olarak yapılanmasını istemeyen bazı Osetler de birtakım örgütlerin içine girmişlerdir. Konuyla ilgili bir düşünce kuruluşunun yaptığı araştırmada şu yorumlarla karşılaşmaktayız; “Bu dönemde Güney Osetya’da kurulan en önemli örgütlerden biri öğrenciler ve ilim adamlarının oluşturduğu ”Adamon Nihaz” yani “Kurultay Örgütü” olmuştur. Örgüt aşırı milliyetçi insanların toplandığı bir kurum haline gelmiştir. 26 Eylül 1989 yılında Güney Osetya Özerk Vilayeti Sovyeti Oset dilini geliştirme programını kabul etmiş, Gürcü ve Rus dillerinin yanı sıra Oset dilinin de vilayetin resmi dili olmasını önermiştir.”⁸³

Osetler bu girişimlerini takiben 1990 yılında yönetim yapılarıyla ilgili Gürcistan üzerinde soğuk duş etkisi yaratan önemli bir karar almışlardır. Cemilli bu karar ve sonrasındaki gelişmelerle ilgili yazısında şu ifadelere yer vermiştir; “Güney Osetya’nın 20 Eylül 1990 tarihinde kendisini “Demokratik Güney Osetya Sovyet Cumhuriyeti” olarak ilan etmesine, Gürcistan 1990 yılının Aralık ayında söz konusu bölgenin özerk statüsünü kaldırdığını açıklayarak tepki göstermiştir. Bu gelişmeden sonra Ocak 1991’de Gürcü birliklerinin başkent Tsinhvali’ye girmesiyle çatışmalar başlamış 14 Temmuz 1992’de Rus, Gürcü, Kuzey ve Güney Osetler’den oluşan 4.000 kişilik Barış Gücü birlikleri bölgeye girerek ateşkes sağlanmıştır. Ateşkesin denetlenmesi için taraflar arasında RF’nin de katılımıyla bir Ortak Kontrol Komisyonu oluşturulmuştur. 39.000 Oset, 11.000 Gürcü evlerini terk etmiştir. Bu arada Aralık 1992’de ateşkes durumunu gözetlemek üzere bölgeye AGİT tarafından bir heyet gönderilmiştir. Ancak Güney Osetya, Gürcistan yönetimiyle uzlaşmaya yanaşmamıştır. 1995 yılında değiştirilen Gürcistan anayasasına göre Güney Osetya’nın Özerk Bölge statüsü kaldırılmış ve bölge “Tshinvali” ili adıyla doğrudan Tiflis’e bağlanmıştır.

10 Kasım 1996 tarihinde Güney Osetya’da Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimleri düzenlenmiş, Cumhurbaşkanlığına Ludvig Cibirov seçilmiştir.

⁸²“GÜNEY OSETYA’DA NELER OLUYOR”, http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=1674, erişim tarihi: 22.10.2008, s.1

⁸³ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e. s.133

Bu dönem itibariyle, Gürcistan merkezi yönetimi Güney Osetya ile diyalog kanallarını açık tutmaya çalışmış, taraflar arasında oluşturulan ortak komite toplantılarında göçmenlerin evlerine dönebilmeleri ve G. Osetya'nın ekonomik durumunun iyileştirilmesi konularının yanı sıra, soruna siyasi bir çözüm bulunması konuları da ele alınmıştır.”⁸⁴ İki ülke arasında oluşmaya başlayan bu diyalog süreci sonucunda ortaya her iki tarafı da çok da fazla tatmin edecek bir tablo çıkmamıştır.

Yakın tarihlerde meydana gelen gelişmelerle ilgili olarak Kanpolat araştırmasında şu bilgileri aktarmıştır; “8 Nisan 2001 tarihinde Güney Osetya'da düzenlenen halkoylamasıyla yeni anayasa kabul edilmiş, Rusça, Osetçe'nin yanı sıra resmi dil olarak kabul edilmiştir. Güney Osetya'da 23 Mayıs 2004 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde 25.000 seçmen toplam 74 sandıkta 30 milletvekilini belirlemek üzere oy kullanmış ancak seçimlerde, kırsal kesimlerde yaşayan Gürcüler için 4 milletvekilliği ayrılmış olmasına rağmen, Gürcüler oy kullanmayarak seçimi boykot etmişlerdir. Gürcistan Devlet Başkanı Mikheil Saakaşvili göreve geldikten sonra ülkenin toprak bütünlüğünün tesisini temel hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. Haziran 2004'de “Osetya ile Yeniden Uzlaşma Planı”nı açıklamış ve bölgeye yönelik ekonomik projelere ağırlık verilmesi yolunda bir karar almıştır.”⁸⁵

Gürcistan'da iktidara gelen Saakaşvili, yeni dönemde iç politika hedefi olarak toprak bütünlüğüne işaret etmiş ve Osetya'nın Gürcistan'dan bağımsız bir şekilde herhangi bir yapılanma içerisinde bulunmasını uygun görmemiştir. Bu dönemde G. Osetya'da yapılan parlamento seçimleriyle ilgili bir araştırma da; “Güney Osetya'da gerçekleştirilen parlamento seçimlerini seçim kampanyalarında "Gürcistan'dan Ayrı Rusya İle Birlik" sloganını kullanan ve Devlet Başkanı Eduard Kokoev'in liderliğini yaptığı Yedinstvo Partisi kazanmıştır. Seçimlerin ardından yapılan açıklamalarla Güney Osetya sorunu yeniden alevlenmeye başlamıştır. Parlamento seçimleri sonrasında Güney Osetya'da Devlet Başkanı Eduard Kokoev, yaptığı basın açıklamasında;

- Güney Osetya'nın aynı kültürü ve tarihi paylaşan Kuzey Osetya ile birlikte Rusya Federasyonu içinde yer alması gerektiğini,

⁸⁴ “GÜNEY OSETYA'DA NELER OLUYOR”, a.g.e., s. 3

⁸⁵ KANBOLAT, Hasan; “Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi”, 11 Ağustos 2008, s. 3
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2=>, erişim tarihi: 22.10.2008

- Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin sorunun çözümünde eski liderlere göre daha avantajlı olduğunu, ancak bunu iyi kullanmadığını ayrıca Saakaşvili'nin avantajının önceki Gürcü liderler gibi elini kana bulamamış olması olduğunu,
- Gürcistan hükümetinin bugüne kadar sorunun çözülmesi yönünde ciddi bir adım atmadığını, kendilerine karşı sert bir tavır sergilendiğini,
- Tiflis hükümetinin takındığı sert tavrın sorunun çözümüne darbe vurduğunu, aynı zamanda “Gürcistan-Güney Osetya Denetim Komisyonu” eş başkanının 6 aydır belirlenemediğini,
- Gürcistan'dan sorunun çözümüne yönelik gerçekçi bir teklif almadıklarını,
- Birçok Gürcü işadamı ve yardım kuruluşunun, çözüm arayışları sürecinde ekonomik yardımda bulunmak istediğini ancak davalarının hiçbir şekilde parayla alınıp satılamayacağını, Güney Osetya ve Abhazya'nın dışında, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması taraftarı olduğunu,
- Güney Osetya'nın, eski SSCB dağıldıktan sonra Gürcistan gibi bağımsızlığını ilan ettiğini, 1992'de yapılan referandumda Güney Osetya halkının büyük çoğunluğunun Kuzey Osetya ile birleşmeden yana oy kullandığını,
- Gürcistan'da demokrasinin işlemediğini, Güney Osetya halkının dışında diğer etnik azınlıkların da ciddi baskı altında tutulduğunu,
- Gürcü Parlamentosu'nun 1989-1993 yılları arasında Güney Osetya halkına yönelik soykırımı tanıması halinde görüşme yapabileceklerini,
- Gürcü güçleriyle çıkan büyük çatışmalardan sonra 100 bin kadar Güney Osetyalı'nın Kuzey Osetya'ya sığındığı⁸⁶ ifade edilmiştir. Bölgede ortaya çıkan yeni konjonktüre Tiflis Yönetimi de kayıtsız kalmamış ve 2004 yılının Haziran ayında, Güney Osetya topraklarında bulunan “Gürcü Barış Gücü”nün asker sayısını 500'e çıkarmış, ayrıca Gürcistan-G.Osetya arasındaki mevcut sınır bölgelerine de asker konuşlandırmıştır.

---

⁸⁶ “GÜNEY OSETYA'DA NELER OLUYOR”, a.g.e., s. 5

2.1.8.1. Tiflis ve Moskova Yönetimlerinin Soruna yaklaşımları

Bölgedeki çözümsüzlüğün baş aktörleri olan Rusya ve Gürcistan uluslararası kamuoyuna sürekli birbirlerini suçlar nitelikte beyanatlar vermişlerdir. Tiflis Yönetimi çözümsüzlüğün temel sebebini Rusya'nın hakkı olmadan bölge içi bir meseleye taraf olma ve ayrılıkçı bir tutum içerisine girmesi olarak beyan ederken; Moskova yönetimi ısrarla sorunun Rusya kaynaklı olmadığını ve Gürcistan'ın bir zafiyet içerisinde olduğunu ifade etmiştir.

Bölgedeki ayrılıkçı hareketlerin Rusya destekli olduğunu ifade eden ve Saakaşvili ile Giorgi Haindrava'nın ifadelerine de yer veren araştırmanın devamında; "Tüm bu gelişmeler cereyan ederken, Gürcistan yönetiminin ilişkileri gerginleştirmeye yönelik açıklamalardan uzak durmaya çalıştığı, Saakaşvili'nin konuyla ilgili beyanatlarında ayrılma taraftarları ile münasebetleri yönetmede soğukkanlılık ve sabra ihtiyaç olduğu, ayrılma taraftarı kuvvetler ile dış kuvvetlerin dayatmak istedikleri ihtilafın tırmandırılmasına göz yumulmayacağı hususlarına değinirken, Gürcistan ayrılıkçı bölgelerden sorumlu Devlet Bakanı Giorgi Haindrava'nın, "Rus barış gücünün 12 yıldır bölgede görev yaptığı, ancak sorumluluklarını yerine getirmekten uzak olduğu, Gürcistan'ın kendi imkânları ile anlaşmazlık bölgesini denetim altında tutabileceği" açıklamasında bulunarak bölgedeki karışıklıkların dış merkezli olduğu mesajını vermiştir.

Konunun diğer muhatabı olan ve bölgedeki çatışmaların temel sebebi olarak gösterilmeye çalışılan Rusya'nın da açıklamalarına araştırma içerisinde yer verilmiştir. Araştırmanın devamında; "Rusya Federasyonu cephesine bakıldığında ise Devlet Başkanı Kokoev'in Moskova'ya giderek Güney Osetya Parlamentosu'nun aldığı yazılı kararı DUMA'da açıklamak istemesi üzerine RF Devlet Başkanı Putin'in "Gürcistan'a bağlı Özerk Cumhuriyetlerde yaşanan sorunlara RF'nin müdahil olmayacağı ve Gürcistan'ın iç işlerine karışmayacakları" açıklamasında bulunarak uluslararası camiaya Güney Kafkasya'da yaşanan sorunların kaynağı olmadıkları imajını yaratmaya çalıştığı gözlenmektedir. Diğer taraftan, 09 Haziran 2004 tarihinde Güney Osetya'daki son gelişmelerin tartışıldığı Üst Meclis'te, bölgedeki gerginliğin tüm Kafkaslar için ciddi bir tehdit ve istikrarsızlık unsuru teşkil ettiğini savunan Rus senatörler, Gürcistan-Osetya anlaşmazlığının giderilmesi için barışçıl bir çözüm yolunun bulunmadığını vurgulamıştır.

RF Dışişleri Bakanlığı'nın 15 Haziran 2004'te yaptığı resmi açıklamasında ise, "Gürcistan'ın anlaşmalara aykırı davrandığı, Sohum ve Tshinvali'ye yürüyüş yapılması ve Gül Devrimi'nin G.Osetya ve Abhazya'da tekrarlanması düşüncesinden endişe duydukları ve bu adımlardan vazgeçilmesi gerektiği" hususlarına yer verilmiştir.

Rus basınının ise konuyla ilgili olarak Gürcistan'ı üstü kapalı biçimde tehdit etmeye yönelik yayınlar yaptığı, Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakasvili'nin bazı iç ve dış nedenlerle eski özerk cumhuriyetler üzerinde Gürcistan'ın egemenliğini yeniden kurma çabalarından vazgeçmeyeceğinin düşünüldüğü, ancak kan döküldüğü takdirde Saakasvili'nin ülke içinde kendisine verilen desteği koruyamayabileceği, böylece dış siyasi destekten de yoksun kalacağı, yalnızca Rusya'nın değil, ABD ve Türkiye'nin de Gürcistan'a sırt çevirebilecekleri yorumlarına yer verildiği görülmüştür.⁸⁷

Bölgedeki yapılanmayla ilgili Gürcistan'ın tüm girişimleri Rusya tarafından olumsuz olarak nitelendirilmiş ve Gürcistan uluslararası kamuoyunda bölgedeki istikrarsızlığın baş aktörü olarak gösterilmek istenmiştir. Araştırmanın devamında; "RF'de yaşanan tüm bu gelişmeler karşısında Gürcistan mutedil tavrını sürdürmeye çalışırken Güney Osetya, anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması için 14-15 Haziran 2004 tarihleri arasında Tiflis'te gerçekleştirilmesi planlanan dördü (Rusya, Gürcistan, Kuzey ve Güney Osetya) görüşmelere katılmayacağını açıklayarak barışçıl çabaların önünü tıkamıştır"⁸⁸ şeklinde ifadeler yer verilmiştir.

Güney Osetya'nın bu tutumu incelendiğinde; sorununun çözümüne yönelik girişimlerin genellikle Gürcistan yönetimi tarafından sunulduğu, uyuşmazlığın ise G. Osetya kaynaklı olduğu intibası uyanmaktadır. Güney Osetya'da tatbiki düşünülen idari yapılanma ve sonrasında ortaya çıkan yeni süreç ile ilgili Kanpolat araştırmasında; "Güney Osetya'da kurulacak idari birime ilişkin yasa tasarısının Gürcistan Parlamentosu'nda 8 Mayıs 2007 tarihinde onaylanmasını takiben Sanakoev, 10 Mayıs'ta Devlet Başkanı Saakaşvili tarafından anılan idari birimin başına getirilmiştir. 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ise Güney Osetya Parlamentosu bağımsızlığının tanınması için 3 Mart 2008 tarihinde Rusya Federasyonu, Bağımsız Devletler Topluluğu, BM ve AB'ye çağrıda bulunmuştur.

---

⁸⁷ "GÜNEY OSETYA'DA NELER OLUYOR", a.g.e., s. 5

⁸⁸ a.g.e., s. 6

Güney Osetya parlamentosu kabul ettiği kararda Kosova'nın ikna edici bir örnek olduğunu belirterek, Kosova örneği ile “egemen devletlerin toprak bütünlüğü” argümanının önceliğini yitirdiğini savunmuştur.

Bu gelişmeler, Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili'nin yıpranan iktidarını bir savaş başarısı ile güçlendirme planıyla adeta tepkimeye girmiştir. Nitekim Saakaşvili'nin Abhazya ile Güney Osetya'yı yeniden Gürcistan'ın bir parçası haline getirerek ülkesine NATO ile AB kapılarını açabilmek amacıyla bu iki bölgeye karşı güç kullanması artık beklenen bir gelişmeydi⁸⁹ şeklinde ifadeler kullanılmıştır.

Bu gelişmeler Gürcistan'ın G. Osetya'ya kısa zaman içerisinde bir askeri müdahalede bulunacağını sinyallerini ortaya çıkarmıştır. Gürcistan'ın NATO'dan beklediği olumlu neticeyi alamaması ilişkilerin daha sıkıntılı bir sürece girdiğinin göstergesiydi.

Konuyla ilgili yapılan bir araştırmada; “Gürcistan'a 2-4 Nisan 2008 tarihinde Bükreş'te yapılan NATO Bükreş Zirvesi'nde NATO kapılarının açılmaması Gürcü halkında büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştu. Gürcistan'ın Avrupa-Atlantik dünyası ile bütünleşmesinin (NATO ve AB üyeliği) önündeki en büyük engel olarak halen, fiilen (de facto) Gürcistan'dan bağımsız olan Abhazya ve Güney Osetya bulunmaktadır.”⁹⁰ Bu olaylar neticesinde Ağustos ayı bu bölge için hiç de olumlu gelişmelere sahne olmamış, şimdiye kadar bölge içi bir sorun olarak gözlemlenen bu etnik mücadele askeri müdahale neticesinde uluslararası platforma taşınmıştır. Kosova'nın bağımsızlık ilanından yaklaşık altı ay sonra, yani 8 Ağustos 2008'de Güney Kafkasya'nın Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerinden biri olan Güney Osetya'daki kontrolünü ele geçirmek isteyen Gürcü Ordusu bölgeye geniş çaplı bir askeri harekât düzenlenmiştir.

Savaşın başlangıcı ve sonrasında meydana gelen gelişmelerle ilgili olarak Mujezinoviç makalesinde; “Gürcistan'ın Kafkasya'daki dondurulmuş ihtilaf bölgelerinden birisi olan Güney Osetya'ya beklenmedik ve gereksiz saldırısının arkasındaki neden(ler)in ve Gürcistan'ın bu konuda ABD tarafından destek görüp görmediğinin büyük bir önemi yoktur.

⁸⁹ KANBOLAT, Hasan; a.g.e., s. 5

⁹⁰“Güney Osetya sorunu nedir?”, http://www.haber3.com/news_detail.php?id=398475, 08.08.2008, erişim tarihi:29.10.2008, s. 4

Önemli olan, Cumhurbaşkanı Mikheil Şakaşvili'nin büyük bir politik ve stratejik hataya düşüp, siyasi bir sorunu askeri yöntemler ile çözmeye çalışmış olmasıdır. Bu tür hataların ne gibi sonuçlar doğurabileceği konusunda Şakaşvili'nin bilgi sahibi olması gerekiyordu.

Zira bunun en iyi örneklerinden birisi tam 10 yıl önce Slobodan Miloşeviç'in Kosovalı Arnavutlara uyguladığı aşırı şiddet politikalarıdır. Miloşeviç'in bu hatasının ne kadar pahalıya mal olduğu bilinmektedir; önce Miloseviç iktidardan indirilmiş, sonra da Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir⁹¹ şeklinde açıklamalara yer verilmiştir.

Askeri müdahaleyle ilgili çıkan diğer makaleler incelendiğinde; “8 Ağustos tarihinde gerçekleşen Gürcistan'ın sürpriz askerî saldırısında Rusya, Güney Osetya'nın başkenti Tsinvali'de toplam 2 bin dolayında Rus vatandaşı sivilin ve Rus barış gücü askerinin yaşamını kaybettiğini belirterek, çok sert bir askerî karşılık vereceğini ilan etmiştir.”⁹²

Konuyla ilgili başka bir haberde şu ifadeler kullanılmıştır; “9 Ağustos'ta da Rusya, Güney Osetya'ya giren Gürcistan'a müdahale etmiştir. Gürcistan'a ait 5 askeri üs ve bir liman bombalanmış, bombalardan bazı Gürcü kentleri de payını almıştır. Çatışmalarda ölü sayısı 1500'ün üzerine çıkmıştır. Rusya, Gürcü birliklerine bombardıman düzenlediği Güney Osetya'da 2 uçaklarının Gürcü askerleri tarafından düşürüldüğünü açıklamıştır.”⁹³ Rusya'nın bölgede ortaya çıkan bu savaşa taraf olması neticesinde sorun etnik bir mücadelenin ötesine geçip Rus-Gürcü savaşına dönüşmüştür.

Rusya-Gürcistan savaşı, 1999 yılında NATO'nun Miloşeviç iktidarına yaptığı müdahaleyle karşılaştırıldığında şu yorum ortaya çıkmaktadır; “Rusya'nın, Gürcistan'ın askeri operasyona karşı verdiği cevap NATO'nun 1999 yılında Miloşeviç'in rejimine yönelik operasyonundan çok daha sert ve yıkıcı olmuştur. Ancak bu iki operasyonun amaçları birbirine benzemektedir. NATO'nun amacı Miloşeviç'i, Rusya'nın amacı da Şakaşvili'yi iktidardan uzaklaştırmaktır.

⁹¹MUJEZİNOVIĆ, Mirzet; “ABD ve Rusya'nın Kosova ve Güney Osetya Politikaları”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=16&id=1029>, 22.8.2008, s. 2, erişim tarihi:11.10.2008

⁹²TANRISEVER, Oktay F.; “Gürcistan'ın Güney Osetya'daki Askerî Operasyonu ve Rusya'nın Tepkisi”, 12 Ağustos 2008, <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?ID=2457&kat1=60&kat2=> , s.2, erişim tarihi:26.10.2008

⁹³“Rus-Gürcü savaşı”, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3549543,00.html?maca=tur-aa-top-936-rdf>, 09.08.2008, erişim tarihi:29.10.2008

İki operasyonun bir başka ortak özelliği ise, Kosova'daki operasyonun NATO'nun kapsamı dışında, Rusya'nın da Rusya Federasyonu sınırları dışında ilk operasyonu olmasıdır. Gürcistan'daki savaşı fiilen kazanan Rusya'nın barış şartlarını belirlemeye hakkı bulunmaktadır.⁹⁴

Mujezinovic'in konuyla ilgili yorumunu incelediğimizde NATO'nun müdahalesinin Rusya'yla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu gelişmeler ışığında, Gürcistan'ın Güney Osetya'ya yönelik müdahalesinin bölgesel ve uluslararası platformda ne gibi sonuçlar doğuracağı sorusunun yanıtı, savaşın kimin tarafından kazanıldığı belli olduğunda ortaya çıkaracaktır. Konuyla ilgili Güner Özkan araştırmasında; "Bu noktada tahmin edilebilecek üç senaryodan birinin gerçekleşmesi mümkündür: 1-Gürcistan'ın kazanması, 2-Rusya'nın kazanması ve 3-Tarafların şu anki pozisyonlarını koruyarak bir ateşkese ulaşmaları. Birinci senaryo Rusya'nın şimdiye kadar bölgede elde ettiği kazanımların büyük kısmını kaybetmesi sonucunu doğuracaktır. Güney Osetya'da başarı kazanmış bir Gürcistan'ın Abhazya'ya yönelmesi görünen bir gerçektir."⁹⁵

Muhakkak ki Tiflis yönetiminin Abhazya'ya karşı yapacağı bir askeri müdahalenin en ağır faturasını yine Gürcistan ödeyecektir. Fakat aksi durum söz konusu olursa yani bu savaşın galibi Rusya değil, Gürcistan olursa Kafkasya'da hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Öncelikle Güney Kafkasya Bölgesi'nin en sorunlu bölgelerinden birisi olan Dağlık Karabağ bölgesi ile ilgili Azerbaycan girişimlerde bulunacak ve bölgeyi kendisine ilhak etmek için bir strateji belirleyecektir. Bu anlamda bölgedeki tek sığınağı olan Rusya'nın da savaşta yenik düşmesi Ermenistan'ın cesaretini kırarak, Azerbaycan'ı ise cesaretlendirecektir. Mağlubiyetin G. Kafkasya faturasını inceledikten sonra gelelim Kuzey Kafkasya'ya. Kuzey Kafkasya'nın en sorunlu bölgesi olan Çeçenistan'da, Rusya'nın bu yenilgisini fırsat bilerek bölgede bağımsızlık yönlü girişimlerine ağırlık verecektir. Rusya yanlısı politika izleyen birtakım Çeçen yöneticilerinde ellerindeki kozlar bir bir düşecek, meydan bağımsızlık için silahlı mücadele yolunu seçmeyi öneren aşırı ve ayrılıkçı grupların denetimine kalacaktır.

---

⁹⁴MUJEZİNOVIĆ, Mirzet; a.g.e., s. 3

⁹⁵ÖZKAN, Güner; "Gürcistan, Rusya ve Güney Osetya'da İkinci Raunt: Bir Savaş, Birçok Senaryo", <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=55&id=1016>, 11.08.2008, erişim tarihi:29.10.2008, s.3

Bölgede savaş sonrasında ortaya çıkması beklenen bu panik havası kendisini enerji hatlarının kontrolörlüğünü elinde tutan Orta Asya ve Hazar bölgesinde de hissettirecektir. Bu bölgelerde de yeni konjonktürde demokrasi ve özgürlük adı altında birtakım taleplerle karşılaşılması muhtemeldir.

İkinci senaryoya baktığımızda, savaş öncesi statükoya dönmek ihtimali yüksektir. Bu durumda hem Güney Osetya hem de Abhazya ile sorunların çözümüne yönelik üçüncü tarafların girişimi devam edebilir. Ancak sorunun çözümlenmesine yönelik tarafları memnun edebilecek bir mutabakata varılması için uzun yıllar sürecektir bir görüşme sürecine ihtiyaç vardır.

Özkan'ın bölgede ortaya çıkması muhtemel senaryolarla ilgili araştırmasında şu ifadeler kullanılmıştır; "Diğer ihtimal, Rusya hem Güney Osetya'yı hem de Abhazya'yı bağımsız devletler olarak tanıyabilir. Bu durumda sorun tamamen Gürcistan'ın kontrolü dışına çıkmış olacaktır. Ya da Rusya bu iki bölgeyi resmi olarak tanımaz, ancak bölgelere tekrar Barış Gücü yanında askeri üsler de yerleştirebilir. İkinci senaryo gerçekleşirse, yine Dağlık Karabağ sorununun çözümü ihtimali daha uzun yıllar gecikecektir. Bunlar ihtimal niteliğinde olsa da, bu senaryo durumunda kesin olan, iç siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle 2008 yılı başında yapılan Devlet Başkanlığı seçimlerinde % 52 oy alan Saakaşvili'nin (2004'de bu % 96 idi) iktidardan gideceğidir.

Üçüncü senaryoda Gürcistan'ı yine istediğini elde etmiş olarak görmek mümkün. Çünkü çatışmaların halen devam ettiği bu saatlerde Gürcistan, Güney Osetya'nın büyük kısmını kontrol altına almıştır. Bunun gerçekleşebilmesi için ABD ve AB gibi dış aktörlerin etkin biçimde diplomatik çaba sarf ederek Rusya'yı ikna etmeleri gerekmektedir. Ancak şu ana kadar ne ikili düzeyde ne de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi nezdinde ateşkese ilişkin ortak bir karar alınamamıştır. Aslında ateşkes konusunda üçüncü tarafların çabalarının sonuç verebilmesi, Gürcistan'ın, Rusya'yı bütün uyarılarına rağmen askeri müdahaleyle karşısına alması ve Moskova'nın hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde hem de ikili ilişkilerde gücü düşünüldüğünde son derece zor gözükmektedir."⁹⁶

---

⁹⁶ÖZKAN, Güner; a.g.e., s.4

Yukarıda sayılan üç durumdan hangisinin gerçekleşmesinin daha yakın olduğunu belirtmek zordur. Rusya'nın sahip olduğu siyasi ve askeri gücü ile bölgesel ve küresel hedefleri dikkate alındığında ikinci senaryonun gerçekleşme olasılığı daha yüksektir. Savaş sonrası ortaya çıkan yeni konjonktür ile ilgili şu yorumlar yapılabilir; Savaş sonrası mağlup olan Gürcistan'ın bu dönemden sonra Abhazya ve Güney Osetya'da asayişi ve kontrolü sağlaması çok zordur. Bugün gelinen nokta ile ilgili Gürcistan'ın da en az Rusya kadar hatalı olduğu aşikârdır.

Gürcistan taktiksel bir hata sonucunda yapmış olduğu askeri müdahalenin faturasını bugün fazlasıyla ödemektedir. Halbuki Gürcistan bölgede askeri müdahale yerine sağ duyulu ve entegrasyon odaklı bir politik tavır içerisinde olsaydı bugün ki gelinen noktada stratejik derinliği olan bu ülkenin NATO ve AB gibi uluslararası oluşumlarda yer alması daha kolay olurdu. İlerleyen süreçte Gürcistan'ın bu iki otonom bölgenin bağımsızlığını tanımayacağı ve Rusya'nın da bu bölgeleri tekrar Gürcistan ablukasına sokmamaya çalışacağı bilinen bir gerçektir.

Savaş sonrası gelinen noktada Gürcistan üzerinden geçen enerji hatları ve bu hatların güvenliği hususu bir kez daha ön plana çıkmıştır. Gerek bölge dışı ülkeler gerek de Türkiye gibi enerjide dışa bağımlı hareket eden ülkeler yeni konjonktürde duygusal davranmak yerine rasyonalist politikalar ile bölgedeki yeni enerji politikalarını yakından takip etmelidir. Bu amaçla Rusya'ya enerji hususunda olan mecburiyetimiz en asgari düzeye indirilmelidir.

2.2. Azerbaycan

SSCB'nin 1991 yılındaki çöküşünün ardından eski Sovyet Cumhuriyetleri ile beraber Azerbaycan da kendi bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat diğer ülkelerden farklı olarak Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanması Moskova yönetimince hiç de olumlu karşılanmamıştır. Yer altı kaynakları bakımından zengin olan Azerbaycan'ı kontrolünde tutmak için her yolu deneyen ve hiçbir sonuca varamayan Moskova yönetimi en sonunda farklı yöntemler denemeye karar vermiştir. 20 Ocak 1990 yılında Rus ordusu Bakü'ye girerek bağımsızlık için meydanlarda toplanan sivil ve silahsız Azerbaycan vatandaşlarına saldırmış ve Bakü sokaklarında dünyada benzeri görülmemiş bir katliam yapmıştır.

Katliamla ilgili Cemilli araştırmasında şu konuya yer vermiştir; “Yapılan bu katliamlar Azerbaycan Türklerinin bağımsızlık yolundaki mücadelesini hafifletmedi aksine hızlandırdı.

Azerbaycan artan bağımsızlık mücadeleleri sonucunda 1991 yılının Ekim ayında ikinci kez bağımsızlığını ilan etti ve kendisini 28 Mayıs 1918'de oluşturulmuş ve 1920 Nisan'ın da Rus Bolşevik Kızıl Ordusu tarafından işgal edilmiş Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin varisi ilan etti.”⁹⁷

Zorlu mücadeleler neticesinde elde ettiği bağımsızlığının tüm dünya devletleri tarafından tanınması için hemen girişimlerde bulunan Azerbaycan, BM üyesi bütün devletlere Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımaları için mektupla müracaatta bulunmuştur. Azerbaycan'ın bu girişimine bütün demokratik devletlerden olumlu yanıt gelmiş ve yıllarca bağımsızlık mücadelesi veren Azerbaycan artık dış dünya ile kendi başına ilişkiler kurmaya başlamıştır.

---

⁹⁷ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 35-36

2.2.1. Azerbaycan- Türkiye İlişkileri

Bu iki kaderdaş ülkenin ilişkileri çok boyutlu olduğundan yazılacak birçok şey mevcuttur. Araştırmamız içerisinde 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan ile Türkiye ilişkilerinin genel çerçevesinden bahsedilecektir. SSCB'nin çökmesi ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından tarihi, dini ve etnik yakınlıkları bulunan iki ülkenin ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır.

Bağımsızlık ilanının ardından devletin başına geçen ilk isim olan Ayaz Mutallibov dönemi ile ilgili Cemilli araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Bu dönemin ilk lideri de 1990 yılının 20 Ocak olaylarından sonra devletin başına eski Sovyet yönetimince getirilen Ayaz Mutallibov'dur. Komünist rejimine bağlılığı ile tanınan Mutallibov göreve başladıktan kısa bir süre sonra Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulundu. Bu ziyaret sonrasında Türkiye ile Azerbaycan'ın ilişkilerini geliştirmek üzere dönemin TC Cumhurbaşkanı Turgut Özal 15 Mart 1991 yılında Bakü'ye resmi bir ziyarette bulundu.”⁹⁸

Özellikle Turgut Özal döneminde boyutları iyice gelişmeye başlayan ikili ilişkiler Özal iktidarının Dış Dünyaya açılma politikasının sac ayaklarından birini oluşturmuştur.

Dış politikada Pantürkist bir politik açılımı hedefleyen ve 21. yüzyılın fırsatların iyi değerlendirilmesi halinde Türklerin yüzyılı olacağını savunan Özal, aynı politik tavrı Dağlık Karabağ ihtilafının çözümü konusunda gösterememiştir. Türkiye Dağlık Karabağ çatışmalarında Azerbaycan'a yardım etme konusunda aktif bir tutum sergileyememiştir. Konuyla ilgili Özkan araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır; “Türkiye'nin bu tutumunu belirleyen faktörler şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Rusya'nın, Ermenistan yanlısı tutumu,
- 2- Türkiye'nin, SB'nin dağılmasıyla zayıflamış ama hala güçlü Rusya ile iyi ilişkiler kurmak istemesi,
- 3- ABD ve Fransa'daki güçlü ermeni diasporasının bu ülkelerde Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan lehine lobi faaliyetlerini güçlü bir şekilde yapması

---

⁹⁸ CEMİLLİ, Elnur;a.g.e., s. 37

- 4- NATO'nun, Rusya'nın da doğrudan dahil olduğu Karabağ sorununa müdahale konusunda isteksiz oluşu ve Türkiye'yi Rusya karşısında yalnız bırakması gibi nedenler sıralanabilir.”⁹⁹

Bu ihtimaller göz önüne alındığında görülüyor ki; Türkiye'nin, Karabağ ihtilafına karşı yapacağı herhangi bir müdahale istenmeyen birçok sonucu doğuracak ve bu müdahale neticesinde Türkiye uluslararası platformda yalnız kalacaktı. Cemilli araştırmasının devamında şu bilgilere yer vermiştir; “Dağlı Karabağ'daki gelişmeler ve Halk Cephesinin Azerbaycan halkı içerisinde etkin güce sahip olması 1992 yılının Mart ayında Ayaz Mutallibov'un istifa etmesi ve iktidara Elçibey'in gelmesi ile sonuçlandı. Elçibey dış politikasında diğer ülkelere göre Türkiye'ye öncelik tanıdı. Ama Elçibey'in Türkiye'ye verdiği bu öncelik karşılık görmedi. Türkiye Elçibey'e gereken desteği vermedi ve 1993 yılının Nisan ayında Ermeni ve Rus askeri birlikleri Karabağ dışında bulunan Azerbaycan'ın Kelbecer şehrini işgal etti. Bu olayların ardından 1993 yılının Haziran ayında Suret Huseynov isimli bir ordu komutanı başlattığı bir darbe sonucunda Ebülfez Elçibey yönetimini iktidardan devirerek Haydar Aliyev'in iktidara gelmesini sağladı.”¹⁰⁰

Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Türkiye ile Azerbaycan arasında ilişkilerin en sıcak olduğu dönem Elçibey iktidarı dönemidir. Elçibey Cumhurbaşkanı seçildikten sonra ilk resmi ziyaretini 1992 yılının Haziranında Türkiye'ye yapmış ve burada Karadeniz Ekonomik İşbirliği Toplantısına katılmıştır. Bu dönemde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri sadece politika ve ekonomi odaklı olmamış aynı zamanda eğitsel ve kültürel alanlarda da birçok eşzamanlı girişimde bulunulmuştur. Türkiye, Ermenistan-Azerbaycan arasında mevcut olan Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili daima Azerbaycan yanlısı bir politika izlemiştir. Fakat bu anlamda Türkiye çıkarları için en uygun lider olan Elçibey'in 1993 yılında düzenlenen bir darbe girişimiyle iktidardan indirilmesine seyirci kalmıştır. Elçibey iktidarına alternatif olarak getirilen yeni iktidarın iş başındaki ismi Haydar Aliyev, Batılı ülkelere uygulamayı tasarladığı ambargo hükümlerini Türkiye'ye de karşı uygulamayı tasarlamış fakat sonradan bu politikasından vazgeçmeye karar vermiştir.

---

⁹⁹ ÖZKAN, Güner; Kafkaslar İle İlişkiler, Türk Dış Politikası 1919- 2008, Barış Platin Yayınları, 2008 Ankara, s. 836

¹⁰⁰ CEMİLLİ, Elnur;a.g.e., s. 37

Yeni lider Aliyev ile Türkiye ilişkileri zaman zaman soğuk bir ortamda devam etse de genel manada çok büyük sorunlarla karşılaşılmamıştır.

İlişkilerin miladı ile ilgili Cemilli araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; “İlişkilerin en gergin olduğu dönem 1995 Mart ayıdır. Aliyev yönetimi 1995 yılının Mart ayında kendi iktidarına yönelik yapılan darbenin Türkiye’deki bazı çevrelerce desteklendiğini iddia etmiştir. Bu olayla sonucunda Azerbaycan’da görevli olan birkaç Türk vatandaşı tutuklanmış ve Bakü’deki Büyükelçi Altan Karamanoğlu “persona non grata (istenmeyen adam)”¹⁰¹ ilan edilmiştir. Son anda Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in araya girmesiyle tutuklanan Türk görevlileri Türkiye’ye iade edilmiştir. Bu sorunun da giderilmesinden sonra ilişkiler yeni bir boyutta yani Haydar Aliyev’in sözlerinden birini kullanarak söylersek “Bir Millet İki Devlet” boyutuyla ilerlemeye başladı.

Türkiye bu dönemde, Azerbaycan’la siyasi ilişkilerini geliştirse de ekonomik ilişkilerini aynı seviyede geliştirememiştir. Türkiye 20 Eylül 1994’de Bakü’de imzalanan “Asrın Anlaşması” petrol anlaşmalarında yalnız bir şirketle temsil olunmuş ve bu şirkette anlaşmalardan aldığı pay oranı %6.75 olmuştur.

Türkiye şimdiye kadar imzalamış olan 19 petrol anlaşmasından sadece dördünde pay sahibi olabilmıştır. Azerbaycan aynı zamanda Türkiye için büyük öneme sahip olan Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının çekilmesinde ısrarcı olmuştur. 12 Mart 2001’de imzalanmış anlaşmayla Azerbaycan doğalgazının Türkiye’ye ihraç edilmesi karara bağlanmıştır. Böylece Türkiye kendi ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede ve daha düşük maliyetle doğalgaz temini hususunda rahat bir nefes almıştır. Ayrıca Türkiye’nin 1992 yılından bu yana Ermenistan’a kapattığı sınırlarını ilerleyen yıllarda açmaması da Azerbaycan tarafından olumlu karşılanmıştır.”¹⁰²

---

¹⁰¹ “Persona non grat” a, Latince istenmeyen adam anlamında olup diplomatik bir terimdir. Çoğulu "personae non gratae" şeklindedir. Viyana Konvansiyonu'na göre ev sahibi devlet hiçbir sebep göstermeden herhangi bir diplomatik görevliyi istenmeyen adam ilan edebilir. Böyle ilan edilen kişi istenmeyen farz edilir ve genellikle ülkesine geri çağrılır. Eğer geri çağrılmazsa ev sahibi devlet bu kişiyi diplomatik misyonun üyesi saymama hakkına sahiptir. Terim ayrıca diplomatların ajanlık yaptıklarından şüphelenilmesi durumunda diplomatları kovmak için ve hoşnutsuzluk ifadesi olarak da kullanılır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Persona_non_grata, erişim tarihi: 08.11.2008

¹⁰² CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 36-37

Aslında bu iki ülkenin de siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda ortak hareket etmeleri gerekmektedir, ayrıca entegrasyonlarının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Özellikle ekonomik anlamda ve yer altı zenginliklerinin etkin kullanılması konusunda istenilen potansiyele hala ulaşamadığı gözlenmektedir. Her iki ülkenin de ortak amacı; AB'ye tam anlamıyla entegrasyon ve buldukları bölgelerde etkin konumda olmaktır. Eskiden gelen tarihi ve kültürel ortaklığın üstüne birde yeni amaçlar eklenince bu iki ülkenin ortak hareket etmelerinin önünde hiçbir engel kalmamaktadır. Azerbaycan ve Türkiye'de devletin başında kimin olduğuna bakılmaksızın her iki ülkenin dış politikasının koordineli ve entegrasyon odaklı bir şekilde yapılandırılması ve geliştirilmesi her iki ülkenin de bölgesel konumları itibariyle büyük önem arz etmektedir.

2.2.2. Azerbaycan- Rusya İlişkileri

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın komşularıyla girmiş olduğu ilişkiler incelendiğinde en stratejik ilişkilerin Rusya ile yapılandırıldığı görülmektedir. Azerbaycan'ın belki de son birkaç yüzyılına damgasını vuran bu büyük güç bağımsızlık sonrası da Azerbaycan'a merkeze bağlı bir eyalet mantalitesiyle yaklaşmayı tasarlamış fakat ilişkiler Azerbaycan yönetimi tarafından iki bağımsız devlet arasındaki eşit statülü ilişkiler düzlemine çekilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmada değişen yeni koşulların paralelinde gelişen iki ülke ilişkileri incelenecektir.

İki ülke ilişkileri ilk yıllarda SSCB'nin gölgesinde gelişmiştir. Cafersoy'un iki ülke ilişkilerinin ilk yıllarını ele aldığı makalesinde belirttiği üzere; "1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığını ilan etse de yönetimin başında hala eski Komünist parti üyeleri durmaktaydı. 1990 yılının "Kanlı Ocak" katliamından sonra iş başına gelen Ayaz Mutallibov'da ondan önceki halefi Abdurahman Verizov'un yolunu devam ettirerek Rusya yönlü politika izlemeye devam etti. Mutallibov yönetiminin Rusya yönlü politika izlemesinin en açık kanıtı BDT'ye üye olma imzasını atmasıdır. Bu kurum eski SSCB'nin devamı olarak yapılandırılmıştır. Ama parlamento'da o zaman Azerbaycan Halk Cephesi üyelerinin çokluğu nedeniyle bu karar onaylanmamıştır.

Bu dönem içerisinde Rusya diğer eski SSCB ülkeleri gibi Azerbaycan'ı da tanımamış ve onunla hiçbir antlaşma imzalamamıştır. Daha sonraki süreçte de 1992 yılının Şubat'ında Rusya'nın Dağlık Karabağ'daki 366. Alayının Ermenilerle birlikte Azerbaycan'ın Hocalı kentinde katliam yapması Ayaz Mutallibov iktidarının istifasına neden olmuştur.”¹⁰³

Rusya'ya karşı olan nefretin arttığı bir dönemde Rusya, Azerbaycan'a karşı izlediği politikalarda değişiklikler yapmaya karar vermiştir. 3 Nisan 1992'de Bakü'ye resmi ziyarete gelen dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Rusya'nın, Azerbaycan'ı bağımsız bir devlet olarak resmen tanıdığını beyan etmiştir. 1992 yılının Haziran ayında Azerbaycan'da, Azerbaycan Halk Cephesi iktidara geldi. Azerbaycan'ın bağımsızlığına her şeyin üstünde gören Azerbaycan Halk Cephesi bu bağımsızlığı tehdit edecek tek güç olarak Rusya'yı görmekteydi.

İktidara gelen Halk Cephesi ile bağımsızlığı yönünde en büyük tehdit olarak algıladığı Rusya ile ilişkilerinden Cemilli makalesinde; “Azerbaycan Halk Cephesi bu yüzden de iktidara geldikten sonra da Rusya ile Azerbaycan da bulunan Rus üslerinin tasfiyesi için görüşmelere başlamıştır. 7 Ağustos 1992 yılında Moskova da yapılan iki taraflı antlaşma sonucunda Rus askerlerinin geçici statüsü belli oldu. Antlaşmaya göre iki yıl içerisinde sınır kuvvetleri emlakını Azerbaycan'a bırakarak ülkeyi terk edecekti. Bu antlaşmalardan sonra Rusya ile Azerbaycan arasında ilişkilerde bir gerilme başlamış oldu. Elçibey yönetimi Rusya ile olan bu gerilmeyi ortadan kaldırmak için ne kadar çaba sarf etse de olumlu yanıtlar alamadı. Elçibey yönetimi bağımsızlığını korumak için Rusya ve İran ile ilişkileri ilerletmeye devam etti. Çünkü o zaman bağımsızlığını henüz kazanmış Azerbaycan'ın ABD ve Batı Avrupa ülkeleriyle doğrudan ilişkisi yoktu.

Batıyla tüm ilişkiler sadece Türkiye vasıtasıyla sağlanabiliyordu. 23 Mayıs 1993 yılında Azerbaycan'daki sonuncu Rus ordusu birleşmesi General Beşak'ın başkanlığında silahlarını Azerbaycan'da bırakarak ülkeyi terk etti. Elçibey iktidarının Rusya'yla olan ilişkilerini etkileyen nedenlerden biri de BDT'nin oluşmasından bu yana Azerbaycan'ın bu kurum dışında kalmasıdır. Bu birlik 1991 yılının 8 Aralıkta Beyaz Rusya'daki “Belovejskaya Puşka” denilen yerde eski SSCB üyesi Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya arasında imzalanmış antlaşmayla kurulmuştur.

---

¹⁰³ CEMİLLİ, Elnur, a.g.e., s.39-40

Böylece Rusya eski SSCB'den ayrılmış tüm cumhuriyetleri bağımsız görmeye çalışmamış, onları yeni bir kurum altında kendi yöntemleriyle yönetmeye çalışmıştır”¹⁰⁴ ifadeleriyle söz etmiştir.

Bölgenin başat gücü ve SSCB'nin mirasçısı konumundaki Rusya, yeni bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı 1992 yılının Nisan ayında tanımıştır. 1992 yılının Ekim ayında Azeri lider Elçibey, Moskova'ya ilişkileri yapılandırmak ve geliştirmek maksatlı resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretin sonucunda iki ülke arsında birçok alanda resmi antlaşmalar imzalanmıştır. Buna rağmen Elçibey iktidarından hoşnut olmayan Moskova yönetimi bu iktidarın sonunu getirecek güç odaklarına gizliden gizliye destek vermiştir.

Rusya'nın, Azerbaycan siyasi yapılanmasına ve devletleşme sürecine vurmak istediği sekte ile ilgili Cemilli araştırmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır; “Azerbaycan Halk Cephesi iktidarı ile anlaşamayan Rusya, Elçibey'den sonra iktidara gelen haydar Aliyev ile anlaşmakta pek zorluk çekmedi. Aliyev iktidara geldikten sonra ilk resmi ziyaretini Rusya'ya yaptı. Hatta Aliyev döneminde Rusya, Karabağ sorununun çözümü için oluşturulmuş AGİT Minsk Grubu eş başkanlığına getirildi. Bu karar gergin ilişkiler yaşayan Rusya-AGİT ilişkilerinin yumuşatılması değil, aynı zamanda Rusya'nın problemin çözümü yolunda üzerine aldığı “Bireysel Barışseverlik” isteğinin karşılığının alınması idi. Bu dönemde ayrıca Karabağ'da askeri yenilgiler artmış, Azerbaycan'ın yeniden BDT üyeliğine katılma tartışmaları gündeme gelmiştir. 20 Eylül 1993'de Azerbaycan Parlamentosunun verdiği yetki üzerine 24 Eylül 1993 yılında Aliyev Moskova'da toplanan BDT üye ülkeleri toplantısına katılmış, üyelik antlaşmasını ve birkaç güvenlik ile ekonomik işbirliği antlaşmasını imzalamıştır.”¹⁰⁵

Konuyla ilgili olarak Cafersoy makalesinde; “İlişkiler sürecinde her iki ülke yönetimlerinin demokratik kimliklerinin öne çıktığı bu dönem, Rusya'nın eski SSCB mekânında etkinliğini kaybetmeye direnişini simgeleyen yakın çevre kavramının, Rusya Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev tarafından Ocak 1993'de gündeme getirilmesi ve Şubat'ta Yakın Çevre Doktrini'nin Rusya Güvenlik Konseyi ve Nisan'da da Yeltsin tarafından onaylanması ile değişmiştir.

---

¹⁰⁴ CEMİLLİ, Elnur, a.g.e., s.39

¹⁰⁵ CEMİLLİ, Elnur, a.g.e., s. 40

Fakat 1993-1999 döneminde Rusya'nın ciddi ekonomik sorunları ve bunları çözemeyen istikrasız yönetim yapısı, bu ülkenin diğer yayılma bölgelerinde olduğu gibi Kafkaslarda da gerilemesinde en önemli etken olmuştur¹⁰⁶ ifadelerini kullanmıştır.

Rusya, SSCB'nin mirasçısı olarak bağımsızlığını kazanan Cumhuriyetleri himayesi altına almaya çalışmış ve dış güçlerin bu bölgelere müdahalesini engellemeye çalışmıştır. Ayrıca bu yeni Cumhuriyetlere yaklaşırken kendi emperyal emellerini gerçekleştirmek için her bir ülkeye ayrı bir strateji geliştirmiştir. Rusya'nın, Azerbaycan ile ilgilenmesinin altında yatan gerekçeleri Cafersoy araştırmasında şu şekilde belirtmiştir; “Rusya için Azerbaycan'ın önemi, bu ülkenin jeopolitik konumu ve zengin doğal kaynaklarından kaynaklanmaktadır. Prof. Nesip Nesibli, Azerbaycan'ı Rusya için cazip kılan jeopolitik nedenleri aşağıdaki biçimde sıralamaktadır;

- 1- Azerbaycan'ı etki alanında tutmak, Rusya'ya kendi etkisini Yakın Doğu'ya ve Ortadoğu'ya yayma; dahası, Azerbaycan'ı stratejik hava kuvvetleri için ileri üs olarak kullanma olanağı vermektedir;
- 2- Azerbaycan'ın zengin doğal kaynakları, ekonomik açıdan Rusya'nın ilgisini çekmekte ve onu uzak dış pazarlardan stratejik kaynak alma zorunluluğundan kurtarmaktadır;
- 3- Rusya Azerbaycan'ı etki alanında tutmakla Türk dünyasını parçalamış, Türkiye'nin (dolayısıyla ABD'nin) etkisinin Orta Asya, Kuzey Kafkasya ve Volga nehri havzasına yayılmasını engellemiş olur
- 4- Rusya, Azerbaycan üzerinde etkinliğinin sağlamakta, İran'ın, bu eski Sovyet cumhuriyeti Müslüman ülkeye etkisini engellemiş olur;
- 5- Rus politik düşüncesine göre, ortak ekonomik ve politik mekânının oluşturularak Azerbaycan'ın burada yer almasının sağlanması “Rusça konuşan nüfusun güvenliği” için gereklidir.

Bunlar dışında Azerbaycan'ın etkinlik alanında kalması Rusya'ya İran'la doğrudan ilişki kurma fırsatı vermektedir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ CAFERSOY, Nazım; “Bağımsızlığının 10. Yılında Azerbaycan- Rusya”, www.asam.org.tr/temp/temp1027.pdf, erişim tarihi:07.11.2008, s. 3

¹⁰⁷ CAFERSOY, Nazım; a.g.e., s. 4

Rusya'nın Azerbaycan üzerinde kurmak istediği baskının ilk belirtileri Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasına müteakip kendisini göstermiştir. Daha sonraki süreçte de Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan yanlısı politikalar izlemiş hatta Karabağ'a yapılan saldırıda hem lojistik hem de askeri yardımda bulunmuştur. Rusya'nın bu bölge ile ilgili beklentileri uzun yıllar süreceğe benzemektedir.

Çünkü Azerbaycan'ın gerek jeopolitik konumu gerekse yer altı zenginlikleri Rusya'nın enerji ve ticaret konusunda dışa bağımlı olmasını engelleyecektir. Artık bölgeye 19. ve 20. yy.larda olduğu gibi sıcak bir müdahale olması beklenmemektedir ama Rusya'nın bu güç kaynaklarına sahip olmak için birçok diplomatik entrika yapması muhtemeldir.

2.2.3. Azerbaycan- ABD İlişkileri

Kafkasya bölgesinin önemini geç fark eden ABD soğuk savaş sonrası ilgisini bu bölgeye çevirmiş ve özellikle yeni kurulmuş üç bağımsız devleti kendi himayesi altına alma fikrine bürünmüştür. Bu devletlerden biri olan Azerbaycan üzerinde de çok dikkatli bir politika izlemiştir. Araştırmanın bu kısmında ilişkilerin tarihçesi incelendikten sonra, ABD'nin Karabağ sorununa yaklaşımı ve değişen devlet yöneticilerinin dış politikada takındıkları tutumlar irdelenecektir.

İki ülke ilişkilerinin temellerinin atıldığı 1918 dönemi ile ilgili Cafersoy araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “ABD-Azerbaycan ilişkilerinin 1918 yılında kurulmuş ancak siyasi ömrü kısa sürmüş olan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ile başladığı biliniyor. SSCB'nin dağılmasının ardından ABD, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanınmasıyla o güne kadar kendi güvenliğini korumak için Rusya ve İran'la yakınlaşmak zorunda kalan Azerbaycan da artık Batı'ya bir çıkış noktası bulmuş ve siyasi destek kazanmıştır.”¹⁰⁸

---

¹⁰⁸SARAÇ, Naciye; “Dünyanın Çatısı Kafkasya”, 22 Mayıs 2007, <http://www.hâkimiyetimilliyе.org/index.php?news=1137>, erişim tarihi:27.10.2008, s.1

Bağımsızlık sonrası ilişkilerin genel yapısıyla ilgili Hüseyinov araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Başlangıçta politik ve ekonomik alanda ABD ile daha yakın bir işbirliği içinde olmak isteyen Azerbaycan’a karşın ABD, Azerbaycan ile olan ilişkilerini güçlendirme konusunda fazlaca gönüllü olmadığından ABD-Azerbaycan ilişkileri asimetrik bir görünümdeydi. 1991-1994 olarak adlandırılabilir bu başlangıç yılları için ABD'nin Azerbaycan dış politikasını etkileyen en önemli iki faktör şöyle tanımlanabilir:

1) ABD'nin Azerbaycan ve genel olarak Kafkasya bölgesi ve sorunları hakkında tam bir fikre sahip olmaması ve buraya yönelik tutarlı bir dış politikaya sahip olmaması;

2) ABD politika belirleyicilerinin ve geniş halk yığınlarının Azerbaycan hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması buraya yönelik tutarlı bir politikanın olmaması ile birleşince, ABD'nin Azerbaycan dış politikasının belirlenmesi bu ilk yıllarda etnik çıkar gruplarının ve özellikle Ermeni çıkar gruplarının baskılarına açık yaşanmıştır.

Diğer yandan, Azerbaycan'ın dış politikası ta başından itibaren kuvvetle ABD'ye yönelikti. Bu politika yaklaşımında başlıca iki görüş etkin olmuştu:

1) Azerbaycan, bağımsızlığının ilk yıllarında güvenliğine, politik bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı potansiyel bir tehlike olarak gördüğü ve özellikle Karabağ uyuşmazlığında Ermeni hükümetine ve ayrımcılara fiili destek veren Rusya'ya karşı ABD'yi bir denge gücü olarak görüyordu.

2) Azerbaycan ABD'yi aynı zamanda önemli bir iş ortağı olarak görüyor ve Hazar Denizi kıyılarındaki petrol kaynaklarının kullanımı için Amerikan yatırımcılarının ilgisini çekmek istiyordu.

İki ülke ilişkilerinin boyutlarıyla ilgili Hüseyinov araştırmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır; “Bağımsızlığının ilk yıllarında, diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri gibi, Azerbaycan da Sovyetler zamanındaki ekonomik bağlantılarının kopmasından ötürü ciddi bir ekonomik gerileme yaşadı. Bu durum komşusu Ermenistan'la, nüfusu ağırlıklı olarak Ermeni olan Karabağ eyaletinde yaşanan etnik ve toprak çatışmaları yüzünden daha da ağırlaştı. Ancak ABD-Azerbaycan ilişkileri incelendiğinde, Azerbaycan konusunda kamu bilincinin yükselip, Amerikan iş hayatının Azerbaycan'la ilgili ticaret ve güvenlik bağları arttıkça, Ermeni lobisinin yönetici sınıflar üzerinde etkisinin giderek azaldığı gözlenmektedir.

1994 yılında Hazar kıyılarındaki petrol sahalarının çalıştırılması için başlıca Amerikan ve batılı petrol firmalarıyla anlaşma yapıldıktan sonra ABD'nin Azerbaycan ve Kafkas bölgesindeki stratejik ve ticari çıkarları büyük ölçüde artmıştır.

1994 yılından başlayarak, aynı zamanda Azerbaycan ve Ermenistan arasında ateşkes imzalandıktan sonra, yasal engellemelerin politik ve ekonomik işbirliğini ve insani yardım teslimatını engelleyebileceği endişesi başlamıştır. 907. Bölüm yasaklarının erozyonu 1997'den bu yana çok daha ciddi bir hal almıştır.

Bunun nedeni kısmen pek çok kişinin ABD'nin bir yandan Minsk grubu içinde barış görüşmelerinden yana bir rol alırken Ermenistan adına taraf tutar görünmesini istemediğinden, bir taraftan da ve daha da önemlisi ABD'nin ekonomik çıkarlarının Azerbaycan petrolünün ABD firmaları tarafından işletilmesiyle artmasındandır.¹⁰⁹

ABD-Azerbaycan ilişkilerinde yeni dönem Mutallibov'un istifasını takiben iktidara gelen Elçibey'in döneminde gerçekleşmiştir. Saray makalesinde; "Azerbaycan ve ABD arasında Mutallibov döneminde başlatılan kısa süreli ilişkiler, Mutallibov'un istifasından sonra yeni bir boyut kazandı. Elçibey döneminde ise, ABD'deki Ermeni lobisinin de katkılarıyla ABD nezdinde Karabağ savaşında Azerbaycan haksız konuma düşürüldü ve iki ülke ilişkileri, olumsuz seyretmeye başladı. Azerbaycan'a yapılan yardımların dondurulmasına karşın, ABD; Rusya ve Türkiye'yle birlikte Ermenistan'ın Karabağ topraklarından çıkmasını talep etmiştir"¹¹⁰ bilgilerine yer vermiştir.

İki ülke ilişkilerinde önemli dönüm noktalarından biri ABD'nin Dağlık Karabağ sorununa yaklaşımıdır. Sorunun çözümüne yönelik girişimlerde arabulucu olma niyetindeki ülkelerin pozisyonlarına büyük önem veren ABD'nin bu bölge ile ilgili politikasından İşyar araştırmasında şu şekilde bahsetmiştir; "Amerika'nın Dağlık Karabağ politikasının en dikkat çeken unsurları şu şekilde sıralanabilir;

- Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olarak kalmasını sağlamak ve dolayısıyla bu ülkenin toprak bütünlüğünü desteklemek

---

¹⁰⁹HUSEYNOV, Tabib; "Amerikan Dış Politikasının Etkilenmesi: Ulusal Çıkarlar Karşısında Etnik Çıkarlar", http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_04.html, erişim tarihi:27.10.2008, s.1

¹¹⁰ SARAÇ, Naciye; a.g.e., s. 2

- Özellikle “Aşamalı Çözüm Stratejisi”ne ağırlık vermek
- Çok taraflılık çerçevesinde çözümü desteklemek
- Özellikle 90’lı yılların ikinci yarısından itibaren tarafların karşılıklı tavizleri ile sorunun çözümünün mümkün olabileceğini ileri sürmek
- İran’ı meseleden mümkün olduğunca uzak tutmak ve çevrelemek
- Bölgede demokrasiyi kuvvetlendirmek
- Serbest piyasa ekonomisini savunmak ve bunun önündeki ambargo engelini ortadan kaldırmaya çalışmak; ekonomik ortaklıklar, entegrasyon ve karşılıklı bağımlılığı özendirme (örneğin “Barış Boru Hattı Projesi” gibi...)
- Dağlık Karabağ temsilcisinin barış görüşmelerine katılmasını sağlamak ya da Azerbaycan ve Dağlık Karabağ Ermenileri arasında doğrudan müzakereleri desteklemek
- Geleneksel savunusu olan karşılıklı toprak değişimi ile meseleyi halletmeye çalışmak (örneğin, “Karabağ ve Nahçıvan’a koridor formülü”17 vb. gibi...)”¹¹¹

Ayrıca Aliyev’in iktidarı döneminde ilişkilerin seyriyle ilgili Saraç makalesinde; “Aliyev’in iktidara gelmesiyle birlikte önceleri Batı’ya dönük politikalar yerine Rusya ve İran yanlısı politikalara ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Ancak, Rus ordusunun Azerbaycan’da sürekli bulunması talebinin Aliyev tarafından kabul edilmemesi, Asrın Anlaşması’nda Rus Lukoil’a sadece % 10 hisse verilmesi, Rusya’nın Rus-Çeçen savaşında Azerbaycan’ı “terörist”lere destek vermekle suçlaması nedeniyle Yeltsin döneminde iki ülke ilişkileri olumsuzluğa sürüklendi.

Buna karşın, ABD’ye yönelik bakış açısının yavaş yavaş değiştiği gözlenmiştir. Karabağ konusunda Azerbaycan’da ABD’de lobi faaliyetlerine başlamış ve bunun neticesinde 1997 yılında ABD, Karabağ’ı Azerbaycan toprağı olarak tanıdığını açıklamıştır. Ayrıca, Hazar’ın statüsü konusunda Azerbaycan’ı desteklemiştir.

¹¹¹İŞYAR, Ömer Göksel; “AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE DAĞLIK KARABAĞ UYUŞMAZLIĞI”, <http://asam.org.tr/temp/temp951.pdf>, erişim tarihi: 27.10.2008, s.1

1998 yılında Rusya ile ilişkilerini düzene sokmak, Ermenistan'ı Rusya'nın etki alanından çıkarmak isteyen ABD ile Azerbaycan ilişkilerinde zayıflama gözlenmiştir. 1999 yılında gözlenen bazı olumlu ilişkilerin yanı sıra, ABD'nin Azerbaycan'ı uluslararası terörizme yardım eden ülkeler arasına alması nedeniyle olumsuzluklar da yaşanmıştır. 2000 yılında yapılan Azerbaycan seçimleri nedeniyle, ABD'nin bölgeye ilgisi artmış ve bölgedeki etkinliğini artırmak isteyen ABD, bölgedeki etnik sorunları çözmeyi üstlenmeye başlamıştır.¹¹²

ABD'nin 2000 yılından sonra uygulamaya başladığı bu yeni açılım politikası neticesinde iki ülke ilişkileri gelişmeye başlamış, 11 Eylül saldırıları da zaten gelişmekte olan bu ilişkilere farklı bir açılım getirmiştir.

11 Eylül saldırıları sonrası ortaya çıkan bu yeni süreçle ilgili Huseynov araştırmasında; "11 Eylül saldırısı ve bunu izleyen teröre karşı savaş süreci ABD-Azerbaycan ilişkilerinin güçlenmesi için yeni olanaklar yarattı. Azerbaycan'ın Avrupa'ya, Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya açılan bir yerdeki jeo-stratejik konumu ve teröre karşı savaşta verdiği destek (örneğin hava sahasını ve hava alanlarını Orta Asya'ya uçmaları için Amerikan jetlerine açması), gerek Bush yönetimi ve gerekse Azerbaycan hükümeti tarafından kısıtlamanın kaldırılmasının daha çok ifade edilir olmasına yol açtı. 11 Eylül terörist saldırısından sonra ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikalarında meydana gelen bir diğer önemli değişiklik, Washington'un Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü daha fazla desteklemesidir.

Unutulmamalıdır ki ABD, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü diplomatik ilişkilerin tesisinde ikili anlaşmalarla ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Karabağ anlaşmazlığı için 1993'te oylama yapılırken ve birçok ikili ya da çoklu toplantılarda zaten tanımıştı. Ancak, Washington yönetimi, özellikle 11 Eylül saldırılarından önce Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne destek verme politikasında daima kararsızdı. Bunun en ilginç örneği, 15 Aralık 1999 tarihindeki Birleşmiş Milletlerin 54. Genel Kurul toplantısında Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü oylanırken çekimser kalmasıydı.

---

¹¹² SARAÇ, Naciye; a.g.e., s. 3

Genel Kurul toplantısında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security Cooperation in Europe- OSCE) arasında işbirliği hakkındaki BM kararı tartışmalarında, anlaşmazlıklarla ilgili bölüme Dağlık Karabağ ile ilgili bir madde sunuldu ve bunun sonucunda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü konusu gündeme geldi. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ile ilgili madde oy çoğunluğu ile kabul edildi. Ancak pek çok Batılı ülke, ABD dâhil, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü konusunda hala kararsız oldukları gerekçesiyle oy vermekten kaçındılar.

11 Eylül saldırıları sonrası süreçle ilgili Huseynov araştırmasının devamında şu konulardan bahsetmiştir; “11 Eylül saldırılarından sonra Azerbaycan'a verilen önemin artmasından sonra Washington resmi çevreleri Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen birçok beyanatta bulundu. Resmi açıklamalarda söylenen “Birleşik Devletler Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekler ve Nagorno-Karabağ'ın gelecekteki statüsünün Minsk sürecindeki tarafların görüşmeleri sonunda ortaya çıkacağı” yüksek mevkili görevliler tarafından açıkça söylenmektedir.

ABD Büyükelçisi Ross Wilson 14 Ocak 2002 tarihinde verdiği demeçte şöyle söylemiştir; “ABD Hükümetinin amacı Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün eski haline gelmesini ve bölgede istikrarı sağlamaktır”. 14 Temmuz 2002 tarihinde Dışişleri Bakanlığı sözcülerinden biri de; “Washington, Nagorno-Karabağ hükümetini tanımamaktadır. ABD Hükümeti Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklemektedir ve inanıyoruz ki, anlaşmazlığa politik bir çözüm getirilecektir. Bu şekilde, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikası etnik grup çıkarlarından çok ulusal çıkarlarla yönlendirilmektedir. Ancak, Ermeni çıkar grupları hala Ermenistan ve Azerbaycan konularında politika belirlenmesinde önemli ölçüde söz sahibidirler.”¹¹³

2001 yılından itibaren olumsuzluklar yerini artık olumlu gelişmelere bırakmıştır. Saraç makalesinin devamında şu ifadelerle yer vermiştir; “ABD'nin en büyük uluslararası şirketleri, Azerbaycan'ın Hazar ve Kare'deki doğalgaz ve petrol anlaşmalarının büyük kısmında yer alarak, en fazla pay oranına sahip oldular. ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Supsa petrol boru hatları ile Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatları projelerini desteklerken, Rusya tarafından önerilen Bakü-Novorossisk petrol boru hattı ne Azerbaycan, ne de ABD tarafından desteklenmemiştir.

---

¹¹³ HUSEYNOV, Tabib; a.g.e., s.3

Azerbaycan hâlihazırda ABD ile stratejik işbirliği içerisinde bulunmasına rağmen, ABD ve Rusya arasında dengeli bir politika izlemektedir.”¹¹⁴

ABD ve Rusya arasında tam bir denge politikası izlemeye çalışan Azerbaycan yönetimi ilerleyen yıllarda ABD’ye daha meyilli bir strateji üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Huseynov’un araştırmasında yer verdiği bu konuyla ilgili makalenin devamında; “ABD-Azerbaycan örneğinde, özellikle ticari ve güvenlikle ilgili ortaya çıkan yeni çıkarlar Amerikan ulusal çıkarları ile Azerbaycan’ı zaman içinde yaklaştırmıştır ve sonuç olarak ABD’nin Azerbaycan dış politikasını yönlendirmekte olan Ermeni lobisinin etkisini ve önemini azaltmıştır. Bu Ermeni lobisinin rolü ABD-Azerbaycan ilişkileri daha geliştikçe kaybolacak anlamında değildir. Doğal olarak, yalnızca gelişen ABD-Azerbaycan ilişkileri de değildir. ABD-Ermenistan ilişkileri de bu arada güçlenmektedir. Buradaki nokta, ABD-Azerbaycan ilişkileri geliştikçe Ermeni lobisinin 1990’lı yıllarda olduğu gibi kolaylıkla Azerbaycan’a karşı dış politika oluşturulmasını etkileyemeyeceğidir”¹¹⁵ bilgilerine yer vermiştir.

Ermeni çıkar gruplarının şimdi ve belki de gelecekte ABD’nin Azerbaycan’a yönelik politikalarında büyük etki sahibi olması muhtemeldir. Ancak ABD’nin ulusal çıkarları Azerbaycan’la giderek örtüştükten sonra Ermeni lobisinin etkisi de buna bağlı olarak daralacaktır. ABD ulusal çıkarları gereği Azerbaycan coğrafyasından sınırsız olarak faydalanmak istemekte; Azerbaycan ise Avrupa ile entegrasyon ve dış dünyaya açılma konusunda ABD’nin hamiliğinde adımlar atmak istemektedir. Her iki ülkenin de ortada bu kadar büyük emelleri varken diplomatik ilişkilerinde ve aldıkları kararlarda daha rasyonalist adımlar atmaları beklenmektedir.

2.2.4. Azerbaycan-İran İlişkileri

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ile Ortadoğu’nun en güçlü devletlerinden biri olan İran’ın ilişkileri çok hassas bir bölgede yapılandırılmaya çalışılmıştır. İlişkilerin geçmişi ile ilgili Cemilli araştırmasında şu fikirlere yer vermiştir;

---

¹¹⁴ SARAC, Naciye; a.g.e., s. 4

¹¹⁵ HUSEYNOV, Tabib; a.g.e., s.4

“1991 yılında bağımsızlığını ikinci kez kazanmış olan Azerbaycan’ın İran’la ilişkilerinin düzenlenmesi çok önemliydi. İran’da 30 milyon civarında Azerbaycan Türk’ünün yaşaması yeni bağımsızlığını kazanmış Azerbaycan’la ilişkiler kurmakta İran’ı ikileme sokmuştur. İran; Türkiye ve Pakistan gibi Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilk tanıyan devletlerden olmamıştır. Hatta dönemin İran Dışişleri Bakanı Velayeti Kasım 1991’de SSCB ziyaretinde Bakü’ye gelmiş ve verdiği demeçte Azerbaycan’da Sovyetler Birliğinin varlığına gerek olduğunu ifade etmiştir.”¹¹⁶

İran’ın bağımsızlığın tanınması ve Karabağ sorunundaki tutumuyla ilgili Akdevelioğlu makalesinde şu bilgileri vermiştir; “SSCB’nin dağılmasının engellenememesi ve Azerbaycan’ın bağımsızlığının tüm dünyaca tanınmasının ardından başka bir seçeneği kalmayan Tahran, Aralık 1991’de Azerbaycan’ın bağımsızlığını tanımıştır. Ocak 1992’de İran, Azerbaycan’da ilk resmi Büyükelçiliğini açmıştır. İlerleyen zamanda İran, Karabağ sorununun çözümlenmesi için arabuluculuk misyonunu da üstlenmiştir. Fakat 1992 yılının Haziran seçimlerinde Azerbaycan’da iş başına gelen Elçibey’in, İran’la olan ilişkilerinde gerginlikler yaşanmaya başlamıştır. Bu gerginliğin nedeni de; Elçibey’in İran da yaşayan yaklaşık 30 milyon civarındaki Azerbaycan Türklerinin haklarını savunması ve o toprakların eski Azerbaycan toprakları olduğunu resmen açıklaması idi. Elçibey 1993 yılında yaptığı bir açıklamada İran da yaşayan Azerbaycan Türklerinin, Azerbaycan vatandaşları ile aynı haklara sahip olduğunu ifade etmiştir. Elçibey, İran ile ilişkilerini halkların eşit haklara sahip olması gerektiği söylevi üzerine şekillendirmeye çalışmıştır.”¹¹⁷

Milliyetçilik akımları ile baş etmenin yolunun ülkeye İslami ideolojiyi aşılaktan geçtiğini düşünen İran, bu yapılanmanın biran önce gerçekleşmesi için çalışmalara başlamıştır. Akdevelioğlu araştırmasının devamında; “Azerbaycan’ın Azeri milliyetçiliğine dayanan resmî ideolojisinde köklü bir değişiklik yapmanın kısa vadede mümkün olmadığını gören İran, uzun vadede İslamî ideolojinin güç kazanmasına ortam hazırlamaya çalışmış, Azerbaycan’ı tanımalarının ardından bu ülkede İslam inancının gelişmesi için çalışmalarda bulunmuştur.

---

¹¹⁶CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 42

¹¹⁷AKDEVELİOĞLU, Atay; “İRAN’IN ORTA ASYA, AFGANİSTAN VE AZERBAJCAN POLİTİKASI”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, s.2, erişim tarihi: 22.10.2008

Öncelikle, İran'ın finanse ettiği din öğretimi kampanyaları çerçevesinde din adamları ve kitapları Azerbaycan'a gönderilmiş, sahibi Azerbaycan vatandaşı olan bazı dergi ve gazetelere maddi katkıda bulunularak karşılığında genelde İslamî rejimleri ve özelde de İran rejimini öven yazıların çıkması sağlanmıştır.”¹¹⁸

Azerbaycan ve İran arasındaki diplomatik gerginliğin temel sebeplerini sorgulayan Akdevelioğlu araştırmasının devamında şu ifadeleri kullanmıştır; “Güney Azerbaycan sorunu Elçibey ile İran arasındaki ilişkileri büyük bir çıkmaza sokmuştur. Elçibey resmi olarak İran’a birkaç kez davet almış ama kendisi bu davetleri kabul etmemiştir. Nedeni ise; İran’da Azerbaycan Türklerinin kendi dillerinde gazete ve dergi çıkarmalarına, milli kültürlerini yaşatmalarına izin verilmemesidir. İran’ın ayrıca bu dönemde Türkiye ve Azerbaycan tarafından bloke edilmiş Ermenistan’a petrol, doğalgaz ve yiyecek vermesi ilişkileri daha da gerginleştirmiştir. Elçibey hükümeti ile girilen bu politik savaş İran’ın Haziran 1993’de Rusya desteği ile Elçibey’e karşı başlatılmış olan darbeye destek verilmesine kadar sürmüştür. İran’ın girişimleri ve Rusya’nın kayıtsız desteği ile 1993 yılında Elçibey iktidarını deviren Haydar Aliyev Azerbaycan dış politikasında köklü ve radikal değişikliklere gitmiştir. Elçibey iktidarının aksine Moskova ve Tahran yönetimleri ile sıcak ilişkiler kurmaya çalışan Aliyev, Rusya yönetiminden tam not alırken, İran yönetiminden aynı tepkiyi alamamıştır.”¹¹⁹

Ticari ve iktisadi entegrasyona büyük önem veren Bakü yönetiminin bu tutumundan Akdevelioğlu şu ifadelerle bahsetmiştir; “1993 yılının ekim ayında İran’la Azerbaycan arasında “Ekonomik ve Siyasi İşbirliği haktâ Antlaşması” imzalanmıştır. Ama ABD’nin ısrarları üzerine İran şirketlerinin petrol antlaşmalarından uzaklaştırılmaları gerginliği tekrar arttırmıştır.

Daha sonra Azerbaycan’da Güney ve Kuzey Azerbaycan’ın birleştirilmesine yönelik hareketliliğin artması, bu yönde Azerbaycan’da siyasi kurum ve kuruluşların kurulması ve onların faaliyetlerine Aliyev’in göz yumması ve 1995 Mart darbesinin ardından darbeyi yapan Ruşen Cavadov’un kardeşi mahir Cavadovun İran’da bulunması ve Aliyev’e karşı sert suçlamalar yapması ilişkileri yeniden her ülke için çıkmaza sokmuştur.

---

¹¹⁸AKDEVELİOĞLU, Atay a.g.e., s. 3

¹¹⁹; a.g.e., s. 3

Hazar Denizi de ilişkilerde belirleyici bir etken olmuştur. İran, kıyıda 12 mil açığa kadar olan yerler hazar'ın etrafındaki ülkelere ait olacak, kalan bölüm ise ortak olarak yönetilecektir fikrini savunmaktadır. Azerbaycan ise sektörlere bölünme fikrini savunmaktadır.¹²⁰

Bölge içi çekişmelerin petrol ve diğer yer altı rezervleri ile doğrudan ilintili olduğunu belirten bir araştırmada kullanılan şu ifadeler dikkat çekicidir; “Ayrıca Hazar’da çıkarılan petrolün Batı ülkelerine taşınması İran’ı bir hayli endişelendirmektedir. Çünkü Hazar’da çıkarılan petrolün artması İran petrolüne olan talebi azaltacak ve petrol fiyatlarının düşmesine neden olacaktır. İran’la Azerbaycan arasındaki bu gerginlik 2001 yılının ağustos ayında İran askeri uçaklarının Azerbaycan hava sahasını birkaç kez ihlal etmesiyle daha da tırmanmıştır. İran’la Rusya esasen askeri, nükleer enerji ve politika alanında işbirliği yapmaktadırlar. Her ikisi Azerbaycan’ın kuvvetlenmesini istememekte ve Batı’ya karşı politikalar izlemektedirler. Rusya’nın Azerbaycan’ı zayıf ve fakir sağlamaya yönelik politikası İran’ın çıkarları ile tümüyle üst üste düşmektedir. Bir zamanlar “Sovyet Azerbaycanı” adlanan bir ülkenin bağımsızlık kazanması İran’dan ayrılmak isteyen ve kuzey ile birleşmeye çalışan Azerilerde artık milliyetçi duygularını uyanmıştır. Azerbaycan–Ermenistan çatışmasında Ermeni ordusunu işgal edilmiş arazilerden çekilmesi için çok az şeyler yapan İran, “Büyük Azerbaycan” sorununda ihtiyatlı politikalar uygulayan komünist Aliyev’in işbaşına gelmesine de pek mutlu olmadı.”¹²¹

Bölgesel kalkınma ve işbirliği çabalarını bir kenara bırakıp birbirleri ile mücadele eden Azerbaycan ve İran zaten patlamaya hazır bir bomba görünümündeki bölgeyi daha da gergin bir sürece doğru sürüklemektedir.

Her iki ülkenin de uluslararası platformda yanında yer almak istediği büyük devletler ve bölgesel ittifaklar ile ilgili bir araştırmada şu bilgilere yer verilmiştir; “Azerbaycan, Rusya ve Ermenistan’a karşı bir denge unsuru olarak Batı’ya daha yakın bir dış politika izlerken, İran tam tersine söz konusu iki ülkeyi Batı’ya tercih eder bir konumda görünmektedir. Bu durumda İran ve Azerbaycan'ın rakip kamplarda yer aldığı söylenebilir.

---

¹²⁰a.g.e., s. 4

¹²¹“Azerbaycan-İran İlişkileri”, <http://www.turania.com/showthread.php?t=1788>, erişim tarihi:22.10.2008, s.3

Bakü'den görüldüğü biçimde bir Moskova-Erivan-Tahran bloğundan ve bu blok içinde Ermenistan-İran bağlantısından bahsederken, Ermenistan'ın da en az Azerbaycan kadar Batı'ya yakın olduğunu ve İsrail ile ilişki kurduğuna değinmek gerekir.”¹²²

Bölgedeki en büyük mücadele alanlarından birini oluşturan Dağlık Karabağ sorununa Bakü perspektifinden bakan Cemilli şu ifadeleri kullanmıştır; “Türkiye, Ermenistan'a ambargo uyguladığı halde İran bunun aksine Dağlık Karabağ savaşında Karabağ Ermenilerine yiyecek, yakıt ve hatta silah yardımı yapmıştır. Bu harekette Aliyev iktidarı tarafından çok olumsuz karşılanmıştır. 1994 yılında imzalanmış olan “Asrın Antlaşmalarında” İran şirketlerine yer verilmemesi, Hazar Deniz'inin statüsü ve 1992 yılında imzalanmış olan Tebriz kentinde Azerbaycan Konsolosluğunun açılması ile ilgili antlaşmanın yerine getirilmemesi ilişkileri oldukça olumsuz etkilemiştir.”¹²³

“İran'ın anti Azerbaycan tutumunu 1998'in Aralık ayında İran'ın yabancı şirketler ile imzaladığı petrol anlaşması bir daha kanıtlamıştır. Milli İran Petrol Şirketi Royal Dutch-Shell ve Lasmo şirketleriyle imzaladığı anlaşma Azerbaycan'ın Hazardaki milli sektörleri içinde olduğu varsayılan bazı yatakları da kapsamaması nedeniyle Azerbaycan tarafının haklı eleştirilerine neden olmuştur.”¹²⁴

Görülüyor ki, İran da Rusya gibi Azerbaycan'ın bağımsızlığına her ne yolla olursa olsun mani olmaya çalışan ülkelerdendir. İran'ın gelecekte de Azerbaycan'a karşı Rusya ile müttefik ilişkilerinin artacağını tahmin edebiliriz. Bundan dolayı Azerbaycan, Rusya kadar tehlikeli olan İran'a karşı politikasında dikkatli olmak zorundadır.

2.2.5. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti

Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinden bahsettikten sonra G. Kafkasya bölgesinde Türkiye için çok önemli bir yere sahip olan Nahçıvan'dan da bahsetmemiz gerekmektedir. Nahçıvan'ın bölgedeki konumuna ve jeopolitik önemine değinmeden önce coğrafi konumuna ve bağımsızlık süreci ile idari yapılanmasına bir göz atalım.

¹²²AKDEVELİOĞLU, Atay; “İRAN'IN ORTA ASYA, AFGANİSTAN VE AZERBAJCAN POLİTİKASI”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, s.1, erişim tarihi: 22.10.2008

¹²³CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 44

¹²⁴“Azerbaycan - İran İlişkileri”, a.g.e., s.4

Nahçıvan, Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağılı bir özerk cumhuriyettir. Kuzeyi ve doğusu Ermenistan ile güneyi ve batısı da İran topraklarıyla çevrilmiş olup, batısında yer alan Türkiye ile on üç kilometrelik bir sınırı vardır.

Bu sınır Türkiye tarafından “Dil Ucu” olarak adlandırılmaktadır ve Türkiye ile Nahçıvan'ı birbirine bağlayan yol Dil Ucunda Aras nehri üzerinde bulunan Hasret Köprüsü'nden geçmektedir. Bölgenin tarihi ve coğrafik özellikleri ile ilgili bir araştırmada şu ifadeler yer verilmektedir; “Özerk Cumhuriyet de, tarihi Nahçıvan Hanlığı gibi, kendisine başkentlik yapan Nahçıvan şehrinin adı ile anılmaktadır. Şehir bugün yaklaşık 70.000 nüfusa sahip olup, Özerk Cumhuriyetin toplam nüfusu ise 400 bin civarındadır.

Nahçıvan, Güney Kafkasya'da bulunan tarihî bir şehir ve bu şehrin merkezliğini yaptığı bir bölgenin adı olup, Aras nehrinin sol tarafında bulunur ve bu nehir vasıtasıyla İran topraklarından ayrılır. Nahçıvan şehri ve etrafı, tarih çağlarının hemen tamamını yaşamış olan önemli tarihî merkezlerden biridir. Coğrafî konumu bakımından tarih boyunca doğu ile batı arasında her zaman önemli geçiş ve irtibat noktalarından birini oluşturmuştur.”¹²⁵

Makalede bölge ile ilgili tarihi ve coğrafik bilgileri edindikten sonra bir de idari yapılanmasına göz atalım; “Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti (NÖC)'nin statüsü 12 Kasım 1995 tarihinde halk oylaması ile kabul edilen Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 9.bölümünde düzenlenmiştir. Buna göre; NÖC içişlerinde özerk, savunma ve dış politikasında ise Azerbaycan'a bağımlı bir statüye sahiptir. Yasama organı 45 üyeli Ali Meclis'ten, yürütme organı ise Bakanlar Kurulu'ndan oluşan Nahçıvan'da yargı görevi bağımsız mahkemelerce ifa edilmektedir.

NÖC, Türkiye'nin de taraf olduğu 1921 Moskova ve Kars Antlaşmaları uyarınca Özerk Statüsü devam etmek kaydıyla Azerbaycan'a bırakılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye de NÖC'ün statüsünün devamında dolaylı olarak bir güvence unsuru haline gelmiştir. Türkiye'nin orta ve uzun vadeli stratejisinde çok önemli bir yere sahip olan NÖC ile Azerbaycan arasında fiziki bir bağlantı bulunmamaktadır. NÖC, tarihi Nahçıvan Hanlığı gibi kendisine başkentlik yapan Nahçıvan şehrinin adı ile anılmaktadır.

---

¹²⁵“Nahçıvan Tarihi”, http://www.ozturkler.com/data/0007/0007_01_01.htm, erişim tarihi: 01.12.2008

Şehir bugün yaklaşık 85.000 nüfusa sahip olup, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin toplam nüfusu ise 370 bin civarındadır.”¹²⁶

İdari yapılanması ve coğrafi özelliklerine değindikten sonra bölgenin Türkiye için önemine bir göz atalım; “Türkiye'nin, Kafkasya ve Orta Asya politikalarında kendisi ile tek ortak kara sınırına sahip olan bu cumhuriyetin dış politikada bağımlı olduğu Azerbaycan ile ortak kara sınırına sahip olmaması Türkiye'yi Nahçıvan için birinci derecede önemli ülke haline getirmiştir. 5500 kilometrekare yüzölçümü ve küçük nüfus potansiyeli ile ekonomik ilişkilerinde Azerbaycan'dan sonra en yüksek derecede bağımlı olduğu ülke yine Türkiye'dir.”¹²⁷

Mehmet Dikkaya'nın araştırmasında, bölgedeki iki ülkenin de birbirlerine coğrafi anlamda bağlı olduklarını ve bu zorunluluğu da yapılacak ekonomik açılımlarla olumlu hale getirmenin mümkün olacağını ifade etmektedir. Yeri gelmişken Nahçıvan'ın ekonomisine biraz değinelim; “Nahçıvan, ekonomik bakımdan çok geri kalmış bulunmaktadır. Bağlı bulunduğu Azerbaycan ile sınırının bulunmayışı ve özellikle Ermenistan ile çok uzun ve kapalı sınırlara sahip bulunuşu İran ile ekonomik ve ticari münasebetlerinin azlığı, ülkeyi kapalı ekonomik şartların hüküm sürdüğü bir konumda bırakmıştır. Ekonomik ve ticari ilişkilerinin en iyi olduğu ülke Türkiye'dir. Günlük ticari ilişkiler genellikle İğdır ilimizle gerçekleştirilmektedir.”¹²⁸

Statüsü 1995 yılında düzenlenen NÖC'ün geçen süre zarfında ekonomik anlamda başarılı atılımlar yaptığı pek de söylenemez. Ticaret hacminin en yüksek olduğu ülkelerin başında gelen Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgeye yönelik ekonomik yatırımları istenilen seviyede değildir. Bölge, içinde bulunduğu konum itibarıyla jeopolitik bir öneme sahiptir. NÖC'ün, Türkiye ile olan sınır komşuluğunu birçok ülke kötü emellerini gerçekleştirmek için koz olarak kullanmaktadır. Bu ülkelerin başında da İran gelmektedir. İran, Avrasya coğrafyasında kendisine rakip olabilecek bir Türkiye'nin varlığını içine sindirememektedir. Bu yüzden Nahçıvan bölgesinde birtakım illegal oluşumlarla işbirliği içerisine girerek bölgede tehsis edilmiş olan huzur ve güven ortamını baltalamaktadır.

---

¹²⁶“Nahçıvan Cumhuriyeti”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Nah%C3%A7%C4%B1van>, erişim tarihi:01.12.2008

¹²⁷DİKKAYA, Mehmet; “Nahçıvan İzlenimleri”, <http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=855>, 03.04.2007, erişim tarihi: 18.10.2008

¹²⁸“Günümüzde Nahçıvan”, http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Nah%C3%A7%C4%B1van_tarihi, erişim tarihi: 29.11.2008

İran'ın bu çalışmalarıyla ilgili bir araştırmada şu tespitlere yer verilmiştir; “Nahçıvan Özerk Cumhuriyetindeki Kürtçülük faaliyetlerinin adresi olarak gösterilen İran, planlı bir şekilde ülkesindeki Kürt aşiretlerini Nahçıvan sınırındaki bölgelere yerleştiriyor. Diğer taraftan, önceki yıllarda çoğunluğunu Azerilerin oluşturduğu ancak Nahçıvan'daki olumsuz ekonomik ve siyasi koşullar nedeniyle çevre ülkelere göçün yaşandığı Nahçıvan/Babek Rayonu/Yarımca Köyü'ne, Nahçıvan'ın diğer rayonlarından Kürt asıllı şahısların yerleşmesi sonucu anılan köy ve bölgesinde de bu nedenle Kürtçülük faaliyetleri giderek artıyor. Bölgedeki Kürtçü unsurlar, terör örgütü PKK/KONGRA-GEL'e ait kaçak mazot ve uyuşturucu maddeyi, İran'dan Nahçıvan'a, oradan da Türkiye'ye geçirerek terör örgütüne önemli miktarda maddi gelir temin ediyor.”¹²⁹

İran tarafından tasarlanan bu bölücü faaliyetlere bazı dönemlerde Nahçıvan devlet yönetiminden ve halktan da destek geldiği bilinmektedir. Fakat ilerleyen yıllarda bu yıkıcı faaliyetlerin iki ülke ilişkilerine ve Nahçıvan'ın özerk yapısına ne kadar zarar verdiğini gören halk tepkisini daha yüksek sesle göstermeye başlamıştır. Halkın bu durum karşısındaki rahatsızlığını konu alan Mehmet Dikkaya araştırmasının devamında; “Boyutlu ve giderek artan gelişmelerden büyük rahatsızlık duyan Nahçıvan halkı, Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'den, zorunlu göçün ve Kürt asıllı şahısların faaliyetlerinin durdurulmasını talep ederken, aksi halde yakın zaman içerisinde Nahçıvan'da bir tek Nahçıvanlı'nın dahi kalmayacağını, kısa dönem içerisinde Nahçıvan'a Kürtlerin hâkim olacağını ve bunun da Azerbaycan'a yansımalarının da önümüzdeki dönem içerisinde hissedilir şekilde görüleceği” ifadelerine yer vermiştir.

Zaten bu sorunlu havada gerilemeye mahkûm edilmiş Türkiye-Nahçıvan ilişkilerine bir darbe de Nahçıvan yönetiminden gelmiştir. 2005 yılında Nahçıvan yönetimi tarafından alınan kararda, Türkiye'ye Dilucu kapısından yapacağı geçişlerde vize uygulaması yapılması hükme bağlanmıştır. Dikkaya araştırmasını devamında; “Bölge ile ilgili son zamanlarda atılan en somut adımlardan biri Demiryolu projesi olmuştur. üç ülke Cumhurbaşkanının demir atma töreninde bir araya geldiği bu projeye ilgili Dikkaya araştırmasında; Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında gerçekleşmeye başlayan projeler dolaylı olarak Nahçıvan için de önem arz etmektedir.

---

¹²⁹DİKKAYA, Mehmet; a.g.e.

Özellikle bu ay sonunda Kars'ta Cumhurbaşkanları düzeyinde atılacak temel atma töreni ile Kars-Tiflis-Bakü demiryolu projesinin hayata geçmeye başlayacağına tanık olacağız. Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinin gelişmesinde Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı projesinin faaliyete geçmeye başlamasından sonra bölgeye yönelik ikinci önemli adımı bu demiryolu projesi oluşturacak. Hatta Azeri kamuoyunda “neden Kars-Iğdır-Nahçıvan demiryolu ağı da orta vadede mümkün olmasın?” şeklinde beklentiler oluşmaya başlamıştır”¹³⁰ ifadelerine yer vermiştir.

Türkiye'nin stratejik bir komşusu olan Nahçıvan ile birtakım mal ve hizmet dolaşımı hareketlerinin bu proje kapsamında gelişmesi muhtemeldir. Adından son yılların en büyük projelerinden biri olarak bahsedilen Nabucco projesi ile Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin daha da hızlı ilerleyeceği dikkate alınırna Nahçıvan'ın da bu tarz bir projeye dahil edilmesinin yada iki ülke ilişkilerini geliştirmesi beklenen başka projelere entegre edilmesinin önemi ilerleyen yıllarda daha iyi anlaşılacaktır.

2.2.6. Dağlık Karabağ

2.2.6.1. Dağlık Karabağ Sorunu'nun Tarihi Geçmişi

Bu çalışmada Güney Kafkaslarda bulunan, bölgedeki en önemli anlaşmazlıklardan birini oluşturan ve hala çözümsüzlüğün hâkim olduğu yer olan Karabağ sorununun kısa tarihçesi, Azerbaycan'a ait bu bölgenin Ermeni güçleri tarafından işgal edilmesi, bölge ülkelerinin tutumu, sorunun çözümü için uluslararası çalışmalar, bu konuda uluslararası kuruluşlarda alınmış kararlar ve sorunun çözümlenmesinin bu bölge ülkelere sağlayacağı yararlar incelenmektedir.

Bölgenin coğrafi özellikleri ile ilgili Aras'ın araştırmasını incelediğimizde; “Azerbaycan, Ermenistan ve İran arasında yerleşen Dağlık (Yukarı) Karabağ; Kafkaslarda önemli bir geçit noktasında bulunmaktadır”¹³¹ ifadesiyle karşılaşmaktayız.

---

¹³⁰ DİKKAYA, Mehmet; a.g.e.

¹³¹ ARAS, Osman Nuri; “Hocalı Katliamı'nın 16. Yılında Dağlık Karabağ Sorunu”, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2204>, 04.03.2008, erişim tarihi: 22.10.2008, s. 1

Bölgenin coğrafi özellikleriyle ilgili olarak Lütem araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; “Aslında Karabağ ve Dağlık Karabağ coğrafya bakımından iki ayrı terimi ifade etmektedir. Karabağ, Azerbaycan’ın Kür ve Aras ırmakları ile Ermenistan’ın Sevan Gölü (Çökçe Gölü) arasında bulunan yaklaşık 18.000 km² büyüklüğündeki bölgedir. Bu bölgenin dağlık olup, stratejik değeri de bulunan 4300 km² büyüklüğündeki kısmına Ruslar Dağlık Karabağ adını vermişlerdir. Günümüzde Ermenistan ile Azerbaycan arasında anlaşmazlık konusu olan bu bölgedir ve artık sadece “Karabağ” olarak adlandırılmaktadır. Dağlık Karabağ, jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip coğrafi konumu dolayısıyla bölgedeki güçlerin ele geçirmek için tarihin hemen her devrinde sürekli mücadele verdiği, savaşlar yaptığı bir bölge olmuştur. Tarihi süreçte elde edilmesi veya elde tutulması uğruna savaşların yaşandığı Dağlık Karabağ’da verilen mücadele 19. yüzyılda Ermeni nüfusunun bölgeye yerleştirilmesi şekline dönüşmüştür.”¹³²

Lütem’in Karabağ bölgesinin coğrafi konumu ile ilgili araştırmasına değindikten sonra Rusya’nın bölgede izlediği politikayla ilgili Kamer Kasım’ın makalesine değinmek gerekmektedir.

Makalede; “Rusya’nın Kafkasya’da izlediği politikanın bir parçası olarak 19. yüzyıl başlarından itibaren bölgeye hem İran hem de Anadolu’dan getirilen Ermeniler yerleştirilmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından önce başlayan ve ardından Azerbaycan ile Ermenistan’ın bağımsızlığı ile birlikte bölgesel bir nitelik kazanan Karabağ çatışması geçen onca zamana ve arabuluculuk çabalarına rağmen bir çözüme ulaştırılamamıştır. Karabağ’daki çatışmaların ana nedenleri olarak Sovyetler Birliği’nin yönetim stratejisi, Sovyetler Birliği sonrası Rusya dış politikasının yeniden bölgede etkili olmak biçiminde şekillenmesi ve Rusya’nın etnik sorunları kullanması, Ermenistan’ın irredentist politikası ve diasporanın rolü sayılabilir”¹³³ fikirlerine yer verilmiştir.

Lütem’in düşüncelerini doğrular nitelikte bölgedeki Ermeni nüfusunun artışını ve bu artışın nasıl tehlikeli bir silah haline dönüşebileceğini konu alan Aras araştırmasında; “Rusya’nın bölgeye ilişkin uyguladığı politika sonucunda bölgede Ermeni nüfusu artmıştır.

---

¹³²LÜTEM, Ömer E; “KARABAĞ SORUNU”, www.hannover-bk.de/ermeni/3.doc, erişim tarihi:22.10.2008, s. 1

¹³³KASIM, Kamer; “Karabağ Sorununda Gelinek Nokta”, <http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=962> erişim tarihi: 22.10.2008, s. 1

Ermenilerin nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte bölgedeki nüfus dengesi de değişmiştir. Bir yandan nüfus yoğunluğu lehlerine dönen, diğer yandan Rusların desteğini arkasına alan Ermeniler adım adım bölgeye hâkim olmaya ve Dağlık Karabağ toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Ermeniler, Dağlık Karabağ’da mutlak hâkimiyeti elde etmek amacıyla 1830’lardan itibaren Türk yerleşim alanlarına karşı çeşitli saldırılarda bulunmaya başlamıştır¹³⁴ şeklinde ifadelerle yer vermiştir.

Göçlerin etkisiyle sistematik bir şekilde Ermeni nüfusu artırılan Dağlık Karabağ SSCB döneminde “Özerk Bölge” statüsüne hak kazanmıştır. 1918 yılında kurulan Ermenistan, Dağlık Karabağ’ı da topraklarına katma ve böylece “Büyük Ermenistan” hayallerine ulaşma yolunda SSCB döneminde de mücadelesine devam etmiştir. 19.Yüzyıl’da Ermenilerin Karabağ bölgesine yerleştirilmesi ve onlara çeşitli imkânlar tanınması şeklinde varlığını sürdüren bu mücadele 20. yüzyıl’dan itibaren Azerbaycan bölgesinde hayatlarını sürdüren Türklerin kendi anavatanlarından sürgün edilmesi boyutuna gelmiştir.

2.2.6.2. Karabağ Savaşı, Hocalı Katliamı

İki ülkenin de siyasi olarak Sovyetler Birliği ile ittifak da bulunduğu dönemde Ermenistan, Azerbaycan’a askeri müdahalede bulunmuştur. SSCB’nin iyice dağılma sinyalleri vermeye başladığı 1980’li yıllarda ise Ermenistan’ın bölgedeki sancılı süreci fırsat bilerek Karabağ’dan toprak taleplerinde daha da ısrarcı olduğu görülmektedir. Ermenilerin 1988’de Karabağ’ı Ermenistan’a bağlamak için giriştiği işgal süreci 1992 yılında iki ülke arasında patlak veren bir savaşa dönüşmüştür.

Aras bu dönemde meydana gelen Hocalı katliamıyla ilgili araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Sürgünler ve savaş sürecinde hile, baskı ve Rus desteğinden yararlanarak Karabağ’da yaşayan Türk halkını soykırıma tabi tutan Ermeniler planlarını gerçekleştirme, emellerine varma adına bölgede birçok katliam yapmıştır. Savaşta Ermeniler tarafından bölgede işlenen en acımasız uluslararası suçlardan biri, 16 yıl önce (25-26 Şubat 1992 gecesi) Hocalı şehrinde gerçekleştirilen katliamdır.

---

¹³⁴ ARAS, Osman Nuri; a.g.e., s.2

Hocalı katliamında Ermenistan silahlı güçleri, Rus birliklerinin yardımıyla Hocalı'ya saldırarak şehri terk edememiş suçsuz ve silahsız masum insanları acımasız şekilde katletmiştir. O gece esir alınan sivil halkın çeşitli işkencelerle öldürüldüğü bölgede daha sonra yapılan tetkikatlardan anlaşılmıştır. Canlı şahitlerin ifadeleri ve basın organlarında yayımlanan film ve resimlerde görünen insanlık dışı cinayetler Ermenilerin soykırım amacıyla bu operasyonu gerçekleştirdiğini göstermektedir.”¹³⁵

Aras'ın araştırmasını inceledikten sonra Hocalı katliamının gerek Azerbaycan'da gerekse uluslararası camiada uyandırdığı infial tespit etmek için Lütem'in araştırmasını incelediğimizde; “Hocalı katliamı Azerbaycan kamuoyunda büyük infial uyandırdı. Moskova'nın istekleri doğrultusunda Karabağ sorununa bir çözüm bulmaya çalışan Ayaz Mutalibov katliamdan iki hafta kadar sonra, 6 Mart 1992 tarihinde, aleyhindeki büyük gösterilerin etkisi ve Karabağlı Azerilerin hayatını kurtaramadığı ithamları altında istifa etti. Yerine geçici bir süre için Yakup Mehmetov atandı.

Hocalı katliamı Türkiye'de de büyük duyarlılık yarattı. İstanbul'da protesto gösterileri yapıldı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal İngiliz Financial Times gazetesine verdiği bir demeçte Azerbaycan'ın desteklenmesi için Ermenistan'a abluka uygulanması fikrini ortaya attı.”¹³⁶

Lütem'in konuyla ilgili araştırmasına paralel olarak Güner Özkan araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Ermeni silahlı gruplarının Nahçıvan ve Hocalı kentlerine silahlı saldırıda bulunmaları akabinde Türk Hükümeti askeri müdahaleyi ciddi bir şekilde düşünmeye başlamıştır. Olası bir müdahaleye hukuki zemin oluşturması amacıyla Türkiye, 1921 yılında Moskova ile imzalanan Kars Antlaşmasını hatırlatarak bunun Nahçıvan'ın statüsünün korunması hakkını kendisine verdiğini ve bu nedenle çatışmalara müdahale edebileceğini açıklamış, bölge yakınlarında askeri tatbikata başlamıştır.

Ancak Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Şapoşkinov. Türkiye'nin müdahalesinin 3. Dünya Savaşı çıkarabileceği uyarısında bulunmuştur.”¹³⁷

¹³⁵ ARAS, Osman Nuri; a.g.e., s.2

¹³⁶LÜTEM, Ömer E; “KARABAĞ SORUNU”, www.hannover-bk.de/ermeni/3.doc, erişim tarihi:22.10.2008, s. 3

¹³⁷ ÖZKAN, Güner; Kafkaslar İle İlişkiler, Türk Dış Politikası 1919- 2008, Barış Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 836

Diplomatik bir dille apa altından sopa gösteren Rusya Savunma Bakanının bu demecinden sonra Türkiye ihtiyatlı bir yaklaşımla durumu seyretmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Nisan 1993'de ani ölümü neticesinde, askeri müdahale ve bölge dışı ilişkilerde daha yumuşak bir politik tavra sahip olan Süleyman Demirel Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Lütem araştırmasının devamında şu bilgilere yer vermiştir; “Bu katliam ile ilgili Demirel hükümeti ihtiyatlı idi. Gıda ve ilaç yardımı dışında Ermenistan'a gidecek uçaklara izin verilmezken ateşkesin sağlanması için Rusya Federasyonu, ABD ve Fransa'nın desteği sağlanmaya çalışıldı. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Brüksel'de ilgili tüm taraflara, uluslararası kuruluşlara ve BM Güvenlik Konseyi üyelerine, Dağlık Karabağ sorununa çözüm önerilerini içeren 6 maddelik bir barış planı sundu. Ancak Ermenistan Türkiye'yi Karabağ anlaşmazlığında tarafsız davranmamakla itham ederek bu planı incelemeyi reddetti.

Buna karşın İran, Ermenistan ve Azerbaycan temsilcilerini Tahran'da bir araya getirmeyi başararak 15 Mart 1992 tarihinde ateşkes yapılmasını ve ekonomik yaptırımların kaldırılmasını öngören bir anlaşma imzalanmasını sağladı. Taraflar arasında zaman zaman bazı bölgelerde çarpışmalar olduysa da ilke olarak bu anlaşmaya riayet edildi.”¹³⁸

2.2.6.3. Savaşın Faturası

2 ülke arasında yaklaşık 6 yıl kadar süren bu savaşın sonuçlarıyla ilgili Lütem araştırmasında şu ifadeler yer vermiştir; “Ermenilerin gerçekleştirdiği katliamlarla, işkencelerle, birçok insan hakkını ihlallerle dolu Karabağ Savaşı'na, 12 Mayıs 1994'te Azerbaycan ve Ermenistan arasında yapılan bir ateşkesle virgöl konuldu.”¹³⁹ 1988 yılında başlayıp yaklaşık 6 yıl süren bu savaş sonucunda, Azerbaycan topraklarının beşte biri(%20) Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. İşgal edilen topraklar Dağlık Karabağ ve çevresindeki şehirlerden oluşmaktadır. 1994 yılına kadar süren bu savaşın bilançosu ise dehşet vericidir. Savaş sırasında 20 bin civarlarında insan ölmüş, 50 bine yakın insan yaralanmış, birçok insan esir düşmüş ve yaklaşık bir milyon insan da topraklarından sürgün edilmiş ya da göç etmek zorunda kalmışlardır.

---

¹³⁸ LÜTEM, Ömer E; a.g.e., s. 4

¹³⁹ a.g.e., s. 4

2.2.6.4. İşgalden Günümüze Sorunun Etkileri

Ateşkesin imzalanmasından sonraki süreç de problemi diplomatik ve barışçıl yöntemlerle çözmeyi hedefleyen Azerbaycan ile sorunu toprak ilhaki penceresinden değerlendiren taraf olan Ermenistan'ın yanı sıra bölge ülkeleri ve uluslararası etkinliğe sahip olan büyük kuruluşların da problemin çözümüne müdahil oldukları gözlenmektedir. Fakat işgal tarihinden günümüze kadar geçen sürede Dağlık Karabağ sorunu siyasi ve ekonomik nedenlerden ötürü henüz çözüme kavuşturulamamıştır.

Sorunun çözümüne yönelik uluslararası etkinliğe sahip devlet ve kuruluşların girişimlerine değinen Lüttem makalesinde şu bilgilere yer vermiştir; “AGİK Minsk Grubu, Rusya, ABD ve Türkiye bu bölge için yeni bir barış planı yapmışlarsa da sorunla ilgili kesin bir anlaşmaya varılamamıştır. Sorunun çözümü için arabulucu olan bu ülke ve kuruluşların yanı sıra bu anlaşmazlık bazı uluslararası kuruluşlarca da ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bu konuda almış olduğu kararlar da bölgedeki tüm ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, sınırların dokunulmazlığı, toprak elde etmek için kuvvet kullanmanın kabul edilmezliği ilkeleri teyit edilmektedir.

Ayrıca bu kararlarda yer alan Ermeni güçlerinin işgal ettikleri yerlerden çekilmeleri ve Karabağ'ın Azerbaycan'a bağlı bir bölge olduğu gibi hususlar, Ermenilerce ileri sürülen Karabağ'ın bağımsız bir devlet olduğu ve kendine ait toprakları ele geçirdiği gibi görüşlere açıkça ters düşmektedir. Buna karşın Güvenlik Konseyi kararları Ermenistan'ı saldırgan olarak göstermemiş ve kınamamıştır. Avrupa Konseyi, Azerbaycan ve Ermenistan'ın bu teşkilata 2001 yılında üye olmasından sonra Karabağ sorununa yakın ilgi göstermiştir. Son olarak Konseyin Parlamenter Asamblesi 25 Ocak 2005 tarihinde Karabağ sorunu hakkında 1416 sayılı bir karar kabul etmiştir. Yakın tarihli olması ve Avrupa Konseyinde tüm Avrupa ülkelerinin temsil edilmesi nedenleriyle özel bir önemi olan bu kararı daha yakından incelemek gerekmektedir.”¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ LÜTEM, Ömer E; a g e , s. 4

Bu kararın özünde, Karabağ'da boyutları katliam seviyesine kadar ulaşan Ermeni saldırılarının üzerinden 13 yıl gibi uzun bir süre geçmesine karşın Karabağ sorununun hâlâ çözümsüzlük başlığı altında değerlendirildiği ve çözüme yönelik hala elle tutulur önlemlerin alınmaması eleştirilmiştir. Lütem makalesinin devamında; “Karar, yüz binlerce kişinin yerlerinden olduğunu ve sefil durumda yaşadığını belirttikten sonra Azerbaycan topraklarının önemli bir kısmının halen Ermeni güçlerinin işgali altında bulunduğu ve ayrıca Karabağ bölgesinin ayrılıkçı Ermeni güçler tarafından kontrol edildiğini ifade etmektedir. Kararda Karabağ'daki çarpışmaların bazı etnik unsurların bölgeden çıkarılmasına ve etnik temizliğe benzer şekilde tek etnikten oluşan bölgeler yaratılmasına neden olduğunu vurgulamaktadır.

Kararda bir devlet toprağından bir bölgenin ayrılarak bağımsızlık kazanmasının ilgili bölge halkının demokratik desteğini temel alan yasal ve barışçı bir süreç içinde gerçekleşebileceği ifade edilmektedir. Kararda bir silahlı çatışmayla etnik unsurların zorla göç ettirilmesi ve ilgili bölgenin fiilen diğer bir devlete ilhak edilmesi sonucunda bir bölgenin ayrılmasının ve bağımsızlık kazanmasının mümkün olmayacağını da vurgulanmaktadır. Karar, Avrupa Konseyi üyesi bir devlet tarafından yabancı bir toprak işgalinin o devletin üyesi olarak edindiği taahhütlerinin vahim bir ihlâli oluşturacağını tekrarlamakta ve Azerbaycan ve Ermenistan'ın 2001 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olurken anlaşmazlığı sadece barışçı yollarla çözmeyi ve komşularına karşı kuvvet kullanma tehdidinde bulunmamayı taahhüt ettiklerini belirtmektedir.

Kararda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarına atıfta bulunulmakta ve özellikle 853 sayılı karara değinilerek tüm üye devletlerden anlaşmazlığın artmasına veya toprak işgalinin devamına neden olabilecek şekilde taraflara silah ve mühimmat vermekten kaçınmaları istenmektedir.”¹⁴¹

Alınan karar da; bölgedeki itilaf sonucunda oturdukları ikametlerden çıkartılan kişilerin güvenli bir şekilde evlerine dönme haklarının olduğunu belirtmekte ayrıca tüm üye devletlerin bu kişilere insani yardım yapması istenmektedir.

---

¹⁴¹ LÜTEM, Ömer E; a.g.e. , s. 3

Araştırmanın devamında; “Karar, herhangi bir önkoşul öne sürmeden, bölgenin gelecekteki statüsü hakkında Karabağ’daki iki toplumun siyasi temsilcileriyle temas kurmasını Azerbaycan hükümetinden istemektedir. Karar, Minsk Grubu Eş Başkanları aracılığıyla yürütülen müzakereler başarısızlıkla sonuçlanırsa, Azerbaycan ve Ermenistan’ın Uluslararası Adalet Divanı’na başvurmasını telkin etmektedir. Görüldüğü üzere Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi’nin 1416 sayılı kararı Karabağ sorunu hakkında Ermenistan’ın görüşlerine uygun değildir. Bu arada özellikle iki husus Ermenistan’ın aleyhindedir: Birincisi, karara göre Karabağ’ın bağımsız bir devlet statüsünde olamayacağıdır. Zira bağımsız olabilmek için, gerekli olan ilgili bölge halkının demokratik desteğini temel alan yasal ve barışçı bir süreç Karabağ’da yaşanmamıştır. Aksine Karabağ Azerileri evlerinden kovulmuş ve bazıları katledilmiştir. Böylelikle kararda bağımsızlığı önleyen, “etnik unsurların bölge dışına çıkartılmasına götüren bir silahlı çatışma” meydana gelmiştir.

İkinci olarak karar, Azerbaycan topraklarının önemli bir kısmının halen Ermeni güçlerinin işgali altında bulunduğunu ifade etmekte aynı zamanda üye bir devletin yabancı bir toprağı işgalinin o devletin Avrupa Konseyi üyesi olarak edindiğı taahhütlerinin vahim bir ihlâli oluşturacağını belirtmektedir. Bu sözler, bir kınama olmasa da Ermenistan’a yöneltilmiş ağır eleştirilerdir. Karabağ konusundaki literatürde en az bahsedilen husus, İslâm Konferansı Örgütünün (İKÖ) bu anlaşmazlık hakkındaki tutumudur. Oysa bu örgüt Karabağ sorunu hakkında 1994 yılından bu yana birçok karar almıştır. Son olarak da 14-16 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul’da yapılan İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısında da bu konuda 10/31-P sayılı bir karar kabul edilmiştir.

Bu kararın önemli noktalarına değindiğimizde şu durumlarla karşılaşmaktayız; Ermenistan’ın Azerbaycan’a yaptığı saldırı şiddetle ve esefle kınanmıştır. İşgal altında bulunan Azerbaycan topraklarında Azeri sivil halka karşı yapılan hareketler “insanlığa karşı suç” olarak nitelendirilmiştir. İşgal edilmiş Azerbaycan topraklarında tarihin kalıntıları olan arkeolojik, kültürel ve dini eserlerin yağmalanması da kınanmıştır.

“Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarının tam olarak uygulanması, Ermeni güçlerinin Azerbaycan’ın, Karabağ dâhil işgal edilmiş topraklarından çekilmesi ve Ermenistan’ın, Azerbaycan’ın egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesi istenmiştir”¹⁴² ifadeleri kullanılmıştır.

Azerbaycan denetimindeki Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenistan tarafından işgali ile ilgili BMGK’den talep edilen kararı kaleme aldığı araştırmasında Lütem şu bilgileri kamuoyu ile paylaşmıştır; “Kararda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Azerbaycan’a karşı saldırı yapılmış olduğunu kabul etmesi ve aldığı kararlara riayet edilmesi için Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın Anayasası’nın VII. bölümünde gösterilen önlemlerin alınması istenmiştir. Kararda Azerbaycan’ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı yapılan saldırı kınanmıştır. Bu konuda İKÖ üyelerinin Birleşmiş Milletlerde koordineli bir harekette bulunmasının kararlaştırıldığı bildirilmiş ve ayrıca İKÖ üyesi ülkelerin Birleşmiş Milletlerdeki daimi temsilcilerinin Genel Kurulda oy kullanırken Azerbaycan’ın toprak bütünlüğü konusuna mutlak destek vermeleri istenmiştir. Kararda, AGİT’in 1996 yılında Lizbon’da yaptığı zirve toplantısı başkanı tarafından Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığının çözümü için ifade edilen üç ilkenin desteklendiği belirtilmiştir.

Söz konusu ilkeler şunlardır; Azerbaycan ve Ermenistan’ın toprak bütünlüğü, Azerbaycan içinde kalmak kaydıyla, Karabağ’a kendi kendini idare etmesi için en geniş hakların verilmesi ve bu bölgenin ve tüm halklarının güvenliğinin garanti edilmesi. Ermenistan Karabağ’ın Azerbaycan içinde kalmasını Lizbon toplantısında kabul etmediği için bu ilkeler onaylanamamıştı. Kararda tüm devletlerin Ermenistan’a silah ve askeri malzeme satmaktan sakınmaları ve Ermeni saldırısına ve Azerbaycan topraklarının işgaline son verebilmek üzere gerekli görünen etkili siyasi ve ekonomik önlemlere başvurmaları talep edilmektedir”¹⁴³ ifadelerine yer verilmiştir. Alınan kararlarda işgal sebebiyle yerlerinden olan kişilerin ve mültecilerin güvenlik içinde evlerine dönebilmeleri istenmekte, üye ülkelerin bu bireylere insani yardım yapmaları, ayrıca üye ülkelerin, İslâm Kalkınma Bankasının ve diğer İslâm kuruluşlarının Azerbaycan’a ivedi bir şekilde insani yardımda bulunmaları istenmektedir.

---

¹⁴² LÜTEM, Ömer E; a.g.e. , s. 3

¹⁴³ a.g.e., s. 4

“Görüldüğü gibi İslâm Konferansı Örgütü Karabağ sorunu hakkında Azerbaycan’ın görüşlerini çekincesiz desteklemekte diğer yandan Ermenistan’ı şiddetle kınamakta ve bu ülkenin bazı hareketlerini “insanlığa karşı suç” olarak görmektedir. Elliden fazla üyesi bulunan İslâm Konferansı Örgütü’nün, özellikle Birleşmiş Milletlerde, küçümsenemeyecek bir etkisi vardır. Mesela, Azerbaycan 2004 Ekim ayı sonunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun Karabağ sorununu görüşmesini istediğinde AGİT üyelerinin çoğunluğu, Minsk Grubunun çalışmalarına zarar vereceği gerekçesiyle bu görüşmelere karşı çıkmıştı. Ancak İslâm ülkelerinin oyu ile konu Genel Kurul gündemine alınmıştı.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin, Avrupa Konseyi’nin ve İslam Konferansı Örgütü’nün Karabağ sorunu hakkında almış oldukları kararlar mecburi değildir. Ancak bu kuruluşlarca öne sürülen toprak bütünlüğüne saygı, sınırların dokunulmazlığı, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi, toprak edinmek için güç kullanmanın kabul edilmezliği gibi ilkeler dikkate alınmadan uluslararası anlaşmazlıkların çözümlenebileceğini düşünmek de gerçekçi değildir. Nitekim Ermenistan, Karabağ ve diğer bazı Azerbaycan topraklarını on iki yıldır işgal etmesine rağmen ne Karabağ’ın bağımsız bir devlet olduğunu ne de Azerbaycan topraklarından bir kısmının Karabağ’ın savunması için gerekli olduğu görüşlerini kimseye kabul ettirebilmiş değildir.”¹⁴⁴

Lütem’in araştırmasında öne sürdüğü bu fikirlere paralel olarak Kasım’da araştırmasında şu bilgileri vermiştir; “Mevcut Ermenistan yönetimiyle onu etkileyen diasporanın politikası devam ettiği sürece, uluslararası alanda ciddi bir baskı olmadığı takdirde Azerbaycan topraklarındaki işgalin de yakın bir gelecekte sona ermesi zor görülmektedir. İşgalin ortaya çıkardığı insanlık dramının yanında işgal altındaki topraklardaki kaynaklara, sanat eserlerine ve mimari yapıya zarar verilmekte ve işgal kalıcı kılınmaya çalışılmaktadır. Bu durum karşısında Azerbaycan’da BM’nin daha aktif olarak devreye girmesini istemektedir. Bu konuda Azerbaycan’ın girişimi sonucu 14 Mart 2008 tarihinde BM Genel Kurulunda bir karar tasarısı kabul edilmiştir. 39 lehte ve 7 karşı oyla kabul edilen karar Azerbaycan topraklarındaki işgalin hemen sona erdirilmesini istemekte ve işgal altındaki topraklardan sürülen nüfusun geri dönmesi için gerekli şartların oluşturulmasına vurgu yapmaktadır.

---

¹⁴⁴ LÜTEM, Ömer E; a.g.e, s. 4

İlginç olan AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanları ABD, Rusya ve Fransa'nın BM'de karara karşı oy kullanmalarındır. Bu durum Azerbaycan'ın Minsk Grubuna olan güvenini zedelemiştir. Soruna barışçı yolla bir çözüm bulunması için daha etkili mekanizmaların ortaya konması gerekir. Sadece AGİT Minsk Grubuna sorunu havale etmekle bir yere varılamayacağı açıktır. Azerbaycan'ın sabrı tükenmektedir.”¹⁴⁵

Azerbaycan'ın BM ve AGİT Minsk Grubu ile olan diplomatik diyaloglarını genel çerçevede değerlendirdikten sonra şu yorumları yapmak mümkündür; 1- Dağlık Karabağ sorunu genel tanı olarak sadece Ermenistan-Azerbaycan ihtilafı olarak değerlendirilirken aslında bölgenin uluslararası emperyalist güçlerin çıkar mücadelesine sahne olduğu fark edilmiştir. 2- Emperyalist güçlerin bu mücadeleyi verirken de birtakım uluslararası birlik ve oluşumları (BM, AGİT, vb.) maşa olarak kullandığı ortaya çıkmıştır.

Azerbaycan'ın içinde bulunduğu sıkıntılı diplomatik süreçten araştırmasının devamında Kasım şu ifadelerle bahsetmiştir; “15–16 Nisan 2008 tarihinde Bakü'de düzenlenen GUAM devletlerinin topraklarındaki çatışmaların çözümünde temel prensipler konferansında GUAM¹⁴⁶ ülkelerindeki (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova) çatışmaların çözümü konusu üst düzey katılımcılarla tartışılmıştır. Karabağ sorununun da tartışıldığı konferansta konuşmacılar genelde ülkelerin toprak bütünlüğüne vurgu yapmışlar ve özellikle de benzer durumların uluslararası hukuk bakımından analizi yapılmıştır.

¹⁴⁵ LÜTEM, Ömer E; a.g.e, s. 5

¹⁴⁶ Uluslararası bölgesel bir teşkilat olan GUAM, 10 Ekim 1997 yılında Strasburg'da Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna Cumhurbaşkanlarının imzaladığı resmi bildiriyle kurulmuştur. Bildiride; egemenlik, toprak bütünlüğü, devlet sınırları bozulmadan ve insan haklarına saygıyla Avrupa'da istikrar ve güvenliğin kuvvetlendirilmesi için dört taraflı ilişkilerin geliştirilmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Üye ülkelerin liderleri, dört ülke arasındaki ilişkilerin Avrupa-Asya, Trans-Kafkas koridorunun oluşturulmasındaki önemine vurgu yaparak, iyi komşuluk ilişkileri ve mevcut ekonomik imkânların tam kullanılmasının dostluk ve işbirliğinin geliştirilmesi için uygun temel oluşturacağını belirtmişlerdir. Özbekistan'ın 1999'da katılımıyla 5'li bir grup haline gelmiş, ismi de işte bu grupta yer alan ülkelerin baş harflerinden oluşan GUUAM'a dönüşmüştü. GUUAM, Özbekistan'ın üyeliğini 2002 yılında askıya almasıyla yeniden GUAM'a dönüştü. 23 Mayıs 2006'da yapılan GUAM Kiev Zirvesi'nde 1997'den bugüne kadar bir forum şeklinde varlığını sürdüren söz konusu oluşum, uluslararası örgüt niteliği kazanmış ve adı “GUAM Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü-GUAM-DEKÖ” (Organization for Democracy and Economic Development- ODED-GUAM) olmuştur. “Kıtaları Birleştiren proje: GUAM”, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/haberdetay.php?hit=3039,30.10.2007>, Erişim Tarihi: 18.11.2008

BM Şartının ülkelerin toprak bütünlüğünü koruduğunun ve bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygının esas olduğunun vurgulandığı konuşmalarda Azerbaycan'ın işgali kabul etmediğini her fırsatta ileri sürmesinin önemine işaret edilmiştir.”¹⁴⁷

Karabağ'da meydana gelen bu işgalin Karabağ'ın ekonomik yapısına, yeniden yapılanma sürecinde olan Azerbaycan ve Ermenistan ekonomisine ve bölgenin işgali nedeniyle Ermenistan ile sınırını kapayan Türkiye'ye ekonomik açıdan çok olumsuz etkileri olmuştur. Ayrıca SSCB'nin yıkılması sonrasında bağımsızlığını ilan eden Ermenistan, Kafkasya bölgesindeki istikrarsızlığın en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Rusya'nın politik ve askeri desteğini arkasına alan Ermenistan, yalnız Kafkasya bölgesinde mevcut olan devletler için değil, Kafkasya bölgesini bir ulaşım ve enerji koridoru olarak kullanma niyetinde olan bütün devletler için büyük bir tehlike kaynağı oluşturmuştur.

Dağlık Karabağ ihtilafının çözüme kavuşması bölgede en çok Ermenistan'a yarar sağlayacaktır. İlk olarak Türkiye ve Azerbaycan'ın Ermenistan'a karşı uyguladıkları ekonomik ambargolar ortadan kalkacak ve Ermenistan bölgedeki izole yapısından kurtulacaktır.

Bu sayede de Ermenistan, Türkiye üzerinden Avrupa ve Yakın Doğu ülkeleri ile ticari hacmini oluşturabilecektir. Bu yeni durum da Ermenistan ekonomisi üzerinde çok olumlu bir etki yaratacaktır. Bölgede huzur ve refahın hüküm sürmesi ve Ermenistan'ın komşularıyla olan sorunlarını çözümlemesi halinde uluslararası ekonomik dengeler yönlerini bu bölgeye çevirecekler, bölge ülkelerinin de bu kuruluşlardan kredi alma olanakları artacak ve bazı devletlerin bölge ülkelerine olan ekonomik açılımları hızla daha geniş alanlara yayılacaktır. Ayrıca Azerbaycan ve Ermenistan da savunma sanayisi için harcadığı kaynakların büyük bir bölümünü kalkınma projeleri için kullanabilecektir.

Arzulanan bu tablonun gerçekleşebilmesinin Ermenistan'ın atacağı adımlarla mümkün olduğunu belirten Aras araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; “Bu tablonun gerçekleşmesi için Ermenistan'dan beklenen Karabağ'ın, çok geniş özerklikle Azerbaycan'a bağlanmasını kabul etmesi ve halen işgal ettiği topraklardan çekilmesidir.

---

¹⁴⁷ KASIM, Kamer; “Karabağ Sorununda Gelinek Nokta”, <http://www.usakgudem.com/uayazar.php?id=962,22.04.2008>, erişim tarihi: 22.10.2008, s. 4

Diğer yandan Ermenistan'a değil Azerbaycan'a bağlı olmak ekonomik açıdan Karabağ'ın lehinedir."¹⁴⁸

Türkiye'nin bölgedeki işgal durumu ile ilgili tepkisi gayet nettir. Karabağ bölgesi dâhil Azerbaycan topraklarında işgalci pozisyonunda bulunan Ermenistan'ın, sınırların kuvvet yoluyla değiştirilmezliği ve toprak bütünlüğüne saygı ilkelerini ihlal ettiği görüşündedir. Türkiye, Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmesini ve Karabağ sorununa Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözüm bulunması beklenmektedir. Ermenistan'ın Karabağ sorunundaki saldırgan ve uzlaşmaz tutumu, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin önündeki en büyük engeldir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'nin Ermenistan ile diplomatik ilişki kurabilmesinin yolu, Ermenistan'ın Yukarı Karabağ uyuşmazlığındaki saldırgan ve uzlaşmaz tutumundan vazgeçmesinden geçmektedir.

Sorunun çözülmesi Azerbaycan içinde büyük fayda sağlayacaktır. Yaklaşık 15 yıldır süren işgal durumu ortadan kalkacak ve Azerbaycan savunma sanayine ayırdığı bütçeyi ekonomik yatırımlara dönüştürülebilecektir. Sorunun çözümüyle büyük bir kalkınma sürecine girecek Azerbaycan'ın Kafkasya bölgesinin güçlü devletleri arasında bulunması kaçınılmazdır. Bölgedeki savaş durumunun sona ermesi sadece Azerbaycan ve Ermenistan için olumlu gelişmeler doğurmayıp Kafkasya bölgesi ve çevresindeki diğer devletler için de olumlu gelişmeleri beraberinde getirecektir.

Bölge ülkelerinin konuya olan tepkimeleriyle ilgili Bulur araştırmasında; "Karabağ sorunu bir çözüme kavuştuğu takdirde Rusya Federasyonu'nun Ermenistan üzerinde halen sahip olduğu büyük nüfuz giderek azalacaktır. Bu çerçevede Ermenistan'daki Rus askeri üstlerinin kapanması da beklenebilir. Buna karşılık, Karabağ sorununun çözümlenmesinin yaratacağı barış atmosferinin, bölgenin Abhazya, Güney Osetya ve Çeçenistan gibi diğer anlaşmazlıkları üzerinde psikolojik alanda olumlu bir etki yapması da mümkündür. Bu durumdan Rusya Federasyonu olduğu kadar Gürcistan da yararlanacaktır. İran, ülkesinde yaşayan on beş milyon kadar Azeri'nin Azerbaycan ile birleşmesi olasılığından endişe duyduğu için Karabağ sorununda Ermenistan'ı desteklemiştir. O itibarla Karabağ sorununun çözümlenmesi ve Azerbaycan'ın refah düzeyine ulaşması İran'da memnunlukla karşılanmayacaktır.

---

¹⁴⁸ ARAS, Osman Nuri; "Hocalı Katliamı'nın 16. Yılında Dağlık Karabağ Sorunu", <http://www.tasam.org/index.php?altid=2204>, 04.03.2008, erişim tarihi: 22.10.2008, s. 10

Ancak bu anlaşmazlık sonsuza kadar sürmeyeceğine göre İran etnik sorunlarını başka usullerle, mesela Azerbaycan'la iyi ilişkiler kurmak ve ülkesinde Farisi olmayan halklara geniş kültürel haklar tanımak suretiyle aşmaya çalışmalıdır. Dağlık Karabağ Savaşı'nın ve savaş sonrası işgalin bölgeye birçok etkisi olmuştur. Savaşın sona ermesiyle birlikte işgal sürecinin birçok olumsuz yansıması bölgede gözlenmiştir. Savaş ve işgalin siyasi, hukuki, insan hakları ve ekonomik boyutları bölgeye tesir eden temel faktörlerdir. Bölgede siyasi istikrarın en büyük tehdidi olan bu anlaşmazlık beraberinde birçok insan hakları ihlali getirmiştir. Söz konusu hak ihlalleri arasında şunlar yer almaktadır: Yaşam hakkı ihlali, işkence, sivil halkın haklarının ihlali, yaralı ve hasta insanların haklarının ihlali ve esir haklarının ihlali.”¹⁴⁹

Bölgenin en sıkıntılı iki ülkesi olan Azerbaycan ile Ermenistan arasında 1994 yılında imzalanan ateşkes antlaşmasına rağmen Ermenistan hala Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sini yasadışı olarak işgal altında tutmaktadır. Kendi ülkelerinde mülteci durumuna düşen Azeriler, yapılan zulümler karşısında hep sessiz kalmışlardır. Bakü yönetiminin ekonomik ve siyasal kalkınma hamlelerine rağmen bölgenin içinde bulunduğu statüko bu girişimlerin önünü tıkamıştır.

Uluslararası hukuk normları dikkate alındığında Ermenilerin birçok sözleşme ve protokolü ihlal edildiği açıkça ortadadır. Dağlık Karabağ sorunu ve çözümsüzlük sürecinin hala devam etmesi, ekonomik açıdan başta Azerbaycan ve Ermenistan olmak üzere, bölge ülkelerini ve bölgeyle işbirliği yapan birçok ülkeyi olumsuz şekilde etkilemektedir. Sorunun varlığı, aynı zamanda ülkelerinin bölgesel ve uluslararası ekonomik entegrasyonunu da engellemektedir. Kısacası Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarındaki işgal sürecinin devam etmesi, Güney Kafkasya'da ekonomik gelişmenin, bölgesel işbirliğinin ve uluslararası ekonomik ve siyasi istikrarın önündeki en büyük engel olarak devamlılığını sürdürmektedir. Karabağ'ın işgali genel olarak değerlendirildiğinde; yeniden yapılanma, dünya piyasaları ile entegre olma, yabancı yatırımları ülkeye çekme gibi ekonomik hedefler bakımından Ermenistan için de iyi bir netice vermemiştir. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali devam ettiği, dolayısıyla sınırları kapalı kaldığı sürece ekonomik açıdan söz konusu hedeflerine ulaşması imkânsız gözükmektedir.

---

¹⁴⁹BULUR, Orhan; Ermeni Sorunu Çerçevesinde Ermenistan'ın Dış Politikası ve Türkiye ile İlişkileri, Ankara 2005, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), s. 78

Saldırgan ve uzlaşmaz bir politik tavır sergileyen Ermenistan, Bakü-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Erzurum doğalgaz boru hattı ve Bakü-Kars demiryolu projelerinin Tiflis geçişli belirlenmesi ile bölgedeki uluslararası öneme sahip projelerden de dışlanmışır.

2.2.6.5. Sorunun Çözüm Yolu ve Çözümün Muhtemel Etkileri

Birçok medeniyetin ve uluslararası öneme haiz yolların kavşak noktasında bulunan ve konumu itibariyle jeostratejik öneme sahip olan Kafkasya ve Hazar Bölgesi bu özelliğinin ötesinde çok büyük oranda petrol ve Doğalgaz rezervlerine de sahiptir. Bu özelliğinden ötürü de birçok büyük gücün gözetim ve mücadele alanına girmektedir.

Hazar Havzası ve Orta Asya'nın kavşak noktasında olan Azerbaycan ise, konumu itibariyle bölgedeki en önemli ülkedir. Kafkasya'daki çatışma noktalarından beklide en önemlisi Dağlık Karabağ bölgesidir. Bulur araştırmasının devamında şu konulardan bahsetmiştir; “Karabağ sorunu başta olmak üzere bölgedeki problemlerin temelinde, bölgenin stratejik öneme sahip zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ve söz konusu enerji rezervlerinin dünya piyasalarına ihracı ile ilgili güzergâhların tespiti de yer almaktadır. Elbette sorun, bünyesinde Rusya'nın bölgede varlığını ve etkinliğini devam ettirme mücadelesini de kapsamaktadır.”¹⁵⁰

Ermenistan, gözünü komşu devletlerin topraklarına diktiği ve bölgede bölücü ve etnik sorunları alevlendirme niyetinde olduğu sürece ne kendi ekonomik ve sosyal sorunlarını çözebilir ne de bölgede huzur ve istikrarının sağlanmasına yardımcı olabilir. Aras araştırmasının devamında; “Karabağ sorununun çözümlenmesi Kafkasya'da güvenliğin arttırılması ve Azerbaycan'ın da daha güçlü bir devlet haline gelecek olması nedenleriyle, jeopolitik alanda Türkiye'nin lehinedir. Bunun yanında Ermenistan sınırının açılması bu ülke ile olan ticareti arttıracak ayrıca Azerbaycan ile olan ulaşıtırmada Ermenistan yolları da kullanılabilir olacaktır.

Ne var ki Türkiye'nin Ermenistan ile olan sorunlarının başında Karabağ sorunu değil, Ermenistan'ın Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımaması ve soykırım iddiaları bulunmaktadır.

---

¹⁵⁰ BULUR, Orhan; a.g.e. s.78

O itibarla Karabağ sorununun çözümü Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normal hale gelmesi için yeterli olmayacaktır. Karabağ sorunu ile eş zamanlı olarak bu sorunların çözümünün sağlanması da gereklidir.”¹⁵¹ Aras’ın araştırmasında belirttiği konulara paralel olarak Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde yeni açılımların sağlanması için Dağlık Karabağ sorununun ivedi bir şekilde çözümlenmesi gerekmektedir.

Ermenistan Karabağ işgalinden sonra bölgede izole olmuş bir ülke görünümündedir. Bu yüzden Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde sağlanacak yeni bir açılım Karabağ Sorunu’nun çözümünde ilerlemeye yardımcı olabilir. Ancak bu açılımın gerçekleşebilmesi için Ermenistan yönetiminin bazı yapıcı adımlar atması gerekmektedir. Bazı dönemlerde Ermenistan yönetimi tarafından yapılan ön koşulsuz görüşmeye ve diplomatik ilişki kurmaya hazırız açıklamaları aslında propaganda amaçlı beyanatlardır. Ermenistan da çok iyi bilmektedir ki Türkiye normal diplomatik ilişkiler kurma noktasında bazı koşullar ileri sürmektedir. Bu koşullardan Türkiye’nin toprak bütünlüğüyle ilgili olan Ermenistan bağımsızlık bildirgesinin 11. Maddesinde yer alan Batı Ermenistan ifadesi ve Ermenistan yönetimi tarafından soykırım iddialarının uluslararası alanda gündeme taşınmaması olmazsa olmazlardır. Türkiye ayrıca Karabağ konusunda da Ermenistan’dan bir açılım beklemektedir.

Ancak tüm bu koşulların müzakere edilebilmesi için Ermenistan yönetiminin öncelikle Ermenistan kamuoyunu hazırlaması, diaspora’nın radikal unsurlarıyla bağımlı koparması ve en önemlisi Rusya’ya olan bağımlılığını azaltması gerekmektedir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki temel sorun olan Dağlık Karabağ sorununa barışçıl ve demokratik yollarla çözüm bulunmaması durumunda, güçlenen ve iç baskıların tesirinden kurtulamayan Azerbaycan uluslararası toplumun sözde barış çağrılarına kulağını tıkayarak sorunun ortadan kalkması adına silahlı çözüme yönelebilir. Bölgedeki çözümsüzlük sürecinden oldukça memnun olan ve toplum genelinde yakalayamadığı refah, huzur ve gelişmişlik düzeyine bir bahane arayan Ermenistan’ın, bu tarz bir askeri müdahaleye kayıtsız kalamayacağı muhakkaktır.

---

¹⁵¹ ARAS, Osman Nuri; “Hocalı Katliamı’nın 16. Yılında Dağlık Karabağ Sorunu”, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2204>, 04/ 03/ 2008, erişim tarihi: 22.10.2008, s. 11

2.3. Ermenistan

SSCB'nin dağılması akabinde bağımsızlığını ilan edip hızla yapılanma sürecine giren Ermenistan, bölgede adeta huzursuzluğun ve istikrarsızlığın temel sebebi olmuştur. Çok yönlü bir siyaset yanlısı olan Ermenistan, Rusya kozunu elinden kaçırmak istememekle beraber ABD taraftarı bir tutumda sergilemektedir. Bölge'nin coğrafi özellikleri ve bağımsızlık süreci ile ilgili bir araştırmaya baktığımızda; "Ermenistan, kuzeyinde Gürcistan (164 km), doğusunda Azerbaycan (566 km), batısında Türkiye (268 km), güneyinde İran (35 km), Güneybatısında Nahcivan (221 km) ile çevrili bir güney Kafkasya ülkesidir.

23 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan bugünkü Ermenistan Cumhuriyetinin yerel adı Hayastan'dır. Resmi dil Ermenice olmakla beraber yaygın olarak Rusça da kullanılmaktadır. Ülke 11 idari bölgeden oluşmaktadır. Mevcut anayasası 5 Temmuz 1995'de referandum ile kabul edilmiştir. Buna göre Ermenistan, bağımsız ve sosyal bir hukuk devletidir. Güçler ayrılığı ilkesini benimsemiş olan bu devlet güçler ayrılığı ilkesi ile yönetilmektedir. Yaklaşık nüfusu 3 milyon civarlarındadır."¹⁵²

Bölgenin coğrafi ve demografik özelliklerini inceledikten sonra bölgenin geçim kaynaklarından ve ekonomik potansiyellerinden Türksavaş araştırmasında şu ifadelerle bahsetmiştir; "Ermenistan, eski SSCB planlama sistemi içinde diğer Sovyet Cumhuriyetleri ile hammadde ve enerji değiştirerek tekstil ve diğer imalat eşyaları için makineli araçlar temin eden bu sayede modern sanayiye sahip bir ülkeydi.

Ancak Sovyetler ve oluşturdukları planlama sistemi ortadan kalkınca Ermenistan'ın yararlandığı bu çark da ortadan kalkmıştır. Bu yüzden de Aralık 1991'de SSCB'nin parçalanmasından sonra Ermenistan küçük ölçekli tarıma dönmüştür. Ülke tarımının iyi koşullarda olmaması nedeni ile endüstrinin modernizasyonu da çok yavaş ilerlemektedir. Ermenistan, yardıma muhtaç halde bulunan ekonomik durumuna, sınırlı nüfusuna, küçük yüzölçümüne ve uluslararası mücadelede öne çıkmasını sağlayacak bir yer altı zenginliğine sahip olmamasına rağmen şaşırtıcı bir şekilde tüm komşularına karşı yayılımcı ve hasmane politikalar yürüten bir devlettir.

---

¹⁵²"Ermenistan Yönetimi", <http://www.e-cografya.gov/ulkrler/asya/Ermenistan/yonetim.html>, erişim tarihi:02.11.2008

Bu cesaretinin arkasında sahip olduğu uluslararası destek ile diaspora Ermenilerinin maddi katkıları ve bunların yaşadıkları ülkelerde yürüttükleri lobicilik faaliyetleri olduğu görülmektedir. Ermenistan'ın komşuları aleyhine yürüttüğü yayılımcı siyaset, Güney Kafkasya bölgesinde yaşanan sorunların büyük bir kısmının alt yapısını teşkil etmektedir. Ermenistan yoğun ekonomik sorunlarla mücadele vermekte ve bu durum ermeni nüfusunun göçlerle erimesine yol açmaktadır. Nüfus azlığı güvenlik açısından olumsuzluk yarattığı gibi göçler kalifiye iş gücünü azaltmakta ve bir Pazar olarak Ermenistan'ı dikkate alınacak bir büyüklük olmaktan çıkarmaktadır. Komşuları ile yaşadığı sorunlar enerji ithalatında ve yurtdışı mal alımlarında zorluklara yol açmaktadır. Bu durum Ermenistan'ın, Rusya ve İran ile iyi ilişkiler geliştirmesine yol açmıştır.”¹⁵³

2.3.1. Ermenistan Dış Politikasında Etkili Olan Devletler

Coğrafi yapısı gereği kısıkaça kalmış bir görünüm sergileyen Ermenistan, bağımsızlığının ilk yıllarından beri yaptığı birçok diplomatik açılımda bu zaafını göz ardı etmiştir. Aldığı kararlar ve gerçekleştirdiği açılımlardaki radikal çıkışları bölgeden izole olmasına neden olmuş, Karadağ meselesindeki gibi yaptığı diplomatik hatalarda bölgede ekonomik ambargolarla karşı karşıya kalmasın neden olmuştur. Bunun dışında Ermenistan dış politikasının belirlenmesinde kendi iç dinamiklerinin yanında birtakım bölge ülkeleri ve bölge dışı süper güçlerinde etkili olduğu söylenebilir.

Ermenistan'ın dış politikasında etkili olan ülkelerle ilgili Süveyda Çıttır araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Ermenistan'ın dış politikasında hangi devletlerin ne ölçüde etkilediği konusu, bölgede son on yıldır hangi dengelerin ve saflaşmaların olduğu konusuyla yakından ilgilidir. Ancak soğuk savaş dönemi saflaşmalarının analizler için sağladığı kolaylık bu zeminde ortaya çıkmamaktadır. Hangi devletin, hangi diğer devletlerle, hangi politikayı, niçin yürütüyor olduğunun çok sayıda nedeni olsa da, kesin olan tek neden bulunmaktadır; o da, bölgesel ve bölge dışı faktörlerin, SSCB çözülmesi sonrası Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasında ortaya çıkan yeni oluşumların kontrolünü sağlama ya da en azından bu oluşumlara etkide bulunma amaçlarıdır.

---

¹⁵³TÜRKSAVAŞ, Günnur Tuba; AB'nin G. Kafkasya politikası ve Türkiye, Ankara Gazi Üniversitesi, 2007, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), s. 54

Bu ise önceden olduğu gibi ideolojik amaç birlikteliklerinin keskinliğini değil, daha reel hedeflerin uzlaşısını getirebilmektedir. Ermenistan, genellikle başka devletlerin büyük amaçlarına göre üzerinde politika uyguladıkları bir devlet olmaktadır. Ayrıca Ermenistan dış politika hedeflerini koyarken birçok etkenden etkilenmektedir. Bunlardan biri coğrafi konumudur.”¹⁵⁴

Güney Kafkasya bölgesindeki coğrafi dezavantajlarından ötürü Ermenistan kuşatılmış ve tecrit edilmiş bir ülke görünümü verirken, bölge içinde mevcut olan etnik ve dini karakter bu durumu daha da şiddetlendirmektedir. Çıttır araştırmasının devamında şu bilgilere yer vermiştir; “Düşman çevre ile başa çıkma” anlayışı bu jeopolitik çıkmazın ürettiği bir his olmuştur. Dolayısıyla Ermeniler, Ermenistan ve çevresi arasındaki demografik ve jeopolitik dengesizliği telafi etmeye yardımcı olacağını umdukları koruyucu üçüncü bir güce ihtiyaçları olduğuna inanır hale gelmişlerdir. Tarihsel olarak Rusya koruyucu üçüncü güç rolünü oynamıştır. Ancak özellikle 1990’lardan itibaren çok sayıda ermeni, dengeleyicilik ve koruyuculuk rolünü yerine getirmesi için başka bir Hıristiyan gücü tercih etmek istemişlerdir.

1990’da Sovyetler Birliği’nin orijinal formatında varlığına devam edemeyeceği açık hale geldiğinde, Ermenistan’ın stratejik seçenekleri sorusu siyasi ve entelektüel elit arasında tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Sürecin başında bazı ermeni entelektüelleri, Ermenistan’ın Türkiye’ye yönelik korku ve aşırı düşmanlık ile Rusya’ya aşırı güven fikrine dayalı geleneksel düşüncenin gerekliliğini sorgulamaya başlamışlardır. Bağımsızlığın kazanılmasından hemen sonra Ermenistan’ın yeni liderlerinin Ermenistan’ın stratejik yönünü Rusya’ya aşırı güvene değil, Türkiye ile uzlaşmaya odakladıklarını ifade eden Hunter’e göre birkaç faktör geleneksel düşünceye geri dönülmesine neden olmuştur:

“Bu faktörler, Türkiye ile barışmaya psikolojik olarak direnen bir kısım Ermeni’ye ilaveten, bölgesel politikaların değişmesi –Özellikle Haziran 1992’de Azerbaycan’da pantürkist Başkan’ın göreve gelmesi- Dağlık Karabağ uyuşmazlığının dinamikleri, Batının politikaları ve en önemlisi bölgedeki Rusya etkisi iddialarını kapsıyordu.

---

¹⁵⁴ ÇITTİR, Süveyda; Ermenistan Dış Politikasının Temelleri ve Hedefleri, Ankara Gazi Üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), s.113

Türkiye'nin kendi stratejik ve siyasi öncelikleri, Azerbaycan'ı ekleme arzusu, bölge politikaları, ilişkilerde önemli ilerleme sağlamak için Ermenistan'daki bu yeni havaya yeterli cevap veremediği anlamına geliyordu. Bu tutum Ermenistan'ın, Türkiye'nin dış dünyaya açılmak için güvenli bir kapı veya Rusya'ya bir alternatif olamayacağı sonucuna varılmasına neden oldu.¹⁵⁵

Ermenistan'da bulunan bu gerici ve rasyonellikten uzak kişiler dış politik açılımlarda kıtalararası köprü konumunda olan Türkiye yerine soğuk savaşın baş aktörlerinden biri olan Rusya'ya bel bağlama gereksinimi duymuş, dış politikaları da bu ekseninde şekillendirmişlerdir. Çıttır araştırmasının devamında; “Diğer yandan “düşman çevre ile baş etme” konusunda Ermenistan'ın diğer iki Güney Kafkasya devletinde olmayan, etnik, dini, kültürel homojenlik ve ortak tarih bilinci gibi avantajları bulunmaktadır. Bu bakımdan Ermenistan, çeşitli siyasal güçler arasındaki önemli fikir ayrılıklarına rağmen, ülke içi birliği ve siyasal iktidarı sağlamada belli bir başarıya ulaşmıştır.

Ermenistan, doğal kaynakları bakımından fakir, arazisi dağlık ve topraklarının büyük kısmı da kurak olduğu için tarım potansiyeli sınırlı olan bir ülkedir. Enerji kaynakları bakımından da fakirdir. Coğrafi olarak Orta Asya enerji kaynaklarının yakınındadır fakat kapı veya anahtar konumunda da değildir. Enerjiye olan bağımlılığı bu devletin “savunmasızlık” algısının en önemli kaynaklarından biridir. Ermenistan, elektrik ihtiyacını uzun yıllar 1977 yılında işletmeye açılan Medzamor nükleer santralinden gidermiştir. Fakat nükleer gücün özellikle çevresel tehlikeler yaratma potansiyeli nedeniyle Ermenistan'ın enerji bağımlılığı problemi tamamen çözülememiştir. Çernobil faciası ve 1988 Ermenistan depremi nükleer gücün çevresel tehlikelerini kamuoyunun gündemine getirmiştir. Tehlikeyi görmezden gelemeyen yönetim, Protestanlarında etkisiyle Medmazor nükleer güç sahasını 1989'da kapatmıştır. Ancak Azerbaycan ablukası ve Gürcistan'daki kargaşa sebebiyle ihtiyaç giderilememiş, neredeyse bütün Ermenistan elektriksiz ve yakıtsız kalmıştır.

---

¹⁵⁵ ÇITTİR, Süveyda; a.g.e., s.114

Elektrik açığı Ermenistan ekonomisini de etkilediği için 1994 yılında Nükleer sahanın yeniden faaliyete geçmesi yönünde karar alınmış, 1995 yılında da santral açılmıştır.”¹⁵⁶

Ermenistan tarafından çalıştırılmaya devam eden bu santral dünya'nın birçok çevreci kuruluşu tarafından eleştirilmiştir. Ayrıca 2001 yılında Milliyet gazetesinde çıkan bir haberde de konunun vahametinden şu ifadelerle bahsedilmiştir; “Ermeni yetkililerin çalıştırmaya mecbur olduklarını ifade ettikleri bu santral, Avusturya Çevre Bilim Enstitüsü'nün raporuna göre dünyadaki en tehlikeli iki santralden biridir.”¹⁵⁷

Santralin çevrede bıraktığı olumsuz etkilerin dışında, nükleer atıkların da Karabağ bölgesine gömüldüğü iddiaları iki ülke ilişkilerini gergin bir havaya sokmuştur. Çıttır bu konuyla ilgili araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; “Güvenli olmamasının nedenleri olarak, santralin Ağrı Dağı fay hattı üzerinde bulunması, eski bir teknolojiye sahip olması, 25 yıl olan ömrünü tamamlamış olması, santralin 70 metre altında artezyen su kaynaklarının olması ve Ermenistan'da nükleer atıkların gömülebileceği uygun sahaların olmaması sayılmaktadır.

Diğer yandan Ermenistan yetkililerinin yalanlamalarına rağmen, Azerbaycan yetkilileri nükleer atıkların Dağlık Karabağ bölgesine ve işgal altındaki topraklara gömüldüğü konusunda ısrarlıdır.”¹⁵⁸

Güney Kafkasya'da bağımsızlığını ilan eden üç devletten biri olan Ermenistan coğrafi dezavantajlarına rağmen bölgede başat güç olma arzusunu sürdürmektedir. Doğal kaynaklarının yetersizliği ve enerji bağımlılığı bu ülkeyi bölgede etkin olan ya da olması muhtemel olan ülkelerle işbirliğine yöneltmiştir. Bu işbirliğinin yönünü tayin etme noktasında Ermenistan'da bulunan yenilikçi ve entellektüel düşünürler, bölgede başat güç olmanın yolunun Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine bağlı olduğunu düşünürken, ülke içerisindeki yenilik karşıtı ve gerici düşünürler Rusya'nın hamiliğinden yana olduklarını ifade etmişlerdir. İlerleyen yıllarda gerici ve yeniliğe karşı olan bu düşünürler ülke siyasetinde etkin olmuş ve Rusya'nın dış politikasını bu yönde şekillendirmişlerdir.

---

¹⁵⁶ÇİTTİR, Süveyda; a.g.e., s.113

¹⁵⁷En tehlikeli diğer nükleer santral Bulgaristan'daki Kozloduy santralidir. “Batımız Doğumuz Atom Bombası Gibi”, www.milliyet.com.tr, 29 Kasım 2001, erişim tarihi:02.11.2008

¹⁵⁸ÇİTTİR, Süveyda; a.g.e., s.90- 91

Ülke içindeki etnik, kültürel ve dini homojen yapı “Düşman çevre ile baş etme” düşüncesi gibi paranoyak bir düşüncenin ülke genelinde ve dış siyasetinde hâkim olmasına sebep olmuştur. Enerji darboğazından kurtulmak ve dışa bağımlı olmama düşüncesi doğrultusunda dünyanın en tehlikeli nükleer santrallerinden biri olan Medzamor Santralini açmıştır. Kamuoyunun ve uluslararası çevre örgütlerinin baskıları sonucunda bu santrali 1988’de kapatmışsa da 1995 yılında tekrar işler hale getirmiştir.

2.3.2. Kafkasya Bölgesine Yönelik Genel Politikalar

SSCB çöküşü sonrası ortaya çıkan yeni jeopolitik denklem, bölge içi ve bölge dışı devletlerin Kafkasya üzerine dikkatlerini toplamasına neden olmuştur. Genel olarak doğal kaynakları kontrol etme amacına dönük bir nüfuz mücadelesi tablosu hâkimdir. Çıttır’ın konuyla ilgili fikirlerini incelediğimizde; “Türkiye, Rusya ve İran gibi büyük imparatorluklar hedefleri doğrultusunda bölgeyle siyasi, kültürel ve tarihi bağlar kurmuşlardır. Dolayısıyla bu üç devletin bölgede başat güç veya yeni bölgesel şekillenmenin merkezi olma talepleri tarihi bağlara dayanmaktadır. SSCB’nin bıraktığı boşluk ilk aşamada Türkiye ve İran tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

Türkiye, bölge ülkeleriyle etnik ve dini akrabalığı nedeniyle yarışa avantajlı durumda başlamıştır. Ancak Karabağ konusunda beklenen etkinliği gösterememesi, ekonomik vaatlerini tam olarak yerine getirememesi ve askeri işbirliği oluşturamaması zamanla umutları azaltmıştır. İran ise bir yandan Şii rejimi yaymaya çalışırken diğer yandan, Türkiye’yi gözeterek ve Türkiye’nin etkisini kırmaya dönük olarak bölge politikaları oluşturmuştur. Diğer yandan nüfusunun %25’i Azeri olan ve Azerbaycan ile aynı dinsel mezhebi paylaşan İran, sınırları yanında bağımsız ve güçlü bir Azerbaycan fikrinden oldukça rahatsız olmakta, ayrıca Azerbaycan’ın Türkiye ile yakın ilişki içinde bulunmasını istememektedir.

Bu arada çok kısa bir zaman içinde Rusya’nın bölgedeki nüfuzunu terk etmek istemediğinin göstergeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 21 Aralık 1991’de, Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Ermenistan ve Moldova’nın katılımıyla Alma Ata’da yapılan toplantıda Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) oluşturulmuştur.

Kurucu üyeler olan bu devletlerin egemen eşitliğine dayalı bir ortaklık olarak tanımlanan oluşum, Rusya'nın SSCB kompleksinden ayrılamayacağı gerçeğini gözler önüne sermiştir.”¹⁵⁹

Bölge dışı devletlerin genel yaklaşımları kendilerine nüfuz bölgeleri yaratmak yönünde olmuştur. Bütün bölge içi ve bölge dışı güçlerin ilgilerinin yoğunlaştığı nokta Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinin mevcut doğal kaynaklarıdır. Dolayısıyla bu kaynakların kontrol meselesi mevcut ve muhtemel ittifakların temel sebeplerinden biri olmaktadır. Bölge dışı güçler ilerleyen yıllarda dünyayı vurması beklenen enerji darboğazından en az etkilenmek istemektedirler. Bu amaçları doğrultusunda bölge içinde bulunan devletlere yakın ilgi ve önem göstermektedirler. Bu enerji pastasının paylaşımında birçok dış güç gibi Türkiye'nin de payını alması gerekmektedir. Fakat bu pay alma yarışında Türkiye'nin bölgeye sadece iyi niyetli politikalar sergilemesinin ötesinde rasyonalist politikalarla ve emin adımlarla yaklaşması gerekmektedir. Ermenistan bölgede başat güç olma hedefinin ötesinde dünya siyasetinde de söz sahibi olma ve Avrupa ülkeleri nezdinde politikalarını sürdürmek niyetindedir.

Bu felsefeyle ilgili Türksavaş makalesinde şu ifadeleri kullanmıştır; “Ermenistan, tarihteki ilk Hıristiyan devlet olduğu iddiasına vurgu yaparak Avrupalı devletlerin desteğini kazanma politikası izlemektedir. Yunanistan, nasıl Batı Medeniyetinin temelini oluşturduğu iddiası ile Batılı devletlerin desteğini kazanma politikası izliyorsa, Ermenistan'da aynı sistemi din üzerinden yürütmek istemektedir.

Bu tür bir söylem ve politika içinde olan Ermenistan'ın bir bütün olarak Batı'ya meydan okuyan İran ile yakın ilişki içinde olması dikkat çekicidir. Ermenistan, İran'a yönelik olumsuz düşüncelerini şimdilik bastırmakta ve tüm koşulları ile sorunlu olduğu bu ortamda sıkışmışlığını İran'la aşmak istemektedir. İran, başta enerji olmak üzere Ermenistan'ın dışarıdan temin etmek zorunda olduğu birçok ihtiyacının karşılanmasına aracılık etmektedir.”¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ ÇİTTİR, Süveyda; a.g.e., s. 114- 115

¹⁶⁰ TÜRKSAVAŞ, Günnur Tuba; a.g.e., s. 58

2.3.3. Ermenistan- Türkiye İlişkileri

Araştırmanın bu kısmında Türkiye-Ermenistan ilişkileri masaya yatırılacak, Ermeni tehciri meselesinin temelleri incelenecek ve çözüm yolları tartışılacaktır. Ayrıca Ermenistan Dış Politikasında sözde soykırım'ın yeri ve bu konu ile ilgili Diasporanın dış ülkelerde yaptıkları lobicilik faaliyetleri incelenecektir.

2.3.3.1. Ermeni Tehciri Meselesi

Tehcir meselesine değinmeden önce Ermenilerin tarihi ile ilgili bir makaleyi incelediğimizde şu ifadelerle karşılaşmaktayız; “Tarih boyunca Romalılar, Persler ve Bizanslılar tarafından Anadolu'nun bir yerinden diğerine sürülen, savaflara itilen ve çoğu kez üçüncü sınıf vatandaş muamelesi gören Ermeniler, Türklerin Anadolu'ya girişlerinden sonra Türklüğün adil, insani, hoşgörülü, birleştirici anlayış ve inancından yararlanmışlardır. Bu ilişkilerin gelişme, doruğa ulaşma çağı olan ve 19. Yüzyıl sonlarına kadar süren devir “Ermenilerin altın çağı” olmuştur. Osmanlı devletinin çalışkan, liyakatli, dürüst ve becerili her vatandaşına sağladığı imkânlardan gayr-i Müslimler içinde en çok faydalananlar Ermeniler olmuştur. Askerlikten, kısmen de vergiden muaf tutulurken, ticarete, zanaatta, çiftçilikte ve idari işlerde yükselme fırsatını elde etmişlerdir.”¹⁶¹

Makaleye paralele fikirler içeren Dışişleri Bakanlığı'nın Tehcir ile ilgili araştırmasında şu ifade yer verilmiştir; “Ermeni toplumu kendisine tanınan hak ve ayrıcalıkları başarıyla kullanarak hızla gelişmiş ve refaha ulaşmış ayrıca Türk-Osmanlı kültür, yaşam tarzı ve yönetim biçimini de benimseyerek kısa zamanda Osmanlıların güvenine layık olmuş ve “Millet-i Sıdıka” unvanına hak kazanmışlardır. Osmanlı Ermenileri bu unvan sayesinde iş hayatında olduğu gibi kamu hizmetlerinde de önemli yerlere gelmişlerdir.”¹⁶²

---

¹⁶¹ “Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı”, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/sorun/index.html>, erişim tarihi: 11.11.2008

¹⁶² Dışişleri Bakanlığı; Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2005, s.22

Osmanlı Devleti'nin güvenine layık olan ve aldıkları sıfatla devlet kademesinde çok iyi mevkilere gelen Ermeniler ile ilgili bir araştırmada şu ifadeler kullanılmıştır; “Bu çerçevede Türkçe konuşan, ayinlerini bile Türkçe yapan bu topluluktan devlet kademelerinde önemli görevlere yükselenler, hatta Bayındırlık, Bahriye, Hariciye, Maliye, Hazine, Posta-Telgraf, Darphane Bakanlıkları, Müsteşarlıkları yapanlar olmuştur. Hatta Osmanlı devletinin meseleleri üzerinde Türkçe ve yabancı dillerde eserler de yazmışlardır.”¹⁶³

Osmanlı himayesine geçtikleri dönemden, Osmanlı'nın idari zafiyete uğramaya başladığı döneme kadar sınırlar içerisinde huzurlu bir şekilde yaşayan Ermeniler, dış güçlerin yönlendirmelerine seyirci kalmış ve Millet-i Sıdika sıfatlarına yakışmayacak tutumlar içerisine girmeye başlamışlardır. Konunun detayları ile ilgili Yusuf Halaçoğlu'nun değerlendirmelerini incelediğimizde; “Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Ermenilerin devlet yönetimi ile ilgili bir problemi görülmezken, devletin zaafa uğradığı XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren özellikle yabancı devletlerin Osmanlı Devletine karşı sürdürdükleri politikalarının bir parçası olarak bu cemaati tahrik etmeye ve dini, siyasi ve ekonomik menfaatleri doğrultusunda kullanmaya başlamışlardır. Avrupa devletlerinin takip ettikleri bu politika “Şark Meselesi” olarak şöhret bulmuştur.

Bölge dışı büyük güçler Anadolu Hıristiyanlarından Ermenileri seçmişler ve Balkanlı Hıristiyanlara bağımsızlık veren Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarına Ermeniler ile ilgili ıslahat maddelerini de ilave etmişlerdir. Bu şekilde Ermeniler ile ilgili bir konu ilk defa devletlerarası antlaşmalarda yer almış, hem de şark meselesi içinde bir ermeni konusu ortaya konulmuştur. Osmanlı topraklarında sosyal, ekonomik, dini, siyasi, idari ve kültürel hürriyetlere sahip olan ve memleketin hiçbir vilayetinde yeterli nüfus çoğunluğuna sahip olmayan Ermenileri bir ayaklanmaya sevk edecek yönetimden gelen herhangi bir baskı mevcut değildi. Böyle olduğu halde İngiltere ve Rusya'nın kendi çıkarlarını ön plana alarak bu toplumu kullanmak isteyip kışkırtması ve bu gelişmeleri hızlandırıp yaymak için ermeni çete ve derneklerinin Türk ve Ermenilere yönelik şiddet hareketleri iki toplumu birbirine düşürmekte gecikmedi”¹⁶⁴düşüncelerini görmekteyiz.

¹⁶³ “Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı”, a.g.e.

¹⁶⁴HALAÇOĞLU, Yusuf; Ermeni Tehciri, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul, Mart 2008, s.13- 14

Halaçoğlu'nun değerlendirmelerinden söz ettikten sonra Ermeni sorunun miladıyla ilgili Dışişleri Bakanlığı'nın yapmış olduğu araştırmadan faydalanmamız gerekmektedir. Araştırmada şu ifadelere yer verilmiştir; "Ermeni sorunu için bir başlangıç noktası aramak gerekirse, bunun 1856 Islahat fermanı ya da 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ve bunu izleyen Ayestefanos antlaşması ve Berlin konferansında bulmak mümkündür. Doğu Anadolu'daki Rus işgali Rusya'ya Osmanlı Ermenileri üzerindeki etkisini arttırma olanağı sağlamış ve Rus ordusundaki ermeni subaylar Osmanlı Ermenilerini devlet aleyhine kışkırtmaya çalışmış ve Ermenilere "Balkanlardaki Hıristiyanlar gibi Osmanlılardan ayrılarak kendi muhtar devletlerini kurabileceklerini telkin etmişlerdir."¹⁶⁵

Osmanlı Devleti eski gücünü yitirip dış güçlerin müdahale alanlarına girmeye başlayınca, Türk - Ermeni ilişkilerinde de bir bozulma dönemi başlamıştır. Batılı ülkeler, bölgede güttükleri politikalar gereğince Osmanlı Devleti'ni bölerek bölgesel çıkarlarına ulaşabilmek için Ermenileri Türk toplumuna karşı düşmanlaştırıp koparmayı hedeflemişlerdir. Bu hedefleri doğrultusunda ıslahatların gerçekleştirilmesinin kontrolörlüğünü üstlenmişlerdir.

Ermeni sorunu ile ilgili araştırmanın devamında; "Özellikle Avrupa'nın bazı büyük devletleri "ıslahat" adı altında bir yandan Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışırken, bir yandan da Ermenileri, Osmanlı yönetimine karşı teşkilatlandırmışlardır. Böylece ülke içinde ve dışında teşkilatlanan ve silahlanan Ermeni komiteleri ile Ermeni Kiliseleri'nin kışkırtıcı faaliyetleri sonucunda Ermeni toplumu yavaş yavaş Türklerden uzaklaşmaya başlamıştır. Türklerin iyi tutumuna karşın yabancı devletlerle ittifak etmek suretiyle Türklerle mücadeleye başlayan Ermeniler, Batının desteğini alabilmek için kendilerini ezilen bir toplum olarak göstermeye ve Anadolu üzerindeki egemenlik haklarını Türklerin gasp ettiği iddiasını dile getirmeye başlamışlardır. Islahat Fermanı ile Müslümanlar ve Gayr-i Müslimler eşit statüye getirilince ayrıcalıklarını kaybeden Ermeniler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Rusya'dan işgal ettiği Doğu Anadolu topraklarından çekilmemesini, bölgeye özerklik verilmesini veya Ermeniler lehine ıslahat yapılmasını talep etmişlerdir.

---

¹⁶⁵ Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2005, s.24

Bu isteklerle birlikte Ermeni sorunu ilk kez ortaya çıkmaya ve uluslararası bir şekil almaya başlamıştır.”¹⁶⁶

Ayastefanos Antlaşması'nı sadece Osmanlı devletinin Rusya karşısında kaybettiği bir savaş sonucunda imzalanan antlaşma olarak nitelendirmek yanlış olur. Bu antlaşma ile Rusya, Osmanlı Devleti'nden sadece kendi amaçlarına özgü isteklerde bulunmamış, Ermenilerin yaşadıkları bölgelerde Osmanlı hâkimiyetini baltalayacak şekilde ıslahatlar yapılmasını mecbur kılmıştır. Konuyla ilgili olarak bir araştırmada antlaşmanın 16. maddesinin içeriğiyle ilgili şu bilgile yer verilmiştir; “1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Ayastefanos Anlaşması'nın Osmanlı Devleti'nce kabullenilmek zorunda kalınan 16. maddesi şöyledir; Ermenistan'dan Rusya askerinin istilasını altında bulunup Osmanlı Devleti'ne verilmesi gereken yerlerin boşaltılması oralarda iki devletin dostane ilişkilerinde zararlı karışıklıklara yol açabileceğinden, Osmanlı Devleti Ermenilerin barındığı eyaletlerde mahalli menfaatlerin gerektirdiği ıslahat ve düzenlemeyi vakit kaybetmeksizin yapmayı ve Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlere karşı güvenliklerini sağlamayı garanti eder” demektedir.

Anlaşmanın bu hükmü, esas itibariyle bağımsızlık kazanmak isteyen Ermenileri tam anlamıyla tatmin etmemiş olsa dahi "Ermeni Sorunu"nun tarihte ilk kez bir uluslararası belgeye yansması ve “Ermenistan” diye bir bölgenin varlığından söz edilmesi yönünden büyük önem taşımaktadır.”¹⁶⁷

Bu madde ile Osmanlı'dan istediklerini tam anlamıyla alamayan Ermeniler, konuyu başka bir platforma taşımayı denemişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Araştırmanın Berlin Konferansını değerlendiren kısmında şu ifadelerden söz etmektedir; “1878 yılında toplanan Berlin Kongresi sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi de Ayastefanos Anlaşması'nın 16. maddesi yerine şu hükmü getirmiştir; Osmanlı Hükümeti, halkı Ermeni olan eyaletlerde mahalli ihtiyaçların gerektirdiği ıslahatı yapmayı ve Ermenilerin Çerkez ve Kürtlere karşı huzur ve güvenliklerini garanti etmeyi taahhüt eder ve bu konuda alınacak tedbirleri devletlere bildireceğinden bu devletler söz konusu tedbirlerin uygulanmasını gözeteceklerdir. Berlin Antlaşması'nın bu hükmü ile Türk-Ermeni ilişkilerine yabancı güçlerin müdahale edebilmesi hakkı tanınmış olmaktadır.

¹⁶⁶ Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/sorun/index.html>, erişim tarihi: 11.11.2008

¹⁶⁷ Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı, a.g.e.

Böylece Ermeniler, Ruslar ve İngilizler tarafından kullanılmaya başlanmış ve İngiltere'nin elinde Rus yayılcılığına karşı bir ileri karakol vazifesi görmüşlerdir. İngiltere ve Rusya tarafından tarih sahnesine sunulan Ermeni Sorunu, aslında emperyalizmin Osmanlı Devleti'ni yıkma ve paylaşma politikasının bir uzantısıdır. Sözde Ermeni soykırımını iddiaları ve yalanları da işte bu politikanın propaganda ürünüdür.”¹⁶⁸

İlerleyen yıllarda Osmanlı devleti, 1. Dünya Savaşına girdikten sonra Ermeni komitelerinin düşmanla işbirliği içerisine girmesi ve Anadolu'da isyanlar çıkarması sonucunda, olayların sükûnetle sonlanacağı ihtimalini göze alarak askeri bir tedbir almak lüzumunu görmemiştir.

1 Kasım 1914 yılında Osmanlı'nın 1. Dünya savaşına girmesiyle beraber gelişen son durumu Dışişleri Bakanlığı araştırmasında şu ifadelerle anlatmıştır; “1 Kasım 1914'de Osmanlının İtilaf devletlerine karşı Almanya yanında savaşa girmesi Ermenilerce büyük bir fırsat olarak görülmüştür. Louse Nalbandian'ın belirttiği gibi, Ermeni komiteleri için ivedi hedeflerini gerçekleştirecek topyekün ayaklanmayı başlatmanın en uygun zamanı Osmanlıların savaş halinde olduğu zamandı. Komitelerin 1. Dünya savaşında harekete geçmesinden kuşkulanan Osmanlı Hükümeti savaş öncesinde 1914 Ağustosunda Erzurum'da Taşnak yöneticileriyle bir toplantı yapmıştır. Taşnaklar bu toplantıda Osmanlıların savaşa girmesi halinde sadık vatandaşlar olarak Osmanlı orduları safında görevlerini yerine getirecekleri vaadinde bulunmuşlardır.

Taşnaklar bu vaatlerini tutmamışlardır, zira bu toplantıdan önce Haziran ayında yine Erzurum'da düzenlenen Taşnak Kongresinde Osmanlı devletine karşı mücadelenin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Bu gelişmeler neticesinde Rus kuvvetlerinin 1915 Mart ayında bu kez Van yönünde harekete geçmeleri üzerine 11 Nisan'da Van'da geniş çapta bir Ermeni isyanı başlamış, bu isyan sonucu Van Rusların eline geçmiştir.”¹⁶⁹ Dışişleri Bakanlığı'nın yapmış olduğu çalışmaya paralel olarak Kâmuran Gürün araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; “24 Nisan 1915'te Dâhiliye Nezareti, Ermeni Komite merkezlerinin kapatılması, evrakına el konulması ve Komite elebaşlarının tutuklanmasını tamim etmiştir.

¹⁶⁸ Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı, a.g.e.

¹⁶⁹ Dışişleri Bakanlığı; Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2005, s.27

26 Nisan 1915'te de Başkumandanlık, birliklere aynı mealde bir tamim yaparak elebaşların askeri mahkemelere sevki ile suçluların cezalandırılmasını istemiştir. Dâhiliye Nezaretinin bu talimatı üzerine İstanbul'da 235 kişi tevkif edilmiştir. Ermenilerin her yıl Katliam tarihi diye nümeyiş yaptıkları 24 Nisan 1915 bu 235 kişinin tutuklanış günüdür.¹⁷⁰

Dışişleri Bakanlığına bağlı Stratejik Araştırmalar Merkezi yaptığı araştırmanın devamında; "Osmanlı devleti maruz kaldığı bu büyük iç ve dış tehlikeler nedeniyle benzer tehlikelerle karşılaşan tüm ülkelerin almakta tereddüt göstermeyeceği bir önleme başvurarak, savaş bölgeleri yakınlarındaki Ermenileri daha güneydeki Osmanlı topraklarına tehcir etmiştir. Tehcir, bir cezai işlem değil, güvenlik nedeniyle belli bir grubun belli bir yerde ikamete mecbur edilmesidir. Bir savaş halinde düşman ile işbirliği yaptığı sabit olmuş ve üstelik bu işbirliğini bir iftihar vesilesi olarak gören toplulukların zararlı faaliyetlerinin önlenmesi bakımından belirli bölgelerde mecburi ikamete tabi tutulmaları itiraz edilecek bir husus da olmasa gerekir"¹⁷¹ ifadelerine yer vermiştir.

Osmanlı'nın zor bir döneminde aldığı bu sevk ve intikal kararıyla ilgili Dışişleri Bakanlığının konuyla ilgili araştırmasını değerlendirdikten sonra tehcir'in neticeleri ve kayıp sayılarıyla ilgili Halaçoğlu'nun araştırmasında şu bilgilerle karşılaşmaktayız; "Belgelerden anlaşıldığına göre Talat Paşa'nın başlattığı ve Meclis-i Vükela'nın da uygun gördüğü tehcir doğrudan doğruya cephelerin güvenini sarsacak bölgelerde uygulanmıştır. Ermenilerin Doğu Anadolu'daki çarpışmalar ve tehcir sırasında kayıplar verdikleri doğrudur. Araştırmalara göre bu dönemde verilen ermeni kaybı 300.000 kişidir. Tabii ki bu rakamlara çete savaşlarında ve düşman saflarında ölenler de dâhil edilmektedir. Hükümet bu durumun önüne geçmek için elinden gelenleri yapmış ve saldırıda bulunanları cezalandırmıştır."¹⁷² Özellikle Van'da başlayan ermeni isyanı ve daha sonraki ermeni çetelerinin bölgede bulunan sivil halka yaptıkları saldırılar sonucunda 523.000 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir.

Ermeni propaganda, diaspora ve terör odaklarının bugün XX. Yüzyılın en büyük soykırımını diye ilan ettikleri olayın aslı budur.

¹⁷⁰ GÜRÜN, Kâmuran; Ermeni Dosyası, Rüstem Yayıncılık, Mart 2001, s.277

¹⁷¹ Dışişleri Bakanlığı Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler, a.g.e., s.28

¹⁷² HALAÇOĞLU, Yusuf; a.g.e., s. 72

Sözde soykırımın varlığına bütün benlikleriyle inanan ve bu durumu bir dış politika malzemesi yapan Ermeniler, soykırımın tanınması için uluslararası platformda birçok diplomatik girişimde bulunmuşlardır.

Bu girişimleri ve ulaşmak istedikleri emelleri ile ilgili Çıttır araştırmasında şu durumlardan bahsetmektedir; “Ermeni ulusunun, Türkler tarafından bir soykırıma uğratıldığı iddialarına uluslararası toplumun ikna edilmesi iki yönlü bir süreç izlemektedir. Bir yandan propaganda araçları kullanılarak dünya kamuoyunun bu olguya inandırılması süreci işletilmekte, diğer yandan söz konusu iddiaların çeşitli devletlerin parlamentolarında yasa şeklinde kabul edilmesine çalışılmaktadır. Umulan nihai sonuç, uluslararası baskı araçları vasıtasıyla Türkiye’nin soykırımı kabul etmesi ve peşinden soykırım olgusunun hukuki sonuçlarının işlerlik kazanmasıdır. Soykırım konusu Ermenistan’da sıkça kullanılan bir iç politika malzemesidir. Dış politik ilişkilerde ise mağdur edilmiş bir ulus olma argümanının kazandırdığı sempati kullanılmaktadır.”¹⁷³

Mağduriyet sanatını iç politikalarında olduğu gibi dış politikalarında da iyi özümseyen ermeni yetkililer uluslararası arenada ülkelerinin kalkınma hamleleriyle ve Batı ile entegrasyon hedefleriyle uğraşmak yerine temeli olmayan suçlamalar ve ajitasyonlarla uğraşmaktadırlar.

2.3.3.2. Soykırımın Ermenistan Politikasındaki Yeri

Soykırım iddiaları Ermenistan devlet yönetiminde iktidara gelmek isteyen liderlerin halkı etkilemek için kullandıkları en önemli argümanlardan biri olmuştur. Bu politikayı baskın bir şekilde vurgulayan liderler, uzlaşmacı ve barışçı liderlere göre daha güçlü bir konuma gelmişlerdir.

Konuyla ilgili Gül araştırmasında; “İktidarı döneminde Ter-Petrosyan soykırımı diplomatik bir konu yapmayı reddetmiştir.

---

¹⁷³ÇİTTİR, Süveyda; a.g.e., s. 150

Bir demecinde “Ermeniler 1915 soykırımını hiçbir zaman unutmayacaklar, özellikle de onu yapan ülke bunu kabul etmediği sürece Türkiye, ermeni toplumundan soykırım dolayısıyla özür dilemelidir.” ifadesini kullanmış olan Koçaryan ise Ter-Petrosyan’ın aksine soykırımın tanınmasını politikasının merkezine oturtmuştur¹⁷⁴ şeklinde ifadeler yer vermiştir.

Bu iki liderden Petrosyan’ın politik tavrını incelediğimizde; “Petrosyan’ın dış politikasına baktığımızda öne çıkan ana konular şunlardır; Ermenistan’ın sınır ülkeleriyle özellikle de Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek, Rusya’ya olan bağımlılığı azaltmak ve ABD yanlısı politikalar izlemek, Dağlık Karabağ sorununa kısa zamanda çözüm bulmaktır.”¹⁷⁵

Cemilli’nin araştırmasında yer verdiği Petrosyan politikalarını inceledikten sonra aynı paralelde Petrosyan politikalarından bahseden Kaya araştırmasında şu fikirlere yer vermektedir; “Petrosyan Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Türkiye ile ilişkilerini iyi şekilde tutmak istediğini de açıklamıştı. Petrosyan yönetimi, Türkiye’yi Ermenistan’ın batıya açılan en önemli kapısı olarak görmekteydi. Türkiye ise sözde ermeni soykırımı iddialarından Ermenistan’ın vazgeçmesini ve Dağlık Karabağ sorununa bir çözüm bulunmasını talep etmiştir. Fakat 23 Ağustos 1991 tarihli Bağımsızlık bildirisinin 11. Maddesinde “Ermenistan Cumhuriyeti, 1915 Osmanlı Türkiye’si ve Batı Ermenistan’da işlenen soykırımın uluslararası alanda kabul edilmesi için sürdürülen çabaları destekleyeceğini” beyan etmesi ilişkileri çıkmaza sokmuştur.”¹⁷⁶

Petrosyan’ın aksine soykırım iddialarını dış ve iç politikada daha aktif olarak dile getiren Koçaryan, uluslararası platformda daha saldırgan ve uzlaşmaz bir tavırla girişimlerini sürdürmüştür. Koçaryan’ın politik tavrıyla ilgili Sedat Laçiner makalesinde şu ifadeler yer vermiştir; “Daha iktidara geldiği günlerden itibaren Robert Koçaryan ve dış politika ekibi, soykırım iddialarını gündeme taşımaya başlamış ve diaspora Ermenilerini de bu konuda teşvik etmiştir. Koçaryan, soykırımın Ermenistan’ın yeni dış politika hedeflerinden biri olduğunu sıkça vurgularken, bu konuda diaspora Ermenilerinin yardımlarını beklediklerini de söylemiştir.

¹⁷⁴ GÜL, Nazmi; “Kafkasya”, Stratejik Analiz, cilt:2, Sayı:15, 2001 Temmuz, s. 142

¹⁷⁵ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 144

¹⁷⁶ KAYA, İbrahim; “Sözde Soykırımın tanınması: Ermenilerin Sorunları ve Amaçları”, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:28, 2002 Ağustos, s. 39

1999 yılında yapılan 1. Ermenistan Diaspora Konferansı'ndaki çağrısında da bu isteklerini yinelemiştir. Koçaryan buradaki konuşmasında “soykırım sadece diaspora'nın değil, devlet ve millet olarak tüm Ermenilerin davasıdır.” ifadelerine yer vermiştir. Hatta Türkiye'den ATV televizyonuna verdiği demeçte Koçaryan, soykırım iddialarının kabulünün Ermenistan'ca bir ön şart olarak öne sürülebileceğini dahi ima etmiştir.

Ermenistan dış politikasında soykırım iddialarının bir gerçek olarak tanınmasının önemli bir hedef olduğunu değişik vesilelerle dile getiren Dışişleri Bakanı Vartan Oskanian'ın ifadesine göre ise Ermenistan soykırım iddialarından 3 aşamalı bir beklenti içindedir; ilk olarak soykırımın tanınmasını güvenceye almak için diğer devletler ile birlikte çalışması, ikinci olarak Türkiye'nin soykırımı tanınması, üçüncüsü ise uluslararası kurum ve örgütlerin sorunu insan hakları genel konseptinde ve özellikle uluslararası mahkemelerin soykırım tanımı çerçevesinde ele alarak sunmaları yolunda canlı tutmaktır. Soykırımın tanınması homojen olmayan ermeni diasporasını birleştiren ve harekete geçiren tek konudur.”¹⁷⁷

Soykırım argümanını bir devlet felsefesi haline getiren Ermeni yöneticiler toplumdaki homojen olmayan yapıyı bir arada tutabilmenin tek koşulunun soykırım politikası olduğunun farkındadırlar. Bu politikanın devamlılığı hususunda net tavır belirtmekten kaçınmayan Ermenistan Dışişleri Bakanı'nın açıklamalarını incelediğimizde “Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan, 28 Ocak 2004 tarihinde Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesi sürecinde Ermeni soykırım iddiasından vazgeçmenin önkoşul olmadığını söylemiştir.

Oskanyan, Ermenistan televizyonuna yaptığı açıklamada iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması için sözde soykırımı dile getirmekten vazgeçmeyeceklerini, iddiaların bütün dünya tarafından tanınması amacıyla faaliyetlerini sürdüreceklerini kaybetmiştir”¹⁷⁸ ifadeleriyle karşılaşmaktayız.

---

¹⁷⁷LAÇİNER, Sedat; “Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler, 1991-2002”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=39>, Ermeni Araştırmaları, Cilt: 2, No.: 5, İlkbahar 2002, erişim tarihi: 20.10.2008

¹⁷⁸ BULUR, Orhan; a.g.e., s. 83

2.3.3.3. Söзде Soykırım İle İlgili Yasa Tasarıları

Dünyanın değişik ülkelerinde hayatlarını ikame ettiren Ermeni toplumu sahip oldukları gücü kullanmışlar ve yaşadıkları ülkelerde birtakım diplomatik kararların alınmasında etkili olmuşlardır. “İlk olarak 1965 yılında, 24 Nisan 1915’i “ermenî soykırım günü” olarak ilan etmişlerdir.”¹⁷⁹

1965 yılında ilan edilen Ermeni soykırım günü’nü takiben Ermeniler soykırımın tanınması için gerek diplomatik olarak gerekse terörü kullanarak birtakım girişimlerde bulunmuşlardır.

Konuyla ilgili Çıttır araştırmasında; “Bu ilanın akabinde, bir yandan uluslararası platformlarda soykırımın kabul edilmesine çalışmışlar, diğer yandan ASALA terörünü şiddetlendirmişlerdir. 1984 yılından sonra ise diğer ülke parlamentolarına soykırım yasa tasarılarını sunmuşlardır. Bu çalışmalar bekledikleri ölçüde sonuç doğurmamıştır. Ancak faaliyetlerin sonuçsuz kalması, ne onların yetersizliğiyle, ne de Türkiye’nin tepkilerinin yeterliliğiyle açıklanabilir. Bu sonuç büyük ölçüde Türkiye’nin konjonktürel olarak Batı için hala önemini koruyor olmasıyla ilgilidir. Koçaryan’ın Devlet Başkanı olmasından sonra çeşitli devletlerin parlamentolarına soykırım tasarısı sunma faaliyetleri görünür bir hız ve sistematik kazanmıştır”¹⁸⁰ ifadelerini kullanmıştır.

2.3.3.4. Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Son Dönem Gelişmeleri

Koçaryan’ın soykırım temalı dış politikası sonucu birçok ülke soykırım ajitasyonuna inanmış ve gerçekçi bir bakış açısıyla sorunu irdelemeden parlamentolarına taşımıştır.

Soykırımın ülkeler nezdinde kabulüne ilişkin Lütem araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır; “Koçaryan’ın soykırımın tanınmasını dış politika öncelikleri arasına almasıyla sonuca ulaşan ilk ülke Fransa olmuştur.”¹⁸¹

---

¹⁷⁹ LÜTEM, Ömer E.; “Olaylar ve Yorumlar”, Ermeni Araştırmaları, Sayı:2, Haziran- Temmuz- Ağustos 2001, s.26

¹⁸⁰ ÇİTTİR, Süveyda; a.g.e., s. 151

¹⁸¹ LÜTEM, Ömer E.; a.g.e., s. 10

Lütem'in açıklamasına paralel olarak Gül araştırmasında;“Fransa Senatosunun 8 Kasım 2000’de, meclisin 18 Ocak 2001’de kabul ettiği tasarımı Fransa Cumhurbaşkanı Chirac 30 Ocak 2001’de onaylamış ve soykırım bir yasa mahiyeti kazanmıştır. Koçaryan bu gelişme üzerine Fransa’yı kutlamıştır”¹⁸² ifadelerini kullanmıştır.

Soykırım iddialarının çeşitli devlet parlamentolarında kabul ettirilmesi faaliyetlerini içeren süreci Kantarcı araştırmasında şu ifadelerle nitelendirmiştir; “Fransa’nın yanında İsveç¹⁸³ ile ABD’nin bazı eyaletlerinde başarıya ulaşmıştır. ABD yönetiminin sözde soykırım yasalarına ilişkin tavrının belirleyeni, gelişme gösteren Türkiye-Ermenistan ilişkilerine zarar vermektan çekinmesi değildir. Reel politığe daha uygun bir neden olarak; “ABD’nin sözde soykırımı henüz kabul etmemesinin altında bölgedeki çıkarlarının yattığının unutulmaması gereken bir gerçek olduğu kabul edilmelidir. Planlı bir şekilde Parlamentosunda sürüncemede bırakmasının nedeni olarak da, bölgede güçlenmesi istenmeyen Türkiye’ye karşı yapılması düşünölen yaptırımlarda kullanılacak bir koz olarak tutulması düşünölebilir.”¹⁸⁴

İki öлке ilişkilerinin iyileştirilmesi ve sorunların diplomatik duyarlılıkla çözümlenebilmesi için devletler nezdinde olmasa da sivil toplum örgütleri önderliğinde birtakım çalışmalar yapılmıştır. Barış komisyonunun içeriği ve çalışma sistemiyle ilgili Kasım şu ifadeleri kullanmıştır; “9 Temmuz 2001 tarihinde Cenevre’de toplanan bir grup Türk ve Ermeni sivil toplum üyesi, “Türk- Ermeni Uzlaştırma Komisyonu”¹⁸⁵ adı verilen bir komisyon kurdular. Resmi bir niteliği olmayan komisyonun kuruluşundaki temel amaç, iki öлке arasındaki sorunlara çözüm bulunması için neler yapılabileceğinin tartışılabilceği bir platform oluşturmaktı. Platform yöntem olarak gayri resmi bir diplomasiyi benimsemişti.

¹⁸² GÖL, Nazmi; “Kafkasya”, Stratejik Analiz, Cilt:1, Sayı:11, 2001 Mart, s. 104

¹⁸³2008 yılı sonu itibariyle dünyada toplam 21 Devlet soykırımı tanımıştır. Bu devletler alfabetik olarak; Arjantin, Avusturya, Belçika, Ermenistan, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hollanda, İtalya, İsveç, İsviçre, Kanada, Lübnan, Litvanya, Polonya, Rusya, Slovakya, Şili, Uruguay, Vatikan, Venezüella ve Yunanistan’dır. Ayrıca Bakınız...“Soykırımı Taniyan Ölkeler”, <http://www.derindergi.com/v3/?p=30>, erişim tarihi: 13.12.2008

¹⁸⁴ KANTARCI, Şenol; “Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi faaliyetleri”, Ermeni Araştırmaları, Sayı:1, (Mart Nisan Mayıs 2001), s. 167

¹⁸⁵ “Komisyonun 6 Türk üyesi”, emekli büyükelçiler Özlem Sanberk, İter Türkmen, Gündüz Aktan, emekli korgeneral Şadi Ergüvenç, Prof. Dr. Üstün Ergüder ve Psikiyat Dr. Vamık Volkan’dı. 4 Ermeni üye ise; Amerika Ermeni Asamblesi Başkanı Van Z. Krikoryan, Ermeni Ulusal Hareketinden Aleksander Arzumanyan, Prof. David Hovhadisyan ve Adranik Migranyan’dır. Ayrıca bakınız... http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/ERM/ermenistan%20web%20icin%2009%2006%2008.pdf, erişim tarihi: 18.11.2008

Olası uzlaşmaları engelleme potansiyeli taşıyan soykırım iddiaları ile Dağlık Karabağ sorununun komisyon gündeminin dışında tutulmasını karar verilmişti. Komisyon kuruluşundan sonra 3 toplantı yaptı ve 11 Aralık 2001’de Ermeni üyelerin ayrıldıklarını beyan eden bir bildiri yayımlanmasıyla komisyon dağıldı. Komisyon çalışmaları Türkiye nezdinde iyi karşılanmış, Türkiye-Ermenistan hükümetlerinin üstü kapalı onayını almış, ABD yönetiminden de destek bulmuştur. Fakat komisyonun ele alacağı konular arasında Dağlık Karabağ sorununun olmaması nedeniyle komisyon ile ilgili Azerbaycan yönetiminden olumlu tepkiler alınmamıştır.”¹⁸⁶

Komisyon Ermenistan kamuoyunun ve lobisinin baskılarına dayanamamış ve 2001 yılında kendisini fesih etmiştir. Fesih nedenleri incelendiğinde; “Komisyonun dağılışında iki etken rol oynamıştır. İlk etken, uzlaşmaya hazır ve niyetli olmayan diaspora örgütlerinin komisyonun Ermeni üyelerine baskı yapmalarıdır. Vatana ihanet etmekle suçlanan üyeler, hain olmadıklarını ispat etme çabasına girmişler ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi gibi Komisyonun konseptini aşan bazı talepleri dile getirmişlerdir. İkinci etken, daha başlangıçta gündem dışı tutulan Ermeni soykırım iddialarının komisyon gündemine taşınmasıdır. Bu durum Türk ve Ermeni üyeler arasında gerginlikler yaratmıştır.”¹⁸⁷

Ermenistan’ın uluslararası kamuoyunda lobicilik faaliyetlerini kullanarak kat ettiği bu mesafe diğer ülkeler nezdinde de hayranlıkla izlenmektedir. Bu politik tavırla ilgili durumdan Gül araştırmasında şu ifadelerle bahsetmektedir; “Ermeni iddialarına uluslararası toplumda sempati ile yaklaşılmaktadır. Az sayıda olmakla birlikte bu konuda Türkiye ile aynı doğrultuda düşünen devletler de bulunmaktadır. Gürcistan, tarih ile siyasetin birbirine karıştırılmaması gerektiği görüşündedir. Alman Hükümeti, 1915 olaylarına ilişkin olarak soykırım kelimesini kullanmadan, bu konu tarihçilerle Türkiye ve Ermenistan’ı ilgilendirir demektir.

---

¹⁸⁶ KASIM, Kamer; “Türk- Ermeni Barışma Komisyonu: Kısa Süren Bir Diyalog Girişimi”, Stratejik Analiz, Cilt:2, Sayı:22, 2002 Şubat, s. 31

¹⁸⁷ a.g.e., s. 32

İngiltere ise, 1915 olaylarının “BM soykırım Sözleşmesine”¹⁸⁸ uymadığını ifade etmektedir.”¹⁸⁹ Ermeni lobisinin soykırım ile ilgili lobi girişimlerine ülkelerinde yer veren bazı devletler yaptıkları çalışmalardan dolayı Türkiye’nin tepkisini çekmektedirler. “Türk Dışişleri Bakanlığınca 21 Nisan 2004 tarihinde yapılan açıklamada, Polonya’nın Krakov kentinde bir Katolik kilisesinin bahçesinde 17 Nisan 2004 tarihinde açılan Ermeni anıtında yer alan yazıtta, 1915 yılında Türkiye’de Ermenilere soykırım yapıldığına dair bir ifadeye yer verildiği belirtilerek bunun esefle karşılandığı kaydedilmiştir.”¹⁹⁰

3 milyona yakın vatandaşımızın yaşadığı Almanya’nın tehcir meselesi ile ilgili Ermenistan yanlısı politikalar izlemesi çok ilginçtir. Özellikle 80 ve 90’lı yıllarda Neo-Nazi zulmüyle birçok soydaşımızın canına ve malına kast eden Almanların tehcir sözcüğünü duyunca bu kadar duygusal bir kimliğe bürünmeleri dikkat çekicidir. “Almanya’da bu konu ile ilgili ilk Ermeni anıtı 24 Nisan 2005’te Bremen’de açılmıştır. 1960’larda başlayan anıt dikme yarışı uygun politikalar belirlenmezse bitmeyecek gibi görünmektedir. Ayrıca, 27 Nisan 2005 tarihinde Assen-Hollanda’da bir anıt dikilmiştir.”¹⁹¹

Türkdoğan’ın araştırmasında yer verdiği gibi Ermeni lobisinin birçok kentte dikmeye devam ettiği soykırım anıtlarıyla ilgili diplomatik anlamda herhangi bir girişimde bulunulmazsa bu işten zararlı çıkan yine Türkiye Cumhuriyeti olacaktır.

“Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan, sözde Ermeni soykırımının 24 Nisan 2004 tarihinde yıldönümü nedeniyle yaptığı açıklamasında soykırım iddialarını yineleyerek olayların uluslararası platformlarda da soykırım olarak tanınması için faaliyetlerini devam ettirmeye kararlı olduklarını ve bu durumun ermeni halkının haklı taleplerini ve beklentilerini yansıttığı şeklindeki iddialarını tekrarlamıştır.”¹⁹²

---

¹⁸⁸“BM’nin Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi”; Madde 2- Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur. Gruba mensup olanların öldürülmesi; Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi; Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek; Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak; Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek. Türkiye BM Soykırım yasasını 1951 yılında kabul etmiştir. Ayrıca Bakınız...“<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/33-36.pdf>”, erişim tarihi:12.11.2008

¹⁸⁹ GÜL, Nazmi; “Kafkasya”, Stratejik Analiz, cilt:2, Sayı:13, 2001 Mayıs, s. 95

¹⁹⁰ Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/index.php?>, 21 Nisan 2004, erişim tarihi:15.10.2008

¹⁹¹TÜRKDOĞAN, Berna; “Türk-Ermeni İlişkileri(Tehcirden Günümüze)”, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2006, (Yayınlanmış doktora tezi), s. 264

¹⁹² BULUR, Orhan; a.g.e., s. 86

Soykırım iddialarıyla uluslar arası platformda zor günler geçiren Türkiye konunun çözümüne yönelik etkin önlemler almak yerine sadece soykırımı tanıyan ülkelere yönelik kınama mesajları göndermiştir. Konuyla ilgili olarak TBMM oturumunda söz alarak konuşan CHP Milletvekili Şükrü Elekdağ sorunun vahametinden şu ifadelerle bahsetmiştir; “Türkiye, Kanada Avam Kamarasının sözde Ermeni soykırımını tanıyan önergeyi kabul etmesini de şiddetle kınayarak, yapılan açıklamada bu kararın getireceği tüm olumsuzlukların sorumluluğunun Kanadalı siyasetçilere ait olduğu kaydedilmiştir.”¹⁹³

Soykırımı tanıyan Kanada Avam Kamarasıyla ilgili verilmesi gereken diplomatik uyarının düzeyi ve sorunun çözümüne yönelik bir tedbir paketinin ivediliğiyle ilgili TBMM’de söz alan Şükrü Elekdağ ile ilgili TBMM Tutanak Dergisi’nde çıkan haberin devamında şu bilgilere yer verilmiştir; “TBMM Genel Kurulu’nda gündem dışı söz alan CHP İstanbul Milletvekili Şükrü Elekdağ, Kanada Avam Kamarasının sözde ermeni soykırımı yasa tasarısını kabul etmesine tepki göstermiş ve yıllardır Ermeni tezlerine dayanak teşkil eden İngiliz Parlamentosu’nun yayımladığı Mavi Kitap’ın düzmece belgelere dayandığının ortaya çıktığını, buna rağmen bu kitabın tahripkâr ve habis etkilerinin günümüzde devam ettiğini, ermeni tezlerini destekleyenler tarafından uluslararası medyanın, siyaset adamlarının, fikir önderlerinin ve bilim adamlarının aldatılarak Türkiye’ye karşı kullanılmalarının saklandığını ifade etmiştir.”¹⁹⁴

Sorunun çözümüne yönelik iki ülkenin de acilen tedbirler alması ve ortak bir platformda buluşup rasyonel bir tavırla meselenin incelenmesi gerektiği sonucuna paralel olarak Görgülü araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır;

“Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakereleri yapan, Balkanlar, Akdeniz, Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Doğu’da aktif roller üstlenen Türkiye’nin, komşusu olan bir devletle aradan geçen on yedi yıl boyunca diplomatik ilişki kurmamış olması, Soğuk Savaş sonrası benimsenen etkin ve yapıcı dış politika stratejisi ile çelişmektedir. Sıkça dile getirildiği gibi, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşme süreci, artık iki ülke açısından da bir iç politika meselesi haline gelmiştir.

---

¹⁹³“Türkler ve Ermeniler arasındaki tarihsel ilişkilerin objektif veriler ve tarafsızlık ölçüleri içerisinde ele alınarak bir millî politika oluşturulması konusunda genel görüşme açılmasına ilişkin önerge”, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil3/bas/b083m.htm>, TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 81, 13 Nisan 2005, 83. Birleşim, erişim tarihi:15.10.2008, s.17

¹⁹⁴a.g.e., s.18

lke hükümetlerinin iç politika kısıtlarından ötürü kapsamlı çözüme yönelik açılımlar yapmaktan kaçınmaları, iki toplumun arasındaki ilişkileri kısır bir döngü içerisine sokmuştur. Çözümsüzlük içerisinde geçen yılların ardından, önümüzdeki dönemde Ermenistan ile ilişkilerin Türk dış politikası açısından ikinci bir Kıbrıs vakasına dönüşme ihtimaline karşı, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha fazla vakit kaybedilmeden normalleştirilmesi elzem gzmektedir.”¹⁹⁵

Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilerin araştırılmasına dayanak oluşturan arşiv belgeleri incelendiğinde görüldü ki; bu konu yalnızca tarihçiler arasında çözümlenecek bir sorun olmaktan çıkmış, güçlü lobicilik faaliyetlerinin hâkim olduğu platformlarda rasyonalist bir lobici tavrı ile savunulması gereken bir duruma dönüşmüştür.

Haklı olanın değil de sesi çok çıkanın ciddiye alındığı bir politik düzlemde yapılması gereken en öncelikli girişim uluslararası diplomasiye hâkim, konunun uzmanı ve lobicilik faaliyetlerinin içeriği ile ilgili geniş bilgi ve deneyimlere sahip diplomatların bu konu ile ilgili Türkiye Cumhuriyeti tarafından grevlendirilmeleridir. Ermeni lobisinin yaptığı bu faaliyetler sadece Türk toplumunu değil ermeni toplumunu da olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla sorunun sadece Türk ve Ermeni toplumlarını ilgilendirdiği akıldan çıkarılmamalı ve sözde ermeni soykırımını ile ilgili ulusal, ayakları yere basan ve kalıcı bir politika belirlenmelidir. Türkiye, ermeni sorununun çözümü ile ilgili uzun vadeli ve kalıcı çözümler bulmak zorundadır. Dünyada birçok ülkenin parlamentosunda bu konu sık sık gündeme gelmekte, bazı ülkeler soykırımını parlamento kararları ile tanırken bazıları da tanıma sinyalleri vermektedir.

Türkiye’ye düşen görev ise bu soykırım yasa tasarıları ülke parlamentolarında gündeme geldiğinde değil, daha öncesinden tedbirler alarak bu tarz girişimlerin nlenmesine yönelik adımlar atmasıdır. Türkiye geçen yıllar içerisinde Ermeni meselesinde sürekli savunma psikolojisinde olan ve haklılığını kanıtlama konusunda istenilen girişimleri yapamayan bir devlet görüntüsü sergilemiştir. Artık Türkiye bu psikolojisinden vazgeçip tarihi gerçekleri göz önüne sermenin yanında aktif bir politika izleyen ülke profiline geçmelidir.

---

¹⁹⁵GRGL, Aybars; Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü, TESEV yayınları, Dış Politika Analiz Serisi-8, İstanbul, Mayıs 2008, s. 3-4

2.3.4. Ermenistan-Rusya İlişkileri

Güney Kafkasya bölgesinde Rusya'nın emellerine belki de en iyi şekilde hizmet eden ülke Ermenistan'dır. ABD için Ortadoğu'da İsrail nasıl bir öneme sahipse, Kafkasya bölgesinde de Rusya için Ermenistan o öneme sahiptir demek sanırım pek de yanlış bir ifade tarzı olmaz. Kafkasya bölgesinde bulunan bu iki devletin ilişkilerini incelemek üzere Cemilli'nin araştırmasına baktığımızda; "Ermenilerin, Ermenistan dışında en fazla yaşadıkları yerlerden biri de Rusya'dır. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra Ermenistan'a en fazla yardım gösteren ülkelerin başında da Rusya geliyordu.

1991 Eylül seçimlerini kazanan L. T. Petrosyan iç ve dış politikasında kendi devleti ve milleti açısından doğru bir yol tutmuş oldu. Petrosyan Batı ve Rusya ile olan iyi ilişkilerini Türkiye'yle de sürdürmek istiyordu. Ermenistan'ın dış politikasının analizini yaparken önemle üzerinde durulması gereken konulardan birisi de Ermeni toplumunun gerek Ermenistan toprakları içerisinde, gerekse de Diaspora Ermenilerindeki etno-psikolojik durum, yani mağduriyet psikolojisidir. Tarih boyunca olduğu gibi SSCB çöküşünün ardından da Ermeniler yine Rusların desteği ile ayakta durmaya çalışmışlardır. Petrosyan Cumhurbaşkanlığının ilk yıllarında Rusya'yla bağları koparıp Batı ile entegrasyonu sağlamaya çalışmıştır. Fakat Dağlık Karabağ çatışmasından kaynaklanan bölgesel iktidarsızlık Ermenistan'ın güvenlik kaygılarını arttırmış ve her geçen yıl Ermenistan Rusya'ya daha da bağımlı hale gelmiştir"¹⁹⁶ ifadelerini kullandığını görmekteyiz.

İki ülkenin de çıkarlarının birçok noktada kesiştiği görülmektedir. Rusya, Ermenistan'a bulunduğu coğrafyadaki güvenlik sorunlarını gidermeye yardımcı olurken; Ermenistan'da Rusya için Kafkasya bölgesinde stratejik üstünlüğe sahip olma fırsatı vermektedir.

İlişkilerin temellerinin atıldığı dostluk antlaşmasıyla ilgili Gül araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; "Rusya ile Ermenistan ilişkilerinin hukuki temelini 8 Ağustos 1997 tarihinde imzaladıkları dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşmasıyla atmışlardır. 23 maddeden oluşan bu anlaşma egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunmasında ve güvenliğin sağlanmasında iki ülkenin yakın işbirliğini içermekteydi.

---

¹⁹⁶ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 135-136

Taraflardan birinin silahlı bir tehditle karşılaşması durumunda, ortak güvenliğin korunması amacıyla işbirliğine gidilmesi ve gerektiğinde askeri tesislerin ortaklaşa kullanılması öngörülmüştür. İki ülke birbirlerine tehdit oluşturabilecek bloklara üye olmama ve dış politikada eşgüdüm sağlama konusunda da antlaşma sağlamışlardır.¹⁹⁷

Bölgede bulunan bu iki ülke birçok stratejik olayda da gizli işbirliği içerisine girmektedir. Konuyla ilgili Cemilli araştırmasında; “Sovyetler Birliğinin çöküşünün ardından Kafkasya’da bağımsızlık hareketleri güçlenmiş, bu hareketler sonucunda bağımsızlığını ilan eden Kafkas Cumhuriyetlerinin başına milliyetçi ve Batıya yönelik politikalar izleyen liderler gelmiştir. Bu değişiklikler aynı zamanda Rusya’nın bölgeden izole olmasına neden olmuştur. Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki ”Dağlık Karabağ” savaşı Rusya’nın açık şekilde bölgeye askeri birliklerini yerleştirmesini kolaylaştırmıştır. Ermenistan, Güney Kafkasya’da Rus askeri birliklerini topraklarında bulunduran tek ülkedir. Rusya da “Yukarı Karabağ” savaşı başladığından bu yana Ermenistan’a gizli ve açık şekilde destek veren tek ülkedir. Böyle bir ittifakın olduğu gerçeğinden hareketle ne Ermenistan’ın ne de Rusya’nın birbirlerinden kopuk bir siyasi çizgide gitmeleri beklenmemektedir”¹⁹⁸ şeklinde ifadeler yer vermiştir.

“Rusya-Ermenistan ilişkileri, daha doğrusu Rusya’nın Ermenistan üzerinde artan ağırlığı Güney Kafkasya’da barışı tehdit eden en önemli unsurdur. Rusya, ekonomik baskı unsurlarından yoksun olduğu için Ermenistan’ı özellikle 1990’ların başlarında askeri ağırlığıyla etki altına alma politikası takip etmiştir.”¹⁹⁹ Çıttır’ın iki ülke ilişkilerinin askeri boyutuyla ilgili araştırmasına paralel bir görüşte olan Bulur da araştırmasında şu bilgilere yer vermiştir; “Ermenistan’da, Rusya’yı ülkenin hamisi olarak gören çevrelerin varlığı ve Ermenistan’ın izlediği saldırgan politikanın ülkeyi Rus askeri üslerine muhtaç duruma getirmesi Rusya’nın Ermenistan üzerindeki etkisini güçlendirmiştir. Ermenistan, Rusya için sorunsuz şekilde askeri üslerini barındırabileceği bir ülke olmuştur.

---

¹⁹⁷ GÜL, Nazmi; EKİCİ, Gökçen; “Stratejik Ortaklar Arasında Bir Sorun mu var? Rutin’in Ermenistan Ziyareti ve Moskova-Erivan İlişkileri”, <http://www.asam.org.tr/temp/temp253.pdf>, cilt:2, Sayı:19, Kasım 2001, erişim tarihi:19.10.2008

¹⁹⁸ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 137

¹⁹⁹ ÇİTTİR, Süveyda; a.g.e., s. 120- 121

Günümüz itibariyle Rusya'nın Ermenistan'daki askeri görünümü ana hatlarıyla şöyledir; askeri üsler, Türkiye-Ermenistan sınırındaki Rus kuvvetleri, Ermenistan'a hava savunma sisteminin konuşlandırılması, Rusya ile Ermenistan arasındaki kolektif hava ve kara savunma antlaşmalarıdır.²⁰⁰

İki ülke ilişkileri bazı dönemlerde sıkıntılı dönemeçlere girmiş, özellikle 1996 yılında yapılan AGİT zirvesinde Rusya'nın Azerbaycan yanlısı çıkışları ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

Özellikle petrol, silah satışı ve nükleer işbirliği başlıklarında birbirlerine iyice yakınlaşan Rusya ve Ermenistan ilişkileriyle ilgili Laçiner araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır; “Ermenistan-Rusya ilişkilerindeki yakınlaşma Azerbaycan petrolünün uluslararası pazarlara taşınması tartışmaları ile birlikte değişmeye başlamıştır. Ermenistan dış politikasında hayati öneme sahip olan Rusya, Dağlık Karabağ krizindeki politikasında Haydar Aliyev'in Azerbaycan Devlet Başkanı olmasıyla birlikte değişikliğe gitmiştir. 1996 yılında AGİT zirvesinde ortaya konan Ermenilerin işgal ettikleri toprakları terk etmesi ve mültecilerin yerlerine dönmesini isteyen yasa tasarısı Rusya tarafından desteklenmiştir. Rusya'nın Ermenistan'la ilişkileri, Ermenistan'a desteği düzleminde gelişmiştir. Bu destek özellikle Azerbaycan'a ait toprakların işgaline göz yumması ve Ermenistan'a silah satması şeklinde olmuştur. Ermenistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin bir boyutu da nükleer işbirliğidir.

Fakat Erivan-Tahran doğalgaz boru hattı projesinin gerçekleşmesi halinde Ermenistan'ın Rusya'ya olan enerji bağımlılığının azalacak olması Rusya'yı endişelendirmektedir. Bütün bu gelişmelere rağmen Ermenistan, Rusya ile ilişkilerinin derinleşmesine bazı sınırlarda koymuş bulunmaktadır. Ermenistan, BDT, Gümrük Birliği ve Rusya-Belarus Birliği gibi egemenliğini tehlikeye atacağını düşündüğü tekliflere çok sıcak bakmamaktadır. Ermenistan, Rusya'nın yöreleriyle yakın ilişkiler kurmanın, Avrupa kurumlarına ve global ekonomiye entegre olma gibi uzun vadedeki beklentilerine zarar vereceğini düşünmektedir.²⁰¹

---

²⁰⁰BULUR, Orbay; Ermeni Sorunu Çerçevesinde Ermenistan'ın Dış Politikası ve Türkiye ile ilişkileri, Ankara Atılım Üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), s. 63-64

²⁰¹LAÇİNER, Sedat; “Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici temel Faktörler”, Ermeni Araştırmaları, cilt 1, Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü yayınları, 2002, s. 66

Laçiner'in iki ülke ilişkileriyle ilgili araştırmasını inceledikten sonra şu ifadelere yer vermemiz gerekmektedir; Ermenistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra bölgesel ve uluslararası platformda sesini duyurabilmek için birtakım çabalara girişmiştir. Bu çabalardan biri de Kafkasya bölgesinde yıllarca hüküm sürmüş Rusya ile ortak hareket ve işbirliği düşüncesidir. Bunun yanında Ermenistan, dışa açılma politikası gereğince AB ile ABD gibi büyük güçlerle ve diğer büyük uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde olma düşüncesindedir.

Özellikle Kafkasya'da söz sahibi olmaya çalışan ABD, Rusya'ya karşı bölgede başat güç olma niyetini gizliden de olsa dile getirmekte, bu amacını gerçekleştirmek için de Ermenistan'ı yanına çekmeye çalışmaktadır. Önemli olan Ermenistan'ın bahse konu olan bu devletler ve kuruluşlarla ittifak yaparken Rusya ile olan ilişkilerine hanel getirmemesidir. Çünkü ilişkilerin zedelenmesi durumunda Güney Kafkasya bölgesinde tek başına kalacak Ermenistan güvenlik, ticaret, savunma ve enerji darboğazı gibi birçok sorunla karşı karşıya kalacaktır.

Fakat her şeye rağmen Ermenistan'ın, Rusya'nın dışında da seçeneklerinin olduğunu görmesi ve çok yönlü bir diplomatik atak geliştirmesi, Rusya dışında Kafkasya bölgesinde bulunan diğer devletlerle ilişkilerini geliştirmesiyle mümkün olacaktır. Ayrıca Ermenistan, Rusya ile ilişkilerine dikkat etmeli ve eşgüdümlü bir politik tarz mı yoksa sömürgeyi andıran bir ilişki tarzını mı istediğini belirlemelidir. Çünkü Rusya, G. Kafkasya bölgesine hâkim olabilmek için sürekli politikalar geliştirmekte ve bu politikaların tatbiki için de Ermenistan'da bulunan üslerini koz olarak elinde bulundurmaktadır.

2.3.5. Ermenistan-ABD İlişkileri

İki kutuplu dünya düzeninin hâkim olduğu 1990 yılına kadar ABD özellikle Kafkasya bölgesinden uzak durmayı tercih etmiştir. Bunun nedenlerine gelince; henüz kendi mahiyeti olarak gördüğü bölgelerde tam anlamıyla hâkimiyetini gerçekleştirememiş olması ve Kafkasya bölgesinde yeterli miktarda bilgiye sahip olmamasıdır.

ABD- Ermenistan ilişkilerinin tarihiyle ilgili Koşak araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; “ABD’nin Ermenistan politikalarının temelleri XIX. yüzyılın ilk yarısına, ABD- Osmanlı Devleti ilişkilerine dayanır. XIX. yüzyıl başlarında henüz bağımsızlığını yeni elde etmiş ABD’nin iktisadi ve siyasi kaygılarının üzerine inşa ettiği dış politikanın içerisinde kendilerine yer bulmaya başlayan Ermeniler, ABD’nin bugünkü Ermenistan politikasının oluşmasına kadar her dönemde etkili olmuştur.”²⁰²

Ermenistan’ın bağımsızlık sürecinin ABD’deki etkileri ve ABD’ye göç eden Ermenilerini lobicilik faaliyetlerinin tarihçeleriyle ilgili Cemilli araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır; “ABD 1991’de bağımsızlık ilanının hemen ardından Ermenistan’ı tanımış ve diplomatik ilişkiler kurmuştur. ABD’de büyük bir ermeni nüfusunun olması sebebiyle Ermenistan ile ilişkileri diğer Kafkasya ülkelerinden farklı olmuştur. 1970’li yıllardan itibaren ABD, Ermenilerin kendi ülkesine göç etmelerine müsaade etmiştir. Bu yıllarda göç eden Ermeniler ABD’de iyi bir şekilde örgütlenmiş ve Ermenistan’ın bağımsızlığının ilanından sonra hızla lobicilik faaliyetlerine girişmişlerdir. ABD’de bugün başta Kaliforniya’da olmak üzere Michigan, New Jersey, New York ve Nevada da ABD ve dünyanın diğer yerlerindeki ermeni çıkarları için hizmet veren vakıflar vardır. Bu kuruluşlar dışında ABD’de mevcut olan ermeni kiliseleri de buradaki Ermeni lobisinin etkileyici kollarından biridir. Tüm bu kuruluşlar 1984 yılında Amerika Ermeni Asamblesi adıyla bir lobi kurumu kurmuşlardır. 1990’lı yılların başında ABD bölge ülkeleriyle ikili ilişkiler geliştirmeye pek yanaşmamış fakat Ermeni Lobisi’nin sayesinde ABD Ermenistan’ın siyasi, ekonomik ve mali sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır.”²⁰³

Lobicilik girişimleriyle gerçekleşen bu desteğin boyutları diğer Kafkasya bölgesi ülkelere kıyasla oldukça fazladır. Bu yardımlardan ekonomik yardımların boyutlarıyla ilgili bir araştırmada şu ifadelere yer verilmiştir; “Ermeni lobisi 2002 yılına kadar ABD’nin Ermenistan’a 1,2 milyar dolar yardım yapmasını sağlamıştır. Bu açıdan Ermenistan, İsrail’den sonra ABD’den en çok yardım alan ikinci ülke olmuştur.

---

²⁰²KOŞAK, Fatih; “Amerika birleşik Devletlerinin Ermenistan ve Azerbaycan Politikaları (I.Bölüm), <http://www.turkbirluk.gen.tr/lang-tr/Makale/95-fatih-kosak/238-abd-nin-ermenistan-ve-azerbaycan-politkaları-i.html>, 03.04.2008, erişim tarihi:10.11.2008, s. 1

²⁰³CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 153

3 milyon civarlarında nüfusa sahip Ermenistan'da kişi başına 42 dolar Amerikan yardımı düşerken bu rakam Bosna'da 34 dolara, Rusya'da 1.40 dolara, Hindistan'da ise 0.14 dolara kadar iniyor.”²⁰⁴

Yardımlarda ön yargılarına yenilen ve yanlı tutumlar sergileyen ABD yönetimi Ermenistan'a uzatmış olduğu yardım elini Azerbaycan'da mağdur bir şekilde yaşayan halka uzatmamıştır. “ABD'den insani yardımlar alan Ermenistan, Karabağ'da insanlık dışı dramların yaşanmasına rağmen hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmamış, oysa mağduriyet yaşayan Azerbaycan halkı olmasına rağmen Azerbaycan'a 1992 yılından itibaren ambargo uygulanmıştır. Bunda en önemli neden Azerbaycan-Ermenistan savaşı konusunda ABD'nin güçlü Ermeni Lobisi'nin etkisinde kalmasıdır.”²⁰⁵

Lobicilik faaliyetlerinin temelleri ve etkinliği ile ilgili araştırmasının devamında Cemilli şu ifadelere yer vermiştir; “Ermeniler ABD ve diğer ülkelerdeki lobicilik faaliyetlerinin başlamasını 1915 yılında Osmanlı Devleti tarafından Ermenilere yapılmış olan sözde ermeni soykırımına bağlarlar. ABD'deki ermeni lobisinin tarihi uzun olsa da en etkin oldukları devir 60'lı yılları sonlarıdır. Bu lobicilik faaliyetleri ABD'de yaşayan zengin ermeni asıllı kişiler tarafından oluşturulan çeşitli kurumlar vasıtasıyla daha da etkin hale gelmiştir. Bu kuruluşlar dışında ermeni kiliseleri de buradaki ermeni lobisinin etkileyici kollarından biridir. Bu çalışmalarıyla Ermeni lobisi istediği zaman ABD'den Ermenistan'a yönelik yardım paketi çıkmasını sağlamıştır.”²⁰⁶

İlişkilerin boyutunu iyi tahlil edebilmek için Ermenistan'da iktidara gelen liderlerin dış politikaya olan bakış açılarını incelemek gerekir.

“16 Eylül 1991'de Ermenistan'da yapılan devlet başkanlığı seçimlerini “ulusal demokratik birlik” partisinin lideri Levon Ter Petrosyan kazanmıştır. Petrosyan Dağlık Karabağ sorunundan faydalanarak bu koltuğa oturmuştur.”²⁰⁷

---

²⁰⁴“Ermenistan'a ABD Desteği”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/60660.asp>, 31.01.2001, erişim tarihi:10.11.2008

²⁰⁵KOŞAK, Fatih; a.g.k., s. 2

²⁰⁶CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 142

²⁰⁷a.g.e., s. 143

Cemilli'nin araştırmasında yer verdiği Petrosyan dönemi ile ilgili bir başka araştırmada Bulur şu fikirleri öne sürmüştür; “Ermenistan’ın ilk devlet başkanı Petrosyan denize çıkışı olmayan, iki komşusu Azerbaycan ve Türkiye ile ilişkileri çok kötü olan Ermenistan’ın çok taraflı bir diplomasiyle izolasyonunu aşmaya çalışmasını temel dış politika hedeflerinden biri olarak ortaya koymuştur. Petrosyan dış politikasına baktığımızda ana hatlarıyla şöyledir; sınır ülkeleriyle özellikle Türkiye ile ilişkileri normalleştirmek, Rusya’ya olan bağımlılığı azaltmak, ABD yanlısı politikalar izlemek ve Dağlık Karabağ sorununa çözüm bulmaktır.”²⁰⁸

Petrosyan’ın bahse konu olan bu politik açılımında en büyük engellerden biri ermeni diasporasının, Ermenistan’ın iç ve dış politik kararlarında tek söz sahibi olan erk olmak istemesidir. Petrosyan’ın bu kaygılardan söz eden Cemilli araştırmasının devamında; “Petrosyan’ın en çok çekindiği noktalardan biri de dışarıda bulunan diaspora’nın devlet işlerine karışması ve dış politikadaki etkisini arttırmasıdır. Diaspora’nın Ermenistan’ın maddi ve manevi gelişmesinde mutlaka olması gerektiğini savunan Petrosyan bir yandan da diasporayı iç ve dış politikaya mesafeli tutmaya çalışmıştır”²⁰⁹ ifadelerine yer vermiştir. Ama Ermenistan’ın dış politikasında ve özellikle ABD ile olan ilişkilerinde diaspora’nın etkinliği de göz ardı edilemezdi.

Lobicilik faaliyetlerinin esasları ve çalışma alanlarıyla ilgili bilgiler Kantarcı’nın araştırmasında şu şekilde aktarılmaktadır; “ABD’deki ermeni lobisi kongrede genel olarak üç konu üzerinde çalışmıştır. Bunlar; sözde soykırımı ABD senatosunda onaylatmak, ABD’nin Ermenistan’a insani yardım programlarını çıkartmak, Senatonun Azerbaycan ve Türkiye’ye müeyyideler uygulamasını sağlamaktır.”²¹⁰

İlerleyen yıllarda Ermenistan’da başkanlık seçimleri düzenlenmiş ve Nisan 1998’de başkanlık koltuğuna Robert Koçaryan geçmiştir.

---

²⁰⁸ BULUR, Orbay; Ermeni Sorunu Çerçevesinde Ermenistan’ın Dış Politikası ve Türkiye ile ilişkileri, Ankara 2005, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), s. 62

²⁰⁹ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 143

²¹⁰ KANTARCI, Şenol; “Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diaspora’sının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri”, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs 2001, s. 162

Petrosyan'ın aksine saldırgan ve yapıcılıktan uzak bir politik tavrı benimseyen Koçaryan ile ilgili Bulur araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır; “Koçaryan'ın seçilmesi, onun Taşnaklar'a yakın politikasıyla bilinmesi ve sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyet'inin eski devlet başkanı olmasından dolayı, daha dönemin başında Ermenistan'ın dış politikasında (özellikle dağlık Karabağ sorunu ve Türkiye ile ilişkilerde) radikal bir politikaya yöneleceği izlenimini doğurmuştur. Diaspora da özellikle ABD'de güçlü olan Taşnaklar'ın faaliyetlerini askıya alan ve diaspora ile ilişkileri iyi olmayan Ter Petrosyan'ın aksine, Taşnaklar'ın desteğine sahip Koçaryan diaspora vasıtasıyla ABD'ye daha yakın bir çizgiye gelmeye başlamıştır.”²¹¹

Bölgede söz sahibi olmanın yollarını arayan ve bu uğurda Ermenistan'ı bir maşa gibi kullanan ABD, Rusya'nın etkinliğinden rahatsız olmakta ve bu etkiliği asgari düzeye çekmenin yollarını aramaktadır. “Ermenistan'da Rusya'nın askeri ve siyasi varlığının büyük ölçüde devam etmesi ABD'yi endişelendirmekte ve bu yüzden de ABD, Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınır kapılarının açılması için zaman zaman Türkiye'ye karşı baskı uygulamaktadır. ABD, Türkiye ile ilişkilerini geliştiren Ermenistan'ın bu ülke üzerinden Batıya açılmasıyla Rusya'nın siyasi ve askeri etkinliğinin zayıflayacağını düşünmektedir.”²¹²

Ermenistan, ABD'nin ve Rusya'nın çıkarları için bölgede çok önemli bir konuma sahiptir. ABD bu ülkeye “Kafkasya'nın İsraili” gözüyle bakarken, Rusya ise “küçük Rusya” gözüyle bakmaktadır. Bağımsızlığının ilk yıllarından bugüne kadar geçen süreçte Ermenistan denge politikasını çok iyi bir şekilde uygulamış, hem Rusya'nın hem de ABD'nin bölgeye yönelik mali, askeri ve siyasi yardımlarının devamlılığını sağlamıştır. Tabii ki bu yardımların koordinasyonunda Ermeni lobisinin payını unutmamak gerekir. Gelecek yıllarda da Ermenistan'ın Rusya'yı ya da ABD'yi göz ardı ederek bir dış politik atak yapması beklenmemektedir. Batı ile de yakınlaşmayı ve entegrasyonu hedefleyen Ermenistan'ın bu düşüncesini gerçekleştirirken ABD ve Rusya ile olan ilişkilerine halel getirip getirmeyeceğini ise zaman gösterecektir.

---

²¹¹ BULUR, Orbay; a.g.e., s. 80

²¹² CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 157

2.3.6. Ermenistan- İran İlişkileri

Soğuk savaşın bitmesiyle beraber çöken SSCB'nin etkinlik sahasında bulunan ve Güney Kafkasya'da bağımsızlığını ilan eden üç cumhuriyetten Azerbaycan ve Gürcistan dış politik açımlarını Batı yanlısı olarak düzenlemeye çalışmışlardır.

Cemilli araştırmasında, İran'ın bölgedeki iktidar mücadelelerini ve bu mücadelesi esasında Ermenistan'ı nasıl kullandığını ifade etmiştir. “Azerbaycan ve Ermenistan'ın Batı yanlısı politika izlemesi komşu ülke olan İran'ı rahatsız etmiştir. Azerbaycan ve Gürcistan'ın Türkiye vasıtasıyla ABD'nin bölgede daha üstün ve etkileyici güç olmasını sağlaması yolundaki politikaları İran'ı bölgede güçlendirmek için yeni bir üs bulmaya yöneltti. Bu üs, ambargo uygulamalarına maruz kalan ve yetersiz bir ekonomiye sahip olan Ermenistan'dı. İran aynı zamanda Ermenistan'la Azerbaycan arasındaki Yukarı Karabağ savaşı nedeniyle her iki ülkenin iç ve dış politikalarına açıkça müdahale etmeye başlamıştır. İran'ın bölgede etkin olma bağlamındaki girişimlerinden biri de Karabağ sorununda arabuluculuğu üstlenmesi olmuştur. Diğer yandan İran, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal ettiğini söylese de pek dikkate alınmamıştır. Fakat İran da sınırlarını Türkiye gibi Ermenistan'a kapatmamıştır. Aksine Ermenistan'a maddi ve enerji yardımlarında bulunmuştur.”²¹³

İran'ın bölgede aktif güç olma yarışında Ermenistan, diğer güçlü devletlere uyguladığı çift yüzlü politikasını uygulamıştır. İran'da, Kafkasya bölgesinde iktidar anahtarının Ermenistan'da olduğunu düşünmüş ve giriştiği bütün diplomatik açımlarda Ermenistan yanlısı bir tutum sergilemiştir.

---

²¹³ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s. 140-141

BÖLÜM III. HAZAR DENİZİ (GÖLÜ)

3.1. Hazar Denizi/Gölü ve Uluslararası Platformdaki Yeri

“200 milyar varillik petrol rezervine sahip Hazar havzası ABD açısından hayati bir çıkar bölgesidir. Dünya’nın 21. Yüzyıl’da ki bu enerji deposu Rus hegemonyasına bırakılamaz. (Strobe Talbott, ABD’li diplomat, 1.7.1997)”²¹⁴

ABD’li bir diplomatında ifade ettiği gibi büyük petrol rezervlerini içinde barındıran Hazar Denizi, birçok bölgesel ve uluslararası gücün emperyalist politikalarının bulunduğu nokta olma sıfatını taşımaktadır. Dünya’nın en büyük gölü olma özelliğini taşıyan Hazar bölgesi ile ilgili bu araştırmada öncelikle bu bölgenin göl mü yoksa deniz mi olduğu sorusuna cevap aranacak daha sonra da bölge içi ve bölge dışı güçlerin Hazar bölgesindeki emellerinden bahsedilecektir. Araştırmanın giriş kısmında öncelikle Hazar bölgesinin statüsü ve bu büyük pastadan pay alma yarışına giren ülkelerin bölgeden beklentilerine değinilecektir.

Bu konuyla ilgili Oğan makalesinde şu bilgilere yer vermiştir; “Sovyetler Birliği’nin dağılması dünya üzerinde yeni ülkelerle beraber yeni mücadele alanlarını da ortaya çıkarmıştır. Hazar bölgesi, Sovyetler sonrası ortaya çıkan yeni jeopolitik denklemde bölgesel ve uluslararası güçlerin en çok nüfuz mücadelesine giriştiği bölgelerin başında gelmektedir. Zira bu bölge zengin hidrokarbon kaynakları ile büyük petrol oyununun yeni coğrafi mekânı niteliğini almıştır. Hazar’daki bu büyük oyun içerisinde, Başta Rusya olmak üzere beş kıyıdaş devletin yanı sıra diğer uluslararası aktörler; Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Çin ve Türkiye de ciddi bir etkiye sahip olmaya çalışmaktadırlar. Hazar, Doğu-Batı Enerji Koridoru çerçevesinde şekillenen Batı politikası ile petrol ve doğalgaz rezervleri üzerindeki 70 yıllık hâkimiyetini kaybetmek tehlikesiyle karşılaşan Rusya’nın, bölgedeki etkinlik mücadelesinin en önemli merkezi konumuna gelmiştir. Bu yeni jeostratejik mekândaki sorun nitelik itibariyle bir statü ve zengin kaynakların paylaşımı tartışmaları şeklinde yansısı da, aslında sadece bir statü ve paylaşım kavgasından ibaret değildir. Sorunun temelinde yatan ana sebep bölgede “jeopolitik üstünlük” uğrunda yapılan mücadeledir.

²¹⁴ ÖZEY, Ramazan; Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, İstanbul, Aktif yayınları, 2002, s.309

Hazar'ın statüsü ise bu mücadelede sonuca ulaşmak için kullanılan önemli araçlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Hazar'daki birçok yatağın geleceği “statü” sorununun çözümüyle yakından ilgilidir.”²¹⁵

Hazar denizinin statüsündeki en büyük değişikliklerden biri soğuk savaşın bitimi ardından ortaya çıkan yeni jeopolitik denklem sonucunda meydana gelmiştir. SSCB'nin dağılması neticesinde bölge petrolerine ve doğalgaz rezervlerine ortak üç yeni kıyıdaş devlet daha ortaya çıktı. Yeni kıyıdaş devletlerin varlığı ve hazarın yeni statüsüyle ilgili Cemilli araştırmasında şu ifadelere yere vermiştir; “1991 yılında Sovyetler Birliğinin resmen dağılması ile birlikte Hazar bölgesi enerji kaynakları dünyanın en büyük üçüncü hidrokarbon rezervi olarak ön plana çıkarken Rus ve Fars olmayan üç yeni Türk Cumhuriyeti(Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan) bağımsızlığını ilan etti. Bunlarında katılımlarıyla birlikte Hazar'ın kıyısındaki devletlerin sayısı 2'den, 5'e yükseldi. Bu bölgede bağımsızlığına kavuşan üç yeni cumhuriyetle beraber Hazar Denizi iki yönlü ilişkilerden çok yönlü bir ilişkiler denizine çevrildi ve petrol ve Doğalgaz yönünden zengin olması onun hukuki statüsünün çözülmesinde büyük engel oluşturdu.”²¹⁶

Hazar Denizi(gölü), içinde barındırdığı yüksek oranda petrol ve doğalgaz kaynakları sebebiyle dünya enerji arzı bakımından çok önemli bir konumda bulunmaktadır. Buna paralel olarak Hazar bölgesinin güvenliği hem ilgili ülkeler ve hem de dünya enerji piyasası için çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

Hazar havzasının petrol ve doğalgaz rezervlerinden bahsetmek gerekirse uzmanlar günümüzde bu havzasının 275 trilyon m³ doğalgaz ve 150 milyar varil petrol içerisinde barındırdığını ifade etmektedirler. Bu yüzden Hazar Denizi/Gölü büyük güçlerin mücadele alanı olmuş ve hala Hazar'ın göl mü yoksa deniz mi olduğu tartışması sürmektedir. Bu tartışmaların öncesinde bölgenin jeopolitik konumundan ve geçirdiği tarihi süreçlerden biraz bahsetmemiz gerekmektedir. SSCB'nin tarihin derinliklerine gömülmesi sonrası dünya konjonktüründe pek çok değişiklik meydana gelmiştir.

---

²¹⁵ OĞAN, Sinan; “Yeni Global Oyun ve Hazar'ın Statüsü”, <http://www.turksam.org/tr/a153.html>, 14 Şubat 2005, erişim tarihi: 21.10.2008, s. 2

²¹⁶ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s.79

Birçok devlet ve birçok sorunlu bölge bu imparatorluğun yıkılması sonucunda yönetim biçimlerinde değişikliğe gitmiş, bunun sonucunda da dünya siyasi haritasında birtakım radikal değişiklikler meydana gelmiştir. Statüsünde radikal değişikliklerin meydana geldiği bölgelerden biri de Hazar havzasıdır.

Bu havzada SSCB sonrası ortaya çıkan yeni durum ile ilgili Oğan araştırmasının devamında; “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasına kadar Hazar, mevcut askeri güç ve petrol sanayisi ile tam anlamıyla bir Sovyet denizi niteliğindedir. İran, Hazar’ın sadece güneyinde küçük bir kısmını kontrol eden önemsiz bir ortak durumundaydı. Ancak Sovyetlerin çöküşü ve bölgede İran’a nispeten daha güçsüz devletlerin ortaya çıkmasıyla bu ülke, bölgede yeni jeopolitik kazanımlar elde etmek için çok zorlu bir mücadeleye başladı.”²¹⁷

Soğuk Savaşın bitimi ve SSCB’nin çöküşü üzerine ortaya çıkan Hazar’ın kıyısındaki yeni bağımsız aktörler Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan jeopolitik konumları itibariyle herhangi bir uluslararası suya çıkışı olmayan kara devleti görünümündedirler. Karasal nitelikleri ve jeostratejik konumları sebebiyle uluslararası taşımacılığın koridoru konumunda olmaları bu ülkelerin iç ve dış politik gündeminde petrol ve doğalgaz boru hatlarının ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bundan ötürü Hazar Denizine/Gölüne kıyıdaş olan bu ülkeler Hazar sorununu bir milli politika ve ulusal güvenlik sorunu olarak algılamaya başlamışlardır. Bu durum ise Hazar’ın statüsünü daha da önemli hale getirmiştir.

Türkiye açısından bu sorun birkaç yönüyle incelenecek olursa; Türkiye bir yandan bölgedeki rezervlere sonradan ortak olan Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi kardeş ve soydaş ülkelere statü ve bu statünün gereklerinden olan toprak bütünlüğü perspektifinde yaklaşırken, diğer yandan bölgedeki jeostratejik önemi gereği enerji hatları üstünde bulunması ve nakil yollarına hâkim olması sebebiyle “bölgenin enerji deposu ve ikmal hattı” olma niyetini açıkça olmasa da beyan etmektedir. Makalenin devamında Oğan; “Hazar Denizi’nin statüsünün özellikle “karasuların sınırları” ile ilgili yanları sebebiyle de Hazar-Ege paralellikleri de kurulabilecektir.

---

²¹⁷ OĞAN, Sinan; a.g.e., s.3

Yukarıda sayılan doğrudan ve dolaylı neticeleri itibariyle de Hazar sorunu sadece kıyıdaş ülkeler için değil, Türkiye için de birincil dereceden önem arz etmektedir. Avrasya bölgesinin en önemli “yeni coğrafi” mekânı olan Hazar Denizi’nin hukuki statüsünü incelerken, statü sorununu doğrudan etkileyecek olan coğrafi özelliklerini de tarif etmek gerekmektedir. Zira tartışılan konu her şeyden önce bir coğrafi mekândır ve bu coğrafi mekânın statüsünü belirleyecek olan en önemli unsurların başında coğrafi özellikleri gelmektedir. Hazar’ın coğrafyasını bilmeden, ona kıyıdaş ülkelerin jeopolitik argümanlarını anlamak mümkün değildir. Coğrafya ile beraber burada belki de zikredilmesi gereken ikinci önemli konu da bölgenin kısa tarihçesidir. Zira doğru yargı ancak tarih ve coğrafyanın ahenk içerisinde algılanması ile elde edilebilecektir”²¹⁸ ifadelerine yer vermiştir.

Hazar’ın statüsünün belirlenmesi ile ilgili araştırmasında Cemilli; “Hazarın hukuki statüsüne yönelik bilinen ilk düzenleme, Rusya ve İran arasında yapılan Türkmençay antlaşmasıdır(1828). Bu antlaşma ile Hazar Denizi her iki ülke içinde sınır olarak kabul edilmiş, bu bölünmeyle Hazar Denizi’nin hukuki statüsüne ilk defa bir antlaşma metninde yer verilmiş, İran’ın Hazar’da donanma bulundurması Rusya tarafından engellemiştir. Daha sonra bu antlaşma Bolşevikler tarafından iptal edilerek, onun yerine SSCB ve İran arasında 1921 Dostluk Antlaşması ve Hazar’a yönelik ticaret, seyir ve balıkçılık gibi konularını kapsayan 1940 antlaşması yapılmıştır. Ancak bu antlaşma Hazar sorununun temeli olan deniz yatağının kullanılması, enerji kaynakları, egemenlik ve çevre gibi konuları kapsamamaktadır.

Sovyetlerin dağılmasıyla Rusya Hazar’ı uluslararası göl olarak nitelendirmiş, gölün statüsünü kıyıdaş ülkelerin kendilerinin kararlaştırması fikrini ileri sürmüştür. 1991 yılına kadar Sovyetler Birliği ve İran arasında bölünen Hazar, SSCB’nin yıkılmasından sonra Dağıstan (Rusya Federasyonu), Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan tarafından çevrelenen yeni bir coğrafi statü almıştır”²¹⁹ ifadelerini kullanmıştır.

---

²¹⁸ OĞAN, Sinan; a.g.e., s.3

²¹⁹ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s.79

Hazar'ın göl mü yoksa deniz mi olduğu tartışması bilim adamlarını da karşı karşıya getirmiştir. Konuyla ilgili birbirlerine yakın ifadelere yer veren Cemilli ve Oğan'ın ifadeleri şu şekildedir; "Hazar, coğrafya kitaplarında ve çeşitli ansiklopedilerde dünyanın en büyük (tuzlu su) gölü olarak tanımlansa da, tarih boyunca hep bir deniz olarak algılanmış ve bu şekilde isimlendirilmiştir."²²⁰

"Böylece Hazar bir göl mü, yoksa deniz mi tartışmaları ortaya çıkmıştır. Eğer Hazar, deniz olarak kabul edilirse 1982 yılında kabul edilmiş BM Deniz Hukuku sözleşmesine göre her kıyıdaş devletin kara suları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinin olması gerekmektedir."²²¹

Hazar'ın statüsüyle ilgili tartışmaya Özözer araştırmasında şu ifadelerle yer vermiştir; "Hazar Denizi'nin hukuki statüsünün belirlenmesi ile ilgili üç temel görüşten söz etmek mümkün:

-Hazar Denizi "göldür". Kıyıdaş devletlerarasında eşit olarak paylaşılması ve her devletin mutlak hükümdarlığı altında olmalıdır.

-Hazar "denizdir". 1982 BM Deniz Hukuku antlaşmasına göre değerlendirilip kıta sahanlığı, kara suları, balıkçılık bölgeleri tespit edilmeli, geri kalan sular açık deniz olarak kabul edilmeli ve bunların tarifleri yapılmalıdır.

-Hazar denizi kendine özgü şartlardan meydana gelmiş "kapalı su havzası"dır. Ortak kullanım esası kabul edilmelidir.

Hazara kıyısı olan ülkelerden İran, birinci yaklaşıma sıcak bakmaktadır. İran, Hazar denizinin taban ve yüzeyinin beş ülke tarafından eşit (%20) olarak paylaşılmasını öngörmektedir. Eşit paylaşım İran'ın bölgedeki rezervlerden daha fazla pay alması anlamına gelmektedir. Buda özellikle Amerikan şirketlerinin tercih etmediği bir durumdur."²²²

---

²²⁰ OĞAN, Sinan; a.g.e., s.4

²²¹ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s.80

²²² ÖZÖZER, Aşır; Orta Asya- Hazar- Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri, Hak Yayınları, İstanbul 1999, s.68

Hazar'ın statüsüyle ilgili tartışmalara araştırmasında yer veren Özözer'den sonra Hazar'a kıyıdaş olan devletlerin statü karmaşası karşısındaki tutumlarından Meftun araştırmasında şu ifadelerle bahsetmiştir; “Kazakistan ikinci yaklaşıma yakındır. Hazar'ın deniz olduğu, deniz yatağının orta hat esasına göre paylaşılmasını, suların ortak kullanılabilceğini belirtmektedir.

Rusya ise üçüncü yaklaşımı savunmaktadır. Hazar'ın göl veya deniz olduğu görüşlerini reddeden Rusya, kapalı su havzası olarak gördüğü Hazar'da, her ülkenin bölgeden çıkartılan petrolde payı olduğu ve ortak kullanımı savunmaktadır ki bu statünün de 1921 ve 1940 antlaşmalarıyla belirlendiğini iddia etmektedir.”²²³

Bölgede başat güç konumunda bulunan Rusya'nın Hazar denizine/gölüne kıyıdaş olan ülkelere karşı tutumu ile ilgili Olcay araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; “Hazar Denizi son birkaç yıldan bu yana Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üzerinde etkinlik ve hâkimiyet denemeleri yaptığı yerlerden biri olmaya başladı. Dolayısıyla ekonomik, jeopolitik, stratejik hatta ekolojik anlaşmazlıklara yol açmaya aday hale geldi.”²²⁴

Bölgenin süper gücü olan Rusya'nın, Hazar Denizi/Gölü üzerinden bölge ülkelerine uygulamaya çalıştığı baskıdan ana hatlarıyla bahsettikten sonra enerji hatları ve bu hatların statükosunun Rusya ve bölge ülkeleri için öneminden de biraz bahsetmemiz gerekmektedir. Rusya'nın bölgeye yönelik en önemli amacı; Hazar Bölgesi'nin doğal kaynaklarından maksimum pay alabilmenin yanında, bölgeye Kafkasya menşe-i'li ülkelerin dışında başka ülkelerin girmesini önleyerek bölge üzerindeki ekonomik ve politik nüfuzunu korumaktır. Rusya'nın, Kafkaslar ve Hazar'a kıyıdaş konumunda bulunan zengin enerji kaynaklarına sahip bu devletleri siyasi ve askeri alanda etkisi altına alması bölgenin lokomotif pozisyonundaki bu süper gücü daha da yenilmez hale getirecektir.

Hazar'ın statüsünün Rusya için öneminden ve Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin bölgesel ehemmiyetinden bahseden Meftun'un araştırmasını incelediğimizde; “Askeri açıdan, Hazar Denizi'nin Rusya için diğer bir önemi de Azerbaycan'a ulaşabileceği en kısa yoldur.

---

²²³ MEFTUN, Metin; Politik ve Bölgesel Güç Hazar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s.162

²²⁴ OLCAY, H. Bülent; “Avrasya'da Hazar Denklemi”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Alfa yayıncılık, İstanbul 2001, s. 375

Rusya, Azerbaycan'a ulaşmak için Kafkasları geçmektense, Hazar Denizi yolunu tercih etmektedir. Azerbaycan ise Rusya'nın Hazar Denizi'nin statüsünün belirlenmesinde temel kaynak olarak görülmesini istediği 1921 ve 1940 antlaşmalarının yetersiz olduğu belirtilerek, Hazar'ın bir sınır gölü olduğunu, orta hat esasına göre ulusal sektörlere ayrılmasını, her ülkenin kendi sınırlarında serbestçe petrol arama ve işletme faaliyetlerini yürütmesini istemektedir. Petrolünün %77'ni Hazardan sağlayan Azerbaycan'ın zengin kaynakları, kıyıda 45 mil ötede başlamakta ve "göl" tanımı, Azerbaycan çıkarlarına daha çok uymaktadır. Azerbaycan, deniz yatağının orta hat prensibine göre 5 ülke tarafından paylaşılmasını, su yüzeyinin ise ortak kullanılmasını kabul etmektedir"²²⁵ ifadeleriyle karşılaşmaktayız.

Rusya'nın, Kafkaslar ve Hazar'a kıyıdaş konumda bulunan zengin enerji kaynaklarına sahip bu devletleri siyasi ve askeri alanda etkisi altına alması bölgenin lokomotif pozisyonundaki bu süper gücü daha da yenilmez hale getirecektir. Hazar'ın statüsünün Göl olarak düzenlenmesi ve kıyıdaş devletlerarasında eşit olarak paylaşılması gerektiğini savunan Azerbaycan, bölgede önemli jeolojik çalışmalar yapmaktadır.

Bölgenin statüsünün göl kapsamında belirlenmesi taraftarı olan Azerbaycan ile ilgili Oğan araştırmasında şu ifadelere yer vermiştir; "Azerbaycan, Hazar bölgesinde önemli altyapı ve nitelikli petrol mühendislerine sahip olması sebebiyle bu coğrafyada birbiri ardınca yeni yataklar keşfetmeye başlamıştır. Hazar'ın Azerbaycan sektörü ile Türkmenistan sektörü arasında yerleşen ve bugün iki ülke arasındaki en önemli sorun haline gelen Kepez/Serdar yatağını da 1959'da Azerbaycan jeologları keşfetmiş ancak ilk petrol üretimi 1989'da yapılmıştır. Bu arada Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Türkmenistan'da kendi ulusal sektörlerinde petrol ve doğalgaz arama çalışmalarına hız vermişlerdir. Hazar'da kıyıdaş ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve bunu takiben her keşfedilen yeni yatak ile beraber statü ve paylaşım sorunu kıyıdaş ülkelerin gündeminde daha çok yer almaya başlamıştır."²²⁶

Bölgede altyapı çalışmalarına devam eden Azerbaycan bir yandan da Batı sermayesinin bölgeye girebilmesi için fizibilite çalışmalarına hız vermiş ve 1994 yılında bir antlaşma imzalamıştır.

---

²²⁵ MEFTUN, Metin. A.g.e., s. 164

²²⁶ OĞAN, Sinan; a.g.e., s.4

Anlaşmanın içeriği ve bölge ülkelerinin bu duruma karşı tutumlarını Oğan araştırmasında şu ifadelerle dile getirmiştir; “Hazar Denizi’ne kıyıdaş olan cumhuriyetler gerekli reformları yapabilmek için ellerindeki önemli araçlardan birisi olan petrol ve doğalgaz yataklarını Batı sermayesine açabilmek için ciddi çabalara giriştiler. Bu ülkeler içerisinde en aktif çabayı gösteren Azerbaycan, uzun süren görüşmeler ve içeride yaşanan karışıklıklardan sonra 20 Eylül 1994’de literatüre “Asrın anlaşması” olarak geçen “Hazar Denizi’nin Azerbaycan Sektöründe Azeri, Çıracık ve Güneşli Petrol Yataklarının Ortak Kullanımı ve Bölümü başlıklı Uluslararası Anlaşmayı ” imzalayarak Batılı şirketlerin bu ülkenin enerji sektörüne ciddi miktarlarda yatırım yapmalarını sağladı. Bu girişim Azerbaycan petrol sanayisinde yeni bir çağı başlatırken, Hazar’da aslında 1992’den itibaren gündemde olan statü sorununu da yeniden alevlendirdi. Kıyıdaş ülkelerin her biri bu konuda kendi tezlerini ortaya koyarken aynı zamanda bu tezlerine paralel olarak zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının paylaşım kavgasını da vermeye başladılar. Başlangıçta statü tartışmalarının bölgeye yapılan yatırımları engelleyebileceği tahminleri yapılmaya başlanmıştı. Ancak beklentilerin aksine bu tartışma ve anlaşmazlıklar bölgeye yönelik yatırımları yavaşlatmamıştır. Şirketler, imzalanan anlaşmaların bir tür güvence olduğunu düşünmüşlerdir.”²²⁷

Bölgede baskısını günden güne arttıran bu statü belirsizliği sorunu kıyıdaş devletleri bir araya gelerek sorunu rasyonel düşünceler ve ortak çıkarlar başlığı altında tartışmaya yönlendirmiştir. Hazar’ın paylaşılmasıyla ilgili kıyıdaş devletler 2000’li yıllardan sonra bir araya gelip sorunun paylaşım esaslı olarak çözülmesi yolunda çabalar sarf etmişlerdir.

Veliev konuyla ilgili araştırmasında şu ifadeleri kullanmıştır; “2002 yılında Türkmenistan’ın Başkenti Aşkabat’da bir zirve düzenlenmiş fakat bu zirveden çıkan olumsuz sonuç Hazar’a kıyısı olan devletlerin beş yıl tekrar bir araya gelmesini engellemiştir. Tahran Zirvesinde ise kıyı devletlerden üçünün lideri değişmiş fakat Hazar bu zirvede de paylaşılamamıştır. 16 Ekim 2007’de Tahran’da yapılan Hazar Zirvesindeki görüşmeler dünya basınında, Rusya-İran, Rusya-ABD ve İran’ın nükleer çalışmaları bağlamında yer aldı. Zirve sonrası Putin’in gizemli İran ziyareti ve kıyı devletlerarasında imzalanan sonuç bildirgesi gündemdeydi.

---

²²⁷ OĞAN, Sinan; a.g.e., s.5

Tahran Zirvesi sonuç bildirgesi zirvenin tek olumlu sonucu ve son 20 yılda kıyı devletlerin hepsi tarafından imzalanan tek resmi belgeydi. Bu nedenle Hazar'ın paylaşılması anlaşmasının imzalanmaması dikkatlerden uzak kaldı. Sonuç bildirgesi hazırlanır ve görüşmeler yapılırken İran ve Rusya aralarında “paslaşarak” zirvenin kontrolünü ellerinde tutmaya çalışmışlardır. Sonuç bildirisine diğer üç kıyı devletin (Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan) gönlünü alacak bazı maddeler de eklenmiştir. Bu zirve toplantısının en önemli sonuçlarından biri de Hazar denizine kıyısı olan devletlerin her 6 ayda bir Dışişleri Bakanları, her yılda bir de Devlet Başkanlarının katılımıyla Hazar'ın statüsü ile ilgili toplantıların yapılmasının kararlaştırılmasıdır.”²²⁸

Bölgenin statüsünün belirlenmesi kapsamında yapılan görüşmeler neticesinde sadece ortak kullanım alanlarının paylaşımı tartışılmayıp, bölge dışı güçlerin bölgeden rantlanmalarına karşın tedbirler alınması gerekliliğini savunan deklarasyonlar da yayınlanmıştır. En son 2007 yılında yapılan zirvede kıyıdaş ülkeler paylaşım konusunda mutabakata varamamış fakat bölgede söz sahibi olma niyetinde olan ABD'ye karşı ortak bir deklarasyon yayınlama fikrinde mutabık olmuşlardır. 2007 yılının Ekim ayında Tahran'da yapılan zirvede Hazar Denizi'nin statüsü konusunda yapılan görüşmelerde bir mutabakata varamayan beş ülkenin lideri, Amerika'ya yönelik uyarılar içeren mesajlar verme konusunda mutabık olmuşlardır. Konu ile ilgili haberin içeriğine değinecek olursak; “Rusya lideri Vladimir Putin'e suikast düzenleneceği yönündeki istihbaratın gölgesinde Tahran'da yapılan Hazar Zirvesi'nde liderler, topraklarını bir başka ülkenin askeri operasyonları için kullanmasına izin vermeme konusunda anlaşmıştır.”²²⁹

Basında bu konuyla ilgili çıkan haberlere paralel olarak kıyıdaş ülkelerin dış güçlere karşı ortak hareket kararlılıklarıyla ilgili Ekinci yazısında şu ifadele yer vermiştir; “Her ne kadar Hazar'ın statüsünün belirlenmesi için yapılan zirvede ve sonucunda imzalanan bildiride bu konuya ilişkin somut bir sonuca ulaşılmamışsa da, kıyıdaş devletler birbirlerine saldırmayacaklarını ve kendi topraklarını bölgedeki bir diğer devlete karşı planlanan herhangi bir saldırıda kullanılmayacaklarını taahhüt etmişlerdir.

---

²²⁸ VELIEV, Cavid; “Hazar Paylaşmıyor”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1085&sayfa=17>, 29.10.2007, erişim tarihi:10.11.2008

²²⁹ “Hazar'ın Statüsünü Bıraktılar, Amerika'ya uyarıda Bulundular”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=2298090>, 17.10.2007, erişim tarihi:10.11.2008

Rusya Devlet Başkanı isim vermeden, “hiçbir devletin toprakları dış güçlerin bölgedeki başka bir devlete yönelik düzenleyeceği askeri müdahaleye açılmaz” sözlerini kullanmıştır. Bu sözler ABD’nin İran’a karşı muhtemel bir askeri operasyonda, Azerbaycan’ın üslerini kullanacağına yönelik uzun süredir devam eden söylentilere bir gönderme mahiyetindeydi. Deklarasyon’da aynı zamanda NPT (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması) üyesi olan devletlerin herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan barışçıl nükleer enerjiden yararlanma ve bu konuda araştırmalar yürütme hakkına sahip oldukları vurgulanmış ve diğer kıyıdaş devletler bu deklarasyona imza atarak aslında İran’ın tartışmalı nükleer programını desteklerini göstermişlerdir.”²³⁰

5 kıyıdaş devletin yapmış olduğu bu statü belirleme toplantısında Hazar’ın statüsü ile ilgili yine somut bir sonuca varılamamıştır. Araştırmanın devamında; “Dünyanın üçüncü büyük enerji rezervlerine sahip olduğu düşünülen Hazar, zamanında İran ve Sovyetler arasındaki anlaşmaya istinaden göl kabul edilmiş ve kaynakların kullanımı hususunda ortak paylaşım tezi benimsenmişti. Ancak 1991 yılında Sovyetlerin dağılmasıyla Hazar’a kıyısı olan 5 devlet söz konusu olmuş ve Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan geçmiş antlaşmayı tanımadıklarını ilan etmişlerdi. Diğerlerine göre Hazar’a kıyısı en kısa olan ülke İran, kaynakların beş eşit parçaya bölünmesini desteklerken, Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan her ülkenin kıyı uzunluğuna göre pay almasını savunuyorlar. İran’da düzenlenen bu zirvede de Hazar’ın paylaşımı hususunda anlaşmaya varılamamış ancak düzenli olarak toplantılar düzenlemeyi kabul etmişlerdir. Bu zirvenin sonucunda Tahran Deklarasyonu da imzalanmış ve İran Cumhurbaşkanı bu deklarasyonu “dönüm noktası” olarak adlandırmıştır.

Rusya Devlet Başkanı Putin’de herkesin kabul edeceği dengeli bir çözüm bulmaya gayret göstermeleri gerektiğini, Hazar’ın yasal statüsü konusunda anlaşmaya varmadan önce bile ulusal sınırlara bakılmaksızın, Hazar Denizi’nin petrol, gaz ve biyolojik kaynaklarının kullanımına ilişkin ortak bir anlayışın benimsenmesinin tüm kıyı devletlerinin yararına olacağını hatırlatmıştır.”²³¹

---

²³⁰ EKİNCİ, Arzu Celalifer; “Putin’in İran Ziyareti”, <http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=807>, 17.10.2007, erişim tarihi: 10.11.2008

²³¹ EKİNCİ, Arzu Celalifer; a.g.e.

Bu zirve sonunda her ne kadar Hazar'ın statüsü ile ilgili bir sonuç çıkmamışsa da Rusya'nın enerji alanında ABD politikalarından bağımsız hareket ettiği görülmüş, İran'ın nükleer programına diğer ülkeler tarafından destek verilmiş, ABD'ye petrol ve enerji alanlarında Rusya'yı devre dışı bırakmasının o kadarda kolay olmayacağı hatırlatılmıştır. Diğer bir ifadeyle bu zirve, İran'a ve Rusya'ya içinde buldukları nükleer kriz ve enerji çıkmazı sürecinde önemli bir diplomatik kazanım sağlamıştır.

Bugüne gelindiğinde tahmini trilyon dolarlarla ifade edilen Hazar Havzası petrol ve doğalgaz rezervleri için dünyanın birçok ülkesi bölge içerisinde önemli miktarlarda yatırımlar yapmışlardır ayrıca yeni keşfedilen yataklar da düşünüldüğünde bu yatırımların gün geçtikçe artması beklenmektedir. Hazar'a kıyıdaş olan ülkelerinden Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Azerbaycan deniz/göl kısmının paylaşılması ve yüzeyin ortak kullanılması konusunda fikir birliği içerisindeyler. İran ise havuzun tüm kaynaklarının ortak kullanımı fikrini savunmaktadır. Türkmenistan ise Azerbaycan'la aralarındaki mevcut sorunlar yüzünden ve kaynaklarının büyük bir kısmının karada olması münasebetiyle bölgenin paylaşımı konusunda sessiz kalmaktadır. ABD ise zengin petrol rezervlerine sahip olan Hazar Denizine/Gölüne olan ilgisini arttırarak, bölgenin kıyıdaş ülkeler arasında eşit oranda paylaşımını öngörmektedir.

Bölgenin genel yapısıyla ilgili yine bir makalede şu bilgilere yer verilmiştir; "SSCB'nin dağılmasına kadar geçen süreçte Hazar ile ilgili Rusya ve İran eşit haklara sahipti. SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan üç yeni devlet ile birlikte statü tartışması tekrar alevlenmiştir. Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan petrol ve doğalgazın paylaşımı konusunda "kıyı uzunluğu" nun temel alınmasını istemektedir fakat bu durumda İran'ın payı azalacaktır. İran ve Azerbaycan, kıta sahanlığı konusunda da anlaşmamaktadır. Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan geçmiş yıllarda ikili anlaşmalar imzalayarak Hazar Denizi'nin yüzde 64'ünü aralarında paylaşmışlardı.

İran ise bu anlaşmayı tanımamaktadır. Beş ülke 2002'de bir araya gelmiş ama anlaşmazlıkları giderememişti. ABD ve Avrupa Hazar'ın statüsünün belirlenememesinden rahatsızdır.

Avrupa, Hazar'ın altından geçecek boru hatlarıyla petrol ve doğalgazı Rusya'yı by-pass ederek Azerbaycan üzerinden almak istemektedir. Moskova buna karşı çıkmaktadır.²³²

Bölgede çözümsüzlüğünü koruyan tek sorun paylaşım sorunu değildir. Zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin taşınması, taşınma ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek güvenlik sorunları ve bu rezervlerin çevreye bırakacakları kalıcı tahribattır.

Bu konuyu araştırmasına taşıyan Devlet; “Hazar Denizi bölgesindeki bir diğer sorun ise yeni taşıma hatlarının belirlenmesi ve bununla ilgili güvenlik, istikrar ve çevre konularıdır. Bölge ülkelerinde üretimden ziyade bu hidrokarbon (petrol ve doğalgaz) kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması ve mevcut hatların eski ve yetersiz olması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Rusya ulaşım hatlarının kontrolünü elinde tutmakta ve vananın başında tek kalabilmek amacıyla yeni hatlara da çevre kirlenmesini bahane ederek karşı çıkmaktadır. Söz konusu mevcut ülkelerin; kara ülkeleri olmaları, dış dünyaya açılmak için uzun bir yol kat etmeleri, bu geçişlerde farklı ülkelerin topraklarını kullanma zorunlulukları ve bunun yanı sıra etnik ve siyasi açıdan hayli karışık devletlerin bir arada yaşamak zorunda olması bu bölgede enerjinin taşınması konusunda sorun yaratmaktadır. Hazar sorunundaki çözümsüzlük Rusya ile İran'ın menfaatlerine gelmektedir. Böylece Rusya gerek Azerbaycan gerekse Kazakistan petrolünü kendi toprakları üzerinden Batı'ya sevk etme imkânını elinde tutarken, İran ise şayet ABD'nin bu konudaki ambargosundan kurtulursa, Türkmenistan doğalgazını dünya pazarlarına sevk edecek tek ülke olma konumuna gelme hesabındadır²³³ ifadelerine araştırmasında yer vermiştir.

Bölgede çözüme kavuşmayı bekleyen sorunlardan biri olan petrol boru hatlarının güzergâhı meselesiyle ilgili çalışmalar 90'lı yıllarda başlamış olmasına rağmen bu çalışmalar geçiş güzergâhında bulunan sorunlu bölgeler yüzünden tamamlanamamıştır.

---

²³²“ Hazar'a Kıyısı Olan Ülkelerden İran'a Destek”, <http://www.cnnturk.com/2007/dunya/10/16/hazara.kiyisi.olan.ulkelerden.irana.destek/397919.0/index.html>, 16.10.2007, erişim tarihi: 10.11.2008

²³³ DEVLET, Nadir; Kafkaslar, hazar Havzası ve Orta Asya'da bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?, Hak yayınları, İstanbul 2002, s. 105

Sorunu boru hatlarının güvenliği ve alternatif taşıma hatlarının durumu bağlamında değerlendiren Uzunoğulları; “Bölge ülkelerinin Hidrokarbonlarının taşınması için alternatif boru hattı güzergâh çalışmaları bağımsızlıklarının hemen ardından 1990’lı yıllarda başlamış ve çok sayıda yapılabilir proje gerçekleştirmişlerdir. Planlanan ya da teklif edilen petrol ve doğalgaz boru hatlarının bazıları Karabağ, Çeçenistan, Afganistan gibi siyasi istikrarsızlıkların ve bölgesel çatışmaların süre geldiği bölgelerden geçmektedir. Bu durum hatların işletilmesi esnasında terörist saldırılara son derece açık olması anlamına da gelmektedir. Bununla birlikte enerji temininde güvenlik kadar, ekonomik yönden yapılabilirlik de önem taşımaktadır. Söz konusu alternatif boru hatları şöyledir;

- Doğu Hattı (CNPC Hattı) : Batı Kazakistan’daki petrol sahalarından Çin’e kadar uzanır. Mali ve teknik sorunlarla karşı karşıyadır.
- Kuzey Hattı (Rusya- Baltık Denizi Hattı) : Hali hazırda kullanılmakta olup, Kuzey Avrupa’ya petrol taşımaktadır.
- Güney Hatları: Trans İran Hattı, Orta Asya Boru Hattı, İran ile swap(takas) yolu ile taşıma
- Batı Hatları: Bakü-Tiflis-Ceyhan hattı, Bakü-Süpsa ve Bakü-Novorossiysk Boru hatları, CPC petrol Boru Hatları, Trans-Caspian boru hattı

Bu hatlardan Türkiye açısından en önemlisi 4 no’lu Batı hatlarından, Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol ana ihraç boru hattıdır. Güvenilir ve istikrarlı bir geçiş ülkesi olan Türkiye, coğrafi konumunun da vermiş olduğu avantajla, Hazar bölgesinde üretilen petrolün düşük fiyatla emniyetli bir şekilde taşınmasını sağlayacak olan “Bakü-Tiflis-Ceyhan ham Petrol ana İhraç Boru Hattı projesi” nin ilk antlaşması Eylül 1994 yılında yapılmış, hattın yapımına ise Kasım 2000’de başlanmış, 25 Mayıs 2005’de de petrol pompalanmaya başlanmıştır. BTC Boru hattı, 10 milyon varil petrolün dolmasıyla, 2005 sonunda tamamıyla devreye girmiştir. Jeostratejik, ekonomik ve siyasi niteliklerinden dolayı asrın projesi olarak da adlandırılan BTC ile Türkiye, Kafkasya ile Avrupa arasında enerji köprüsü haline gelmiştir”²³⁴ ifadelerini kullanmıştır.

---

²³⁴ UZUNOĞULLARI, Cüneyt; “Bakü- Ceyhan Petrolle Buluşuyor”, Hürriyet Gazetesi, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/05/20/645444.asp>, erişim tarihi: 12.12.2008

Bahse konu taşıma hatlarından Türkiye için önemi en fazla olan hat BTC Boru hattıdır. 2005 sonu itibariyle tamamen devreye giren bu hat Hazar Bölgesi petrolünün Rusya dışında bulunan bir güzergâhla dış dünyaya taşınabildiği ilk kapsamlı proje olması münasebetiyle Türkiye'nin bölgede ilerde alacağı pozisyonu belirlemesi açısından büyük öneme sahiptir.

Hattın uzunluğu ve bölge için önemi şu ifadelerle belirtilmiştir; “BTC boru hattı 468 km’si Azerbaycan’da, 225 km’si Gürcistan’da ve 1.037 km’si Türkiye’de olmak üzere, toplam 1.730 km uzunluğa sahiptir. 2010 yılında Kafkasya bölgesinden gelen petrolün tamamına yakını Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaşacaktır. Bu da dünya petrol arzının %7’sinin Türkiye üzerinden geçeceği anlamına gelir. Ancak ne var ki Rusya’nın Ortodoks kardeşliğini kullanarak, bu hattı by-pass etmesinin önüne geçilmelidir.”²³⁵

Rusya’nın by-pass girişiminde olduğu bu hattı konu alan Cemilli araştırmasında; “Rusya bu bölgede ki doğal kaynakların Türkiye vasıtasıyla dünya pazarlarına çıkarılmasına izin vermemeye çalışmaktadır. Bu işte Rusya’ya en büyük destek AB üyesi ülkelerden gelmektedir. AB üyesi ülkelerin Rusya’ya verdiği bu desteğin esas nedeni; gelecekte kendi ülkelerinin enerji kaynaklarının Türkiye’nin elinde bulunmasından korkmalarıdır. Türkiye ise ABD’nin bu yöndeki desteğini arkasına alarak BTC ve sonradan çekilmesi planlanan hatların kendi ülkesinden geçmesini sağlamak için bölgede Rusya ile açık rekabete girmekten çekinmemektedir.”²³⁶

BTC boru hattının Türkiye için önemine ve gerekli politik açılımların Kafkasya bölgesine yapılmaması durumunda karşılaşılabilecek zorluklara değinen Ercan araştırmasında aşağıdaki bilgilere yer vermiştir; “Bu hat ile hali hazırda bölge petrolü açısından önemli bir pazar konumunda olan Türkiye, taşınacak petrolün bir bölümüyle petrol talebinin bir kısmını karşılayabilir. Hattın bitim noktası Ceyhan, dünya geneliyle karşılaştırıldığında oldukça iyi işletme koşullarına sahip bir limandır. Akdeniz’de neredeyse tüm yıl boyunca yükleme gerçekleştirilebilmektedir. Hazar Bölgesi Doğalgaz Boru Hatları ise şöyledir:

- Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğalgaz Boru Hattı
- Türkmenistan-İran Doğalgaz Boru Hattı

²³⁵“Dünyanın Petrolü Türkiye Üzerinden Akacak”, Radikal, 6 Mart 2005, <http://www.radikal.com.tr/index.php?tarikh=06/03/2005>, erişim tarihi: 12.12.2008

²³⁶ CEMİLLİ, Elnur; a.g.e., s.75-76

- Trans-Caspian Doğalgaz Boru Hattı
- Türkmenistan-Afganistan-Pakistan Doğalgaz Boru Hattı
- Türkmenistan-Çin Doğalgaz Boru Hattı

Bölgede jeopolitik bir gücü simgeleyen Türkiye, geçen zaman içerisinde ulu önder Atatürk'ün “Kafkasya'daki ve Orta Asya'daki kardeşlerinize köprüleri muhafaza edin” vasiyetini hala yerine getirmemiştir. Fakat ilerleyen süreçte yapılabilecek bir şeylerin olduğu muhakkaktır.

Araştırmanın devamında; “Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattının bölgede tek hat olarak kalacağını düşünmek yanılgıya sebep olabilir. Azerbaycan'ın, Rusya Federasyonu ve İran'ın etkisinde kalmasının önü kesilmeli ve Zangezur bölgesi üzerinden Türkiye-Nahçıvan-Azerbaycan bağlantısı sağlanmalıdır. ABD'nin Karadeniz'in batı kıyısında bulunan ülkelerden üs elde etmesi, bölge petrolünün Karadeniz'in doğu-batı kıyıları arasında gemilerle taşınması ihtimalini doğurur ki, buda BTC hattının alternatifini oluşturur. Dolayısıyla TC'de BTC hattını tam kapasiteli kullanılması karşılığında bir takım tavizlere zorlanabilir.”²³⁷

Jeopolitik konumu ve soğuk savaşın bitişi akabine yeni eklenen kıyıdaş ülkelerle beraber Hazar Denizi Avrasya coğrafyasının en önemli bölgesi konumuna gelmiştir. Bu özelliğinden kaynaklanmaktadır ki Hazar Denizi, nüfuz mücadelesinin en çetin olduğu bölgelerin başında gelmektedir. Hazar'da çözümsüzlüğün hâkim olduğu “statü” sorunu, bölgesel ve uluslararası güçlerin yürüttükleri jeopolitik üstünlük mücadelesinin bir sonucudur. Petrol ve doğalgaz Boru hatlarının güzergâhları zengin kaynakların paylaşımı, çevre faktörü ile jeopolitik kazanımlar bölgedeki statü sorununun nasıl halledileceğine bağlı olarak şekillenecektir.

Değişen günümüz dünya konjonktüründe uzun yıllardır bölgesel ve bölge dışı güçlerin mücadelelerine sahne olan Hazar Havzasının statüsü bugün çok farklı bir düzlemde değerlendirilmektedir. Birçok bölge ülkesi ve bölge dışı ülke sorunun ortaya çıktığı ilk dönemlerde savundukları fikirlerden vazgeçmişlerdir. Başta Rusya olmak üzere

---

²³⁷ ERCAN, Deniz; SSCB'nin Yıkılmasından Sonra Kafkasya'nın Yükselen önemi ve Türkiye- Ermenistan İlişkileri, Ankara, Gazi üniversitesi, 2005, (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), s.55

Azerbaycan ve Kazakistan, Hazar Bölgesi'nin yapılanması konusunda oldukça önemli mesafeler kat etmişlerdir.

Bahsi geçen üç ülke de Hazar Denizinin/Gölünün zemininin ulusal sektörlere bölünmesi ve suyun yüzey kısmının da kıyıdaş ülkelerin ortak kullanımına tahsis edilmesi hususunda bir konsensüse²³⁸varmışlardır. Türkmenistan, Azerbaycan ile olan tartışmalı yataklar dışında bu gruba daha yakındır. İran ise bu meselenin çözümüne yönelik yapılan çalışmalarda en başından beri takındığı yapıcılıktan uzak, olumsuz ve saldırgan tavrı sürdürmeye ve denizin beş eşit parçaya bölünmesi, ancak bu şekilde bu sorunun ebedi çözüme kavuşabileceği fikrini savunmaya devam etmektedir. İran'ın da bu tavrından anlaşılacağı üzere sorunun çözümlenmesi noktasında diğer devletlerin bir şekilde anlaşabilecekleri varsayılsa bile çözümsüzlükten nemalanan İran'ın çözüm önerilerine sıcak bakmayacağı düşünülmektedir.

İran'ın bölgedeki güç dengelerini kendi lehine çevirmeyi amaçlayan tutumlarıyla ilgili Olcay araştırmasında; "İran'ın sertlik yanlısı muhafazakârlarında etkisiyle izlediği güce dayalı politika Hazar'ı hızla silahlanma yarışına sürüklemektedir. Rusya ve İran Hazar filosunda çok amaçlı su üstü gemileri, mayın tarayıcı gemiler, motorlu kayıklar, dizel denizaltılar, kıyı füzeleri, toplar ve saldırı uçakları bulunduruyor"²³⁹bilgisine yer vermiştir.

Hazar Denizi, sadece zengin petrol ve doğalgaz kaynakları ile değil havyar gibi dünyanın en zor bulunan ve en pahalı deniz mahsullerinden birine de geniş ölçüde ev sahipliği yapmaktadır.

Hazar denizi/gölü bu özelliğinin yanında birçok özelliğiyle de jeopolitik üstünlüğe sahiptir. Dolayısıyla bu bölgede yaşanan nüfuz mücadeleleri sadece kıyıdaş ülkelerden ibaret değildir. Uluslararası birtakım güçlerin de aktif olarak katıldıkları bu mücadele alanıyla ilgili gelişmelerin kısa bir zamanda sonuçlanması beklenmemektedir. Bölge içi ve bölge dışı aktörlerin tutumlarının ilerleyen yıllarda zaten azalmakta olan enerji potansiyeline bağlı olarak değişmesi muhtemeldir. Varlığını artık iyiden iyiye

---

²³⁸“KONSENSÜS”: fikir birliği, uyuşma... Topluluğa dâhil üyelerin birbirine karşı olan davranış şekilleri, sahip oldukları roller, sorumluluk ve görevleri konusunda bir anlaşmaya varmaları anlamına gelmektedir. <http://mitoloji.info/nedir/konsensus.nedir>, erişim tarihi: 11.10.2008

²³⁹OLCAY, H. Bülent; a.g.e., s. 375

hissettirmeye başlayan enerji darboğazı ilerleyen yıllarda bu bölgede büyük iktidar ve paylaşım sorunlarının doğmasına neden olacaktır.

Zaten bölgesel iktidarsızlıkların hüküm sürdüğü bu coğrafi mekânda enerji kaynaklı bir mücadelenin ilerleyen yıllarda daha kanlı olarak görülmesi, hatta 3. Dünya Savaşının bu yüzden çıkması fikrini ileri sürmek bir hayal ürünü olmasa gerek.

Bölgenin içinde bulunduğu konjonktürde Türkiye politik hamlelerini enerji hatları ve enerji gereksinimi üzerine yapılandırmaya çalışmıştır. Kısır bir diplomatik süreçten geçmekte olan Türkiye, bu bölgeyle ilgili beklentilerini kısa vadede koordine etmiş ve bölge içinde patlak veren sorunlarda bekle-gör siyasetini uygulamıştır. İşte tam bu noktada Türkiye artık statükocu tavrından vazgeçerek sorunların ve anlaşmazlıkların çözümünde taraf olmalıdır. Türkiye'nin bölgede yapması gereken; kaderdaş ülke Azerbaycan gibi diğer kardeş ülkelerin, bölge dışı güçlere karşı bölge rezervlerinin paylaşımı noktasında vermiş oldukları mücadeleleri destekler nitelikte kesin tavırlar almasıdır. Bölgenin jeopolitik yapısıyla ilgili alınan kararlarda gündelik telaşlar yerine uzun vadeli çözüm önerileri geliştirilmeli ve bu anlamda bölge ülkelerinden ortak tarih ve kültür bilincimizin mevcut olduğu ülkelerle fikir birliğine gidilmelidir.

BÖLÜM IV. ABHAZYA ve GÜNEY OSETYA'NIN BAĞIMSIZLIĞININ

ULUSLARARASI PLATFORMDA YANKILARI

4.1. Bağımsızlık İlanı ve Sonraki Süreçte Yaşanan Gelişmeler

Gürcistan'ın, Güney Osetya'ya yapmış olduğu askeri müdahale ve akabinde Moskova'nın cevap niteliğinde gerçekleştirdiği Gürcistan askerî harekâtı Kafkasya bölgesindeki mevcut konjonktürde birçok değişikliğe neden olmuştur. Bu değişikliklerden en önemlisi, Güney Osetya ve Abhazya'nın tek taraflı bağımsızlık ilanlarının uluslararası platformda yarattığı sancılı süreçtir. Bu iki otonom bölgenin bağımsızlıklarının dünya devletleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından tanınması talebi, bağımsızlık ilanının hemen sonrasında büyük devletleri ve uluslararası kuruluşları karşı karşıya getirmiştir.

Soruna taraf olan ülkelerden Moskova yönetimi politikasını bu iki bölgenin bağımsız birer devlet olduklarını kabul etmekle belirtmiştir. İki ülkenin bağımsızlığının tanınması ile ilgili Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'inde demecinin bulunduğu 26 Ağustos 2008 tarihinde yayınlanan haberin detayında; “Güney Osetya ve Abhazya'nın Rusya'ya yaptığı başvurunun dün Rus parlamentosunun alt kanadı Duma ve üst kanadı Federasyon Konseyi'nde kabul edildiğini hatırlatan Medvedev, “Bu konuda artık bizim de bir karar almamız gerekiyor. İlgili bütün uluslararası hukuku göz önünde bulundurarak bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanıyoruz”²⁴⁰ ifadelerine yer vermiştir. Rusya dışında kalan küresel ve bölgesel aktörlerde karşıt görüş olarak bu iki bölgenin bağımsızlık ilanlarını tanımadıklarını bildirmişlerdir. Rusya dışında bu iki otonom bölgenin bağımsızlığını tanıyan tek devlet Nikaragua olmuştur.

Uluslararası hukuk kurallarına riayet edilmesi ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması yönünde hem fikir olan devletler ve uluslararası kuruluşlar arasında en büyük tepkiyi Washington yönetimi göstermiştir. Konuyla ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice olayı son derece talihsiz bir karar olarak değerlendirmiştir.

---

²⁴⁰“Rusya'dan Tarihi Tanıma”, Sabah, 26.08.2008, <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/08/26/haber,4DC3DC5BBA01482B8F5B6C5ABF3D62A5.html>, Erişim tarihi:01.01.2009

5“ABD’nin, BM Güvenlik Konseyi’nde Güney Osetya ve Abhazya’nın statülerinin değiştirilmesine yönelik olası bir Rusya girişimini engellemek için veto hakkını kullanacağını” da belirten Rice, ayrıca Rusya Yönetimini uluslararası toplumca desteklenen ateşkese uyma yükümlülüğünü yerine getirmemekle suçladı²⁴¹ şeklinde çıkan ve ABD’nin olay karşısındaki sert tutumunu ifade eden bu gelişme zaten gergin olan ABD-Rusya ilişkilerini iyice çıkmaza sokmuştur. Abhazya ve G. Osetya’nın bağımsızlıklarının Rusya tarafından tanınmasıyla ilgili tepkiler sadece ABD yönetimi tarafından değil birçok devlet ve uluslararası kuruluş tarafından da dile getirilmiştir.

Kararın bir ilhak sonucunu doğurduğuna dikkat çeken Gürcistan yönetiminin açıklamasına da yer veren haberde; “Gürcistan, Rusya Devlet Başkanı Dimitry Medvedev’in Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlıklarını tanımamasını, ilhak olarak nitelendirdi. Dışişleri Bakan Yardımcısı Giga Bokeria, “Bu karar, Gürcistan’ın parçası olan bu toprakların açıkça ilhakıdır”²⁴² ifadelerine yer verilmiştir. Tanıma kararına verilen tepkilerle ilgili basında çıkan haberlerde şu ifadeler kullanılmıştır; “İngiltere kararı reddettiğini duyurdu. Estonya’nın başkenti Talinn’de bulunan Almanya Şansölyesi Angela Merkel, Rusya’nın kararının kabul edilemez olduğunu söyledi.”²⁴³ Ayrıca Fransa’nın durum karşısındaki tepkisiyle ilgili bir haberde; “Fransa Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Eric Chevaller, düzenlediği rutin basın toplantısında, Fransa’nın Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü tanıdığını ve Rusya’nın kararından üzüntü duyduğunu söyledi”²⁴⁴ ifadelerine yer verilmiştir.

Tanıma kararının yankıları sadece adı geçen devletlerde hissedilmemiş, bağımsızlık ve tanıma kararları konuyla ilgili uluslararası kuruluşlarında acil önlemler almalarına neden olmuştur. Rusya’nın almış olduğu radikal kararlar ilgili çıkan başka bir haberde “Dünyadaki önde gelen sanayileşmiş ülkelerden oluşan G-7 ülkelerinin, Rusya’nın, Gürcistan’daki ayrılıkçı Güney Osetya ile Abhazya bölgelerini tanıyabileceği haberleri üzerine alarma geçtikleri bildirildi.

---

²⁴¹“Kosova’dan Abhazya ve Güney Osetya’ya: Batı’nın Tutarsızlığı”, Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 28.08.2008, <http://www.tasam.org/pencere.php?altid=2536&islem=yazdir>, erişim tarihi:01.01.2009

²⁴² “Rusya’dan Tarihi Tanıma”, SABAH, 26.08.2008, A.g.k.

²⁴³“Rusya G. Osetya ve Abhazya’yı tanıdı.”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/457384.asp>, 28.08.2008, erişim tarihi:01.01.2009

²⁴⁴ “Rusya G. Osetya ve Abhazya’yı tanıdı.”, a.g.e.

ABD Dışışleri Bakanlığı'nın bir yetkilisi ABD, İtalya, İngiltere, Fransa, Almanya, Kanada ve Japonya'dan oluşan G-7 ülkelerinin üst düzey yetkililerinin kendilerine yapılan bir konferans çağrısında Rusya'nın, Güney Osetya ile Abhazya'yı tanıyabileceği yönündeki haberler üzerine alarma geçerek Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasına destek olmak amacıyla birleşme konusunda anlaştıklarını kaydetti²⁴⁵ ifadelerine yer verilmiştir.

Rusya'nın tanıma kararını protesto eden büyük devletlerin ve G-7 ülkelerinin demeçlerini destekler nitelikte olan diğer uluslararası kuruluşların açıklamalarına baktığımızda şu ifadeleri görürüz; “NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer, ittifakın Rusya'nın hareketini reddettiğini hatırlattı.” Scheffer'in sözcüsü tarafından yapılan açıklamada, “Bu karar, Rusya'nın da altında imzası bulunan ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü öngören birçok BM Güvenlik Konseyi kararının ihlalidir. NATO, Gürcistan'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü destekliyor” dendi. Konuyla ilgili aynı araştırmanın devamında şu ifadelere yer verilmiştir; “Benzer bir açıklama AGİT'den geldi. Dönem Başkanı Finlandiya'nın Dışışleri Bakanı Aleksander Stubb, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması temel AGİT ilkelerinin ihlalidir dedi. Stubb, “Rusya'nın, Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı göstererek AGİT ilkelerine uymasını, Gürcistan'daki tüm askerlerini derhal çekmesini ve ateşkes anlaşmasına uymasını istedi.”²⁴⁶

NATO ve AGİT'in açıklamasını doğrular nitelikte bir açıklamada AB'den gelmiştir. Yazının devamında; “Avrupa Birliği; BM Sözleşmesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Akdi ve BM Güvenlik Konseyi'nin birçok kararıyla Gürcistan'ın tanınan bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı çıkan bağımsızlık ilanlarını ve Rusya'nın bu ilanları tanımamasını kınadı. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Terry Davis de, “Konsey üyesi bir ülkenin toprak bütünlüğünü ihlal eden Moskova'nın bu tek yanlı kararını kınadığını” açıkladı.

Son olarak Batılı güçlerin etkisinde kalan ve bağımsız kararlar almakta zorluklar yaşıyan BM'den de açıklamalar geldi.

---

²⁴⁵ “TANIMA KARARI MEDVEDEV'E SUNULACAK”, Anadolu Ajansı, [http://www.aa.com.tr/index.php?](http://www.aa.com.tr/index.php?25.08.2008) 25.08.2008, erişim tarihi:04.01.2009

²⁴⁶ SANCAKTAR, Caner; “Kosova'dan Abhazya ve Güney Osetya'ya: Batının Tutarsızlığı”, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2536&syf=1>, 28.08.2008, erişim tarihi:04.01.2009

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, “Rusya’nın Gürcistan’da tek yanlı olarak bağımsızlığını ilan eden Abhazya ve Güney Osetya’yı tanımmasının, Güvenlik Konseyi’nin Gürcistan’daki krize çözüm bulma çabalarını zorlaştırabileceğini” söyledi ve “devletlerin tanınması konusunun egemen devletlerin karar vereceği bir mesele olduğunu vurguladı.”²⁴⁷

Uluslararası toplumun, bağımsızlık ilanı ve Rusya’nın tanıma kararına verdiği tepkileri inceledikten sonra üye devletlerin sınırları ile ilgili temel sözleşme olarak kabul edilen BM kurucu sözleşmesini inceleyelim. Sözleşmenin ulusal sınırlara atıfta bulunduğu maddesini incelediğimizde; “Bu sözleşmeye göre BM üyesi olan, dolayısıyla sınırları, egemenliği BM tarafından tanınmış ve güvence altına alınmış olan bir devletin ülkesel bütünlüğü ilgili devletin rızası olmadan zor kullanılarak değiştirilemez”²⁴⁸ hükmüyle karşılaşırız. Bu madde; üye devletlerin ulusal sınırlarını garanti altına alan temel hükümdür.

Bağımsızlık ilanı ve sonrasında gelişen süreçle ilgili Batılı ülkeler ve uluslararası kuruluşların yaptıkları açıklamalar incelediğinde barıştan yana, uluslararası hukuk kurallarına uygun, insancıl ve kötü niyet barındırmayan söylemlerle karşılaşmaktadır. Fakat Şubat 2008 tarihinde Sırbistan’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Kosova’nın bağımsızlık süreci ve sonrasında AB ile diğer uluslararası oluşumların konuya ilişkin tepkilerini incelediğimizde farklılıklarla karşılaşmaktayız. Kosova’yı bağımsız bir devlet olarak tanıyan başta ABD, AB ve NATO gibi birçok büyük gücün Abhazya ve G.Osetya’yı tanıma noktasında tepkisel ve duygusal bir tutum içerisine girmeleri bu güçlerin dış politikalarında ne kadar büyük bir tutarsızlık içinde olduklarının göstergesidir. Batılı güçler Kosova’yı sadece tanımakla yetinmemiş, hemen ekonomik ve siyasi ilişkiler kurmaya başlamışlardır. ABD ve Batının desteğini arkasına alan Kosova’nın Cumhuriyetleşme ve yapılanma süreci ivme kazanmıştır. Hatta batılı güçler bu ülkenin ilerleyen yıllarda AB ve NATO gibi uluslararası oluşumlarda yer almasının hayal olmadığını beyan etmişlerdir. Kosova’nın modernizasyonu sürecinde aktif rol almayı hedefleyen bu emperyal güçlerin göz ardı ettikleri bir durum mevcuttur.

---

²⁴⁷ SANCAKTAR, Caner; a.g.k.

²⁴⁸“Kosova’dan Abhazya ve Güney Osetya’ya: Batı’nın Tutarsızlığı”, a.g.k.

Bu durum BM'ye üye olan bir devletin sınırlarıyla ilgili kendi rızası olmadan bir düzenleme yapılamayacağı ilkesidir. İlke ile ters düşen durum ise; Sırbistan'dan ayrılarak tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı uluslararası platformda diğer ülkelerin hukuken tanıma yarışına girmeleri ve bu durumu Sırbistan'ın rızası olmadan yapmalarıdır. Yani mevcut durum BM, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin kuruluş şeklini düzenleyen devletlerarası sözleşmelerle hükme bağlanmış olan temel ilkelere birinin alenen ihlalidir. Sırbistan'ın ülkesiyle bölünmez bütünlüğünü tehlikeye atan bu bağımsızlık hareketi diğer ülkeler tarafından desteklenmiş ve Sırbistan'ın sınır güvenliği ile ulusal birliği göz ardı edilmiştir.

Fakat sıra benzer durumda olan Gürcistan'a bağlı G. Osetya ve Abhazya'nın tek taraflı bağımsızlık ilanına geldiğinde hemen hemen bütün büyük devletler ve Uluslararası örgütler Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemişler ve bu iki bölgenin bağımsızlık taleplerini de sert bir dille geri çevirmişlerdir. Kosova'nın bağımsızlık sürecini demokratik bir açılım ve yenilikçi bir yapılanma olarak nitelendiren dış güçler, G. Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık çağrılarını anti-demokratik bir tutum ve dünya barışına bir tehdit olarak algılamışlardır. ABD ve AB siyasetçileri her iki durum karşısında da genel geçer hukuki kuralları uygulamamışlar ve ikiye bölünmüş bir politik açılım içerisine girmişlerdir. Her olayı kendi iç dinamikleri içerisinde düşünmenin sağlıklı karar verme noktasında gerekli olduğunu savunan ABD ve Batılı siyasetçiler bu olay sonucunda da bu tutumlarını sürdürmüşler ve bağımsızlığını ilan eden iki bölgeyi tanımama konusunda hemfikir olmuşlardır.

BM üyesi Gürcistan'ın sınırları içerisinde bulunan Abhazya ve G. Osetya'nın tek taraflı bağımsızlık ilanları ve sonrasında Rusya'nın bu iki otonom bölgeyi bağımsız birer devlet olarak kabul etmesi ve uluslararası kamuoyuna bu kararı tanıma noktasında dikteci bir zihniyetle yaklaşması BM'nin ülkesel bütünlüğün korunması ile ilgili kararına ters düşmüştür. Özellikle ABD ve Batı'nın tepkisi de bu yönde olmuştur. Bu iki bağımsızlık hareketinin uluslararası platformda yarattığı etkiye bağlı olarak şu çıkarımı yapmak mümkündür; Dünya konjonktürü ve diplomaside geçerli olan uluslararası hukuk ve antlaşmalar değil, güç ve rant ilişkileridir.

4.2. TC'nin, Abhazya ve Güney Osetya'nın Bağımsızlık Kararlarını Tanıma Konusundaki Tutumu

Gürcistan'ın taktiksel bir hata olarak gerçekleştirdiği Güney Osetya saldırısı, ardından Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesi ve Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığının tanınma süreci sadece Kafkaslar ve Avrasya coğrafyasını değil, bütün dünyayı etkileyebilecek gelişmelere sebep olmuştur. Meydana gelen bu olaylar neticesinde bölgenin başat gücü olan Rusya ile başta ABD ve Batılı güçler olmak üzere bir çok uluslararası birleşimin(NATO, BM, AB...vb) çıkar ilişkileri birbirine ters düşmeye başlamıştır. Rusya'nın "arka bahçe" olarak azlettiği Kafkasya coğrafyasına diğer küresel güçlerin müdahale etmeye çalışması bölgedeki başat gücün tepkisini çekmiş ve süreç, 1950-1990 yılları arasında dünya genelinde hüküm süren Soğuk Savaş dönemine benzer nitelikte devam etmeye başlamıştır. Peki değişen konjonktüre paralel olarak bölgenin kilit isimlerinden ve önemli aktörlerinden biri olan Türkiye'nin tutumu ne olmalıdır? Ayrıca Türkiye bölgesel ve uluslararası çıkarlarıyla ilgili dış politik tutumunu hangi taraftan yana sergilemelidir?

Türkiye, Kafkasya'da güç dengelerini alt üst eden bu bağımsızlık hareketinin başlangıcından beri Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Türkiye'nin bu tutumunun altında bölgedeki güç dengelerinin hassasiyeti yatmaktadır. Nitekim Abhazya Dışişleri Bakanı Sergey Şamba'da Türkiye'yi Kafkas politikasını daha çok Gürcistan üzerinden yapmakla eleştirmiş ve Gürcistan'a Türkiye tarafından askeri destek verilmesinin sorunu çözümsüz kıldığını ifade etmiştir.

Aslında soğuk savaşın bitimini takip eden sürece tarihi bir perspektiften baktığımızda Türkiye'nin bağımsızlık hareketleri karşısındaki tutumunun ne kadar hassas olduğunu görebiliriz. Demokratik açılımlara ve halkların kendi kaderlerini tayin etmeleri prensibine (self-determinasyon) azami oranda itina gösteren Türkiye, 1990'lı yılların başından itibaren Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan gibi sömürgeci yeni kurtulmuş ve tek taraflı bağımsızlık ilan etmiş bu devletleri tanıyan ülkelerin başında gelmiştir. Zira Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından bu ülkeyi de ilk tanıyan devletlerden biri Türkiye olmuştur.

Fakat sıra gerek tarihi gerekse kültürel bağlarla bağlı olduğumuz Abhazya ve G. Osetya'nın bağımsızlık ilanlarının tanınmasına geldiğinde Türkiye çok farklı bir strateji izlemiştir.

Bu strateji gereği Türkiye tavrını Gürcistan'dan yana göstermiş, ABD ve Batılı güçlerin saflarında yer almış ve bu iki otonom bölgenin bağımsızlık kararlarını tanıma hususunda imtina etmiştir. Başta da belirttiğim gibi Türkiye'nin bu tutumunu bölgesel dengelerle açıklamak mümkündür. Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında ortaya çıkan tek kutuplu dünya konjonktüründe Türkiye, Rusya ile yakın ilişkiler içine girmekten azami oranda çekinmiş ve yönünü yeni dünya düzeninin jandarması konumunda olan ABD'ye çevirmiştir. ABD'de Kafkasya bölgesinde kendisine en yakın ülke olarak Türkiye'yi görmüş ve Türkiye'yi bu bölgedeki emellerini gerçekleştirmek için bir piyon olarak kullanmayı hedeflemiştir.

Sürekli patlamaya hazır bir bomba görünümünde olan Kafkasya coğrafyasında Türkiye diplomatik açılımını arabuluculuk sıfatını üstlenerek gerçekleştirmeye çalışmış ve gizliden gizliye devam etmekte olan yeni soğuk savaş sürecine taraf olmaktan uzak durmaya çalışmıştır.

Soğuk savaş rüzgârlarının hızla estiği bu gergin dönemde Türkiye eteğindeki taşları önüne döktüğünde çok vahim tablolarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu tablolardan ilki; Türkiye, ABD ve diğer güçler gibi Gürcistan'ın BM kararlarıyla garanti altına alınan "toprak bütünlüğü" ilkesi gereğince tavır sergileyecek ve bu anlamda Rusya'yı karşısına alacaktır. İkinci tablo ise; Rusya'nın bağımsızlık kararını destekleyecek ve bu uğurda enerji koridoru olma ve AB üyesi olma umudundan vazgeçecektir. Türkiye'nin bu iki tablo karşısında vereceği karar muhtemelen enerji koridoru olma hayali ile bağlantılı olarak uzun yıllardır müttefikimiz olan ABD yanlısı olacaktır. Tabii bu karar kuzey komşumuz olan Rusya'yı pek de memnun etmeyecektir. Özellikle enerji anlamında büyük oranda bağımlı olduğumuz Moskova yönetimi, Türkiye'nin bağımsızlık karşısındaki tutumunu bir koz olarak kullanabilir, enerji vanalarını süreli olarak kısabilir ya da kapatabilir. Rusya gibi enerji kaynaklarına sahip olan ve bu kaynakları kontrol edebilen ülkelerin uluslararası platformda enerjiyi bir koz olarak kullanmaları Türkiye gibi birçok ülkenin de dış politik açılımlarında manevra alanlarını kısıtlamaktadır.

Bu döneme kadar Türkiye bağımsızlık kararı karşısında statükocu tutumunu korumuştur fakat taraflar arasındaki gergin ilişkiler yumağı büyüdükçe her iki tarafta Türkiye’den taraf seçmesini isteyebilecektir. İşte böyle bir durumda Türkiye’nin vereceği karar bu milletin kaderini tayin edecektir.

Türkiye’nin “Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi” projesi gereğince bu iki bölgeyi en azından yakın vadede veya orta vadede tanıyacağını beklemek yanlış olur. Çünkü platformun ana şeması ve yapılanması ile ilgili kısmına gelindiğinde bahsedeceğimiz üzere Kafkasya bölgesinde tatbiki düşünülen bu platformun gerçekleştirilebilirliği Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye’nin aynı masada ve ortak çıkarlar doğrultusunda bir araya gelmeleri ile mümkündür. Eğer Türkiye, Gürcistan’a rağmen bu iki otonom bölgenin bağımsızlık kararlarını tanırsa platform taslak aşamasından öteye gidemez. Ayrıca Gürcistan’ında, Ankara’nın bu tanıma kararına paralel olarak Türkiye karşıtı bir tutum ve yapılanma sürecine girmesi muhtemel olacaktır. Şuan için uzak bir ihtimal gibi görünse de ilerleyen yıllarda Türkiye sınırları içerisindeki ayrılıkçı hareketlerin kendi başlarına alacakları bir “de facto” kararı başta Gürcistan olmak üzere birçok devlet tarafından kabul görür konuma gelecektir. Başta da belirttiğim gibi bu ihtimaller her ne kadar uzak gibi görünse de ilerleyen yıllarda Türkiye’nin uluslararası politikada başını ağrıtabilecek meselelerdir.

Ancak G. Osetya ve Abhazyayı hukuki olarak tanımama kararı, Türkiye’nin tarihi ve kültürel bağlarla bağlı olduğu bu iki otonom bölgeyle kültürel, ekonomik hatta siyasi ilişkiler kurmasına ve yapılandırmasına engel teşkil etmemektedir. Türkiye’nin bu iki sorunlu bölgeyi hukuken tanıma (de jure) kararı alması birtakım diplomatik problemlere neden olacağından dolayı bölgenin fiili bağımsızlık (de facto) durumunu değerlendirip bu anlamda çalışmalar yapmak daha sağlıklı olacaktır. Yıllardır dış politik bütün açılımlarını AB ile Ortadoğu odaklı gerçekleştiren Türkiye’nin artık enerjisini kendisi için önem arz eden Kafkaslar coğrafyasına yönlendirmesi gerekmektedir. Bu yönlendirmenin de sadece devlet nezlinde değil ekonomik örgütler ve sivil toplum kuruluşlarını da içine alan geniş bir yelpazede koordine edilmesi gerekir.

BÖLÜM V. TÜRKİYE’NİN “BÜYÜK KAFKASYA KALKINMA GİRİŞİMİ” AÇILIMI

2. Dünya Savaşı süreci ve akabinde patlak veren Soğuk Savaş süreci, Türkiye’nin dış politikasında statükocu bir tavır içerisinde girmesini gerektirmiş ve aktif dış politika düşüncesini uzun yıllar rafa kaldırılmasına neden olmuştur. 1950-1990’lı yıllar arasında hüküm süren bu Soğuk Savaş süreci 1991 yılında SSCB’nin yıkılmasıyla sona ermiş ve SSCB’yi oluşturan 15 devletten 12’si bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu’nu kurmuşlardır.

Soğuk savaş sonrası ortaya çıkan bu yeni konjonktürde Türkiye kendisinden beklenen dış politik atacağı gerçekleştirilememiş ve sürecin işleyişini uzaktan izlemekle yetinmiştir. Sovyetler Birliği’nin yıkılmasını takip eden süreçte yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar ve merkezi otoritenin kaybolması sonucunda bağımsızlıklarını ilan etmeye başlayan devletler güven bunalımı içerisinde ABD ve Rusya’nın desteğini almadan tek başlarına ayakta durmaya çalışmışlar ve bölgede kendilerine yakın hissettikleri ülkelerden destek almaya çalışmışlardır.

Bu anlamda bağımsızlığını ilan eden bu devletlere gerek coğrafi olarak gerek de kültürel olarak destekte bulunabilecek ülkelerin başında Türkiye gelmekteydi. Fakat bölgede bağımsızlıklarını ilan eden kardeş devletimiz konumundaki Azerbaycan ve diğer bağımsız devletler Ermenistan ile Gürcistan’ın siyasi ve ekonomik yapılanmasıyla birlikte devletleşme süreçlerinde Türkiye üzerine düşen görevleri yeteri kadar iyi şekilde yerine getirememiş ve bu ülkelerin gelişim süreçlerinde istenilen düzeyde söz sahibi olamamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri; özellikle 1990 yılından sonra Türkiye ekonomisi ağır dış borç yükü altında ezilmeye başlamıştı. Ekonomik olarak dışa bağımlı bir görünüme sahip olan Türkiye, ilerleyen süreçte Dünya Bankası ve IMF’nin boyunduruğu altına girmişti. İçinde bulunulan bu süreç Türkiye’nin bölge ile ilgili etkin bir dış politika izlemesini imkânsız hale getirmiştir. Ekonomideki dışa bağımlılık süreci ve bölgesindeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık süreci Türkiye’nin Kafkasya bölgesinde meydana gelen bu değişikliklerle alakalı olma planını uzun bir müddet ertelemesine sebep olmuştur.

Bu süreçten sonra artık geriye dönük hayıflanmaların çok da önemi yoktur. Önemli olan ilerleyen zamanda Dünya'nın çatısı konumundaki Kafkasya'nın yapılandırılması ve yeniden şekillendirilmesi sürecinde kilit ülkelerden biri olan Türkiye'nin neler yapabileceğine karar vermesi ve bu kararını biran önce uygulamaya koymasındır.

Türkiye özellikle soğuk savaş sonrası süreçte çevresinde bir güvenlik çemberi kurmak istemiştir. Bu düşünce kapsamında bir işbirliği platformu kurma fikri ilk defa eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından İstanbul'da Kasım 1999'da gerçekleştirilen AGİT zirvesinde beyan edilmiştir.

Zirveye katılan örgüt üyesi 54 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanlarının yanı sıra Avrupa konseyi, BM ve AB gibi uluslararası güç odaklarının katıldığı bu konferans'ta Demirel, Kafkasya'da katılım esaslı gerçekleştirilecek bir İşbirliği Platformu'nun bölgeye ve uluslararası güvenlik stratejilerine ne kadar büyük faydalar sağlayacağını ifade etmiştir. Bölge ülkelerinin ve bölge dışında bulunan uluslararası örgütlerin bu anlamda desteğini isteyen Demirel; Balkanlar gibi Kafkasların da yıllardır barış ve refah ortamına hasret olduğunu, bu sorunun büyük ülkeler de dâhil olmak üzere bütün dünya ülkelerinin ortak sorunu olduğunu ve bu kanayan yaraya artık müdahalenin şart olduğunu beyan etmiştir. Balkanlar'da imzalanan Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti'nin bölgenin içinde bulunduğu konjonktürde değişiklik meydana getirdiğini ifade eden Demirel, zirveye katılan devletlere ve örgütlere “Gelin Kafkasya için bir istikrar Pakti kuralım” önerisinde bulunmuştur. Bölgesel ihtilafların işbirliği ve kalkınma projeleriyle çözümlenebileceğini beyan eden Demirel, dayanışma ve ittifak içerisinde bölge için çok yararlı eylemlerin gerçekleştirilebileceğini, ayrıca bağımsız devletlerin kendi ayakları üzerlerinde daha iyi bir şekilde durabilmelerinin bu tarz bir pakt ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bölgede başat bir gücün tekrar soğuk savaş dönemindeki durumu ortaya çıkarabileceğini söyleyen Demirel konuşmasında, “bağımsız ülkeler kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, ayrıca bölgede barış ve istikrarın korunması esas hedef olmalıdır” ifadelerine yer vermiştir.

Demirel, bu platform ile ilgili zirve sonrasında da çalışmalarını sürdürmüş; dönemin ABD, Rusya ve Kafkas liderleriyle yüz yüze görüşmüştür. Fakat o dönemde gerçekleştirilmesi düşünülen Kafkasya İstikrar pakti projesi birtakım bölgesel ve uluslararası sıkıntılar sebebiyle gerçekleştirilememiş ve proje süresiz bir şekilde rafa kaldırılmıştır.

Kafkasya’da özellikle 2008 yılının ikinci yarısından sonra meydana gelen gelişmeler Türkiye’nin bölgedeki konumunu yeniden gündeme taşırken, bölge için kapsayıcı ve uzun vadeli bir dış politika üretilmesi gerekliliği kendisini göstermiştir. Bu bağlamda 1999 sonrası ilk girişim Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bölgede yıllar sonra koordine edilmesi düşünülen bu girişimle ilgili olarak Erdoğan 11 Ağustos 2008’de Ankara’da yapmış olduğu açıklamada; Türkiye’nin Balkanlar’daki Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi benzeri bir yapılanma ile Kafkaslar İttifakı gibi bir çalışma içine girebileceğini, bölgenin başat gücü konumundaki Rusya’nın da bu yapılanma içerisinde yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Başbakan’ın düşüncesini onaylar biçimde 12 Ağustos’ta da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, “Kafkas İstikrar Forumu” fikrine destek verdiğini beyan etmiştir. Gül, mütalaasının devamında şu bilgilere yer vermiştir; “Kafkas İstikrar Forumu fikrinin mühim olduğu kanaatindeyim. Bir bölgede eğer istikrar varsa, bir bölgede problemler önceden çözülebiliyorsa, güven ortamı varsa, kalkınma, ekonomik gelişme ve halkların refahı söz konusudur.”²⁴⁹ Başbakan Erdoğan yine Ağustos ayı içerisinde Kafkaslara düzenlemiş olduğu gezide Türkiye’nin Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu teklifini açıklamıştır. Türkiye’nin devlet ve hükümet liderleri düzeyinde ileri sürmüş olduğu bu görüş, Kafkasya’da bundan sonra oluşturulması düşünülen bir Platformun Türkiye öncülüğünde gerçekleştirilebileceğinin yolunu açmaya yönelik olmuştur. Ayrıca Türkiye, 2008’in ikinci yarısında patlak veren Rus-Gürcü savaşının hemen ardından Kafkas İstikrar ve İşbirliği Platformu önerisini ortaya atarak ve sorunların çözümü için taraflarla doğrudan ilişkiler kurma stratejisini izleyerek gelişmeler karşısında etkin bir politika takip etme niyetinde olduğunu göstermiştir.

Platformun proje mimarlığına soyunan Türkiye, bölgedeki hâkim güç olan Rusya’nın böyle bir oluşum içerisinde muhakkak yerini alması gerektiği fikrini beyan etmiş ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 11 Ağustos 2008’deki beyanatının hemen ardından Moskova ve Gürcistan’a giderek bu proje ile ilgili fikirlerini her iki ülke yönetimi ile paylaşmıştır.

---

²⁴⁹ KANBOLAT, Hasan; TÜRBEDEAR, Erhan; “Balkanlar Örneğinde Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu ve Türkiye’nin Kafkasya’da İşbirliği Arayışları”, <http://www.asam.org.tr/temp/temp919.pdf>, Stratejik Analiz, Eylül 2008, Cilt 9- Sayı 101, erişim tarihi: 15.01.2009

Başbakan Erdoğan'ın bu önerisinin Moskova ve Tiflis yönetimlerince olumlu karşılanmış olması platformun oluşturulabilirliği konusunda bölge ülkelerine güven vermiştir.

Ancak geçen onca yıldan sonra o zamanın şartlarıyla değerlendirilip tasarlanmış olan bu projenin tarihin tozlu raflarından indirilip bugünkü konjonktürde uygulanmaya çalışılması hususunda derin kaygılarım mevcuttur.

Öncelikle bu platform içerisinde bulunması düşünülen ülkelere bir bakalım. Bu ülkeler başta Türkiye olmak üzere Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Rusya'dır. Bu ülkelerin temelleri tarihsel sebeplere dayanan birçok konuda ihtilafa düştükleri ve yıllardır birçok büyük gücün (ABD, Rusya, BM, AGİT) barış odaklı girişimlerine karşın sorunların çözümünde pozitif yönde bir ilerleme sağlayamadıkları bilinmektedir. Sınır anlaşmazlıkları, dinsel, ulusal ve kültürel farklılıklar, çıkar ayrılıkları ve ekonomik koşullardaki dengesizlikler bu bölgeyle ilgili ilk akla gelen olumsuzluklardır. Bölgede mevcut bulunan kriz alanları(G.Osetya, Abhazya ve Dağlık Karabağ) ve bölgedeki istikrarsız durum Kafkasya'da ileriye dönük bölgesel barış ve bölgesel işbirliği umutlarını baltalamaktadır.

Projenin fizibilite aşamasında basın karşısında demeçler veren Ankara yönetiminin, gerçek anlamda ellerinde taslağı tamamen bitmiş ve uygulanmaya hazır bir projesi olmadığına dair düşüncelerim mevcuttur. Bu düşünceler benim dışımda birçok diplomat, siyasetçi ve araştırmacının basın kanalıyla vermiş oldukları mütalaalarda da gözlemlenmektedir. Bu proje'nin 2000'li yılların başında tasarlanan halinin üzerinde ufak tefek birtakım değişiklikler yapılarak uygulanmaya konulması büyük bir yanlışlığı beraberinde getirecektir. Bu yanlışlıklardan ilki 2008'in ikinci yarısında patlak veren Rus-Gürcü savaşı ve sonrasında ortaya çıkan bağımsızlık talepleri karşısında bölge içi ve bölge dışındaki ülkelerin tutumlarıdır. Rusya'nın bağımsızlığın tanınması yönündeki tutumuna karşın başta Gürcistan olmak üzere diğer dünya devletlerinin bağımsızlığın tanınmaması yönündeki tutumları artık bölgede Rusya- Gürcistan birlikteliğini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bunun yanında Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu bugün bile hala çözümsüzlüğünü korumaktadır.

Bu konjonktürde Türkiye'nin paktı tasarlarken uluslararası dengeleri çok iyi gözetmesi ve attığı adımların nelere mal olabileceğini düşünmesi gerekmektedir. Projenin fizibilite çalışmaları sürerken Ankara'nın yapmış olduğu "Böyle bir oluşum içerisinde Rusya'nın mutlaka olması gerekmektedir" yorumu projenin sağlıklı bir şekilde işlemlerini zora sokmaktadır. Çünkü bölge, üzerine bulunduğu yer altı ve yerüstü kaynakları yüzünden bütün dünyanın gözetimi altındadır ve başta ABD olmak üzere birçok emperyalist güç bu büyük pastadan pay almak istemektedir. Bu doğrultuda Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu'nun yapılanması bütün büyük güç odaklarının takibinde olacaktır.

Platformun yapılanmasına gelince Türkiye'nin niyeti; Kafkasya'da Rusya, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın katılımlarıyla gerçekleştireceği bir platformun kuruculuğuna öncülük etmektir.

Bu proje özellikle 2002 sonrası Türk Dış Politikasında gerçekleştirilmeye çalışılan yeni politik açılımların kilit noktalarından biridir. Türkiye bu açılımla 1992 yılında yine kuruculuğunu kendisinin üstlendiği KEİT(Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)'den daha güçlü ve siyasi ağırlığı daha fazla olan bir oluşumun kuruculuğuna başkanlık etmeyi hedeflemektedir. Karadeniz'de SSCB sonrası ortaya çıkan değişim sürecine KEİT ile cevap veren Türkiye, 2008 sonrası Kafkasya'da kendisini gösteren ikinci bir değişim sürecine barışın ve huzurun garantörü olması beklenen bir platformun kurucusu sıfatıyla cevap vermeyi hedeflemektedir. Ancak Kafkaslarda oluşturulması düşünülen bu platformda yer alacak ülkelerin belirlenmesi ve bu ülkelerin aynı masada bu proje için ortak bir irade beyanında bulunmaları zorlu bir süreç sonrasında gerçekleştirilebilecektir. Öncelikle Ankara yönetiminin platform içerisinde olmazsa olmaz olarak nitelendirdiği Rusya'yı bu oluşuma dâhil edip etmeme konusunu bir kez daha düşünmesi platformun geleceği açısından sağlıklı olacaktır.

Bu yapılanma sürecinde Türkiye her ne kadar kendi başına hareket ediyor gibi görünse de ABD ve AB gibi büyük güçlerin düşüncelerini ciddiye almak ve onlarla eşzamanlı ve koordineli bir şekilde hareket etmek mecburiyetindedir. Bu yüzden özellikle ABD'nin onay vermeyeceği bir ülkenin bu platforma üye olması Türkiye'nin bölge ile ilgili çıkarlarını olumsuz yönde etkileyecektir.

ABD, Ortadoğu’da hızla tükenmeye başlayan yer altı rezervlerine ikame olarak Kafkaslardaki enerji kaynaklarına gözünü dikmiştir. Rusya ise yüzyıllardır kendi denetimi altında olan bu bölgeyi dış güçlerin etkisi altına sokma fikrine hiç de sıcak bakmamaktadır.

Bu bağlamda böyle bir platformun oluşumu sürecinde bu iki büyük gücün karşı karşıya geleceğini düşünmek doğru bir tespit olur. Türkiye’nin de dış politik tavrı tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Artık bu süreçte Türkiye bir karar vermek zorundadır. Ya soğuk savaş sürecinde Rusya’ya karşı alternatif bir güç olarak seçtiği ve uzun yıllardır yanında bulunduğu ABD yanlısı politikalar sergileyecek, ya da kuzey komşusu ve büyük oranda Kafkaslarda etkinliği olan Rusya’yı tercih edecektir.

Ulusal çıkarlar ve Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu düşüncesi gereği Türkiye tavrını ABD’den yana göstermelidir. Çünkü gerek Güney Osetya kaosu üzerinden başlayan Rusya-Gürcistan çatışması, gerekse Azerbaycan ve Ermenistan’ın, ABD merkezli politik tavırları ilerleyen yıllarda ABD’nin bu coğrafyada daha etkin bir güç olacağına işaret etmektedir.

Soğuk savaş sürecinde içinde bulunulan konjonktür gereği ABD, Rusya’nın “arka bahçesi” konumunda olan Kafkasların jeopolitik ve jeostratejik önemini yeterli oranda kavrayamamış ve bu bölgeye yeteri kadar ilgi gösterememiştir. Fakat soğuk savaş sonrası süreçte bölge ABD’nin yakın gözetimi altına girmiş ve ABD yeraltı ve yerüstü kaynaklarınca zengin olan bu bölgeyi kendi nüfuz alanı içerisine almaya karar vermiştir. Bu bağlamda ABD; Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan’a Soğuk Savaşın bitimini takiben gerek ekonomik gerek de askeri ve siyasi yardımlarda bulunmuş, bölgede Rusya’nın etkinliğine son verip kendisine yeni bir nüfuz alanı oluşturmaya çalışmıştır. ABD bölgeye yönelik ekonomik ve siyasi yatırımlar yaparken, Rusya bölgede güç ve korku odaklı bir yapılanma içerisine girmiş ve bölge ülkelerine yönelik tavrını baskı rejimi üzerinden yapılandırmaya çalışmıştır. Rusya’nın bu tavrı zaten 90’lı yıllara kadar sömürgeci bir zihniyetin yönetimi altında ezilmiş olan bu bağımsız devletleri daha da çok ABD’ye yaklaştırmıştır.

Türkiye’nin bölgede oluşumuna öncülük etmeyi düşündüğü “Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu”nun gerçekleştirilebilirliği, Ankara yönetimi ile Washington arasında eşzamanlı ve koordineli bir eylem planı düzenlenmesine bağlıdır.

Bu plan çerçevesinde Türkiye öncelikle bölge ülkelerinin birbirleri ile olan sorunlarına kronolojik bir yaklaşım tarzıyla yaklaşmalı ve sorunları çözümü sürecinde oluşturulması düşünülen platformun yapısına hanel getirmemelidir.

Bölgesel istikrarsızlıkların çözümlenmesinde yol göstericilik ve arabuluculuk misyonunu üstlenmesi arzulanan Türkiye'nin G.Kafkasya'da ilk müdahale etmesi gereken bölge Dağlık Karabağ bölgesidir. Yaklaşık 17 yıldır işgal altında bulunan Karabağ'da kurulmuş olan Ermeni yönetimi bu bölge için tam bağımsızlık ve Laçın koridoru üzerinde egemenlik talep etmekte, buna karşılık olarak Azerbaycan yönetimi de bölgeye geniş yetkilerle donatılmış üst düzey bir otonomi vermeyi düşünmektedir. Ermenistan ise Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan'a verme fikrine yanaşmamakla beraber sorun çözümleninceye kadar işgal altında tuttuğu bu bölgeden çekilmeyeceğini beyan etmektedir. Bölgedeki çözümsüzlükten nemalanan ve sorunla yakından ilgilenen Rusya, çatışma döneminde Ermenistan'ı desteklemiştir(Rusya'ya bağlı 366. Alayın Hocalı katliamında Ermenistan'a yardımı), bugün de G.Kafkasya bölgesindeki tek müttefiki Ermenistan'ı desteklemeye devam etmektedir. Kendi sınırları içerisindeki etnik yapıdan tedirgin olan ve bölgede güçlü bir Azerbaycan istemeyen İran'da çatışma ortamının ve anlaşmazlığın devamından yanadır. Bölgede Azerbaycan yanlısı tutum izleyen tek ülke olan Türkiye'de Karabağ bölgesindeki işgalin biran evvel bitmesi ve bölgenin geleceği ile ilgili kararın ortak kurulacak komisyonlar tarafından verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Konu ile ilgili Azerbaycan tezlerini savunan Türkiye Karabağ sorununu "soykırım" ve "Batı Ermenistan" meseleleriyle birlikte Ermenistan ile ilişkilerinin gelişmesi yönünde bir ön koşul olarak ifade etmektedir.1988'den bu yana çözümsüzlüğün merkezi olan Karabağ bölgesi her an patlamaya hazır bir yer görünümündedir.

Öncelikle bölgenin iki kavgalı devleti olan Ermenistan ve Azerbaycan yönetimlerinin Türkiye garantörlüğünde bir masada oturup Karabağ sorunu ile ilgili uzlaşma formülleri üretmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda Dışişleri Bakanlığı en üst düzeyde harekete geçmiş ve Dışişleri Bakanı Ali Babacan konuyla ilgili gerçekleştirdiği diplomatik temaslarda her iki ülkenin de mutabakata varabileceği bir plan üzerinde çalışmalara başlamıştır.

Tabii ki bölgede tatbiki düşünülen bu platform öncesinde Türkiye'nin arabuluculuk girişimlerinin Güney Kafkasya'daki güç dengesine ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne olumsuz etki yaptığını düşünenler de mevcuttur. Özellikle Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın 2008 yılının Aralık ayında gerçekleştirmiş olduğu Azerbaycan ziyareti sonrasında iki ülke arasında gerçekleştirilen görüşmeleri değerlendiren Azerbaycan basını Türk Hava Yolları'nın Ermenistan'a tarifersiz seferler düzenleme hazırlığı içerisinde olmasının iki ülke ilişkilerine olumsuz etki yapacağını belirtmiştir. Bu konuyla ilgili asıl suçlunun Ankara yönetimi değil de Bakü yönetimi olduğu belirten Azerbaycan basını, bölgede var olan sorunla ilgili yanlış strateji izlendiğini ifade etmiştir. Özellikle muhalefetten ve kamuoyundan ağır eleştiriler alan bu görüşmeler ile ilgili haberin detayında şu ifadelere yer verilmiştir; “Son gelişmeleri gazeteye yorumlayan siyaset bilimci Elhan Mehdiyev, Ermenistan’la sınırları 15 yıldan beri kapalı tutan Ankara yönetiminin, Azerbaycan’dan Karabağ sorununun çözümüne yönelik somut adımlar beklediğini, fakat sonunda hayal kırıklığına uğrayarak kendi çıkarlarını ön plana çıkarmaya başladığını ayrıca Ermenistan’a sıcak mesajlar gönderen milliyetçi ruhtan uzak Erdoğan Hükümetinin tavrı da gelişmeleri körüklemiş durumda.”²⁵⁰

Basına açıklamada bulunan Azerbaycan'ın önde gelen muhalif liderlerinden Demokrat Parti Başkanı Serdar Celaloğlu ise, Ankara-Erivan ekseninin güçlenmesi halinde Türkiye'nin Azerbaycan'daki nüfuzunun ciddi olarak yıpranacağı görüşündedir. Celaloğlu'ya göre, Türkiye Ermenistan'la Azerbaycan'a rağmen ilişkileri normalleşmeyi tercih ederse, Bakü ile Ankara arasındaki samimiyet uzun dönemde yok olur.

Yeni Müsavat gazetesi manşete taşıdığı “Erdoğan Hükümeti Karabağ’ı satmaya hazırlanıyor” başlıklı haberde, ABD ve Avrupa Birliği'nin baskısı üzerine Ankara Hükümetinin Karabağ sorununu “Ermenistan’la ilişkilerin normalleşmesi koşulları” listesinden çıkardığını yazdı²⁵¹ şeklinde açıklamalara yer vermiştir. Haberin detaylarından da anlaşılacağı üzere gerek muhalefetin gerek de Azerbaycan kamuoyunun son gelişmelerden pek de memnun oldukları söylenemez. Türkiye'nin yapılandırmayı düşündüğü iki ülke ilişkilerinin bazı başlıklar da çıkmaza girmesi ya da Azerbaycan kamuoyunun Türkiye'ye bu anlamda psikolojik baskı yapması muhtemel gelişmelerdendir.

²⁵⁰ “AKP Karabağ’ı Satmaya Hazırlanıyor”, <http://www.habererk.com/haber.asp?id=5906&com=all>

²⁵¹“Azeri basını Türk-Ermeni işbirliğinden tedirgin”, RAMİN ABDULLAYEV, <http://www.ntvmsnbc.com/news/467469.asp>, 02 Aralık 2008, erişim tarihi: 15.01.2009

Aynı zamanda Türkiye-Ermenistan arasında yapılandırılması düşünülen yeni ilişkiler sürecini Azerbaycan'ın engelleme potansiyeli oldukça yüksektir. Ali Babacan'ın temaslarından ve görüşmeler sonrası alınması muhtemel kararlardan bir haberde şu ifadelerle bahsedilmiştir; “Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın, Ermenistan lideri Serj Sarkisyan ile Münih'te, daha sonra da Azerbaycan lideri İlham Aliyev ile Bakü'de yaptığı görüşmenin ayrıntıları belli oluyor. Taraflar arasındaki Dağlık Karabağ sorunda bazı noktalarda Türkiye'nin katkılarıyla çözüme yaklaşıldı.”²⁵²

Türkiye'nin önderliğinde gerçekleştirilen diplomatik temasların ardından her iki tarafın da bir prensip anlaşmasına sıcak baktıkları ve taraflar arasında uzlaşma yolunun açık olduğu ifade edilmiştir. Taraflar arasında yapılması planlanan antlaşmanın detaylarıyla ilgili çıkan bir haberde şu ifadeler kullanılmıştır; “Yoğun diplomatik temasların ardından tarafların bir prensip anlaşmasına sıcak bakmaya başladığı kaydedildi. Anlaşmaya göre;

- Azerilerin işgal sonrasında terk ettiği 6 yerleşim yeri Fuzuli, Akdam, Cebrail, Kubatlı ve Zengilan kasabaları belirli bir zaman dilimi içinde Azerilere geri verilecektir. Yukarı Karabağ'ın statüsünü belirlemek için bölge geçici bir yönetime devredilecektir. Statü belirlendikten sonra Kelbecer Kasabası da Azerbaycan'a verilecektir.
- Evlerini terk etmek zorunda kalan Azeriler yurtlarına geri dönebileceklerdir.
- Buna karşılık Azerbaycan, Ermenistan ile kara ve demiryolunu açacaktır.
- Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki sınır bölgesine Rusya ve Türkiye'ye güçlerini içermeyen bir uluslararası barış gücü yerleşecektir.”²⁵³

Her iki tarafın da çıkarları gözetilerek tasarlanan bu antlaşmada Yukarı Karabağ'ın statüsüyle ilgili Ermenistan Başbakanı Sarkisyan çok sert bir üslupla kamuoyuna “Dağlık Karabağ hiçbir zaman Azerbaycan'a iade edilmeyecek” şeklinde bir beyanat vermiştir.

---

²⁵²“Dağlık Karabağ'da İlerleme”, <http://www.ihlassondakika.com/detail.asp?id=132388>, 11.02.2009, erişim tarihi: 15.02.2009

²⁵³“Babacan'ın Dağlık Karabağ Planı Kabul Gördü”, http://www.tgrthaber.com.tr/news_view.aspx?guid=89200305-ca5d-4773-a483-f5c7d0026190, 11 Şubat 2009, erişim tarihi: 15.02.2009

Antlaşmanın taslağını incelediğimizde her iki ülkenin de belirli ilkelerde anlaşmaları halinde sorunun çözülebileceği ve bölgenin geleceği için tasarlanan “Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu” düşüncesine bir adım daha yaklaşılacağı anlaşılmaktadır.

Tasarı maddeleri ile ilgili tarafların yapıcı ve uzlaşıcı tutumlar sergilemesinin önemine dikkat çeken yetkililer çözümsüzlüğün bölgenin gelişimine ve istikrar beklentilerine büyük zarar verdiğini ifade etmektedirler. Kapalı kapılar arkasında 2 yıldır devam eden Türkiye-Ermenistan görüşmelerinin de tam bu noktada kilitlendiğini ifade etmemiz gerekmektedir. Özellikle 5 Nisan 2009’da ABD Başkanı Barack Hüseyin Obama’nın Türkiye ziyaretiyle gün yüzüne çıkan bu diyalog sürecinde aşılamayan engeller arasında bu işgal bölgesinin varlığı konusu kamuoyuna beyan edilmiştir. Bölgede kapsamlı bir barış sağlanabilmesinin formülünün Karabağ sorununun çözümlenmesinden geçtiğini ifade eden Ankara yönetimi aynı zamanda Ermenistan ile kalıcı dostluk kurulabilmesinin de birtakım ön koşullara tabi olduğunu belirtmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın basına verdiği bir mütalada sorunun ebedi olarak çözümlenebilmesinin;

- Ermeni Parlamentosunun 23 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmesi sırasında kabul edilen 11 nci maddede “Batı Ermenistan” ve “Ermenistan Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti tarafından Batı Ermenistan’da 1915 yılında işlenen katliam suçunun uluslararası platformlarda tanınması için sarf edilen çabaları destekleyecektir” gibi ifadelerden vazgeçmesi,
- Ermenistan Parlamentosunun 1989 yılında Azerbaycan’ın kuzeyi ve Türkiye’nin doğusu arasında kalan yerler ile ilgili talebinden vazgeçmesi ve doğu sınırını güvence altına alan 1921 tarihli Kars Antlaşmasını tanınması,
- Son olarak 1992 yılından beri işgal altında tuttukları Dağlık Karabağ bölgesinden çıkmaları ile mümkün olacağını ifade etmiştir.

Günümüz dünya konjonktüründe Kafkasya bölgesindeki ülkelerin içinde buldukları durumdan yukarıda bahsettik. Türkiye’nin de arabuluculuk sıfatıyla gerçekleştirmeye çalıştığı bu uzlaş hareketinin bölge ülkeleri tarafından ilerleyen süreçte kabul göreceği aşikârdır. Fakat artık Türkiye’nin bekle-gör siyasetine ayıracak vakti yoktur. İçinde bulunduğumuz konjonktürde rasyonalist ve revizyonist bir dış politik tavrın takınması gereken Türkiye’nin elini çabuk tutup bölgede tasarladığı platform düşüncesini biran önce tatbik etmesi gerekmektedir.

Globalleşme ve izolasyonist politikaların hüküm sürdüğü günümüz dünya düzeninde Türkiye'nin de kendisine bir yer bulması ve dış politikasını bu bağlamda yeniden yapılandırması gerekmektedir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün açıklamalarında yer verdiği Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu projesi de bu bağlamda yeniden ele alınmalı ayrıca taktiksel bir değişim gerçekleştirilerek Platform içerisinde olmazsa olmaz olarak gösterilen Rusya bu oluşum içerisine dâhil edilmemelidir. Bölgede başat güç olma rolüne soyunan Türkiye eğer liderlik sıfatını istiyorsa tatbikini düşündüğü bu platforma Rusya'yı dâhil etmemelidir.

Türkiye'nin öncelikle G. Kafkasya bölgesi için tasarladığı platform düşüncesinin gerçekleştirilebilirliğini uluslararası kamuoyuna kanıtlaması gerekmektedir. Türkiye'nin bu işbirliği ve ittifak önerisi, KEİT projesine nazaran daha geniş kapsamlı olarak oluşturulmaya çalışılan siyasal ve ekonomi merkezli süreci uluslar arası diplomaside meşrulaştırma girişimidir. Bu bağlamda KEİT gibi bölgesel işbirliği odaklı yapıların AB'ye alternatif değil tamamlayıcı unsurlar olduğunu, ayrıca "Büyük Kafkasya İşbirliği Girişimi" gibi projelerin Türkiye'nin AB içindeki konumunu güçlendireceğini akıldan çıkartmamak gerekmektedir. AB'ye alternatif değil bu gücü tamamlayıcı bir oluşum şeklinde tasarlanması gereken bu platformun alanında uzman diplomat, bilim adamı, siyasetçi ve ekonomistler tarafından biran önce hazırlanması ve derhal projenin tatbikine geçilmesi gerekmektedir. Ulusal çıkarlarımız açısından elzem olan bu projenin gerçekleştirilebilmesi uluslararası platformda Türkiye'nin saygınlığını daha da çok arttıracaktır.

Kurtuluş Savaşı ve ardından gelen bağımsızlık sonrası süreçte Türkiye Cumhuriyeti yönünü Batıya çevirmiş ve Avrupa kıtasında hızla gelişmekte olan uluslararası örgütlenme çalışmalarında yer almak için büyük çaba sarf etmiştir. Bölgesel bir güç olma adına 1949 yılında Avrupa Konseyine ardından da 1952 yılında NATO'ya katılan Türkiye 1959 yılında AET'ye katılım ortaklığı için başvuruda bulunmuştur. 1959 yılında Türkiye'nin ortaklık için AET'ye başvurması, ardından 1963 yılında Türkiye ve AET arasında tam üyeliği sağlamak amacıyla imzalanan Ankara antlaşması ile başlayan sancılı Türkiye-AB ilişkileri yıllar içerisinde birçok engelle takılmış ve yaklaşık 60 yıldır devam eden flört dönemi bir türlü mutlu sona varamamıştır.

Tam üyelik yolunda yıllardır büyük efor sarf eden Türkiye gerek iç politika gerek de dış politika da yapmış olduğu birtakım hatalar ve AB'li parlamenterlerin önyargılı tutumları nedeniyle bir türlü AB'ye tam üyelik sıfatını alamamıştır. İyimser tahminlerde dikkate alındığında Türkiye'nin AB'ye tam üye olması için asgari 10 yıl beklemesi gerekmektedir. Tabii ki başta da belirttiğim gibi bu söylev bir tahminden ibarettir. Fakat yıllar içerisinde izlenen yol haritası ve AB'nin şimdiye kadar Türkiye'ye karşı göstermiş olduğu samimiyezsiz tavırlar akla bu ihtimalleri getirmektedir.

Bölgesel anlamda büyük bir güç olmaya aday olan Türkiye'nin yönünü AB yanında başka oluşumlara da çevirmesi gerekmektedir. AB odaklı dış politik tavrımızda artık yeni işbirliği projelerine de yer vermeli ve bu tarz oluşumların içerisinde yer almalıyız.

İşte Büyük Kafkasya İşbirliği Girişimi projesi de bunlardan biridir. Araştırmanın içeriğinde de bahsettiğimiz gibi Platformun gerek yapılanma sürecinde gerek de sonrasında Türkiye'nin aktif rol alması ve kurucu üye sıfatının ötesinde hamleler gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bölgesel işbirliği projelerine katılımcı değil platform lideri olarak iştirak etmesi zaruri olan Türkiye'nin bu anlayışla yeni bir dış politik tavır takınması gerekmektedir. AB yolunda Büyük Kafkasya İşbirliği Girişimi lideri sıfatıyla yol alacak olan Türkiye'nin konumu bu anlamda yeniden şekillenecektir. Bir platform lideri olarak yoluna daha emin adımlarla devam edecek olan Türkiye'nin attığı her adım ve söylediği her söz eskiye nazaran daha fazla dikkate alınacak ve bölgesel güç merkezi olma yolundaki Türkiye bu hedefine daha fazla yaklaşacaktır.

BÖLÜM VI. SONUÇ

Bu tezde, Soğuk Savaşın bitimi ve SSCB'nin dağılması sonrasında uluslararası politikada iki kutuplu yapının sona ermesi ile oluşan yeni konjonktürde küresel mücadeleye sahne olan ve Güney Kafkasya bölgesi içinde ortaya çıkan bağımsız devletler, bu devletlerin uluslararası platformda yer bulma arayışları ile bölgeye yönelik iktidar mücadeleleri, bu mücadelenin aktörleri ve bölgede Türkiye'nin hamiliğinde inşası düşünülen “Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu” projesinin içeriğiyle ilgili sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Bu anlamda teze başlarken ilk olarak Kafkasya'nın genel yapısı, daha sonra da asıl tezin konusunu oluşturan Güney Kafkasya bölgesinin başta coğrafi yapısı olmak üzere jeopolitik ve jeostratejik yapısı ile yıllar içerisinde bölge üzerinde hâkim olan iktidar mücadeleleri ve bu mücadelenin tarafları incelenmiştir. Tarih boyunca önemli bir kavşak noktası konumunda olan ve kritik jeopolitik önemi dolayısıyla yüzyıllarca nüfuz mücadelelerine sahne olan Güney Kafkasya'nın içinde bulunduğu kaos ortamı bu araştırmada yansıtılmaya çalışılmıştır.

Genel anlamda dünyanın çatısı konumundaki Kafkasya bölgesi, kritik bir jeopolitik ve jeostratejik konuma sahiptir. Ayrıca dünya üzerindeki birçok emperyalist gücün iştahını kabartan Hazar Enerji Havzası'nın dünya piyasalarına ulaşım güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Bu özelliği ile Kafkasya bölgesi küresel ölçekte ayrı bir önem arz etmektedir. Yine ayrıca Kafkasya bölgesi; Rusya'nın Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika bölgeleriyle bağlantı noktalarına hâkim olması münasebetiyle coğrafi konumundan kaynaklanan jeopolitik bir değer taşımaktadır. Kıtalararası geçiş güzergâhı üzerinde bulunan bu kritik bölge aynı zamanda medeniyetler ve dinlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde de bir köprü vazifesi görmektedir. Asya-Avrupa arasında bir otoban görüntüsü veren bu bölge ayrıca Karadeniz ve Ortadoğu ile Türkiye ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri arasında ilişkilerin yapılandırılması anlamında eşsiz bir konuma sahiptir.

Dünya coğrafyasının merkezini oluşturan bölgelerden biri olan Kafkasya'nın önemi her geçen gün daha da artmış ve bu bölge dünya tarihini etkileyecek gelişmelere daima ev sahipliği yapmıştır. Dünya üzerindeki emperyalist güçler de bu muazzam coğrafyayı denetimleri altında tuttukları oranda büyük ve uzun ömürlü bir imparatorluk haline gelebilmişlerdir. Tarihin her döneminde tam anlamıyla bir geçiş güzergâhı olan Kafkasya üzerinden birçok kavim Ortadoğu, Anadolu, Karadeniz ve Avrupa'ya göç etmiştir. Bu özelliği itibarıyla Kafkasya bugün birçok etnik gruba ve millete ev sahipliği yapmaktadır.

İşte bölgede öne çıkmayı hedefleyen büyük devletler de Kafkasya'nın bu karmaşık yapısından faydalanmayı arzulamaktadırlar. Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlardan sonra siyasi konjonktürde etnik kimlik problemlerinin bölge içi çatışmalara yol açtığı coğrafyaların başında gelmektedir. Bölgenin bu özelliğini iyi kavrayan emperyalist güçler tüm ayak oyunlarını bu bölge insanının yaşamlarını sürdürdükleri coğrafya üzerinde yapmaktadırlar. Doğu Blok'unun yıkılması sonrası yaşanan küresel değişimler Kafkasya bölgesinin mevcut statükosunu ve bu bölgenin bakir olan rezervlerini gözler önüne sermiştir. Bölge üzerindeki hegemonyasını 200 yıla aşkın bir süre devam ettiren Rusya Federasyonu etkinliğini korku ve şiddet odaklı sürdürmeyi hedeflerken, bölgenin önemini 90'lı yıllardan sonra kavramaya başlayan ABD ve AB gibi bölge dışı güçler de bölge üzerindeki hâkimiyet teorilerini ekonomi, demokratikleşme ve sosyal yardım gibi yöntemlerle şekillendirmeye çalışmışlardır.

SSCB'nin yıkılması sonrası yaşanan küresel değişiklikler sonucunda G. Kafkasya bölgesinde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan gibi üç bağımsız devletin ortaya çıkması tüm emperyalist güçlerin iştahını kabartmıştır. Özellikle ABD'nin dünya üzerindeki başat güç rolünü devam ettirmek için Kafkaslara yönelmesi bu coğrafyayı uluslararası politikada yeni mücadele alanı haline getirmiştir. Bölgeyi "arka bahçesi" olarak nitelendiren Rusya Federasyonu ise bu süreçte eski egemenlik sahasını kaptırmak istememekle birlikte bölge içi ihtilaflarda ABD'nin hâkim konumunu zayıflatacak politikaları devreye sokmak için çaba harcamaktadır. Öncelikle bölge ülkeleriyle ilişkileri yeniden gözden geçirmiş ve bu ülkeler üzerindeki baskınlığını arttırmak için alternatif yollar geliştirmeye karar vermiştir. Osetya ve Abhazya bölgeleri üzerinden Gürcistan üzerinde etkinlik sahası oluşturmaya çalışmış, Ermenistan ile var olan siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini arttırmış, ayrıca bu ülkedeki askeri varlığını güçlendirmiştir.

Azerbaycan ile ilişkilerini de istihbarat paylaşımı ve ekonomik ilişkiler alanında geliştirmeye çalışmıştır. Yayınlamış olduğu “yakın çevre” doktrini ile de G.Kafkasya'nın Rusya açısından vazgeçilmez olduğunu ilan etmiştir.

1996 yılında ABD yönetimi tarafından dünya kamuoyuna açıklanan ve ABD için “hayati önem arz eden bölge” olan G.Kafkasya'da Washington yönetimi Rusya'ya karşı yeni stratejiler geliştirmeye ve bölgeyi Rusya denetiminden çıkarmaya çalışmıştır. Öncelikle bölge ülkeleriyle ilişkiler kurmaya ve bu ülkelere ekonomik temelli yaklaşımlar sergilemeye çalışmıştır. ABD'de meydana gelen ve ikiz kulelerin yıkılmasıyla sonuçlanan 11 Eylül saldırıları sonucunda ABD teröre karşı yeni bir küresel mücadele stratejisi geliştirmiş ve Kafkasya bölgesiyle ilgili açılımlarına sürat vermiştir. Kafkasya ile birlikte Orta Asya, Karadeniz ve Hazar Bölgesi ile ilgili geliştirmiş olduğu güvenlik stratejisi gereği bu bölgeleri Rusya denetimi ve kontrolü dışında tutmaya çalışmıştır.

Orta vadede büyük bir enerji darboğazıyla karşı karşıya kalması muhtemel olan AB ise yeni yeni önemini kavramaya başladığı bu bölge ile ilgili ekonomik ve siyasal yapılanmalar içerisine girme niyetindedir. Gürcistan'ı 1999'da, Ermenistan ve Azerbaycan'ı da 2001'de Avrupa Konseyi üyesi yapan AB bölge ülkeleriyle bir işbirliği zemini oluşturmaya çalışmıştır. İlişkileri enerji başlığı altında değerlendiren ve önemseyen AB, özellikle BTC Petrol Hattı ve BTE Doğalgaz Hattı ile birlikte son yıllarda en önemli enerji hattı projelerinden biri olan NABUCCO projesi sebebiyle Kafkasya'yı ileriye dönük Avrupa enerji güvenliğinin olmazsa olmazı haline getirmiştir. Bu anlamda üç emperyalist güçten her birinin bölge üzerindeki tasarrufları diğer iki gücü rahatsız etmeye yetecektir. Bölge dışında bulunan üç büyük gücün bölge rezervleriyle ilgili planlarından ve beklentilerinden bahsettikten sonra Türkiye'nin bölge ile ilgili enerji algılamalarına biraz değinmemiz gerekmektedir.

Türkiye'nin Kafkasya bölgesinde bulunan enerji rezervleri, enerji hatlarının ikmalî ve enerji hatlarının güzergâhı ile ilgili güvenlik algılamaları özellikle soğuk savaş sonrası süreçte büyük değişikliklere uğramıştır. Bölgede etkinliği azalmaya başlayan başat güç Rusya'nın enerji rezervleriyle ilgili projelerde kapsam dışı tutulmaya çalışılması Türkiye'nin bu bölgelere daha rahat girmesine fırsat vermiştir.

Kasın 2000’de inşasına başlanan ve 25 Mayıs 2005’de de petrol pompalanmaya başlayan BTC Petrol Boru Hattı bölgede Türkiye’nin de katılımıyla gerçekleşen en büyük projelerden biridir. Bölge rezervlerinin bölge dışında bulunan ülkelere ikmali noktasında alternatif bir güzergâh izleyen bu hat BTE Doğalgaz Boru Hattı’nın da devreye girmesiyle birlikte Rusya’nın enerji koridoru olma misyonunu büyük oranda zayıflatmış ve bölgede Türkiye’nin öneminin gözler önüne serilmesini sağlamıştır. Ayrıca Türkiye, BTE Doğalgaz Boru Hattı’nın Orta Doğu ülkeleri yani İran ve Irak’dan gelen doğalgazın Avrupa’ya ikmalini öngören NABUCCO projesine bağlanması ile birlikte Avrupa enerji kaynaklarının güvenliği ve ikmali noktasında en stratejik konuma sahip olacaktır. Ayrıca Avrupa-Avrasya arasında bir ulaşım koridoru olması münasebetiyle 20 Eylül 2008’de Gürcistan’da temelleri atılan ve diplomatik çevrelerce “Demirden İpek yolu” olarak adlandırılan Kars-Tiflis-Bakü demiryolu projesinin de Türkiye’nin bölgedeki önemini oldukça arttırması beklenmektedir. Türkiye ile başta Gürcistan ve Azerbaycan olmak üzere Orta Asya, Çin ve Moğolistan arasındaki yük taşımacılığının belkemiğini oluşturacak bu proje Türkiye’nin bölgesel ve bölge dışı ittifaklarda kilit ülke olma konumunu güçlendirecektir.

İçinde bulunduğumuz konjonktürün bir gereği olarak parametrelerin ve dengelerin yeniden tanımlandığı bir dünya düzenine doğru gidilmektedir. Bu bağlamda ABD, Rusya ve AB’nin çıkarlarının Güney Kafkasya’da çatışma olasılığı yüksektir. Bölgenin sınırsız imkânlarından tek başına faydalanmayı düşleyen bu üç güç de Güney Kafkasya’da öne çıkmak ve bundan güç alarak uluslararası politikada daha etkin olmak istemektedirler.

Türk dış politikasının temel yapı taşları, M. Kemal Atatürk’ün oluşturduğu Kemalist politikanın en önemli sac ayaklarından biri olan harici politik hedeflerdir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk tarafından 20 Nisan 1931’de söylenmiş ve önce dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın program ilkesi olarak benimsenmiş, daha sonra da 1937’de çıkarılan bir kanunla 1924 Anayasası’na dâhil edilmiş “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi en temel dış politik söylevimizdir. Dünyanın farklı bir bölgesinde ya da ülkesinde ortaya çıkabilecek herhangi bir huzursuzluğun diğer bütün toplumlara zarar verebileceğini, bu yüzden de toplumların farklı toplumlarda patlak veren sorunlara karşı kayıtsız kalamayacağını ifade eden bu ilke Atatürkçülüğün bütünleştirici ilkelerinin başında gelmektedir.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana izlediği dış politikanın başlıca amacı; Ülkemiz başta olmak üzere, komşu ülkelerde ve ötesinde barış ve refahın hüküm sürdüğü, istikrar odaklı, işbirliğine dayalı ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak bölgesel ve uluslararası ittifak ortamının yaratılmasıdır. Türkiye bu söylev ışığında bağımsızlık ilanını takiben birçok Pakt ile işbirliği içerisine girmiş (Balkan Antantı, Sâdâbat Paktı...vb.), NATO'ya üye olmuş, AB ile bütünleşme girişimlerinde bulunmuş, bölgesel işbirliği süreçlerine öncülük etmiş, uyuşmazlıkların çözümü ile çatışma sonrası uzlaşa ve yeniden yapılandırma sürecinde gösterdiği yoğun gayretler ile barışçıl, yapıcı ve etkin bir dış politika izlemeye çalışmıştır.

Atatürk'ün harici politik hedefleri doğrultusunda kendisine bir yol haritası belirlemesi gereken Türkiye'nin yönünü dünyanın en sancılı üç bölgesinden biri olan Kafkasya'ya çevirmesi gerekmektedir. Kafkasya bölgesi içinde bulunan ve anlaşmazlıkların odak noktası olan Güney Kafkasya bölgesi ile ilgili politik açılımlara hız verilmesi gerekmektedir. Orta Asya'da bulunan Türk cumhuriyetlerine, Hazar enerji Havzasına/denizine/gölüne ve ayrıca Rusya'ya komşu olması münasebetiyle Kafkasya Türkiye için büyük bir stratejik öneme sahiptir. Diğer taraftan Kafkasya tarihi, etnik, kültürel ve filolojik özellikleri bakımından Türkiye'ye en yakın özelliklere sahip kederdaş ülke Azerbaycan'ı ve siyasi ve kültürel ilişkilerin yıllardır bir türlü kurulmadığı Ermenistan'ı bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle bu bölge Türk dış politikasının öncelikli hedef bölgesi olmayı hak etmektedir.

İçinde bulunduğumuz konjonktürde bu bölge birçok büyük güç odağının iştahını kabartmaktadır. Bu odaklardan ilki bölge üzerinde 200 yılı aşkın süredir izolasyonist politikalar izleyen, bölge insanına huzur yerine korku ve şiddeti empoze eden Rusya'dır. Rusya bu cepheleşme hareketinde yanına destek kuvvet olarak İran'ı almakta ve çevreleme hareketini uluslararası platformda bu ülkenin de desteği ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Bölgede etkin olma telaşındaki bir diğer taraf da ABD'dir. ABD bölge ile ilgili politikalarında Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumunu oldukça önemsemektedir. Bölge içerisinde bulunan ülkelerden Azerbaycan ve Gürcistan yönetimleri de ABD yanlısı bir tutum izlemektedirler. Ermenistan ise hem ABD'ye hem de Rusya'ya mesafeli gibi dursa da lobicilik faaliyetlerinden ötürü ABD'ye daha yakın tavırlar sergilemektedir.

Son gelişmelerde incelendiğinde bölge üzerinde önümüzdeki yıllarda söz sahibi tarafın ABD ve bu ülke ile koordineli hareket eden ülkeler olması olasıdır.

Tam bu noktada Türkiye elindeki en büyük koz olan birlik projesini gün yüzüne çıkarmalıdır. Güney Kafkasya bölgesinin yeni şekillenmeye başlayan siyasi yapısında etkin olmak isteyen Türkiye'nin bu eylem planını biran evvel yürürlüğe koyması gerekmektedir. Yıllardır alternatifsiz bir dış politik tavrı içerisinde olan Türkiye'nin dış politikada yeterli oranda ağırlığını hissettirememiş olması ülkemizin alternatif açılımlar içerisine girmesini zorunlu kılmıştır. İşte Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu da bu arayış ve düşüncelerin bir sonucudur. Bu anlamda yaklaşık 60 yıla yakın bir süredir AB hedefi peşinde koşan ve bu uğurda temel değerlerinden ödün vermeye hazır olan Türkiye'nin bölgesel işbirliği projeleri bakımından seçeneksiz ve bir çıkmaz içerisinde olduğu düşünülmemelidir. Alternatifler yaratmak ve daha iyi bir gelecek için mevcut olan olanakları iyi tahlil etmek Türkiye'nin menfaatindedir. İhmal edilmiş bir seçenek görünümü veren Kafkasyacılık düşüncesi bunların başında gelmektedir. Güney Kafkasya bağlamında tatbiki düşünülen bu proje gerçekleştirilebilir, uygulanabilir bir projedir ve Türkiye ile birlikte bu bölgenin karşı konulamaz yükselişine imkân verir. Bu sebeple Türkiye ulusal çıkarları ve menfaatleri doğrultusunda hareket etmeli, bölge ile ilgili stratejisini çok iyi bir şekilde tayin etmeli, hedeflerini net bir şekilde ortaya koymalı ve bunları gerçekleştirmek adına akılcı ve kalıcı bir strateji belirlemelidir.

3 kıtanın bağlantı noktası üzerinde bulunan Türkiye'nin komşularıyla birçok alanda ilişki içerisine girmesi sadece politik bir tercih değil aynı zamanda jeopolitik ve jeoekonomik bir zorunluluktur. Bu anlamda Türkiye bölge ülkeleriyle ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel ilişkilerine özen göstermelidir.

Ekonomik açılım olarak ülkemizde bulunan özel sektörün bölge ile daha güvenli ve daha çeşitli alanlarda ilişkiler ihdas etmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda ekonomik platformda mevcut bulunan alt yapı eksiklikleri, hukuki anlaşmazlıklar ve mevzuat kaynaklı sorunlar bir an önce giderilmelidir. Bölge ile istenilen seviyeye bir türlü taşınamayan ithalat-ihracat oranları sınır içi ve sınır ötesi birtakım önlemlerle düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. Komşu ülkelerle aramızda en önemli geçiş noktası olan sınır kapıları daha hızlı görev yapabilir ve daha işler bir hale getirilmelidir.

Bu anlamda kapılarda sık sık karşılaşılan ve ekonomik ilişkileri durma noktasına getiren sorunların çözümlenmesi için mevcut ülkeler arasında komisyonlar oluşturulmalı ve bu komisyonlarda alanında uzman kişiler istihdam edilmelidir.

Askeri alanda ise Güney Kafkasya bölgesi içindeki ülkelerin ulusal ordularını daha etkin hale getirmeleri için yardımcı olunmalı ve ordularda görevli personellerin gelişimi ve eğitimi için ülkeler arası eşzamanlı eğitim programları tasarlanmalı, ortaklaşa askeri işbirliği anlaşmaları imzalanmalıdır.

Siyasi alana gelindiğinde, bölge ülkeleriyle diyalog odaklı bir süreç tasarlanmalıdır. Bu süreç içerisinde bölge ülkelerinin siyasi alandaki altyapı çalışmalarına destek verilmeli, hukukun üstünlüğüne ve özgürlük esasına dayanan bir yönetim biçiminin ihdası konusunda girişimlerde bulunulmalı ve demokratizasyon prensibine dayalı bir idare tarzı uygulanması yolunda etkin diplomatik girişimlerde bulunulmalıdır.

Bölge ülkelerine geldiğimizde ise; Azerbaycan ile mevcut ilişkilerimiz daha aktif hale getirilmeli, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili olarak devam eden diplomatik görüşmelere diyalog odaklı bir perspektif ile yaklaşılmalı ve her iki tarafında uzlaşabileceği bir plan önerisiyle sorunun çözümüne yönelik girişimlerde bulunulmalıdır. İki ülke arasında yıllardır devam eden bu sorunun çözümlenmesi sürecinde Türkiye soruna taraf olmaktan kaçınmalı ayrıca görüşmeler sırasında ve sonrasında da Kaderdaş ülkemiz olan Azerbaycan ile ilişkilerimize hanel getirilmemelidir.

Egemen eşitlik ve karşılıklı saygı temeline dayanan Türkiye-Azerbaycan ilişkileri sadece siyasi alanda değil, ekonomik, ticari, eğitim, tarım, sağlık, kültür, bilim, turizm gibi birçok alanda da devam ettirilmelidir.

Ermenistan ile yeni süreç içerisinde 2007 yılı sonbaharında başlayan ve 6 Eylül 2008'de Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Erivan ziyareti ile daha resmi bir nitelik kazanan iki ülke ilişkilerinin gelişmesi yönünde yeni diplomatik adımlar atılmalıdır. Kafkasya bölgesine özel önem veren Türkiye'nin, bölgede hala diplomatik ilişkiler kurmadığı bir ülke bulunması kuşkusuz hiç de olumlu bir durum değildir. Bu bağlamda taraflar arasında oluşturulan komisyonların çalışmaları siyasi iradenin ve güçlü lobilerin müdahale alanları dışında tutulmalı ve ilişkilerin yapılandırılması hususunda farklı birçok alanda da işbirliği ve koordinasyonel amaçlı komisyonların oluşturulması sağlanmalıdır.

1915 olayları ile ilgili her iki ülkenin bilim adamlarının oluşturduğu çalışma gruplarının sayısı arttırılmalı ve sorunun uluslararası platformlarda sık sık karşımıza çıkmasını engellemeye yönelik tedbirler ivedi bir şekilde alınmalıdır.

Zira bu tedbirler Türkiye'nin kuruculuğunu üstlenmeye niyetli olduğu "Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu"nun gerçekleştirilebilirliği açısından oldukça önemlidir. Çünkü Ermenistan'ın içerisinde olmadığı bir Kafkasya İstikrar Projesinin gerçekleştirilmesi oldukça zordur. Ayrıca araştırmam içerisinde bahsetmiş olduğum "Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi"nin gerçekleştirilebilmesi açısından bu ülke, Azerbaycan ve Gürcistan gibi platformun olmazsa olmazlarındandır. Parametrelerin ve dengelerin yeniden düzenlendiği günümüz dünya konjonktüründe temeli tarihi birtakım olaylara dayanan anlaşmazlıklar bir kenara bırakılmalı ve uzlaşmacı bir dış politik tavrı içerisine girilmelidir.

Gürcistan ile mevcut olan ilişkilerimiz daha aktif bir hale getirilmelidir. Ekonomik anlamda iki ülke arasında tek geçiş güzergâhı olan Sarp Sınır Kapısı'ndaki birtakım bürokratik engeller yeniden gözden geçirilmeli ve iki ülke arasında ticaret yapan özel teşebbüslerin bu bölgede yaşadıkları sorunlar en alt seviyeye indirilmelidir. Siyasi platformda da Türkiye, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana sergilediği politik tavrı devam ettirmeli ve Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık ilanlarını kısa ve orta vadede tanımaktan imtina etmelidir. Aksi halde tasarlamış olduğumuz "Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi"ne bu ülkeyi dâhil etmemiz söz konusu olamaz.

Gürcistan'da görülen siyasi iktidarsızlık başta Azerbaycan olmak üzere diğer bölge ülkelerini tedirgin etmektedir. Bu yüzden Türkiye bu ülkedeki siyasi dengeleri iyi takip etmeli, gerçekleştirilmesi düşünülen demokratik açılımlar ile ilgili Gürcistan'da bulunan devlet yöneticileri ile beraber eşzamanlı ve koordineli bir çalışma tatbik etmelidir.

Saplantılı ve katı bir dış politik tavrı yerine ilkeli, duygusallıktan uzak, gerçekçi, aklın önderliğinde ve pragmatik bir çizgi üzerinde yeni bir dış politika geliştirmesi gereken Türkiye'nin bu platform düşüncesine dört elle sarılması gerekmektedir.

Globalleşme ve izolasyonist politikaların hüküm sürdüğü bugünkü dünya konjonktüründe kendisine rasyonalist bir revizyonist bir politika belirlemesi zorunlu olan Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası politik dengeleri iyi tahlil etmesi gerekmektedir.

Bölgesel ilişkilerde çatışma ve rekabet yerine uzlaşma ve işbirliğinin önemi kavranmalıdır. Değişen ulusal çıkarlar ve sıfır sorun stratejisi çerçevesinde bölge ile ilgili ciddi araştırmalar yapılmalı ayrıca bölgesel güçler ve dengeler yeniden tanımlanmalıdır. Transkafkasya ile ilişkilerde duygusal ve ani politik tavırlardan imtina edilmeli, onun yerine sağduyulu, akılcı ve uzun vadeli planlar tasarlanmalıdır.

Türkiye yıllardır Kafkasya boyutu olmayan bir dış politikaya mahkûm edilmiştir. Bu mahkûmiyetin tek sorumlusu ise Türkiye değildir. 2.Dünya savaşı sonrasında patlak veren soğuk savaş süreci dünyanın birçok ülkesi gibi Türkiye'yi de olumsuz yönde etkilemiştir. Rusya'nın hegemonyası altına girmekten çekinen Türkiye statükocu bir politik tavrı içerisine girmiş ve kendisine hami olarak ABD'yi belirlemiştir. ABD'nin de 90'lı yılların başına kadar Sovyetlerin arka bahçesi olan Kafkaslara girmekten çekinmesi Türkiye'yi de bu bölgeden uzak tutmuştur. Tek kutuplu sisteme girilmesi ile Rusya bölge üzerindeki etkinliğini kaybetmeye başlamış ve artık bölge birçok uluslararası gücün ve devletin gözetimi altına girmiştir.

Türkiye, Güney Kafkasya'daki coğrafi, tarihî ve etnik konumunun yarattığı imkânlardan etkin bir şekilde faydalanmalıdır. Kıtalararası geçiş noktası olma özelliğinin coğrafi bir tanım olmaktan öte jeopolitik ve jeostratejik boyutlarının da olduğu iyi tahlil edilmeli ve bu statünün varlığı dış politikada üstüne basa basa vurgulanmalıdır. Bölgesel kimliğin ekonomi dışındaki alanlarda da gelişmesinin koşulları yaratılmalıdır.

Bölge içi sorunlar bütün boyutlarıyla ele alınmalı, bu bağlamda Kafkaslarda tasarlanan projelerin ve ittifakların kalıcı olması için atılabilecek adımlar ve Güney Kafkasya'da ulusal uzlaşma faaliyetlerinde gelinen son nokta ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmelidir.

Bölgede huzur ve refahın tatbiki konusunda yapılacak antlaşmalara mutabık olmaya özen gösterilmeli ve yeni projelerle bölge ülkeleri üzerinde etkinlik kurulmaya çalışılmalıdır. Dış politik öncelikler arasına Güney Kafkasya'nın da dâhil edilmesi, yakın komşuluk ve akrabalık bağlarının hâkim olduğu bu bölge ile ilgili ve bölgenin tamamını kapsayacak politikalar üretilmesi gerekmektedir.

Uzun vadede ise; özellikle Güney Kafkasya bölgesinde bulunan ülkelerin RF'ye olan bağımlılıkları en aza indirilmeye çalışılmalı, bölgedeki ülkelerle iyi ilişkiler yapılandırılmaya ve bu sayede Kafkasya'da istikrarın tesis edilmesine katkı sağlanmaya çalışılmalı, Rusya Federasyon'unun bölgedeki askeri ve siyasi varlığının kaldırılması yönünde bölge içi ülkelerle birlikte hareket etmeye çalışılmalıdır. Kafkasya'ya komşu olan tek NATO ülkesi olması itibariyle Türkiye, Kafkasya bölgesindeki ülkeler ile bu birliğin ilişkilerinin geliştirilmesi noktasında bir nevi anahtar vazifesi görmektedir. Bu anlamda Türkiye ileriki yıllarda bölge ülkelerinin NATO'ya entegrasyonu noktasında gerekli girişimlerde bulunabilir. Ayrıca bölge ülkeleri ile AB ilişkilerinin geliştirilmesinin Türkiye'nin AB üyeliği perspektifinden daha kolay olacağı düşünülmektedir. Ancak bu sayede Türkiye'nin uluslararası sistem içindeki rolünde yükselme gerçekleşebilir.

KEİT gibi bölgesel işbirliği esaslı yapılanmaların AB'ye alternatif değil tamamlayıcı unsurlar olduğu ve "Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi" gibi projelerin Türkiye'nin AB içindeki konumunu güçlendireceği akıldan çıkartılmamalıdır. Küresel aktörlerin gücünü önemli ölçüde bölgesel işbirliği projelerinden aldığı gerçeğinden hareketle Türkiye'nin tutarlı ve fonksiyonel bir Güney Kafkasya politikası oluşturabilmesi ve bu sayede bölgede başat güç olabilmenin yollarını araştırması gerekmektedir.

Bu bağlamda G. Kafkasya ülkeleriyle ortak bir strateji belirlenmesi ve belirlenen bu stratejinin Türk kamuoyunda ideolojiler ve partiler üstü bir tavır ile tartışılmaya başlanması gerekmektedir. Zira "Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi" projesi Türkiye'nin çok kutuplu mevcut dünya konjonktürü içinde bağımsızlığını ve egemenliğini yitirmeden var olmasını hedeflemektedir. Bu ülkü ışığında da Türk dış politikasının temel parametrelerinin radikal bir tavır ile yeniden tanımlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AĞACAN, Kamil. “Rusya’nın Gürcistan’a vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?”, Stratejik Analiz, Kasım 1999, sayı: 1

AĞACAN, Kamil. “Kardeş Devletler Azerbaycan-Gürcistan ilişkileri”, Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, ilkbahar 2001, cilt:7, Sayı:1

ANDİCAN, Ahad. “Kafkasya ile İlişkiler”, Türk Dış Politikası 1919-2008, Barış Platin Yayınları, 2008 Ankara

BAL, İdris. “Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, 2.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, Ocak 2004

BULUR, Orhan. Ermeni Sorunu Çerçevesinde Ermenistan’ın Dış Politikası ve Türkiye ile İlişkileri, Ankara 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

CEMİLLİ, Elnur. ABD’nin Güney Kafkasya Politikası, IQ Kültür Sanat yayıncılık, İstanbul, Nisan 2007

ÇEÇEN, Anıl. “Üçüncü Dünya Savaşı Kafkasya’da”, Birleşik Kafkasya Düşünce Dergisi, Ankara, sayı:12- 13, 2008 Eylül

ÇİTTİR, Süveyda. Ermenistan Dış Politikası’nın Temelleri ve hedefleri, Ankara Gazi Üniversitesi 2005, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

DAVUTOĞLU, Ahmet. Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul 2003

DEMİR, Ali Faik Türk Dış Politikası Açısından Transkafkasya’nın yeri ve Önemi, İstanbul Üniversitesi 2000

DEVLET, Nadir. Kafkaslar, Hazar Havzası ve Orta Asya’da bölgesel Barışa Etki Eden Hususların Analizi, Türkiye’nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur? , Hak yayınları, İstanbul 2002

ERCAN, Deniz. SSCB’nin Yıkılmasından Sonra Kafkasya’nın Yükselen Önemi ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri, Ankara 2005, Gazi Üniversitesi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

GÖRGÜLÜ, Aybars. “Türkiye- Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü”, TESEV yayınları, Dış Politika Analiz Serisi-8, İstanbul, Mayıs 2008

GÜL, Nazmi. “Kafkasya”, Stratejik Analiz, cilt:2, Sayı:13, Mayıs 2001

GÜRÜN, Kâmuran. Ermeni Dosyası, Rüstem Yayıncılık, Mart 2001

HALAÇOĞLU, Yusuf. Ermeni Tehciri, Babıâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul, Mart 2008

- İBRAHİMLİ, Haleddin. “Değişen Avrasya’da Kafkasya”, Asam Yayınları, Ankara 2001
- KAFESOĞLU, İbrahim. Türk Milli Kültürü, İstanbul 1998, TKAE Yayınları
- KANTARCI, Şenol. “Ermeni Lobisi: ABD’de Ermeni Diaspora’sının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri”, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Mart- Nisan- Mayıs 2001
- KASIM, Kamer. “Türk- Ermeni Barışma Komisyonu: Kısa Süren Bir Diyalog Girişimi”, Stratejik Analiz, Cilt:2, Sayı:22, Şubat 2002
- KAŞIKÇI; Nihat- YILMAZ; Hasan. “Arastan Volga’ya Kafkaslar”, Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu, sayı:3, Ankara, 2000
- KAYA, İbrahim. ”Sözde Soykırımın tanınması: Ermenilerin Sorunları ve Amaçları”, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:28, Ağustos 2002
- LAÇİNER, Sedat. “Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler, 1991-2002”, Ermeni Araştırmaları, Cilt: 2, No: 5, İlkbahar 2002
- LÜTEM, Ömer E. “Olaylar ve Yorumlar”, Ermeni Araştırmaları, Sayı:2, Haziran- Temmuz- Ağustos 2001
- MEFTUN, Metin. Politik ve Bölgesel Güç Hazar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004
- OLCAY, H. Bülent. Avrasya’da Hazar Denklemi: 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, Derleyen: İdris Bal, Alfa yayıncılık, İstanbul 2001
- ORAN, Baskın. Türk Dış Politikası Cilt-1, İletişim Yayınları, İstanbul Ekim 2006
- ORAN, Baskın. Türk Dış Politikası Cilt-2, İletişim Yayınları, İstanbul Ekim 2006
- ÖZEY, Ramazan. “Kafkasya ve Kafkas ülkeleri”, Avrasya Etütleri, TİKA yayınları, sayı 17, ilkbahar-yaz 2000
- ÖZKAN, Güner. Kafkaslar İle İlişkiler, Türk Dış Politikası 1919- 2008, Barış Platin Yayınları, 2008 Ankara
- ÖZÖZER, Aşır. Orta Asya- Hazar- Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri, Hak Yayınları, İstanbul 1999
- ÖZSOY, Cengiz. Bağımsızlığını Kazandıktan Sonra Gürcistan’daki Gelişmeler ve Türkiye’ye Olan Yansımaları, 2005 Ankara Gazi Üniversitesi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)
- ÖZTÜRK, Mustafa. “Kafkasya’nın Tarihi Coğrafyası ve Stratejik Önemi”, Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1, ATASE Yayınları, Ankara 2003

SAPMAZ, Ahmet. Rusya federasyonunun Transkafkasya'ya Yönelik Dış Politikasının Türkiye'ye etkileri, Harp Akademileri Komutanlığı İstanbul, 2005, (Yayınlanmış Doktora Tezi)

SÖNMEZOĞLU, Faruk. Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Yayınları, İstanbul 1989

TC Dışişleri Bakanlığı. 2005. Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara

TÜRKDOĞAN, Berna; “Türk-Ermeni İlişkileri(Tehcirden Günümüze)”, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2006, (Yayınlanmış doktora tezi)

TÜRKSAVAŞ, Günnur Tuba. AB'nin Güney Kafkasya Politikası ve Türkiye, Ankara Gazi Üniversitesi, 2007, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

Erişim Kaynakları

“Abhazya ve G. Osetya'nın Bağımsızlıklarının Uluslararası tanınması”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Abhazya_ve_G%C3%BCney_Osetya'n%C4%B1n_ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1klar%C4%B1n%C4%B1n_uluslararası%C4%B1_tan%C4%B1nmas%C4%B1, Ağustos 2008, erişim tarihi:10.10.2008

“Abhazya BDT Üyesi Olmak İstiyor”, 8Eylül 2008, <http://www.usakgundem.com/haber.php?id=24291>

“Acaristan Özerk Cumhuriyeti”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Acara_%C3%96zerk_Cumhuriyeti, erişim tarihi: 05.12.2008

“Acaristan”, <http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Acaristan>, erişim tarihi:04.12.2008

“Acaristan Özerk Cumhuriyeti (Acar, Acarya)”, http://www.fotogezgin.com/turkmuhru/haber_detay.asp?haberID=189, 04 Nisan 2008, erişim tarihi: 05.12.2008

AĞACAN, Kamil; “Kadehdaş Devletler: Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri”, 1 Mart 2001 <http://www.asam.org.tr/temp/temp1028.pdf>, erişim tarihi: 21.10.2008

AKDEVELİOĞLU, Atay; “İRAN'IN ORTA ASYA, AFGANİSTAN VE AZERBAYCAN POLİTİKASI”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_04.html, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, erişim tarihi: 22.10.2008

“AKP Karabağ’ı Satmaya Hazırlanıyor”,
<http://www.habererk.com/haber.asp?id=5906&com=all>

Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/index.php?>, 21 Nisan 2004, erişim tarihi:15.10.2008

Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/index.php?>, 13 Mayıs 2004, erişim tarihi:15.10.2008

ARAS, Osman Nuri; “Hocalı Katliamı’nın 16. Yılında Dağlık Karabağ Sorunu”,
<http://www.tasam.org/index.php?altid=2204>, 04.03.2008, erişim tarihi: 22.10.2008

“Azerbaycan-İran İlişkileri”, <http://www.turania.com/showthread.php?t=1788>, erişim tarihi:22.10.2008

“Babacan’ın Dağlık Karabağ Planı Kabul Gördü”,
http://www.tgrthaber.com.tr/news_view.aspx?guid=89200305-ca5d-4773-a483-f5c7d0026190, 11 Şubat 2009, erişim tarihi: 15.02.2009

“BM’nin Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmesi”; Madde 2- <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/33-36.pdf>, erişim tarihi:12.11.2008

“Batımız Doğumuz Atom Bombası Gibi”, www.milliyet.com.tr, 29 Kasım 2001, erişim tarihi:02.11.2008

“BATUM”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Batum>, erişim tarihi:04.12.2008

CAFERSOY, Nazım; “Bağımsızlığının 10. Yılında Azerbaycan- Rusya”, www.asam.org.tr/temp/temp1027.pdf, erişim tarihi:07.11.2008

ÇOLAKOĞLU, Selçuk; “Türkiye’nin Gürcistan Politikası ve Kuzey Kafkasya”,
http://www.circassiancanada.com/tr/arastirma/0125_turkiyenin_gurcistan_politikasi.htm,
erişim tarihi: 21 Ekim 2008

“Dağlık Karabağ’da İlerleme”, <http://www.ihtlassondakika.com/detail.asp?id=132388>,
11.02.2009, erişim tarihi: 15.02.2009

DİKKAYA, Mehmet; “Nahçıvan İzlenimleri”,
<http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=855>, 03.04.2007, erişim tarihi: 18.10.2008

Dünyanın Petrolü Türkiye Üzerinden Akacak, Radikal, 6 Mart 2005,
<http://www.radikal.com.tr/index.php?tarix=06/03/2005>, erişim tarihi: 12.12.2008

EKİNCİ, Arzu Celalifer; “Putin’in İran Ziyareti”,
<http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=807>, 17.10.2007, erişim tarihi: 10.11.2008

“Ermenistan’a ABD Desteği”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/60660.asp>, 31.01.2001,
internette indirme tarihi:10.11.2008

“Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı”, <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/sorun/index.html>, erişim tarihi:11.11.2008

“Ermenistan Yönetimi”, <http://www.e-cografya.gov/ulkrler/asya/Ermenistan/yonetim.html>, erişim tarihi:02.11.2008

ESLEN, Nejat; “TÜRKİYE HAZIRLIKSIZ YAKALANDI”, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1599, 25 Ağustos 2008, Cumhuriyet Strateji, erişim tarihi: 26.10.2008

GÜL, Nazmi; EKİCİ, Gökçen; “Stratejik Ortaklar Arasında Bir Sorun mu var? Rutin’in Ermenistan Ziyareti ve Moskova-Erivan İlişkileri”, <http://www.asam.org.tr/temp/temp253.pdf>, cilt:2, Sayı:19, Kasım 2001, erişim tarihi:19.10.2008

“GÜNEY OSETYA’DA NELER OLUYOR”, http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=1674, erişim tarihi: 22.10.2008, s.1

“Güney Osetya sorunu nedir?”, http://www.haber3.com/news_detail.php?id=398475, 08.08.2008, erişim tarihi:29.10.2008

“Günümüzde Nahçıvan”, http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Nah%C3%A7%C4%B1van_tarihi, erişim tarihi: 29.11.2008

GÖZLER,Kemal; “Devlet kavramı”, <http://www.anayasa.gen.tr/devlet.htm>, erişim tarih:30.10.2008

“Hazar’a Kıyısı Olan Ülkelerden İran’a Destek”, <http://www.cnnturk.com/2007/dunya/10/16/hazara.kiyisi.olan.ulkelerden.irana.destek/397919,0/index.html>, 16.10.2007, erişim tarihi: 10.11.2008

“Hazar’ın Statüsünü Bıraktılar, Amerika’ya uyarıda Bulundular”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=2298090>, 17.10.2007, erişim tarihi:10.11.2008

HUSEYNOV, Tabib; “Amerikan Dış Politikasının Etkilenmesi: Ulusal Çıkarlar Karşısında Etnik Çıkarlar”, http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_04.html, erişim tarihi:27.10.2008

İŞYAR, Ömer Göksel; “AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE DAĞLIK KARABAĞ UYUŞMAZLIĞI”, <http://asam.org.tr/temp/temp951.pdf>, erişim tarihi: 27.10.2008

“Kafkasya bilmececi”, <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&KategoriID=2&ArticleID=1005763&Date=21.10.2008&b=Kafkasya%20bilmececi&ver=59>, erişim tarihi: 09.11.2008

KALAFAT, Yaşar; “ABD-Rusya Federasyonu Kıskaçında Türkiye’nin Kafkasya Politikası”, 2023 Aylık strateji dergisi, Mayıs 2004, <http://www.2023.gen.tr/mayis04/10kalafat.htm>, erişim tarihi: 06.12.2008

KAMALOV, İlyas; “Rusya - Gürcistan İlişkileri Gerginleşiyor”, 29 Eylül 2006, <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?ID=1161&kat1=60&kat2=>, erişim tarihi: 26.10.2008

KANPOLAT, Hasan; “Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Dönüşebilir mi?”, <http://www.asam.org.tr/temp/temp749.pdf>, Haziran 2008, a, erişim tarihi: 25.11.2008

KANBOLAT, Hasan; “Güney Osetya Sorununun Yakın Tarihi”, 11 Ağustos 2008, b, s. 3 <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2441&kat1=42&kat2=>, erişim tarihi: 22.10.2008

KANBOLAT, Hasan; TÜRBEDAR, Erhan; “Balkanlar Örneğinde Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu ve Türkiye’nin Kafkasya’da İşbirliği Arayışları”, <http://www.asam.org.tr/temp/temp919.pdf>, Stratejik Analiz, Eylül 2008, c, Cilt 9- Sayı 101, erişim tarihi: 15.01.2009

KANTARCI, Hakan; “Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları Ve Güç Mücadelelerinin Türkiye’ye Etkileri”, <http://www.2023.gen.tr/eylul05/4.htm>, Eylül 2005, erişim tarihi: 29.10.2008

KASIM, Kamer; “Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu: İpek Yolu’nun Demir Ağlarla Örülmesi”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/yorum.php?id=643>, 24 Temmuz 2008, a, erişim tarihi: 20.11.2008

KASIM, Kamer; “Karabağ Sorununda Gelinek Nokta”, <http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=962>, b, erişim tarihi: 22.10.2008

“Kıtaları Birleştiren proje: GUAM”, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/haberdetay.php?hit=3039>, 30.10.2007, erişim Tarihi: 18.11.2008

“KONSENSÜS”: fikir birliği, uyuşma... <http://mitoloji.info/nedir/konsensus.nedir>, erişim tarihi: 11.10.2008

“Kosova’dan Abhazya ve Güney Osetya’ya: Batı’nın Tutarsızlığı”, Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 28.08.2008

KOŞAK, Fatih; “Amerika birleşik Devletlerinin Ermenistan ve Azerbaycan Politikaları (I.Bölüm)”, <http://www.turkbirlik.gen.tr/lang-tr/Makale/95-fatih-kosak/238-abd-nin-ermenistan-ve-azerbaycan-poltkalari-i.html>, 03.04.2008, erişim tarihi: 10.11.2008

LAÇİNER, Sedat; "Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler, 1991-2002", <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=39>, Ermeni Araştırmaları, Cilt: 2, No.: 5, İlkbahar 2002, erişim tarihi: 20.10.2008

LÜTEM, Ömer E; “KARABAĞ SORUNU”, www.hannover-bk.de/ermeni/3.doc, erişim tarihi:22.10.2008

“Memorandum”, <http://www.yalemforum.com/memorandum-nedir-t32700.html>, erişim tarihi: 20.11.2008

MUJEZİNOVİC, Mirzet; “ABD ve Rusya’nın Kosova ve Güney Osetya Politikaları”, <http://www.usakgudem.com/yazarlar.php?type=16&id=1029>, 22.8.2008, erişim tarihi:11.10.2008

“Nahçıvan Cumhuriyeti”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Nah%C3%A7%C4%B1van>, erişim tarihi:01.12.2008

“Nahçıvan Tarihi”, http://www.ozturkler.com/data/0007/0007_01_01.htm, erişim tarihi: 01.12.2008

OĞAN, Sinan; “Yeni Global Oyun ve Hazar’ın Statüsü”, <http://www.turksam.org/tr/a153.html>, 14 Şubat 2005, erişim tarihi: 21.10.2008

OĞAN, Sinan; “Gürcü-Oset Savaşı Rusya-Gürcistan (Batı) Savaşına Dönüşürken Bölgede Saflar da Belirleniyor”, 09 Ağustos 2008, <http://www.turksam.org/tr/a1451.html>, erişim tarihi: 26.10.2008

ÖZKAN, Güner; “Gürcistan, Rusya ve Güney Osetya’da İkinci Raunt: Bir Savaş, Birçok Senaryo”, <http://www.usakgudem.com/yazarlar.php?type=55&id=1016>, 11.08.2008, erişim tarihi:29.10.2008

“Persona non grata”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Persona_non_grata, erişim tarihi: 08.11.2008

RAMİN ABDULLAYEV; “Azeri basını Türk-Ermeni işbirliğinden tedirgin”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/467469.asp>, 02 Aralık 2008

“Rusya’dan Tarihi Tanıma”, Sabah Gazetesi, 26.08.2008, <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/08/26/haber,4DC3DC5BBA01482B8F5B6C5ABF3D62A5.html>, Erişim tarihi:01.01.2008

“Rusya G. Osetya ve Abhazya’yı tanıdı.”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/457384.asp>, 28.08.2008, erişim tarihi:01.01.2009

“Rus-Gürcü savaşı”, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3549543,00.html?maca=tur-aa-top-936-rdf>, 09.08.2008, erişim tarihi:29.10.2008

“Saakaşvili’nin Konvoyuna Saldırı”, <http://www.habercem.com/haberdetay.asp?tarikh=&Newsid=42540&Categoryid=5>, erişim tarihi:24.11.2008

SANCAKTAR, Caner; “Kosova’dan Abhazya ve Güney Osetya’ya: Batının Tutarsızlığı”, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2536&syf=1>, 28.08.2008, erişim tarihi:04.01.2009

SARAÇ, Naciye; “Dünyanın Çatısı Kafkasya”, 22 Mayıs 2007, <http://www.hâkimiyetimilliyeh.org/index.php?news=1137>, erişim tarihi:27.10.2008

“Soykırımı Tanıyan Ülkeler”, <http://www.derindergi.com/v3/?p=30>, erişim tarihi:13.12.2008

“TANIMA KARARI MEDVEDEV'E SUNULACAK”, Anadolu Ajansı, <http://www.aa.com.tr/index.php?> 25.08.2008, erişim tarihi:04.01.2009

TANRISEVER, Oktay F.; “Gürcistan’ın Güney Osetya’daki Askerî Operasyonu ve Rusya’nın Tepkisi”, 12 Ağustos 2008, <http://www.avsam.org/tr/yazigoster.asp?ID=2457&kat1=60&kat2=>, erişim tarihi:26.10.2008

“Türk- Ermeni Uzlaştırma Komisyonu” http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/ERM/ermenistan%20web%20icin%2009%2006%2008.pdf, erişim tarihi: 18.11.2008, erişim tarihi: 18.11.2008

“Türkler ve Ermeniler arasındaki tarihsel ilişkilerin objektif veriler ve tarafsızlık ölçüleri içerisinde ele alınarak bir millî politika oluşturulması konusunda genel görüşme açılmasına ilişkin önerge”, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil3/bas/b083m.htm>, TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 81, 13 Nisan 2005, 83. Birleşim, erişim tarihi:15.10.2008

“USAİD”; <http://www.tobb.org.tr/raporlar/iraktobb.pdf>, erişim tarihi:12.12.2008

UZUNOĞULLARI, Cüneyt; “Bakü- Ceyhan Petrolle Buluşuyor”, Hürriyet Gazetesi, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2005/05/20/645444.asp>, erişim tarihi: 12.12.2008

VELİEV, Cavid; “Hazar Paylaşlamıyor”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1085&sayfa=17>, 29.10.2007, erişim tarihi:10.11.2008

“Yeni Aktivizm”; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Aktivizm>, erişim tarihi: 30.10.2008

ÖZET

Bu çalışmada, son yıllarda gerek ülkemizde gerekse ülkemizin yer aldığı coğrafyada giderek daha sık gündeme gelen ve tartışılan bir dış politika seçeneği olan Kafkasya jeopolitiği incelenecektir.

Kafkasya jeopolitik açıdan çok önemli bir bölge ve ülkemiz dünyada taşların yerine oturtulamadığı üç önemli kriz bölgesi; Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar ile komşudur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB)'nin dağılması ile birlikte bu bölgede birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiş ve uluslararası platformda kendilerine yer bulmaya çalışmışlardır. Türkiye de diğer birçok ülke gibi bir anda patlak veren bu sürece hazırlıksız yakalanmış ve bu bölgede etkin güç olabilme şansını daha ileriki yıllara ertelemiştir. Bu çalışmada özellikle tarihi gelişmeler ışığında Güney Kafkasya bölgesinde bulunan devletleri, bunların kendi aralarındaki ve diğer ülkelerle olan anlaşmazlıklarını ve ilişkilerini incelemeye çalışacağım.

Kafkasya bölgesinde bulunan ülkelerin ve halkların kendilerine özgü bazı ortak kültürleri, tarihleri ve birbirleriyle örtüşen belli siyasal, ekonomik, jeostratejik ve jeopolitik çıkarlarının var olduğu bilinmektedir. Fakat huzur ve istikrar sorununun en önemli sacayağını enerji ile ilgili politikalar oluşturmaktadır. Bu birikimlerin gereğidir ki bölgede bulunan devletler çıkarları gereği sürekli bir mücadele halinde olmuşlardır. Mücadele eden bu devletler bölgede başat güç olma emellerini gerçekleştirmek için bölge dışında bulunan güçlü devletlerden destek almışlardır. Bu iktidar mücadelelerine müdahil olan büyük devletlerin de bölgedeki rezervlerin farkına varmaları ile birlikte Kafkasya birçok büyük gücün iktidar mücadelesi sahasına dönmüştür.

Bu konu ile ilgili daha önceden birçok çalışma yapıldığı bilinmektedir. Bu tezi diğer çalışmalardan ayıran özellik; bölge ülkelerinin Türkiye ile olan ilişkilerinin sorgulanacak olması ve bölgesel güç kavramının Türkiye merkezli incelenecek olmasıdır.

Gelişen olaylar neticesinde bu coğrafyanın daha birçok değişime gebe olduğu aşikârdır. AB yolunda uzun yıllardır enerji kaybeden Türkiye'nin alternatif bir oluşum içerisine girmesi hatta böyle bir oluşuma başkanlık etmesi ülkenin geleceği açısından zorunlu hale gelmiştir.

İşte bu tezle; Kafkasya politikası ile ilgili olarak diplomatik alanda daha aktif bir dış politikanın izlenmesi mi yoksa bekle-gör siyasetinin tatbikinin mi daha doğru olacağı tartışılacaktır. Bununla birlikte “Büyük Kafkasya Kalkınma Girişimi”nin kuruculuğunu ve başkanlığını üstlenen Türkiye'nin AB'ye daha kısa zamanda ve daha güçlü bir şekilde girebileceği ispatlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kafkasya, Güney Kafkasya, Bölgesel Güç, Avrupa Birliği

ABSTRACT

In this study, main discussion is the geopolitics of Caucasus and struggles of power in the foreign policy of Turkey and the region.

Caucasus is a very important region in the aspect of geopolitics and our country is neighboring to three important crises areas; Middle East, Caucasus and Balkans. After the dispersion of Union of Soviet Socialist Republics (USSR) many nations declared their independences in this region and sought a place for themselves in the international arena. Turkey also caught quite unprepared for this situation and postponed the change of being an effective force in the region's fate. In this study, I will discuss certain developments in the countries of South Caucasus region and controversies amongst them and the other countries.

It is known that the nations in the Caucasus region generally have a common culture, history and also common interest in politics, economics, geostrategy and geopolitics. The peace and stability atmosphere in those countries can only be ensured by energy politics. That is why many nations in this region always struggle with each other. Those nations seek support from the other strong countries out of the region in order to become the strongest in this region. As soon as strong nations became aware of the energy reserves in this region, Caucasus became the arena of power struggles of those stronger ones.

It is obvious that there are many other similar studies on this subject. The feature of this study which separates this one from the others is the discussion of the relations between Turkey and the nations in the Caucasus region and examination of the regional power concept according to the position of Turkey.

It is expected that there will be many adjustments in the future in this region. Turkey should take part in this new formation and furthermore should lead this new formation since Turkey already lost too much energy in its bid of EU full membership.

In this study, the subject of whether it is better to be effective in the politics of Caucasus or apply the wait and see politics is discussed. Moreover, it will be proven that Turkey as the founder of Great Caucasus Development Initiative, could become a part of EU as stronger power and in a shorter time period.

Key Words: Turkey, Caucasus, South Caucasus, Regional Power, European Union